

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1923 – 1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN
KIBRIS POLİTİKASI**

DOKTORA TEZİ
BURCU DAĞLIOĞLU

GAZİANTEP
MAYIS 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**1923 – 1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN
KIBRIS POLİTİKASI**

DOKTORA TEZİ

BURCU DAĞLIOĞLU

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

GAZİANTEP
MAYIS 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

1923 – 1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

Burcu Dağlıoğlu

Tez Savunma Tarihi: 03.05.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı


Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU

SBE Müdürü

Bu tezin Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.


Prof. Dr. Ahmet GÜNDOĞDU

Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.


Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

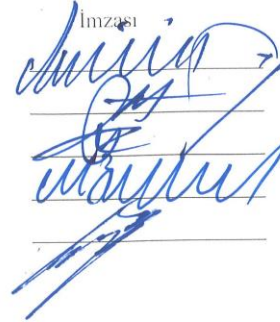
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR

Prof. Dr. Memet YETİŞGİN

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BAYIL

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet BİÇİCİ

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Edip ÇELİK

İmzası


ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.



Burcu DAĞLIOĞLU

MAYIS 2019

ÖZ

1923 – 1960 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’ NİN KIBRIS POLİTİKASI

DAĞLIOĞLU, Burcu
Doktora Tezi, Tarih ABD
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÜNÜVAR
Mayıs 2019, 267 sayfa

Kıbrıs, Akdeniz Bölgesi’nin üçüncü büyük Adasıdır. Kıbrıs, Yunanistan’ın 1100 km doğusunda, Türkiye’nin 71 km güneyinde yer alırken; Mısır’a 400 km, Suriye’ye ise 100 km kadar uzaklıktadır. XVI. yüzyıla kadar Hitit, Mısır, Asur, Bizans, Lüzinyan, Venedik gibi çeşitli devletlerin hâkimiyetinde bulunmuştur. 1571 yılında Osmanlı Devleti’nin düzenlediği bir seferle Venediklilerden alınıp Osmanlı idaresine girmiştir. 1878 yılına kadar Osmanlı Devleti yönetiminde kalmıştır. 1878 yılında Osmanlı ve İngiltere arasında yapılan bir anlaşma sonucu Adada İngiliz yönetimi başlamıştır. İngiltere, 1878 yılında Osmanlı Devleti ile yaptığı anlaşmaya uymayarak 1914 yılında Adayı tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Kıbrıs’ın İngiltere’ye verilmesi 1923’te Lozan Antlaşması ile resmîyet kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere sömürgelerini bırakma sürecine girmiştir. Böylece Kıbrıs’ta İngiliz idaresinin sona ermesi girişimleri başlamış ve 1960 yılında İngiliz yönetimi sona erip iki kesimli Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu yapı da çok uzun sürmemiş ve yaşanan tatsız olaylar sonucu sona ermiştir. Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de stratejik, ticari, jeopolitik açılardan önemli olması nedeniyle eski çağlardan itibaren birçok ülkenin ilgisini çekmiştir. 18. yüzyılda büyük Yunanistan hayalinin ortaya çıkmasıyla Kıbrıs sorunu da kendini göstermeye başlamıştır. İlerleyen süreçte Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması (Enosis) isteği, Türkiye ile Yunanistan arasında uyuşmazlığa neden olmuştur. Türkiye’de Kıbrıs konusu bir sorun olarak 1950’li yılların ortalarına doğru sıkça gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye, 1957 yılına kadar Adanın kendisine verilmesi tezini savunmuştur. Bu tarihten sonra taksim tezini benimsemiştir. Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Adanın garantör devletleri olmuştur. Yani Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs üzerindeki politikalarından vazgeçmek zorunda kalmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Enosis, Taksim, İngiltere, Kıbrıs.

ABSTRACT

CYPRUS POLICY OF TURKEY BETWEEN 1923 – 1960

DAĞLIOĞLU, Burcu

PHD Thesis, Department Of History

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Süleyman ÜNÜVAR

May 2019, 267 pages

Cyprus is the third largest Mediterranean island. Cyprus is located in 1100 km East of Greece, 71 km South of Turkey it's about 400 km to Egypt and 100 km to Syria. By the time 16th century, Hittite, Egypt, Assyrian, Byzantine, Lusignan, Venezia dominated by various states. It was taken from the Venetians in 1571 with an organised embark by the Ottoman Empire and entered the Ottoman administration. Until 1878, it remained under Ottoman administration. As a result of an agreement between the Ottoman Empire and England in 1878, the British administration began on the island. The UK didn't comply the their agreement with Ottoman Empire in 1878 and annexed the island unilaterally in 1914. Cyprus is given to England formalized in 1923 with the Treaty of Lausanne. After the Second World War, Britain entered into the process of leaving its colonies. Thus, in Cyprus attempts to end the British administration began and the British administration ended in 1960 bi-zonality Republic of Cyprus was established. This status didn't take a long, and ended with unpleasant events. Cyprus has attracted the attention of many countries since ancient times because of its importance in strategic, commercial and geopolitical aspects in the Eastern Mediterranean. The Cyprus problem began to manifest itself with the emergence of the independent Greece dream in the 18th century. In the ongoing process request the merger of Cyprus with Greece, has led to disputes between Greece and Turkey. The Cyprus issue as a problem in the mid-1950s has started to come up frequently in Turkey. Turkey defended its thesis that the island was given to itself until 1957. After this date, it adopted of the thesis of divide. With the London and Zurich Treaties; Turkey, Greece and Britain have been the island's guarantor states. So Turkey and Greece had to abandon their policy on Cyprus.

Key Words: Turkey, Greece, Enosis, Divide, England, Cyprus.

ÖNSÖZ

1923 – 1960 Yılları Arasında Türkiye’nin Kıbrıs Politikası isimli bu doktora tezi çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından Türkiye Cumhuriyeti’nde Demokrat Parti iktidarının sonu olan 1960 yılına kadar olan süreçte Kıbrıs ile ilgili meydana gelen olaylar ve Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki yaklaşımları incelenmiştir. İncelenen yıllar itibariyle Türkiye’de tek parti ve çok partili hayata geçiş dönemlerinde hükümetlerin Kıbrıs sorununa bakış açıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu tez çalışması, sonuç bölümü hariç beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm olan Giriş bölümünde öncelikle tezin konusu, amacı, yöntemi gibi tez ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında Kıbrıs adının nereden geldiği, Kıbrıs’ın matematik konumu, jeolojik oluşumu, Anadolu ile olan coğrafi bağlantısı gibi Kıbrıs ile ilgili bazı temel bilgiler verilmiştir. Bu bölümün sonunda ise 1571 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçişine kadar Kıbrıs’ı elinde bulunduran devletler ve yaşanan bu dönemlere ilişkin bilgiler kısaca verilmiştir.

İkinci bölümde, 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilerek Venediklilerden alınan Kıbrıs’ta Osmanlı Döneminde yaşanan gelişmeler aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm, 1878 yılında Ada yönetiminin geçici olarak İngiltere’ye devri ile başlamakta, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması ile İngiltere’nin Kıbrıs’ı tek taraflı ilhak etmesi konusu ile devam etmektedir. Sonrasında Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs’ta resmi olarak başlayan İngiliz Hâkimiyeti döneminde yaşanan gelişmelere yer verilmiştir. Atatürk döneminde Kıbrıs konusuna yaklaşımlar ve İkinci Dünya Savaşı döneminde Kıbrıs meselesinin durumu ile ilgili bilgiler yine bu bölümde aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan süreçte yaşanan olaylar ve izlenen Kıbrıs politikasına yer verilmiştir. Aynı zamanda tek parti döneminin sonu ile DP’nin iktidara gelmesi ile çok partili hayata geçiş sürecindeki iki farklı parti hükümetlerinin Kıbrıs meselesine bakış açıları aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bölüm 1955 yılında meydana gelen olaylar ile sona ermektedir.

Beşinci bölümde ise Kıbrıs meselesinin incelediğimiz tarih aralığında en çok gündeme geldiği dönem olan 1955 – 1960 arası dönemde yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile bölüm sonlandırılmıştır.

Bu tez çalışmasını hazırlarken benden yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Ünüvar'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın her evresinde destekleri ile yanımda olduklarını hissettiren değerli eşim Taner Dağlıoğlu'na, oğluma ve aileme sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı ve KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi personellerine ilgi ve yardımlarından ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Burcu DAĞLIOĞLU

MAYIS 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLO, ŞEKİL ve LİSTELER	ix
SEMBOLLER ve KISALTMALAR	x
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
I.KONUNUN TANIMI	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	2
V. ARAŞTIRMANIN METODU	3
VI. KIBRIS ADASI'NIN KISA TARİHİ	3
VII. OSMANLI DEVLETİ'NİN FETHİNE KADAR KIBRIS'TA MEYDANA GELEN TARİHİ VE SİYASİ OLAYLAR	7
İKİNCİ BÖLÜM	
OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS'TA MEYDANA GELEN GELİŞMELER .Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İNGİLİZ EGEMENLİĞİNDEN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR KIBRIS'TA MEYDANA GELEN GELİŞMELER	29
I.1878 – 1914 YILLARI ARASINDA İNGİLİZ YÖNETİMİNDE KIBRIS.....	29
II. 1914 YILINDA İNGİLTERE'NİN KIBRIS ADASINI TEK TARAFLI İLHAKI	41
III. LOZAN ANTLAŞMASI İLE KIBRIS'IN STATÜSÜ.....	46
A. Lozan Antlaşması Sonrası Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü	49
B. Lozan Antlaşması Sonrası Kıbrıs Türk Toplumunda Genel Durum	51
C. Enosis Kavramının Anlamı ve Ortaya Çıkışı.....	52

D. Kıbrıs Adasında 1931 Rum Ayaklanması	54
IV. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE – YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS MESELESİNE YANSIMALARI	58
V. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS.....	63
A.İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kıbrıs'ta Rumların ve Türklerin Siyasal Faaliyetleri	67
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
1945-1955 YILLARI ARASI KIBRIS'TA YAŞANAN OLAYLAR VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI	74
I.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KIBRIS'TA DURUM	74
II. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'NİN KIBRIS İLE İLGİLİ TUTUMU.....	78
A.NATO'nun Kuruluşu Ve Türkiye'nin NATO'ya Üye Oluşu	80
III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI VE BUNA YÖN VEREN ETKENLER.....	83
A.1950 – 1955 Yılları Arası Kıbrıs'ta Yaşanan Olaylar	83
1.Yunanistan'ın Kıbrıs Konusunu Birleşmiş Milletlere Taşınması	85
2.İngiltere İçin Kıbrıs'ın Öneminin Artması.....	87
BEŞİNCİ BÖLÜM	
1955-1960 YILLARI ARASI TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI	89
I.1955 YILINDA KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER	89
A.EOKA(Ethniki Organosis Kyprion Agoniston) Terör Örgütünün Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	90
B.ABD ve SSCB'nin Kıbrıs Meselesine Yaklaşımları	95
C.Londra Konferansı'nın Toplanması.....	99
D. 6 – 7 Eylül Olayları Ve Kıbrıs İle İlgisi	105
II. 1956-1957 YILLARI ARASI KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI	122
A.Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'tan Sürgün Edilmesi.....	125
B.Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Hazırlanan Radcliffe Anayasa Tasarısı	128
C.1956 Yılı Kıbrıs Sorunu Çerçevesinde Nihat Erim'in Raporu.....	132
D.Eisenhower Doktrinine Giden Süreç	137
E.Türkiye'nin Taksim Tezine Yönelmesi.....	138

F.Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini 1957 Yılında Tekrar Birleşmiş Milletlere Taşması	142
G.Başpiskopos Makarios'un Sürgünden Geri Dönüşü	148
H.Sir Hugh Foot'un Kıbrıs Valisi Olarak Atanması.....	149
I.1957 Yılında Kıbrıs ile İlgili Yaşanan Diğer Gelişmeler	153
III.1958 – 1960 YILLARI ARASI KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI	156
A. Fazıl Küçük'ün Türkiye'ye Gelişi	156
B.Türklerin 23 Şubat 1958 Londra Mitingi.....	161
C.8 Haziran 1958'de İstanbul'da Taksim İçin Düzenlenen Miting	163
D.1958 Yılında Kıbrıs'ta Devam Eden EOKA Eylemleri.....	168
E.Macmillan Planının Ortaya Atılması ve Bu Dönemde Yaşanan Gelişmeler	171
F.Türk Mukavemet Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	178
1. Türk Mukavemet Teşkilatı Kurulmadan Önce Kıbrıs'ta Türk Direniş Hareketi	178
2.Türk Mukavemet Teşkilatının Kuruluşu	181
3. Türk Mukavemet Teşkilatının Kuruluş Amaçları	184
4.Türk Mukavemet Teşkilatının Özellikleri ve Örgütlenme Biçimi	184
5.Türk Mukavemet Teşkilatının Türkiye ile Bağlantısı	190
6.Türk Mukavemet Teşkilatının Silah İhtiyacını Karşılamaı.....	197
7.TMT'nin İngiliz Yönetim Tarafından Kanundışı İlan Edilmesi.....	202
8.Kıbrıs'ta Verilen Mücadelenin Türk Basınına Yansımaları	206
9.Türkiye'de Yapılan 1960 Darbesi Sonrası TMT'nin Durumu	208
G. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Giden Süreç: Zürih ve Londra Antlaşmaları.....	214
1.Kıbrıs Meselesinin 1958 yılında Birleşmiş Milletlere Taşınması	215
2.Zürih Antlaşması	217
3.Londra Antlaşması	221
H. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu.....	226
1.Kıbrıs Anayasasının Kabulü	226
2.Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Resmen Kuruluşu	228

3.Kıbrıs Cumhuriyeti Kurulduktan Sonra Kıbrıs'ta Rum Faaliyetleri	230
4.Türk ve Rum Belediyelerinin Ayrılmasıyla Açığa Çıkan Sorunlar	233
SONUÇ	237
KAYNAKLAR.....	244
EKLER	255
ÖZGEÇMİŞ.....	267

TABLO, ŞEKİL ve LİSTELER

	Sayfa No
Tablo 1: 1188 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesine Göre Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç Eden Türkler	50
Tablo 2: TMT Kadrosunda Kullanılan İsimler ve Bu İsimlerin İfade Ettikleri Statüler	187
Tablo 3: 16 Ağustos 1958 Tarihi ile 23 Mart 1959 Arasında Türkiye'den Kıbrıs'a Yapılan Silah Sevkiyatı	200
Tablo 4: 13 Mart 1959'da Saat 20.00'ye Kadar Görevli Polislere Teslim Edilen EOKA Silahları	210

SEMBOLLER ve KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BAB: Batı Avrupa Birliği

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bkz: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi

DP: Demokrat Parti

EOKA: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston

HP: Hürriyet Partisi

İ.Ö. : İsa'dan Önce

İÜTB: İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği

KATAK: Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu

KİP: Kıbrıs İstirdat Planı

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KTC: Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti

M.Ö. : Milattan Önce

NATO: North Atlantic Treaty Organization: Kuzey Atlantik İttifakı

PEON: Kıbrıs Enosisçi Gençlik Teşkilatı

RAF: Royal Air Force (Kraliyet Hava Kuvvetleri)

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TMGT: Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

TMTF: Türkiye Milli Talebe Federasyonu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

I.KONUNUN TANIMI

Kıbrıs Meselesi, kökleri 1791 yılında Yunan şairi Rigas Ferreros'un ilk Megali İdea haritasını çizmesine dayanan ve özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1821 yılından itibaren kendini belli etmeye başlayan bir meseledir. Kıbrıs Sorunu, Yunan Megali İdeasının bir parçasını oluşturmaktadır. Yunanlılar, bu düşünce çerçevesinde topraklarını genişletmeyi ve Bizans İmparatorluğunu yeniden canlandırmayı amaç edinmişlerdir. Kıbrıs da Yunanlıların topraklarına katmak istedikleri yerlerden biridir ve Yunanlılar Kıbrıs'ı kendi topraklarına katma düşüncesini "Enosis" kelimesi ile ifade etmişlerdir. Bağımsızlık kazanmalarından itibaren Enosisi gerçekleştirmek için çabalamışlardır. Yunanistan, Girit ve On İki Adayı topraklarına katınca bu durum onu Kıbrıs'ı da alma konusunda çok daha cesaretlendirmiş ve hırslandırmıştır.

Bu çalışmada 1820'li yıllarda açığa çıkmaya başlayan Kıbrıs sorununun 1923 – 1960 yılları arasında geldiği nokta ve Türkiye'nin bu meselede izlediği politikalar ele alınacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kıbrıs Adası, tarih boyunca Ortadoğu'da hâkimiyet kurmak isteyen devletler için özellikle bulunduğu konumdan ötürü stratejik bir önem taşımıştır. Kıbrıs Adasını elinde bulunduran devlet aynı zamanda Doğu Akdeniz'i, Mısır'ı ve Lübnan'dan İran'a kadar olan bölgeyi kontrol edebilmiş ve Ortadoğu'ya bu yol ile ulaşmaya çalışmıştır. Yapılan bu tez çalışması ile mevcut olan bu rekabet ortamı içerisinde Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde izlediği politikanın bilimsel veriler ışığında ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Öncelikle Kıbrıs sorununun 1950’li yıllardan çok daha önceye dayandığı noktasından hareketle 1923 – 1960 yılları arası yaşanan gelişmeler aktarılmaya çalışılıp, bu konuda bilim dünyasına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kıbrıs Adası, jeopolitik konumu itibari ile Doğu Akdeniz’de hayati bir önem taşıyan bölgedir. Ortadoğu’da temelde ekonomik çıkar amaçlı hâkimiyet kurmak ve bu hâkimiyeti sürdürmek isteyen her devlet için yeri yadsınamaz. Burada bulunan devlet, Türkiye’yi ve onun güvenliğini son derece yakından ilgilendirmektedir. Tarihi ve coğrafi sebepler öne sürülerek Türkler tarafından Türkiye’nin bir parçası olarak görülen Kıbrıs üzerinde Yunanistan’ın da hak iddia etmesi bir Türk – Yunan çatışmasını meydana getirmiştir.

Eski yıllardan beri paylaşılamayan ada konumunda olan Kıbrıs meselesinde her ne kadar bir sonuca ulaşılmış olsa da, henüz uzlaşma sağlanamayan yönleri bulunmasından ötürü bu mesele günümüzde dahi önemini korumaktadır. Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Türk hükümetlerinin Kıbrıs meselesine bakış açıları, bu konuda izledikleri politikalar, bu politikalarda yaşanan değişimler ve verdiği sonuçların ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada Türkiye’nin Kıbrıs konusunda izlediği politikayı 1923 – 1960 yılları ile sınırladık. Böylece hem 1923 yılında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin tek partili döneminde Kıbrıs konusuna bakışı ortaya konulmuş, hem de sonrasında çok partili hayata geçilmesi ile değişen iktidar yönetiminin konuya bakışı sergilenmeye çalışılmıştır.

V. ARAŞTIRMANIN METODU

Bu çalışma incelediği tarihler bakımından (1923 – 1960) geçmişi ele aldığı için, çalışmada tarihsel yöntemle literatür tarama yöntemine başvurulmuştur. İlgili yıllardaki Cumhuriyet Arşivi ve Kıbrıs Milli Arşivi belgeleri, T.B.M.M. Zabıt Cerideleri, incelenen yıllara ait dergiler, gazeteler, kitaplar, tezler ve makaleler taranarak incelenmiş ve çalışmada bunlardan yararlanılmıştır. Edinilen bu kaynakların incelenmesi sonucu bilgi fişleri çıkarılmış, bu fişlerin tasnif edilmesi sonrasında çalışmanın yazımına başlanmıştır.

VI. KIBRIS ADASI’NIN KISA TARİHİ

Kıbrıs adının nereden geldiği konusunda çeşitli fikirler öne sürülmüş olup, bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kıbrıs adının İ.Ö. 1500’lere doğru Mısır kayıtlarında “İsi” olarak geçtiği, daha sonraları “Alaşıa” ismine dönüştüğü, İbrani kaynaklarında da “Kittim” olarak geçtiği yönünde bir görüş mevcuttur. Yunancada Kypros adına ilk olarak Homeros’ta rastlanmaktadır. Kypros, Yunancada bakır anlamına gelmektedir ve Kıbrıs Adasının zengin bakır madenlerine sahip olmasından ötürü bu ismin kullanılmış olma ihtimali üzerinde durulmaktadır.¹

Avusturyalı ünlü tarihçi Joseph Von Hammer Kıbrıs adı konusunda; “Adı bir çiçekten ya Kiniras’ın kızımdan ya da aşk ilahesi Kiplis’ten alınmış bulunan Kipros Adası şöhretli şehirleri Amatuzya, Pafya ve Salaminya adlarıyla tanınmıştır”² demektedir.

Kıbrıs adının Fenike kökenli olduğunu iddia eden tarihçiler vardır. Fenike dilinde “kubru”. “kıyı” anlamına gelmektedir. Fenikelilerce bu adın kullanılması, Kıbrıs’ın Anadolu’ya karşı kıyı olmasına bağlanmaktadır. Firuzan Kınal ise

¹ GÜRÜN, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983, s. 379.

² ŞAHİN, İsmail, *Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s. 1.

araştırmalarında bakır anlamına gelen “zabar” kelimesinin Akatça dilinde “Cypr” olarak okunduğunu ve Kıbrıs adının buradan geldiğini kaydetmiştir.³

Kıbrıs Adasının ilk Türk tarihçilerinden olan Halil Fikret Alasya, Kıbrıs adının Mısırlılar ve Hititliler zamanında Alasya ve Asi”, Fenikeliler zamanında ise “Hettim” olarak anıldığından bahsetmektedir.⁴ Kimilerine göre ise Kıbrıs adı, Adada yaygın olarak yetişen kına çiçeğinin İbranice adı olan “Kophe’dan” gelmektedir. Bu çiçeğin Fenike ve Yunan telaffuzu ile “Kybros” olduğu söylenmektedir.⁵

Kıbrıs, 34, 33’-35,41’ kuzey enlemleri ile 32,17’-34,35’ doğu boylamları arasında yer almaktadır.⁶ 9251 km² yüzölçümü ile Doğu Akdeniz’in en büyük, Akdeniz’in de Sicilya ve Sardinya’dan sonra üçüncü büyük Adasıdır. Kıbrıs Adası, Suriye’den 110 km,⁷ güneyde Mısır kıyılarından 370 km, kuzey-batıda Rodos’tan 400 km, Girit’ten 500 km ve de Yunanistan’dan 800 km uzaklıktadır.⁸ Bunlara karşın Kıbrıs Adasının Karmakiti Burnu ile Anamur Burnu arasındaki Anadolu’ya uzaklık mesafesi sadece 71 km olarak bilinmektedir. Bu mesafe Kıbrıs Adasına en yakın kara mesafesidir.⁹ Ada, güneyde yüksek ve geniş Trodos dağları kütlesi, kuzeyde dar ve ince Karpos kütlesi ve bu ikisi arasında doğu-batı yönündeki Meserya Ovası’ndan oluşur. Adanın doğudan batıya en uzak noktaları arasındaki uzunluğu 227 km, kuzeyden güneye en uzak noktaları arasındaki genişliği ise 97 km’dir.¹⁰

Ada girintili çıkıntılı yapısı ve uzun sahilleriyle kendine has jeolojik bir yapıya sahiptir.¹¹

Kıbrıs Adasının bugünkü yüzey biçimi, aynı Türkiye’nin Toros Dağlarında olduğu gibi üçüncü jeolojik zamanın genç kıvrımlarına aittir ve dördüncü jeolojik

³ MANİSALI, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2002, s. 13.

⁴ ALASYA, Halil Fikret, *Tarih’te Kıbrıs*, Lefkoşa, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1988, s. 1.

⁵ GÖZLÜ, Ahmet, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 128-129.

⁶ ÇELİK, Cemil, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2012, s. 1.

⁷ KODAY, Zeki, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin Coğrafi Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 1995, S. 2, s. 17.

⁸ DEĞERLİ, S., Esra, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Ankara, 2012, C. 6, S. 11, s. 85.

⁹ DARKOT, Besim, “Kıbrıs”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, Cüz 62-68, s. 672.

¹⁰ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, s. 379.

¹¹ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 138.

zamanın başlarında Adanın İskenderun Körfezi yönünde Toros sistemi ile bağlı olduğuna dair bulgular vardır.¹²

Kıbrıs Adası miyosen dönemde¹³ kıvrılıp suların yüzüne çıkmıştır. Başlangıçta karaya bağlı iken gerçekleşen çökmeler sonucunda karadan ayrılmıştır.¹⁴ Pliyosen dönemin¹⁵ başında Kıbrıs'ın bulunduğu bölgede meydana gelen yükselmelerle İskenderun'a bağlı bir kara parçasının sular altında kalması ve çöküntüye uğraması sonucu bir Ada olarak son şeklini almıştır.¹⁶ Kıbrıs Adasının son şeklini alması dördüncü jeolojik zamanın başlarına rastlamaktadır.

Adanın tarihine bakıldığında 10.000 yıllık bir geçmişi olduğu görülür. Bunun 7.000'i tarih öncesi çağlara aittir ve Akdeniz kültürünü büyük ölçüde yansıtmaktadır.¹⁷

Kıbrıs Adası, Türkiye sahillerinden çok da geniş olmayan bir deniz kolu vasıtası ile ayrılmış gibi görünse de aslında derinliği birkaç yüz metre ile ifade edilebilecek bir denizaltı platformu ile ana kıtaya bağlıdır.¹⁸ Birçok coğrafyacı ve jeolog bilim adamı jeolojik açıdan Kıbrıs ile Anadolu ilişkisini; İskenderun Körfezi güneyinde denize ulaşan Toros Dağlarının bir devamı olarak izah eder.¹⁹ Yapılan araştırmalar, Hatay'da bulunan dağ ve ovaların 130 km güneybatıda Kıbrıs'ta deniz seviyesi üzerine çıkarak aynı şekilde devam ettiğini göstermiştir. Buna göre Amonoslar'ın devamı Beşparmak (Girne) Dağları, Aşağı Asi oluğu çöküntü alanının devamı Meserya Ovası'nı, Keldağ'ın devamını Karlıdağ (Trodos) oluşturmaktadır.²⁰ Jeolojik nedenlerle Anadolu'dan kopan Kıbrıs Adasının coğrafik, tektonik, jeolojik

¹² GÜRSOY, Cevat, Rüştü, "Kıbrıs Müşahedeleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, Temmuz-Aralık 1962, C. XX, S. 3-4, s. 168.

¹³ Miyosen Dönem, üçüncü jeolojik çağın ikinci yarısını oluşturan neojen dönemin ilk bölümüdür. Bkz: ÜNGÖR, Sami, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1961, s. 580.

¹⁴ ALAGÖZ, Cemal, Arif, "Coğrafya Gözü İle Kıbrıs", *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul 1958-59, S. 18-19, s. 3.

¹⁵ Pliyosen Dönem, üçüncü jeolojik çağın ikinci yarısını oluşturan neojen dönemin son bölümüdür. Bkz: ÜNGÖR, *Coğrafya Sözlüğü*, s. 686.

¹⁶ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 132-133.

¹⁷ DEMİR, Nesrin, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2005, C. 15, S. 1, s. 348.

¹⁸ GÜRSOY, "Kıbrıs Müşahedeleri", s. 168.

¹⁹ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 2.

²⁰ GÜRSOY, Cevat, Rüştü, "Kıbrıs", *İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s.370.

ve iklimsel olarak Anadolu'ya benzerliği oldukça dikkat çekicidir.²¹ Bu benzerliği Ulrich Frey'in de içinde bulunduğu bazı ünlü coğrafyacılara da belirterek, Adayı Türkiye ile birlikte ele almayı yeğlemişlerdir.²² Kıbrıs Adasında yaşamış olan cüce fillere ait fosil kemikler ve fosil cüce su aygırı kemikleri bulunmuştur. Bu fosillerden Sardinya, Sicilya, Malta ve Girit'te de bulunmuştur. Ayrıca Asya Kıtasında rastlanan yabani koyun ve hala Anadolu'da yaşamakta olan yaban kedisi ile yaban domuzu da Kıbrıs Adasında da bulunmaktadır. Bunların Adanın kara ile bağlı olduğu zamanlardan kalmış olduğu düşünülmektedir.²³ Ve tüm bunlar Adanın Anadolu ile jeolojik bağlılığına kanıt oluşturmaktadır. Diğer yandan yerbilimcilerin araştırmalarına göre Kıbrıs Adası, Türkiye'ye her yıl 2,5 cm yaklaşmaktadır.²⁴

Kıbrıs Adası, coğrafi konumu nedeniyle kuzeyde ve doğuda Anadolu ve diğer Asya ülkeleri ile güneyde ve batıda Afrika ve Avrupa'nın denizci kavimleri arasındaki ilişkilerde eski çağlardan itibaren hep önemli bir rol oynamış ve bugün bile tüm dünyanın ilgisini çeken bir konumda olmuştur.²⁵ Kıbrıs Adasını her zaman bu kadar dikkat çekmesinin temel nedeni Asya, Avrupa, Afrika kıtalarının tam birleşim noktasındaki jeopolitik konumudur.²⁶ Akdeniz'in güvenliği Kıbrıs Adası denetim altına alınmadan sağlanamaz. Yani Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in güvenliği için kilit taşıdır.²⁷

Tarih boyunca içinde bulunulan döneme göre küresel güç olmaya çabalayan devletler, özellikle de jeopolitik olarak güç merkezi olan Orta Doğu'yu ele geçirmek için Kıbrıs'ı işgal etmişlerdir.²⁸ Yani Kıbrıs, tarih boyunca Orta Doğu'ya açılmak isteyen devletler için stratejik ve ticari bir üs olarak görülmüştür.

Kıbrıs, küçük olmasının da etkisiyle genellikle bölgedeki hâkim gücün kontrolünde olmuştur. Bu nedenle burada hâkimiyet, tarih boyunca birçok kez el değiştirmiştir. Kıbrıs için söylenen; "Alınmış, satılmış, bir ülkenin hâkimiyetinden

²¹ KESER, Ulvi, "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2007, C. VI, S. 14, s. 42.

²² GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s.135.

²³ ALAGÖZ, "Coğrafya Gözü ile Kıbrıs", s. 3-4.

²⁴ MANİSALI, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s. 13.

²⁵ GÜRSOY, "Kıbrıs Müşahedeleri", s. 165.

²⁶ KESER, "Genç Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları", s. 41.

²⁷ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği* s. 21.

²⁸ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 24.

bir diğerine transfer edilip durmuştur”²⁹ sözleri de bunu doğrular niteliktedir. Sık hâkimiyet değişikliği yaşanması sebebiyle Adanın kaderini dışarıdan gelip dünya siyasetine yön verme isteğinde olan güçler belirlemiştir.³⁰

Kıbrıs’a sahip olan güç, Doğu Akdeniz’de önemli bir kısmı kontrol altına almış olmanın dışında, Orta Doğu petrollerini kontrol etme ve olası bir savaş durumunda çok önemli bir üssü elinde bulundurma avantajına sahip olur.

Türkiye için de Kıbrıs Adası önemli bir dış politika konusu olmanın yanı sıra varlığının sürekliliği ve güvenliğinin teminatı konumundadır.³¹

Kıbrıs’a ilk yerleşenlerin ırksal kökenleri hakkında belirsizlik mevcuttur. Başta Yunanlı tarihçiler olmak üzere bazı Batılı tarihçiler Kıbrıs Adasının ilk sakinlerinin Yunanlılar olduğunu iddia etmektedirler. Bu konudaki bir başka yaygın görüş de Herodot’un görüşüdür ki o, Kıbrıs’ın ilk yerleşimcilerinin Fenikeliler olduğunu savunur.³²

Adanın tarihi ile ilgili yapılan bazı araştırmalara göre ilk insan yerleşimi M.Ö. 6500-7000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu bilgiler ışığında Kıbrıs Adasının ilk yerleşimcilerinin Anadolu, Kuzey Suriye veya Filistin kökenli olmaları ihtimal dâhilinde kalmaktadır.³³

VII. OSMANLI DEVLETİ’NİN FETHİNE KADAR KIBRIS’TA MEYDANA GELEN TARİHİ VE SİYASİ OLAYLAR

Jeolojik çağlarda Anadolu’dan koptuğu anlaşılan Kıbrıs Adası, edinilen bilgilere göre yeni taş kültürüne ulaşmış bazı kavimler tarafından M.Ö. 4000’inci yılın başlarında keşfedilmiştir. Bu insanlara Bronz Çağında (M.Ö. 3000 yılı ortaları)

²⁹IRKIÇATAL, Eftal, *İngiltere’nin Kıbrıs Politikası (1945-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2012, s. 10.

³⁰ YELLİCE, Gürhan, *İngiltere’nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011, s. 2.

³¹ KÜÇÜKOĞLU, Bayram, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansımaları (1954-1974)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2011, S.48, s. 792.

³² ŞAHİN, *Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi*, s. 5-6.

³³ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 2.

dışarıdan başka kavimler de katılmıştır.³⁴ Yani farklı kavimlerden insanlar Adanın farklı bölgelerine yerleşerek bir dönem kendilerine küçük yerel krallıklar kurmuşlardır.³⁵

Kıbrıs'ın Güney Anadolu ve Suriye kıyılarını gözetim altında tutabilecek bir konumda bulunması, tarihin en eski devirlerinden itibaren özellikle Anadolu ve Suriye'ye hâkim olan devletlerin Kıbrıs'ı da kendi topraklarına katmak istemelerine neden olmuştur. Adanın Akdeniz ticaret yolları üzerinde bulunmasının yanı sıra Anadolu, Mezopotamya, Mısır, Helen ve Roma gibi medeniyet bölgeleri arasında yer alması da birçok devletin gözünü Kıbrıs'a dikmesindeki etkidir.³⁶ Diğer yandan zengin bakır madeni yataklarına sahip olan Kıbrıs Adası ekonomik açıdan da ilkçağlardan itibaren önem kazanmıştır.³⁷

Tarihi boyunca Kıbrıs sırasıyla Mısır, Hitit, Fenike, Asur, Pers, Roma, Bizans, Templar Şövalyeleri, Lüzinyanlar ve Venedik³⁸ egemenliklerine girdikten sonra Osmanlı ve sonrasında İngiliz egemenliği ile 1960 yılına ulaşmıştır.

Kıbrıs'ta iktisadi ve siyasi münasebetler ilk defa Mısır ile başlamıştır.³⁹ Mısır'da Yeni Krallık döneminde 18. sülalenin hükümdarı III. Tutmolis M.Ö. 1450 yılında Kıbrıs'a sefer düzenleyerek Adayı ele geçirmiştir. Mısır egemenliğinde iken Kıbrıs, bazen ayrı ayrı şehir devletleri şeklinde bazen de tek bir kentin egemenliğinde yönetilmiştir. Kıbrıs'ın Mısır'a bağlanması stratejik ve ticari amaçlıdır. Mısırlılar Kıbrıs'a yerleşememiş yalnızca orayı yönetmişlerdir. Bu sebeple kültür ve uygarlık bakımından Kıbrıs'ı etkiledikleri söylenemez.⁴⁰

M.Ö. 1200-1000 yılları arasında Kıbrıs ikinci kez Mısır egemenliğine girmiştir.⁴¹ Üçüncü ve son Mısır egemenliği ise M.Ö. 568-525 yılları arasındadır.⁴²

³⁴ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu (Haz.), *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, İstanbul, Reyo Matbaacılık, 1990, s. 15.

³⁵ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 7.

³⁶ MÜTERCİMLER, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s. 69.

³⁷ DEĞERLİ, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", s. 86.

³⁸ İRKİÇATAL, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası*, s. 10.

³⁹ GÜRSOY, "Kıbrıs Müşahedeleri", s. 165.

⁴⁰ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 302.

⁴¹ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 308.

⁴² GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 318.

Kıbrıs, iki Ortadoğu gücü Mısır ve Hititler arasındaki politik rekabet nedeniyle, Hitit İmparatoru Muvattali döneminde M.Ö. 1320 yılında ele geçirilmiş ve kısa sürecek olan Hitit egemenliği başlamıştır.⁴³ Kıbrıs, Hitit kaynaklarında “Alaşıya (Alashiya)” olarak adlandırılmıştır.⁴⁴ Yapılan araştırmalarda bulunan bir tablette Hitit Kralı IV. Tuthaliya döneminde Kıbrıs’ın ele geçirilip vergiye bağlandığı yazmaktadır. Bu kralın ölümü sonrası muhtemel olarak Kıbrıs isyan etmiş ve II. Şuppiluliuma döneminde yapılan deniz savaşıyla yeniden Hititlere bağlanmıştır.⁴⁵ 1961 yılında Boğazköy kazılarında bulunan Hititlere ait başka bir tablette Hitit Kralı II. Şuppiluliuma: “Alaşıya Kralının karılarını, çocuklarını, bütün mallarını elime geçirdiğim tüm insanların esir edip Hattuşas’a getirdim. Böylece Alaşıya ülkesini köleleştirdim, üzerlerine vergi koydum”⁴⁶ demektedir.

Tir Hükümdarı Hiram dönemi olan M.Ö. 970-936 yılları arasında Fenikeliler Kıbrıs’a gelip koloniler kurmaya başlamışlardır. M.Ö. 709 senelerine doğru Kıbrıs’taki Fenike hâkimiyeti sona ermiştir.⁴⁷ Fenikelilerin Adada bulunan zengin maden yataklarından faydalandıkları, Adanın güneyinde Kitium ve Amathus, iç bölümlerinde Tamassus ve İdalion, kuzeyinde Lapithos adı verdikleri yerleşim bölgelerini kurdukları bilinmektedir.⁴⁸ M.Ö. 709-612 yılları arası da Kıbrıs’ta Asur hâkimiyeti olduğu bilinmektedir.⁴⁹

M.Ö. 525 yılında Persler Mısır’ı ele geçirdikten sonra Kıbrıs’ı da ele geçirmişlerdir. M.Ö. 333 yılında ise Makedonya Kralı Büyük İskender’in Persleri mağlup etmesiyle Kıbrıs dolaylı olarak Büyük İskender hâkimiyetine girmiştir. Büyük İskender’in Akdeniz Bölgesindeki fetihleriyle bu bölgede Helen kültürü gitgide yayılmaya başlamıştır. Tüm önemli şehirler Yunan mimarisinden etkilenilerek yeniden tasarlanmış ayrıca Yunanca yaygınlaşıp baskın dil olmaya başlamıştır. Bu Helenist etkiden Kıbrıs da payını almıştır. Yunan Kültürünün simgeleri

⁴³ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 70.

⁴⁴ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 304.

⁴⁵ ŞAHİN, *Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi*, s. 5.

⁴⁶ ERZEN, Arif, “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul 1974, Kıbrıs Özel Sayısı 44/325, s. 164.

⁴⁷ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 312.

⁴⁸ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 3.

⁴⁹ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 315.

olan Zeus, Herakles, Apollo, Artemis, Athena gibi Yunan tanrıları Kıbrıs'ın kültüründe yer bulmaya başlamıştır.⁵⁰

Kıbrıs'ta Roma İmparatorluğu dönemi M.Ö. 58 – M.S. 395 yılları arasındadır.⁵¹ M.Ö. 323'te Büyük İskender'in ölümünden M.Ö. 58'de başlayan Roma hâkimiyetine kadar olan süreçte, Büyük İskender'in fethettiği toprakların onun ileri gelen komutanları arasında paylaştırılması sonucu Kıbrıs ve Mısır komutan Ptolemy'nin payına düşmüş ve uzunca bir ara sonrası Kıbrıs yine tek krallık tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde de Helen kültürünün yayılması devam ederken Fenike kültürü gerilemesini sürdürmüştür.⁵² Roma hâkimiyeti döneminde Kıbrıs, önemli ölçüde geliştirilmiştir.

Roma'nın cumhuriyet idaresinden imparatorluğa geçmesiyle Kıbrıs'a M.Ö. 22 yılında eyalet statüsü verilmiş ve sonrasında Kıbrıs, Roma Senatosunun atadığı valiler tarafından yönetilmeye başlamıştır. Roma İmparatorluğu Akdeniz'i hâkimiyeti altına alınca Roma ticareti de tüm Akdeniz'de gelişip yayılmıştır. Bu gelişme, Kıbrıs'ı, Doğu-Batı ticaret hattının merkezi haline getirmiştir. Bu stratejik konumun öneminin de etkisi ile Roma İmparatorluğu Kıbrıs'ta bayındırlık, imar, altyapı gibi hizmetlere ağırlık vermiştir. Adanın elverişli tüm körfezleri bu dönemde birer liman haline getirilip ticaret daha da canlandırılmıştır. Kıbrıslılar ilk kez su kemerleri ve köprülerle tanışmışlardır. Bu dönemde Kıbrıs'a çevre ülkelerden özellikle de Yahudilerden göçler başlamıştır.⁵³ Kıbrıs'ta bu dönem ticaretin gelişmesiyle zenginlik ve refah da artmıştır.

Roma İmparatoru Büyük Theodosius'un ölümünden sonra Roma Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmıştır. Kıbrıs bu bölünmenin sonucunda Doğu Roma (Bizans) hâkimiyetinde kalmıştır. Böylece 395 tarihinden itibaren Kıbrıs'ta Bizans egemenliği başlamıştır.⁵⁴ Bizans hâkimiyetindeki Kıbrıs, genel olarak sosyo-ekonomik zenginliğin, refahın çok yükseldiği bir dönem olarak anlatılıp gösterilmeye çalışılsa da bu dönemde özellikle Adadaki yoksul köylüler uzun yıllar süren kuraklıklardan, veba gibi salgın hastalıklardan, ağır vergilerden, şiddetli depremlerden çok

⁵⁰ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 8.

⁵¹ GÖZLÜ, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, s. 346.

⁵² ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 9.

⁵³ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 10.

⁵⁴ DEMİR, "Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu", s. 349.

çekmişlerdir.⁵⁵ Yani gösterilmeye çalışılan, o dönem tüm halkın ticaretle uğraşıp, zenginlik sürdürdüğü düşüncesi tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

Bu dönemde Kıbrıs, hiyerarşik örgütlenmesini tamamlayan, on beş piskoposluğu bulunan bir Kilise kurumu ile karşı karşıyaydı. IV. yüzyılda kilisenin, Kıbrıs'ın siyasal ve ekonomik yapısına nüfuz etmesi Bizans hâkimiyeti dönemine rastlar.⁵⁶ Kıbrıs'ın özellikle bu dönemden itibaren geçirmeye başladığı değişim, etkisini sürdürüp 1963-1974 çatışmasının da temeli olacaktır.

Haçlılar, Ermeniler, Türkler ve Müslümanlar arasında kalan ve işleri iyice karışmaya başlayan Bizans'ta toprakları kontrol etmek zamanla daha da güçleşmiştir. Bizans'ın bu durumundan faydalanan Isaakios Komneos, Kıbrıs Adasında kendi hâkimiyetini kurup 1184 yılında kendini Kıbrıs'ta imparator ilân etmiştir.⁵⁷ 1191 yılında III. Haçlı Seferine çıkan İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard, Kıbrıs'ı ele geçirerek Isaakios'tan geri almıştır.⁵⁸ Isaakios, halkına zulmeden bir imparatordu. 1191 yılında Arslan Yürekli Richard Adayı kuşatınca Kıbrıslılar onu bir kurtarıcı olarak görerek ona yardım etmişlerdir.⁵⁹ Arslan Yürekli Richard Adaya geldiğinde, Ada nüfusunun çoğunluğunun Yunanlılar ve Ermeniler olduğunu söylemiştir.⁶⁰

Arslan Yürekli Richard Kıbrıs Adasını ele geçirdikten sonra Adayı Templar Şövalyelerine⁶¹ satmıştır. Şövalyeler Adada çok kalmamışlardır. 1190-1191 yılları arası burada kalarak, çıkan isyanlar sonucu Adayı tekrar Richard'a iade etmişlerdir.⁶²

Arslan Yürekli Richard Kıbrıs'ı bu kez de kendisinin desteklediği fakat Haçlıların eline geçen Akka'da kral seçilemeyen Guy De Lusignan'a satmıştır. Böylece Kıbrıs'ta 1191 yılında bir Haçlı Krallığı kurulmuş ve Kıbrıslılar ilk kez bir Katolik yönetici tarafından yönetilmeye başlamışlardır. Guy, Lüzinyan sülalesinden gelen koyu Katolik bir Fransız asilzade idi.⁶³

⁵⁵ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 22.

⁵⁶ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 19.

⁵⁷ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 38.

⁵⁸ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, s. 380.

⁵⁹ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 39.

⁶⁰ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 7.

⁶¹ Templar Şövalyeleri (Tapınak Şövalyeleri) 1119 yılı civarında Kudüs'teki Hristiyan hacıları koruma görevi üstlenen ve kurucuları Kuzey Fransa'da Burgonya şövalyelerinden oluşan askeri kökenli tarikattır. Bkz: Encyclopedia Britannica, "Templars" Volume 21, 1957, s. 920.

⁶² İRKİÇATL, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası*, s. 10.

⁶³ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 42.

Lüzinyanlar, Kıbrıs'a 1191 ile 1489 yılları arası, 300 yıla yakın bir müddet hâkim olmuş ve Frenk krallığı idaresini sürdürmüşlerdir.⁶⁴ Guy, Kıbrıs'ta feodal sistemi kurmuştur. Bunun dışında o dönemde dini herhangi bir önemli hareket olmamıştır.

Guy, 1194 yılında ölünce yerini kardeşi Amury almıştır. Amury, üç yıl "lord" unvanı taşıdıktan sonra Kıbrıs krallık tacını giyen ilk Lüzinyanlı olmuştur. Böylece Adada Haçlı Krallığı resmi olarak Amury döneminde başlamıştır. Amury, Kıbrıs'ı kardeşi Guy'dan daha fazla önemsemiş ve onu geliştirmek için büyük çaba harcamıştır.⁶⁵ Kıbrıs'ta Lüzinyan idaresi döneminde bir donanma mevcuttur. Bu donanma özellikle Anadolu ve Suriye sahillerini tehdit eden bir unsur olmuş hatta İskenderiye, bu donanmanın gücü ile işgal edilmiştir. Akdeniz'de Müslüman gemilerine rahat vermeyen bu Lüzinyan donanmasından ötürü Memlûk Sultanı Melik Eşref Barsbay Kıbrıs'a bir taarruz düzenlemiş ve Kral Jak'ı esir düşürmüştür. Ayrıca Lüzinyan Krallığını yılda sekiz bin duka altın olmak üzere vergiye bağlamıştır.⁶⁶

Lüzinyan idaresi altında Adada yaşayan insanlar çeşitli sınıflara ayrılmışlardır. Bu sınıf ayrımı Adanın efendileri ve idarecileri konumunda bulunan Katolikleri kapsamamaktaydı. Sınıflar en alttan başlayarak, Parici, perpiari ve lefteri olarak üçe ayrılmaktaydı. Pariciler, en alt ve en yaygın sınıf olarak ürettiklerinin 1/3'ünü bağlı oldukları senyörlere verme ve vergi ödeme zorunlulukları olan sınıftı. Perpiariler, toprağa bağlı olan, eskinin soylu ve zenginlerinden oluşan sınıftır. Bu sınıf parayı elinde bulundurduğu için bu sınıfın emeklerine başvurulmamış ayrıcalık tanınmıştır. Lefteriler ise, parici sınıfında iken para karşılığı veya lordlarının iyi niyeti ile serbest bırakılan köylülerdir ki bu kişilerin çocukları da lefteri sayılmaktadır. Ancak bir parici kadınla evlenmeleri durumunda tekrar parici sınıfından sayılmaktadırlar. Kilisenin çoğunlukla sınıflar arası evliliğe müsaade etmeyerek toplumsal tabaka dengesini korumaya çalıştığı bilinmektedir.⁶⁷ Lüzinyan idaresi Adada bu şekilde sürerken son Lüzinyan Kralı II. James'in ölümünden sonra karısı Catherina Cornaro, Venedikliler tarafından kraliçe olarak tahta çıkarılmışlardır. Fakat amaçları Adayı almaktır ve Ada üzerinde güçlerini

⁶⁴ GÜRSOY, "Kıbrıs Müşahedeleri", s. 166.

⁶⁵ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 45-46.

⁶⁶ UZUNÇARŞILI, İsmail, Hakkı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt I. Kısım*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 9.

⁶⁷ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 50-51.

sağlamlaştırdıktan sonra kraliçeyi idam edip 1489 yılında bu amaçlarına ulaşmışlardır.⁶⁸

Venedikliler Adaya hâkim olmadan önce 1373 yılında Cenevizliler Kıbrıs Adasını işgal edip Frenk Krallığını vergiye bağlamışlardır. XV. yüzyıl başlarından itibaren Kölemenler Kıbrıs'a seferler düzenlemişlerdir. 1426 yılında Limasol ve Lefkoşa'yı zapt etmiş fakat krallığa dokunmadan sadece vergiye bağlamışlardır. 1489 yılında ise Kıbrıs, Venedik hâkimiyetine geçmiştir.⁶⁹

Venedik egemenliği döneminde Venedikliler Kıbrıs'ı daha çok askeri bir üs olarak görmüşlerdir. Lefkoşa, Magosa ve diğer önemli bölgelere kaleler ve savunma mevzileri inşa etmişlerdir.

Adayı askeri valiler yönetirken, sivil yönetimde de geniş yetkiler verilmiştir. Valiler sivil yönetimde bilgisiz ve beceriksiz olunca Ada gelişmemiş, ticaret iyice zayıflamış, üretim oldukça düşmüştür. Tüm bu olumsuzluklara kuraklık, deprem, sel, çekirge sürüleri gibi doğal afetler de eklenince Adada yaşam daha da zorlaşmıştır. Adada fırsat bulanlar buradan göç etmişlerdir. Kaçamayanlar ise tüm bu olumsuz koşullardan ve baskıcı Venedik yönetiminden kurtulmanın yollarını aramışlardır. Ve en son Osmanlı Devleti'nden yardım talebinde bulunmuşlardır.⁷⁰

⁶⁸ IRKIÇATAL, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası*, s. 10.

⁶⁹ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, s. 380.

⁷⁰ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 10.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS'TA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

Kıbrıs Adasının Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesinde bir takım farklı nedenler etkili olmuştur. XVI. yüzyılın şartlarında Osmanlı Devleti'nin dünyadaki güçler dengesinde önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Gerek askeri, gerek siyasi, gerekse ekonomik yönlerden önem taşıyan Kıbrıs ise Osmanlı hâkimiyeti öncesi Venediklilerin elinde bulunmaktaydı. Stratejik önemi büyük olan bu Adanın Venedik elinde bulunması Osmanlı açısından bir tehdit ve tehlike unsuruydu.⁷¹ Özellikle 1516-1517 yıllarında Suriye ve Mısır'ın, 1522 yılında Rodos'un, daha sonra da Tunus ve Cezayir'in Osmanlı egemenliğine geçmesi ile⁷² Kuzey Afrika'da önemli toprak kazanımı sağlayan Osmanlı'yı Anadolu ve Suriye topraklarına oldukça yakın bulunan Kıbrıs'ı da almaya itmiştir. Akdeniz'den Kızıldeniz'e ve oradan da Okyanus'a açılmayı sağlayacak olan Süveyş Kanalı projesini⁷³ gerçekleştirmek için de Kıbrıs'ın alınması kolaylık sağlayacaktı. Çünkü Kıbrıs'ın Venedik elinde bulunması proje alanını tehlikeye atan bir sorundu. Bu durum da Kıbrıs'ın alınmasında etkili olmuştur.⁷⁴ Tüm bu nedenlerin yanı sıra Katolik Venedikliler, Kıbrıs'ta yerli halktan olan Ortodoks Rumları baskıcı bir yönetimle eziyor onlara zulmediyorlardı. İşte bu baskıcı zulümlerden bıkan Kıbrıs Rum halkı gizlice Osmanlı'ya heyetler göndererek durumu bildirmiş ve onları Venedik elinden kurtarmaları için yardım taleplerinde bulunmuşlardır.⁷⁵ Ayrıca Kıbrıs'ı üs olarak kullanan Venedikli korsanlar Akdeniz ve Ege'de Türk ticaret ve Hac gemilerine de zarar verir duruma gelmişlerdir. Bu dolayı defalarca Osmanlı

⁷¹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 71.

⁷² ÇEVİKEL, Nuri, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s. 87.

⁷³ Süveyş Kanalı projesi Kıbrıs, Osmanlı tarafından alındıktan sonra da gerçekleştirilememiştir. Çünkü yine bu dönemde başlanan Don-Volga projesine yönelme olmuştur. Bkz: UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 3, s. 31.

⁷⁴ GÜLER, Yavuz, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2004, C.5, S.1, s.102.

⁷⁵ HAKERİ, Bener Hakkı, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 139; YILDIRIM, Hacı Osman, ATİK, Vahdettin, CEBECİOĞLU, Murat, vd., *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 2000, s. 13.

Devleti tarafından uyarılsa da bu uyarıları hiç dikkate almadan faaliyetlerine devam etmiştir. Hammer, Shaw gibi batılı tarihçiler, dönemin Osmanlı padişahı olan II. Selim'in Kıbrıs'ın şaraplarına meraklı olmasını Kıbrıs'ın alınma nedenlerinin arasında göstermektedir.⁷⁶ Bu yazılanlar karşısında Vergi Halil Bedevi, “Sözde âlimlerin uydurmalarından başka bir şey değildir” derken Vehbi Zeki Serter ise;

“...Kıbrıs Osmanlılara vergi veren ve ona hukuken bağlı bulunan bir ülkedir. Bu durumda padişah istediği anda harp etmeden Kıbrıs şarabını elde edebilirdi. Bundan da anlaşılacağı gibi Batı tarihçilerinin bu gibi iddiaları mantıksızdır. Bütün Avrupa devletlerini Osmanlı Devletinin karşısına çıkarabilecek böyle bir harekâtın sırf şarap için yapıldığını ileri sürmek kadar saçma bir iddia olamaz. Batılı tarihçiler Haçlı zihniyeti içinde, böyle gülünç iddialarla Türklerin bu büyük fetih hareketini gölgelemeye çalışmaktadırlar.”⁷⁷

demıştır.

1569 yılında Mısır Defterdarının gemisi Kıbrıs'ta üslenen Venedikli korsanlar tarafından yağmalanınca bu olay bardağı taşıran son damla olmuştur.⁷⁸ Osmanlı bu zarar verici korsanlık faaliyetlerinden ötürü yaptığı uyarılara rağmen Venediklilerden geri adım göremeyince Kubad Çavuşu elçi olarak gönderip Venediklilerden Kıbrıs savaş yapılmadan istenmiştir. Fakat Venedik bu talebi olumsuz karşılayarak savaşa hazır olduklarını bildirmişlerdir. Avrupa'dan gelecek Haçlı yardımına güvenerek bu cevabı verdikleri düşünülmektedir.⁷⁹ Dönemin Osmanlı Padişahı Sultan II. Selim 1570 yılında Venedik'e şu ültimatomu vermiştir:

“Osmanlıların Sultanı, Türklerin İmparatoru, Hakanların Hakanı, yeryüzünde Tanrının gölgesi, yeryüzü cennetinin ve Orşilim diyarının Hakanı, Sultan Selim'den Venedik Senyörleri'ne; Kıbrıs'ı sizden istiyoruz, onu ister istemez bize vereceksiniz. Korkunç kılıçlarımızı kızdırmaktan sakınınız. Aksi takdirde her yerde size karşı son derece kanlı bir harbe girişeceğiz. Sakın servetinize güman etmeyiniz, bir sel suyu gibi elinizden onun akıp gitmesine de biz sebep olacağız. Bizi öfkeliendirmekten sakınınız!”⁸⁰

Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri Osmanlı'da Kıbrıs'ın alınması konusu gündeme gelse de, siyasi ortam müsait olmadığı için bu yönde faaliyet sağlanmamıştır. 1555 yılında Safeviler ile yapılan bir anlaşma ile Osmanlı'nın Doğu sınırları güvene alındı. Bu anlaşma 25 yılı kapsayacaktı. 1566 Macaristan seferinden sonra Avusturya ile 8 yıl geçerliliği olacak olan bir anlaşma yapılarak Batı'da da

⁷⁶ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 87.

⁷⁷ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 144.

⁷⁸ BİLGİN, Feridun, “Kıbrıs'ın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar, *Mukaddime*, Mardin 6(1), s. 84; ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 88.

⁷⁹ ÇEVİKEL, Nuri, *Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006, s. 57.

⁸⁰ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 154.

güvenlik sağlanmıştı.⁸¹ 1569 yılında Fransa ile ikinci kapitülasyon antlaşması imzalandı. 1570 yılında ise Rusya ile dostluk antlaşması imzalandı.⁸² Venedik'e olası bir savaş durumunda yardımda bulunabilecek İspanya ise iç işlerinde çıkan isyanlarla uğraşmaktaydı. Fakat buna rağmen İspanya'nın Venediklilere 100 kadar gemiyle yardım edeceği haber alan Osmanlı da gemi sayısını artırdı. Osmanlı Devleti çeşitli devletlerle yaptığı bu anlaşmalarla kendisini güvene almış, bir bakıma Kıbrıs'ı ele geçirmek için dış siyasi ön hazırlıkları yapmış oluyordu. Doğu ve Batı'da koşullar elverişli hale gelmesine rağmen içte birtakım problemler vardı. Dönemin Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa⁸³ ve onunla birlikte bir grup, Kıbrıs'ın fethi ile Avrupa'nın Osmanlı'ya karşı cephe alacağını düşündüklerinden savaşa karşıydı. Vezir Lala Mustafa Paşa, Vezir Piyale Paşa ve Şeyhülislam Ebussuud Efendi ise Kıbrıs'ın fethini isteyen gruptu. Padişah II. Selim de fetih isteyen grubu destekleyince Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa muhalefeti bırakmak zorunda kaldı.⁸⁴ Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'ye Kıbrıs'ın fethi için bir mani olup olmadığı sorulmuş o da bir mani bulunmadığına dair fetva vermiştir.⁸⁵

Padişah II. Selim tarafından Kıbrıs'ın fethi için orduyu komuta etmek üzere Lala Mustafa Paşa görevlendirilirken⁸⁶ donanmanın başına da Piyale Paşa atanmıştır. II. Selim, Kıbrıs seferine bizzat katılmamıştır. Osmanlı Donanması 1 Temmuz 1570 Cumartesi günü ilk olarak Limasol'a⁸⁷ gelmiştir. Leftari Köyünde yaşayan halkın yardımı ile burası kolayca ele geçirilmiş⁸⁸ donanmanın görkeminden telaşlanan milis güçler görev yerlerini bırakarak evlerine gidince de karşı koyma olmamasından ötürü Limasol teslim olmuştur.⁸⁹ Limasol alındıktan sonra Osmanlı kuvvetleri Larnaka'ya hareket etmiş burasının da kolayca alınmasından sonra yapılan bir toplantıda

⁸¹ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 89.

⁸² HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 153.

⁸³ GÜRKAN, Emrah, Safa, "Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti", Edit. Haydar ÇORUH vd., *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 22.

⁸⁴ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 89-90.

⁸⁵ KILIÇ, Orhan, "Kıbrıs Beylerbeyileri: Sistematik Bir Analiz", Edit. Osman KÖSE, *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a Kadar)*, İmak Ofset, İstanbul, 2017, C. I, s. 272.

⁸⁶ ÇAKMAK, Zafer, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2008, S. 36, s. 202.

⁸⁷ Limasol adı bazı kaynaklarda Limosa, Limason, Limissa diye geçerken özellikle çoğu Osmanlı kaynağında ise Leymosun olarak geçmektedir.

⁸⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 61.

⁸⁹ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 173.

Lefkoşa'nın fethine karar verilmiştir.⁹⁰ Lala Mustafa Paşa Lefkoşa'nın savaş olmadan teslim edilmesi için Venediklilere elçi göndermiş fakat olumsuz cevap almıştır.⁹¹ Bu sırada Avrupa'da Türklere karşı bir Haçlı donanması oluşturulduğu öğrenilince Cezayir Beylerbeyi Kılıç Ali Paşa'ya Cezayir, Tunus ve Sicilya arasını tutarak Kıbrıs'a buralardan gelecek yardımın kesilmesi talimatı verilmiştir.⁹² Lefkoşa'nın savaşmadan verilmemesi üzerine kuşatma başlamış ve yapılan üç taarruz sonrası 9 Eylül 1570⁹³ tarihinde nihayet teslim olmuştur. Limasol, Larnaka ve Lefkoşa'nın Osmanlı tarafından alınmasından sonra Girne, Baf ve Tuzla da kendiliğinden teslim olmuştur. Mağusa'ya da haber gönderilerek teslim olması istenmiş fakat teslim olmayınca buraya da taarruzlar başlamıştır. 16 Mayıs 1571 tarihinde başlayan bu taarruzlar yaklaşık üç buçuk ay sürmüştür.⁹⁴ Bu taarruzlarda toprak sürme, lağım patlatma gibi yöntemlere başvurulmuş ve çok fazla can kaybı olmuştur. Erzak ve cephanenin tükenme noktasına gelmesi ile Venedikliler 1 Ağustos 1571 tarihinde Mağusa'yı teslim etmek zorunda kalmışlardır.⁹⁵ Böylece 1 Temmuz 1570 tarihinde Lala Mustafa Paşa Komutanlığında başlayan fetih⁹⁶ 1 Ağustos 1571 tarihinde başarılı bir şekilde sona ermiştir. Yapılan savaşlar esnasında yerli Ortodoks Rumlar Osmanlı kuvvetlerine yardım etmişlerdir.⁹⁷ Bu savaşlar esnasında Osmanlı askerlerine yardım eden Müslümanlar ise daha sonra akçe, vergi muafiyeti ya da tımar ile ödüllendirilmiştir.⁹⁸ Osmanlı'nın eline geçen Kıbrıs Adası 1878'de geçici suretle İngiltere'nin yönetimine bırakılınca kadar kesintisiz olarak 307 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştır.

Adanın Osmanlı'ya teslimi ile öncelikle daha önce Adada var olan feodal yapı kaldırılarak bir fermanla Beylerbeyilik sistemi oluşturulmuştur. Sonrasında ise Adanın Türkleştirilmesi amacı ile Anadolu'dan başlatılan göç ettirme hareketi XVIII. yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.⁹⁹ Özellikle Katolik olan Venedik döneminde geri plana atılıp ezilen Ortodoks Başpiskoposluğu yeniden eski değerine

⁹⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 61.

⁹¹ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 182.

⁹² ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 62.

⁹³ KILIÇ, "Kıbrıs Beylerbeyileri: Sistematiik Bir Analiz", s. 273.

⁹⁴ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 218.

⁹⁵ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 67.

⁹⁶ ALBAYRAK, Mustafa, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2000, C. XVI, S. 46, s. 249.

⁹⁷ GÜLER, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", s. 102.

⁹⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 70.

⁹⁹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 71.

kavuşturulacaktır.¹⁰⁰ Kıbrıs Kanunnamesi hazırlanana kadar Karaman Vilayeti Kanunnamesi uygulanmıştır.¹⁰¹ 7 Mayıs 1572 tarihinde ise Osmanlı Devleti tarafından bir kanunname hazırlanmıştır. Bu kanunname bugünkü dille şu şekildedir:

“Kıbrıs Beylerbeyi’ne, Kadı’sına ve Defterdarı’na hüküm; Kıbrıs Adası benim ezici gücümle fetih olunmuş bir ülkedir. Savaş nedeniyle halk, güçsüzlüğe düşmüştür. Şeriat’ın uygulanmasında, vergilerin alınmasında, davaların görülmesinde ve öteki durumlarda Ada halkına zulmedilmeyip, adaletle işlem yapılmalı ve korunmalıdır ki güçlenebilsinler. Bu konuda her biriniz, ayrı ayrı dikkatli olacaksınız. Yerli halk, Tanrı’nın bize emanetidir. Onları her zaman koruyacak, onlara kimsenin zulmetmesine göz yummayacaksınız. Şer’i hükümler uygulanırken, vergiler toplanırken, adaletle davranınız ve yerli halkı ayırıcı hareketlerden kaçınınız. Benim adil hükümdarlığım süresince yerli halkın rahatlık, bolluk ve güven içinde bulunması, ülkenin bayındır olması isteğimdir. Bu konularda gerektiği gibi davranılacak, bir dakika bile yitirilmeyecektir. Ola ki, yerli halka zulüm olunduğu, ağır vergi konulduğu ve aralarına karıştırmacılık sokulduğu duyulacak olursa, özürlerinizin asla kabul edilmesi olasılığı yoktur. Ona göre gaflet etmeyiniz.”¹⁰²

Kıbrıs, tarihi içerisinde en uzun huzurlu dönemini 1571 ve 1878 yılları arasında kapsayan Osmanlı hâkimiyeti süresince yaşamıştır.¹⁰³ Bu dönem içerisinde Osmanlı yönetimi bir yandan Türkleri Adaya yerleştirirken diğer yandan Venedik dönemindeki zulümden kaçan halkı Kıbrıs’a geri çağırmıştır. Daha önce gayrimüslimlerden alınmakta olan ağır vergilerin birçoğunu kaldırarak halkın devlete olan bağlılığını sağlamaya çalışmışlardır. Ayrıca dini anlamda da millet politikası çerçevesinde hoşgörüyü burada da uygulamıştır. Bu bağlamda Kıbrıs’taki Ortodoks Kilisesine imtiyazlar tanımıştır.¹⁰⁴

Kıbrıs Adası, Osmanlı Devleti tarafından 1571 yılında fethedildikten sonra, hemen Beylerbeyilik statüsüne alınmış ve Kıbrıs Beylerbeyi olarak Muzaffer Paşa atanmıştır.¹⁰⁵ Alaiye, İçil, Sis ve Tarsus Sancakları Kıbrıs Beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Paşa Sancağı Lefkoşa olarak belirlenmiştir. Mağusa, Girne ve Baf Kazaları da ona bağlı ayrı sancaklar olarak belirlenmiştir.¹⁰⁶ Oluşturulan sancaklara, Sancakbeyleri atanmıştır. Sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler köylere ayrılmıştır.¹⁰⁷ Paşa Sancağı olan Lefkoşa’da, bir Kıbrıs Divanı oluşturulmuştur. Bu divan; tezkereci, divan efendisi, defterdar, defter emini, defter kethüdası, divan

¹⁰⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası*, s. 118.

¹⁰¹ KILIÇ, “Kıbrıs Beylerbeyileri: Sistematiik Bir Analiz”, s. 273.

¹⁰² HAKERİ, *Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 250-251.

¹⁰³ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 72.

¹⁰⁴ ÇAKMAK, Zafer, *Kıbrıs’ta İsyan*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s. 15.

¹⁰⁵ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi III. Cilt I. Kısım*, s. 14.

¹⁰⁶ KILIÇ, “Kıbrıs Beylerbeyileri: Sistematiik Bir Analiz”, s. 274; ÇEVİKEL, *Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası*, s. 166.

¹⁰⁷ HAKERİ, *Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 242.

çavuşları ve ruznameciden oluşmakta, bu divanda her türlü idari, askeri, iktisadi, hukuki, sosyal konular görüşülmekteydi.¹⁰⁸ Kıbrıs'ta Beylerbeyilik statüsü 1670 yılına kadar devam etmiş fakat bu tarihten sonra belirli zamanlarda yönetimde değişiklikler yaşanmıştır. 1670-1687 yılları arası Kaptan Paşalığa bağlı müsellim, 1687-1785 arası Sadrazam'a bağlı muhassıl, 1785-1839 arası Divan-ı Hümayun'a bağlı muhassıl, 1839-1861 arası Divan-ı Hümayun'a bağlı kaymakam, 1861-1868 arası Rodos Paşalığına bağlı kaymakam, 1868-1878 arası dönemde ise divana bağlı mutasarrıf yönetimi var olmuştur.¹⁰⁹ Müsellim, muhassıl gibi Adaya görevlendirilen idarecilerin bazıları görevlerini kötüye kullanmış, halktan devletin belirlediği oranların üzerinde vergi toplamışlardır. Bu gibi durumlar da Kıbrıs toplumunda huzursuzluklara yol açmıştır.¹¹⁰ Kıbrıs'ta sivil, adli, mahalli konuların yöneticisi olan "Kadı", dini teşkilatlanmanın başı ve baş yargıçtı.¹¹¹ Kadılar örfi ve şer'i hukukun uygulanmasında söz sahipleriydiler. Ayrıca "Molla" denilen ve mali işlerde yetkili¹¹² bir görevli bulunmaktaydı. Kıbrıs'ta asayiş ve düzenin sağlanıp sürdürülmesi için subaşının idaresinde bir "Zaptiye" teşkilatı kurulmuştur. Bunun yanı sıra bir de iç güvenlik teşkilatı oluşturulmuştu. Adada 4000 civarında kapıkulu askeri varken bunlardan 1000 tanesi yeniçeriler(yayalar), 2666 tanesi süvarilerdi(atlılar).¹¹³

Osmanlı'nın Kıbrıs'ı almadan önce Venedik hâkimiyetinde olan halk, yönetimin altında ezilmekte ve Adadaki durumdan tamamen hoşnutsuz şekilde yaşamaktaydı. Hatta kaçabilenler Adayı terk etmişlerdi. Osmanlı askerinin Kıbrıs'ı almak için buraya girmesi ve şiddetli çarpışmalar yaşanması sonucu da yerli halkın bir kısmı Kıbrıs dışına, bir kısmı da dağlara kaçmıştır. Meserya ve Mazato civarlarında 76 köy tamamen terk edilmiştir. Kıbrıs'ın biran önce devlete gelirecek duruma gelmesi hedeflenerek bu boş alanların tekrar doldurulması için öncelikle kaçan halka tekrar dönmeleri hususunda çağrılar yapılmıştır.¹¹⁴ Özellikle buradaki Türk nüfusun yetersiz olduğu Kıbrıs Beylerbeyi tarafından fark edilmiş ve

¹⁰⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 77.

¹⁰⁹ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 257.

¹¹⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 168.

¹¹¹ HILL, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 4.

¹¹² İstanbul'dan Kıbrıs'a gönderilen Molla; ticaret, borçlar, şahıslara yönelik suçlar, nikâh, hasarlar, arsa ve ev tapuları ile ilgili davalarla ilgilenmektedir. BKZ. George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 4.

¹¹³ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 78.

¹¹⁴ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, s. 17; ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 80-81.

durum bir mektupla Osmanlı Padişahı II. Selim'e bir mektupla bildirilmiştir. Kıbrıs'ın doldurulup şenlendirilmesi, toprağın işlenmesi, devlete gelir elde edilmesi gibi amaçlarla II. Selim, 22 Eylül 1572 tarihinde buraya Türk ailelerin yerleştirilmesini emretmiştir.¹¹⁵ Zaten bu tarz göç ettirme ve iskân faaliyetleri Osmanlı devlet politikasının bir parçası olarak bilinmektedir. Bu göç ettirmeler için özellikle İç Anadolu Bölgesindeki Müslüman Türkler seçilmiştir. 1581 yılına dek bu göç ettirmeler belirli aralıklarla devam etmiştir.¹¹⁶ İlk kabileler İçel, Yozgat, Alanya, Karaman, Antalya gibi bölgelerden seçilip gönderilirken sonraki yıllarda; Konya, Niğde, Akşehir, Kırşehir, Çorum, Kayseri, Samsun, Çankırı, Eskişehir, Aydın, Ankara, Uşak ve Darende gibi yerlerden de gönderilenler olmuştur. Seçilen bu bölgelerden her on evden bir ev halkının taşınması öngörülmüştür. Bu göç ettirilenler arasında esnaf ve zanaatkârlar da bulunmaktadır.¹¹⁷ Özellikle çiftçi, çizmeci, terzi, ayakkabıcı, kumaş dokuyucu, yorgancı, kuyumcu, madenci, iplikçi gibi meslek gruplarından olan kişiler göç ettirmeye çalışılmıştır.¹¹⁸ Öte yandan 1573 yılı Mart ayında şöyle bir haber yayılmıştır:

“Bütün Anadolu'ya emir salındı; her sokaktan üç hane halkı, az sayıda Türk'e karşılık dağ tepe Hristiyan'ın yaşadığı Kıbrıs'a gönderilecektir.”¹¹⁹

Bu göç ettirilen kişilerden çiftçi olan ve çoğunluğu oluşturan grup, Meserya ve Mazato gibi bölgelerdeki köylere yerleştirilmişlerdir. Bu bölgelerin tarıma elverişli olması ve savaş esnasında bu civardaki birçok köyün tamamen boşaltılmış olması nedenleriyle çiftçi göçlerinde buralara ağırlık verildiği düşünülebilir. Esnaf, zanaatkâr ve tüccar olan göçmenlerin çoğu da Lefkoşa ve Mağusa gibi büyük yerleşim merkezlerine yerleştirilmişlerdir.¹²⁰ Yapılan bu iskân çalışması için ilk zamanlar gönüllülük esası ön planda tutulmuş, yaptırılan göçler ailelerin rızaları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Fakat 1580'lerden sonraki yıllarda cezai durumlar karşısında da göç ettirmeler, sürgün usulü ile yapılmıştır. Bu sürgünler yalancılık, yalancı şahitlik, kan davalılık, adam öldürme, gammazlık, faizcilik, vergi kaçakçılığı, hırsızlık, ırza tecavüz, eşkıyalık, zina, anneyi dövmek gibi suçları işleyenleri

¹¹⁵ ÇAKMAK, “Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)”, s. 202.

¹¹⁶ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 166.

¹¹⁷ ADIYEKE, Ayşe, Nükhet, “Osmanlı Egemenliğinin Kurgulanması Açısından Kıbrıs ve Girit'in Karşılaştırılması Benzerlikler Farklılıklar”, Edit. Osman KÖSE, *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960'a Kadar)*, İmak Ofset, İstanbul, 2017, C. I, s. 266.

¹¹⁸ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 238-239.

¹¹⁹ HILL, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 19.

¹²⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 192.

kapsamaktaydı. Sürgünler özellikle Beyşehir, Seydişehir, Aksaray, Anduğu, Ürgüp, Develikarahisar, Niğde, Koçhisar, Bor, Ilgın, Akşehir ve İshaklı'dan yazılmaktaydı. 1689 tane aileden 777 tanesinin Kıbrıs'a gönüllü olarak göç etmek istediği bilinmektedir. Bunlardan çoğu Müslüman Türk iken daha az olan bölümü Hristiyan idi.¹²¹ Osmanlı Devleti tarafından Kıbrıs'a yapılan nüfus yerleştirmelerinde genel olarak Müslüman-Gayrimüslim ayrımı yapılmamış, bu gruplar mümkün olduğunca eşit bir şekilde yerleştirilmiştir. Gruplar arası kaynaştırma amaçlanmıştır. Yerleştirmede gösterilen bu itinaya rağmen bazı mahallelerde Türk veya Rum nüfusun ağırlıkta olduğu da bilinmektedir. Türk nüfusunun fazla olduğu mahalle isimleri de genel olarak Türkçe idi.¹²²

Osmanlı fethi sonrası Kıbrıs'ın toplam nüfusu ile ilgili bilgiler bu dönem Kıbrıs'a gelen Batılı seyyah ve konsolosların aldığı notlar ile oluşturulmuştur. Fakat yazılanlardan elde edilen bilgiler farklılık göstermektedir. Bu nedenle kesin bir bilgiye ulaşmak oldukça zordur. XVII. yüzyılda 40.000 Türk, 150.000 Gayrimüslim olduğu yönünde bir bilgi mevcuttur.¹²³ 1777 yılının verilerine göre bilgi veren Kyprianos, toplam nüfusu 84.000 olarak vermiştir.¹²⁴ Bunun 47.000'i Müslüman Türk, 37.000'i Gayrimüslim halk olarak belirlenmiştir.¹²⁵ İngiliz yönetimi döneminde 1881 yılında yapılan ilk nüfus sayımı ise Kıbrıs'ın toplam nüfusunun 185.630 olduğunu göstermektedir. Osmanlı yönetimi dönemindeki nüfus ile ilgili net bilgi veremesek de XVII. ve XVIII. yüzyılda ciddi bir nüfus kaybı olduğu fakat XIX. yüzyılda durumun toparlandığı söylenebilir.¹²⁶ Osmanlı Adayı ele geçirdikten sonraki yetmiş yıl içerisinde nüfusun %75 civarında azaldığı söylenmektedir.¹²⁷ Deprem, kıtlık, çekirge istilası, kuraklık, veba salgını gibi doğal afetlerin Adada çok fazla görülmesi nedeniyle de nüfus oranında dönemsel eksilmeler ve tekrar artmalar olmakta bu durum da nüfusla ilgili net bilgi sahibi olmayı zorlaştırmaktadır.

XVIII. yüzyılın ortalarından sonra Kıbrıs'taki gruplar Türkler, Rumlar ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Bunlara ek olarak; Venedikliler, Hristiyan Araplar,

¹²¹ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, s. 18; ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 83-84.

¹²² ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 192.

¹²³ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 155.

¹²⁴ HILL, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 27

¹²⁵ SİSAV, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, s. 16.

¹²⁶ HILL, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 31.

¹²⁷ ALASTOS, Doros, *Cyprus In History*, London, Zeno Booksellers and Publishers, 1976, s. 269.

Fransızlar, Kıptiler, Arap ve Gürcü köleler de vardı. “Maruni” denilen insanların da bulunduğuna dair bilgi mevcut olsa da sicillerde bunlarla ilgili bir kayıta ulaşılamamıştır.¹²⁸ Verilen bu dini ve etnik gruplar Osmanlı hâkimiyeti süresince, millet sistemi içinde benliklerini kaybetmeden yaşama olanağına sahip olmuşlardır. Daha önceleri var olan feodal yapı hemen kaldırılmış ve ufak bir kayıt masrafı karşılığında herkes topraklandırılmaya çalışılmıştır. Müslüman ve Gayrimüslimlerin sosyal yapıdaki yerlerine bakılacak olursa Müslümanlar; askeri ve ilmiye gibi idari sınıf, eşraf(ağa), esnaf ve tüccar, köylüler ve köleler olarak ayrılırken Gayrimüslimler; kilise temsilcileri, tercümanlar, esnaf ve tüccarlar, köylüler olarak ayrılmaktadır.¹²⁹ Dil, din, ırk, kültür gibi bakımlardan da birbirinden farklı olan bu unsurlar arasında Osmanlı ayırım gözetmemiş ve mümkün olduğunca eşit haklar tanımaya çalışmıştır. Müslüman ve Gayrimüslimlerin bazen ortak ticari işler de yaptıkları bilinmektedir. Tüm bunlara rağmen evlilik gibi yakın ilişkilerinin olmadığı da söylenebilir.¹³⁰

Osmanlı Devleti’nin hoşgörüsü din konusunda da kendini göstermiştir. Kıbrıs’ta bulunan ve çoğunluğu Rum olan Hristiyanlara kendi dinlerine göre ibadet etme hakkı tanınmış ve bu kişiler hiçbir suretle Müslüman olmaya zorlanmamışlardır.¹³¹ Zaten Venedik döneminde Katoliklerin baskın rolüyle Ortodoksların tamamen geri plana itilmesi ve Osmanlı döneminde Ortodokslara eski hak ve itibarının tekrar verilmesi de bu hoşgörünün bir kanıtı niteliğindedir. Müslümanların dini olarak en yetkili görevlisi Şeyhülislamın tavsiye edip, Kadıaskerin atadığı ve Lefkoşa’da bulunan müftü iken, Hristiyanların en yetkili dini görevlisi ise Rum kilisesi Başpiskoposuydu.¹³²

Kıbrıs’ta hemen her alanda olduğu gibi eğitim alanında da Lüzinyanlar ve Venedikliler dönemlerinde bir gerileme görülmüştür.¹³³ Osmanlı dönemine geçildiğinde yönetimde dini esasların baskın olduğu gözlemlenmiştir. Dini dersler

¹²⁸ÇEVİKEL, Nuri, “Osmanlı Kıbrıs’ında Müslim-Gayrimüslim İlişkileri ve İhtidâ Meselesi (1746-1801)”, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, Ankara, 2012, C.II, S. II, s. 942.

¹²⁹ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 149-150.

¹³⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 146.

¹³¹ÖZKUL, Ali, Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslâmiyete Geçmede (İhtida) Kadınların Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, C. 3, S. 13, s. 221.

¹³² ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 173.

¹³³ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 178.

ağırlıktaydı ve eğitim ilkokul düzeyindeydi. Sıbyan mektebi denilen ilkokullar yaygındı.¹³⁴ Bunların dışında vakıf okulları da mevcuttu ve bu okulların mali ihtiyaçları da vakıflardan elde edilen gelirlerle karşılanmaktaydı.¹³⁵ Çocuk 4 ile 7 yaş arasında iken sıbyan mektebine başlar, ailesi istediği zaman da bitirirdi.¹³⁶ Sıbyan mekteplerinde ise elifba, amme ve diğer cüzler, Türkçe lügat, ahlak, yazı, ilmihal, Türkçe tecvit, Kuran-ı Kerim gibi dini ağırlıklı dersler verilmekteydi. Osmanlı dönemi eğitim anlayışının XIX. yüzyıla kadar çizgisini koruduğu değişime uğramadığı söylenebilir.¹³⁷ Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde orta dereceli öğretime geçilmiştir. 1862 yılında Lefkoşa’da kurulan Rüştîye, 1896 yılında İdadi düzeyine yükseltilmiştir. Bu İdadinin müdür ve öğretmenlerinin çoğu Türkiye’den gönderilmekteydi ve ilk müdürü Cengizzade Ali Rıza Efendi idi. Adanalı Yeşilbaş Ali Rıza Efendi, Abdülfettah Bey, Şemsettin Günaltay, Tevfik Bey, Mücteba Öktem, Kazım Nami Duru, İsmail Hikmet Ertaylan gibi isimler de Türkiye’den gelip İdadiye müdür olan isimlerdendir.¹³⁸ Bu okullardan mezun olup yüksek öğrenim görmek isteyen kişiler İstanbul, Şam, Kahire, Kudüs gibi merkezleri tercih etmekteydiler. Bunun yanı sıra Kıbrıs’a Adana, Mersin, Anamur ve Antalya gibi yakın yerlerden ortaöğrenim için gelen öğrenciler bulunmaktaydı. 1864 yılından 1878’de İngiliz yönetimine geçene kadar Osmanlı Devleti, Kıbrıs’taki Türk okullarına eğitim için her yıl 500 sterlinden fazla yardımda bulunmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti Adada yaşayan Rumlara kendi okullarını açma hakkı tanımış, bu okulların öğretmen, müfredat, araç-gereç gibi gereksinimleri ile ilgili sorumlulukları da Rum Ortodoks Kilisesine bırakmıştır. Rumlar, bu dönem içinde önemli okullar açmışlardır. XIX. yüzyılda Hristiyanlığın Ortodoksluk dışındaki mezheplerine mensup olan bazı İtalyan, Amerikan ve Fransızlar da Ortodoks Rum ve Ermenileri kendi yanlarına çekmek için misyoner okulları açmışlardır.¹³⁹

¹³⁴ GAZİOĞLU, Ahmet, C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878 – 1952): Enosis Çemberinde Türkler*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1996, s.275.

¹³⁵ GÖKEL, Ömer, DAĞLI, Gökmen, “Osmanlı’dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.37, Nisan 2015, s. 748.

¹³⁶ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 176.

¹³⁷ ÖZKUL, Ali, Efdal, TUFAN, Hüseyin, ÖZSEZER, Mete, “Osmanlı Döneminden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitiminin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Karabük, 2017, C. 6, S. 2, s. 570.

¹³⁸ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 275.

¹³⁹ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 177-178.

Kıbrıs Türklerinin yayımladıkları ilk gazete 1889 yılında Limasol'da yayımlanmaya başlayan fakat günümüze hiç nüshası ulaşmayan “Saded” isimli gazetedir.¹⁴⁰ Emin Efendi Yayımlamaya başlamış ve yayımlanmaya başladıktan dört ay sonra 18. sayısında kapanmıştır.¹⁴¹ İkinci gazete olarak da 25 Aralık 1891 yılında yayımlanmaya başlayan “Zaman” isimli gazetedir. Bu gazetenin yayımlanması Tüccarbaşı Hacı Derviş Efendinin çabalarıyla gerçekleşmiştir. Zaman Gazetesi Enosis fikrine karşı bir gazetedir ve Jön Türk hareketini desteklemiştir.¹⁴² Bu gazete Kıbrıs'ın Osmanlı'nın bir parçası olduğunu ve İngilizlerin Adadan çıkmaları söz konusu olursa Adanın kesinlikle Osmanlı'ya iade edilmesi gerektiği düşüncesini savunmaktadır.¹⁴³

Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethedip, Anadolu'dan buraya Müslüman Türkleri göç ettirmeye başladıkları zaman gelen bu Türkler tıbbi alandaki bilgilerini ve yöntemlerini de beraberlerinde getirmişlerdir.¹⁴⁴ XIX. yüzyıla kadar olan dönem içinde Kıbrıslı Türkler tıp konusunda Osmanlı tıp anlayışını dolayısıyla Anadolu Beyliklerinin, Anadolu Selçuklu ve Büyük Selçuklu Devletinin, İslam, Hint ve Eski Yunan tıp anlayış ve geleneklerini benimseyip uygulamışlardır. Ama XIX. yüzyıldan sonra Kıbrıs'ta, Osmanlı'daki birçok alanda olduğu gibi tıp alanında da Batının etkileri görülmeye ve ağırlık kazanmaya başlamıştır.¹⁴⁵

Kıbrıs, Akdeniz Bölgesinin en verimli topraklarının bulunduğu bir yer olmasından dolayı burada çeşitli tarım ürünleri yetiştirilebiliyordu. Bu ürünler arasında hububat, şeker kamışı, zeytin, üzüm ve keçiboynuzu önemli yer tutmaktadır. Fakat Osmanlı'nın Adayı fethi sonrası tarım faaliyetleri savaştan ötürü azalan nüfus ve buraya yine savaştan dolayı gereken yatırımın yapılmaması sebepleriyle yeterli tarım faaliyetleri yapılamamıştır. Adanın maruz kaldığı doğal afetler de tarım faaliyetlerini olumsuz etkileyen faktörler arasındadır.¹⁴⁶ Bu nedenle Osmanlı

¹⁴⁰ İlk gazetenin “Ümit” isimli gazete olduğu, Saded'in ikinci yayımlanan gazete olduğu yönünde bir iddia da vardır fakat bahsi geçen Ümit Gazetesinin de hiçbir nüshası günümüze ulaşmamıştır. Bkz: DEMİRYÜREK, Mehmet, “Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2000, S. 25-26, s. 121.

¹⁴¹ GAZİOĞLU, Enosis Çemberinde Türkler I, s. 181.

¹⁴² KÜÇÜKOĞLU, Bayram, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012, s. 20.

¹⁴³ GAZİOĞLU, Enosis Çemberinde Türkler I, s. 181.

¹⁴⁴ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 267.

¹⁴⁵ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 285.

¹⁴⁶ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 161.

döneminde Kıbrıs'ta tarım faaliyetleri de aynı nüfustaki oranlar gibi dalgalanmalı bir seyir göstermiştir diyebiliriz.

Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta sanayinin çekirdeğini tuz, şeker¹⁴⁷ şarap, el tezgâhlarında dokunan pamuklu ve ipekli ürünler, kendir, kenevir, yağ, tütün, deri ürünleri, mum, çeşitli mineraller ve metaller oluşturmaktaydı. Ayrıca Kıbrıs, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Tersane-i Amire'nin yelken ve tentene bezleri için ocaklık olarak kullanılmaktaydı. Esir ve mahkûmlara giydirilen gömleklerin yapımında kullanılan kirpos adındaki pamuk ipliğinden dokunan bezlerin üretim yeri de Kıbrıs'tı.¹⁴⁸

Yine Osmanlı döneminde Kıbrıs'ta ticarete kendilerinden önce burada olan Venediklilerin etkisinin azalıp, Ortodoks Rumların etkilerinin arttığı bilinmektedir. Müslüman Türkler daha çok tarım ve üretimle uğraşmış meyve, sebze, buğday gibi maddeler bol olarak üretilbildiğinden ticari değerleri de pek fazla olmamıştır.¹⁴⁹ İşte bu nedenle Müslüman Türkler ticarete kendilerini pek gösterememişler bu işi hep Rumlar üstlenmiştir.

Osmanlı dönemi Kıbrıs'ta halk Venediklilerin ağır vergilerinden de kurtarılmıştır. Osmanlı Devleti bu vergilerin çoğunu kaldırmış geriye kalanları da hafifleterek yürürlüğe koymuştur. Yetişkin Gayrimüslim halktan (kadın, çocuk ve iş yapamaz durumda olanlar dışında) maddi durumları göz önünde bulundurularak 60, 80 ve 100 akçe arası cizye vergisi alınacaktı. Ayrıca 30 akçe ispençe vergisi, parikoz adındaki 1/5'lik vergi, haftada bir gün olmak üzere devletin belirlediği bir yerde zorunlu hizmet verme ve iki koyundan 1 akçelik resm-i ağnam vergisi alınacaktı. Bu vergileri çoğu nakit sıkıntısından ötürü ayni olarak toplanacaktı. Müslüman köylülerden de 1/5'lik öşür vergisi alınacaktı. Osmanlı yönetimi öncesi yaşanan Venedik yönetimi dönemine göre hafif vergiler konulmuş fakat bir süre sonra bu vergiyi toplayanların yaptıkları yolsuzluklar nedeniyle halk yine sıkıntıya düşmüştür.

150

¹⁴⁷ Üretilen şeker ve tuzun büyük bir kısmı İstanbul'a Sarayın ihtiyacını karşılaması için gönderilmekteydi. Bkz: TDVİA, "Kıbrıs", s. 378; ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s.164.

¹⁴⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 164.

¹⁴⁹ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 166.

¹⁵⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 160-161.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta, huzur ve sükûnet içinde farklı unsurları yönetmeyi sürdürmesi özellikle XVIII. yüzyıldan sonra bozulmaya başlamış, XIX. yüzyıla gelindiğinde ise artık toparlanamayacak bir hale bürünmüştür. Bu durum sadece Kıbrıs'a özgü olmamakla beraber, Osmanlı topraklarının tümünü etkileyecek ve onun sonunu getirecektir. Osmanlı Devleti 1699 yılında Macaristan'ı kaybettikten sonra büyük bir toprak kaybetme ve gerileme dönemine girmiştir.¹⁵¹

1798 yılında Napolyon, Mısır'ı işgal etmesi ucu Kıbrıs'a da dokunacak bir gelişme olacaktır. Birbiri ardına gelen olumsuzluklar XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nde kendini gösterirken, Fransız İhtilâlı ile hızla tüm dünyada yayılan milliyetçilik, bağımsızlık, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar Osmanlı Devleti içinde de yankı bulmaya başlamıştır.¹⁵² Diğer yandan, dünyada Sanayi Devriminin yaşanması ile seri üretime geçilmiş böylece hammadde arayışı doğmuştur. Seri üretim beraberinde üretilen malların pazarlanması sorununu ortaya çıkarmıştır. Tüm bu ihtiyaçlar için, son zamanlarda zayıf düşen Osmanlı Devleti adeta bir biçilmiş kaftan olmuştur. Çok uluslu bir yapıya sahip olması da milliyetçilik, özgürlük gibi fikirlerle içten sarsılmasını kolaylaştırıcı bir etken olmuştur.

XIX. yüzyıla girildiğinde Rusya, Osmanlı Devleti üzerinde sıcak denizlere inmeyi hedeflediği Panslavist politikasını artırmıştır. 1875 yılında Hersek'in Nüvesin kasabasında yaşayan halk, vergi vermek istemediği için ayaklanma çıkarmış ve bu ayaklanma büyüyerek Bosna'ya ve tüm Balkanlara sıçramıştır.¹⁵³ Osmanlı'da millet sistemi içerisinde seneler boyunca huzurla yaşayan Sırp, Yunan, Bulgar gibi ulusların ayaklanmaları ardı ardına gelmiş ve bu ulusların bağımsızlığıyla sonuçlanmışlardır. 1875 yılında Rusların kışkırtmasıyla Bulgarlar ayaklanmışlardır. Fakat aynı sene başlayan Hersek ayaklanması daha geniş yankı uyandırmıştır. 1876 yılında Sırbistan ve Karadağ Hersek'teki isyancılara yardım etmiş, Sırlar ayrıca yardım için Rusya'yı çağırılmışlardır.¹⁵⁴ Sıcak denizlere inme, İstanbul'a sahip olma gibi amaçları olan Rusya, bu fırsatı kaçırmamış ve 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı

¹⁵¹ SANDER, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s. 278.

¹⁵² AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012, s. 36.

¹⁵³ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 38.

¹⁵⁴ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 142.

Devleti'ne savaş açmıştır.¹⁵⁵ Böylece tarihe 93 Harbi olarak geçecek olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştır.

XIX. yüzyılda değişen dünya şartları nedeniyle Osmanlı Devleti'nde, bahsettiğimiz olumsuz gelişmeler yaşanırken Osmanlı'nın toprağı olan Kıbrıs'ta da durum pek farklı değildir. Fransız İhtilâlı ile ortaya çıkan milliyetçilik, bağımsızlık akımları Rumları da etkilemiş ve onları eski Yunan kültürüne yöneltmiştir. Rumlar Yunan bağımsızlık hareketi içinde Filiki Eterya adında bir cemiyet kurarak Osmanlı'ya karşı örgütlenmeye başlamışlardır.¹⁵⁶ Aynı amacı taşıyan Etniki Eterya Cemiyetinin Kıbrıs şubesi açıldıktan sonra 1821 yılında Kıbrıslı Rumlar bu cemiyet önderliğinde bir isyana hazırlık yapmaya başlamışlardır. Osmanlı'nın bu hazırlığı öğrenmesiyle de Suriye'den Kıbrıs'a 3000 tane asker gönderilerek önlem alınmaya çalışılmıştır. Bu konuyla ilgili Kıbrıs Valisinin geniş çaplı araştırmaları sonucu Baf, Girne ve Larnaka Piskoposlarının bu olayla yakından ilgilerinin bulunduğu ortaya çıkınca, bu piskoposlar 9 Ağustos 1921 tarihinde padişah emriyle saraya çağrılıp burada idam edilmişlerdir.¹⁵⁷ 1828 yılına dek Kıbrıslı Rumlar sıkça Yunanistan'a adamlar yollayıp Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını istemişlerdir. 1831 ve 1833 yıllarında da bu yönde isyan teşebbüsleri olmuş ama bunlar amacına ulaşamamıştır.¹⁵⁸ 1798 yılında Napolyon'un Mısır'ı işgali ile Osmanlı'nın buraya yolladığı gönüllü birliklerde bulunan Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Fransız işgalinin durdurulması sonrasında, ayak direterek Mısır Valisi olarak atanmıştı. Ardından güçlenerek Girit ve Mora isyanlarının bastırılmasını sağlamış ve karşılığında alacağı Mora Valiliğini Yunanlıların bağımsızlıklarını kazanması nedeniyle alamamıştı. Bunun üzerine Osmanlı'dan, Girit ve Suriye Valiliklerini isteyip bu istek reddedilince 1833 yılında isyan başlatmış Suriye ve Kıbrıs'ı alarak ilerlemişti. Rusya'nın Osmanlı'ya yardıma gelmesiyle işe İngiltere ve Fransa da katılmıştı. Yapılan Kütahya Anlaşması ile Mehmet Ali Paşaya Suriye, Girit ve Adana Valilikleri verilmiş, Kıbrıs da Osmanlıya tekrar iade edilmişti.¹⁵⁹ Kıbrıs'ta XVIII. ve XIX. yüzyılda yaşanan bütün bu siyasi gelişmelerin yanı sıra, deprem ve veba salgını gibi olumsuz çevresel faktörler de varlığını sürdürmüştür. Ayrıca vergi toplamakla

¹⁵⁵ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 39.

¹⁵⁶ UZUN, Hakan, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kırşehir, 2004, C. 5, S. 2, s. 37.

¹⁵⁷ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 275-276.

¹⁵⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 126.

¹⁵⁹ HAKERİ, *Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi*, s. 280-281.

görevlendirilen bazı kimseler görevlerini kötüye kullanmış, halktan fazla miktarda vergi toplamışlardır. Halk her ne kadar bu durumu şikâyet etse de, Osmanlı Devleti içinde bulunduğu buhran ve savaş ortamı nedeniyle gereken ilgiyi gösterememiştir.¹⁶⁰ Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde Kıbrıs'ta yaşanan nüfus azalmasında bu faktörlerin etkili olduğu düşünülebilir.

¹⁶⁰ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası*, s. 109.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNGİLİZ EGEMENLİĞİNDEN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONUNA KADAR KIBRIS'TA MEYDANA GELEN GELİŞMELER

I.1878 – 1914 YILLARI ARASINDA İNGİLİZ YÖNETİMİNDE KIBRIS

Osmanlı Devleti'nin XVIII. ve XIX. yüzyıllardaki gerilemelerle başlayan çöküşünün uzun vadede gerçekleşmesinin bir nedeni İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki çıkar çatışması olmuştur. XIX. yüzyılda Rusya, Kırım ve Kafkasları ele geçirmiş, Sırbistan ve Yunanistan bağımsızlıklarını kazanmış, Romanya özerk prenslik olmuş, Fransa Cezayir'i işgal etmiş, Arap hanedanlarından olan Suudlar Arabistan'ın büyük bölümünü yönetmeye başlamış, Mehmet Ali Paşa ve ailesi miras yollu (ömür boyu) valiliği garantilemişti. Bu toprakların elden çıkmasına rağmen Osmanlı'nın elinde; Anadolu, İstanbul'dan Adriyatik'e kadar Balkanların orta kısmı, Kuzey Afrika'da Libya, Akdeniz'de Girit ve Kıbrıs gibi önemli Adalar, Mısır ve Arabistan üzerinde hükümlü kalmıştı.¹⁶¹ Genel anlamda zayıf düşen Osmanlı üzerine Rusya'nın gelmesi, çıkarlarını tehlikeye düşürdüğü için İngiltere'yi rahatsız etmekteydi. İngiltere'nin Doğu Politikasının temeli XIX. yüzyılda Hindistan'a dayanmaktaydı. Hindistan'ı ve ona giden yolları koruyup kollamak istiyordu.¹⁶² Bu nedenle XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Mısır ve Doğu Akdeniz ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ile bu ilgisi daha da artmıştır.¹⁶³ İngiltere'de, Akdeniz'de etkin olabilmek için buradan bir deniz üssüne sahip olma isteği doğmuştur.¹⁶⁴ İngiltere Dışişleri Bakanı Salisbury, 21 Mart 1878 tarihli bir mektupla İngiltere Başbakanı Disraeli'ye Osmanlı'nın durumunun kendisini koruyamayacak seviyede kritik olduğundan bahsederek, İngiltere'nin çıkarlarını ön planda tutan bir politika izlemesi gerektiğini bildirmiştir. Bu mektupta, Doğu Akdeniz'de stratejik bir noktanın ele geçirilmesi konusu da gündeme gelmiştir. Bu sebeple İngiltere Başbakanı Disraeli 27 Mart 1878'de kabinede, Kıbrıs ve

¹⁶¹ SANDER, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, s. 278.

¹⁶² GÜLER, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", s. 102.

¹⁶³ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 72.

¹⁶⁴ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 18.

İskenderun'un alınması konusunu ortaya atmıştır.¹⁶⁵ İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki önemli bölgeleri incelemek için görevlendirdiği heyet; Gelibolu, Limni, Midilli, Girit, İskenderun, Hayfa, İskenderiye ve Kıbrıs üzerinde incelemeler yapmıştır.¹⁶⁶ Ulaşılan sonuçlara göre Gelibolu Yarımadası, Süveyş Kanalı'ndan uzaktaydı. Suriye ve Mezopotamya'yı Ruslardan korumak için yeterli değildi. Limni ve Midilli Adaları da Suriye ve Süveyş Kanalı'na giden deniz yollarından uzaktaydı. Girit'in yüzölçümü büyük olduğundan buradan kontrol zor olabilirdi. İskenderun ticaret açısından çok elverişli olsa da ana kara olduğundan doğru yer olmazdı. Akka ve Hayfa limanları gelişmiş değildi. İskenderiye uygun bir yerdi ama burayı almak Mısır'ın işgali anlamına gelir ve işler tehlikeli boyuta gelebilirdi. Tüm bu nedenlerden ötürü İngiltere'nin geriye tek seçeneği kalıyordu "KIBRIS". 18 Nisan 1878 ve 10 Mayıs 1878 tarihleri arasında yapılan uzun görüşme ve inceleme dönemi sonrasında Doğu Akdeniz'de ele geçirilmesi en uygun olacak bölge olarak Kıbrıs belirlenmiştir.¹⁶⁷ Kıbrıs, Süveyş Kanalı'ndan geçilip Hindistan'a varılan önemli bir deniz yolu üzerindedir. Atlantik'ten Hint Okyanus'una giden Akdeniz'deki üçüncü üs konumundadır.¹⁶⁸ Kıbrıs limanlarının İngiltere için kolay ulaşılabilir olması ve burasının İngiliz gemileri için kömür istasyonu görevi görebilecek bir özellikte olması da avantajdır.¹⁶⁹ İngiltere Başbakanı Disraeli bu konu ile ilgili yazdığı mektupta, Kraliçe Viktorya'ya "*Kıbrıs Batı Anadolu'nun Anahtarıdır*"¹⁷⁰ demiştir. Aslında 1878 yılından çok daha önceleri Kıbrıs'ın İngiltere açısından önemini ortaya koyanlar olmuştur. Örneğin; 1814 yılında Kıbrıs'a tüccar olarak gelen İngiliz Kaptan John MacDonald Kinneir Ada hakkında şunları söylemiştir:

"Kıbrıs'a sahip olmak, İngiltere'yi Akdeniz'de üstün bir duruma getirecek ve Doğu Akdeniz ülkelerinin kaderlerini belirleyecek bir mevkiye ulaştıracaktır. Mısır ve Suriye kısa zamanda İngiltere'nin egemenliği altına girecek ve İngiltere küçük Asya'da caydırıcı bir duruma sahip olacaktır. Böylece Osmanlı Devleti her zaman kontrol altında tutulacak ve bu çeyrekte Rusya'nın yayılması önlenemese bile geciktirilecektir. Kıbrıs'a sahip olmak İngiltere ticaretini önemli bir ölçüde artıracak; o güzel Adanın zengin şaraplarının, ipeklerinin ve diğer ürünlerinin; mısırın pirinç ve şekerinin, Anadolu'nun pamuk, afyon ve tütününün dağıtımını İngiltere'ye verecektir. Kıbrıs kolay savunulabilecek bir durumdadır ve liberal bir hükümetin yönetiminde kısa bir zamanda,

¹⁶⁵ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 42.

¹⁶⁶ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 137.

¹⁶⁷ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 43.

¹⁶⁸ GÜLER, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", s. 102.

¹⁶⁹ Hansard, 24 March 1879, s. 1554.

¹⁷⁰ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 137.

kendi kuruluşunun maliyetini fazlasıyla geriye ödeyecek ve filolarımıza önemsiz bir maliyetle bolca kaynak sağlayacaktır.”¹⁷¹

Orta Doğu ve Hindistan’daki çıkarları için en uygun yer olan Kıbrıs’ı İngiltere biran önce Osmanlı Devleti’nden almak istemiştir.¹⁷² 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladıktan sonra Rus askerlerinin İstanbul’a kadar gelmeleri İngiltere’yi endişelendirmiştir. Güçsüz Osmanlı karşısında ilerleyen Rusların kendi çıkarlarını tehdit etmesi, İngiltere’nin Osmanlı toprak bütünlüğünü koruyucu bir politika benimsemesini sağlamıştır.¹⁷³ Bu sebepten ötürü İngiltere’nin de müdahalesi ile 30 Ocak 1878 tarihinde Osmanlı ve Rusya arasında görüşmeler başlamış ve sonunda iki taraf arasında 3 Mart 1878’de Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.¹⁷⁴ Rusya’ya özellikle Balkanlar ve Doğu Anadolu’da büyük kazanç sağlayan bu antlaşma, çıkarları tehlikeye düşen başta İngiltere olmak üzere Batılı ülkeleri telaşlandırmıştır.¹⁷⁵ Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan, Batum, Eleşkirt¹⁷⁶ ve Doğu Beyazıt Ruslara bırakılmaktaydı. Rusya Osmanlı’dan 1.410.000 ruble savaş tazminatı istemekte, 1.100.000 rublesini ondan aldığı topraklara saymakta bu nedenle 310.000 rubleyi de nakit olarak istemekteydi.¹⁷⁷ Rusya’nın böylesine kazanç elde etmesinden rahatsız olan Batılı ülkeler bu anlaşmanın tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya attılar. Bu amaçla Almanya’nın daveti ile 13 Haziran 1878 tarihinde Berlin’de bir kongre toplanmıştır. Bu kongrede İngiltere Osmanlı’ya destek çıkmak yerine Bosna-Hersek’in Avusturya’ya bırakılması, Doğu Anadolu’da Ermeniler için ıslahat yapılması, Yunanlıların istediği toprakların verilmesi gerektiği gibi Osmanlı’nın yararına olmayacak konuları gündeme taşımışlardır.¹⁷⁸ Hâlbuki İngiltere bu kongre öncesinde Rusya’ya karşı Osmanlı’ya yardım teklif ederek karşılığında Kıbrıs’ı alacaktır bu nedenle Osmanlı, Berlin Kongresinde de İngiltere’nin kendisini destekleyeceğini sanmaktadır. Önceleri İngiltere, Osmanlı’nın toprak bütünlüğünü korumaya yardım ederek kendi çıkarlarını garanti altına almak istese de artık Osmanlı’nın güçsüzlüğünden ve yıkılacağından emin olmuş ve İngiliz politikası yön değiştirmiştir. Yıkılacak olan Osmanlı üzerine Ruslar yerleşmeden

¹⁷¹ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 33.

¹⁷² KESER, Ulvi, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 22.

¹⁷³ GÜLER, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, s. 102.

¹⁷⁴ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 40.

¹⁷⁵ ÇEVİKEL, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası*, s. 142.

¹⁷⁶ Eleşkirt, Ağrı ilinin sekiz ilçesinden birisidir.

¹⁷⁷ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 40.

¹⁷⁸ UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih: 1789-2001*, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 395.

önce kendi yerleşme çabasına düşerek bu amaç doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır.¹⁷⁹ Böylece Ayastefanos Antlaşması ile Rusya ile karşı karşıya kalan Osmanlı Devleti, Berlin Kongresi ile Avrupalı Devletleri karşısında bulmuştur ve bu devletler karşısında adeta yalnız bırakılmıştır.

Osmanlı ve Rusya arasında yapılan ve Ruslara büyük avantaj sağlayan Ayastefanos Antlaşması sonrası İngiltere, Osmanlı Devleti'ne olası Rus saldırılarına karşı yardım teklifinde bulunmuştur. İngiltere Osmanlı'ya, Rusya'nın Osmanlı içindeki ulusları ona karşı isyana teşvik edebileceğini, bunun da Osmanlı'nın sonu olacağını, bu nedenle Osmanlı'nın güçlü bir devlete sırtını yaslaması gerektiğini, bu güçlü devletin de kendisinin olduğunu söyleyerek ittifak sağlamaya çalışmıştır. Osmanlı'ya yapacağı bu yardım karşılığında ise Kıbrıs'ı talep etmiştir.¹⁸⁰ İngiltere'nin buradaki amacı zayıf olan Osmanlı'ya yardımda bulunmak değildir. Hindistan'daki sömürgelerine giden yolları denetim altına almaktır. Kıbrıs ise bu amaç için çok iyi bir konumdaydı.

İngiltere, Osmanlı'dan Kıbrıs'ı isterken Rusya'nın Osmanlı'dan aldığı toprakları iade etmesi gibi bir durumda kendisinin de Kıbrıs'ı geri iade edeceğini söyler.¹⁸¹ Fakat İngiltere, Kıbrıs'ı geri iade etmeyerek uzun bir süre elinde tutacaktır. Kıbrıs'ı isteme nedenini Londra hükümeti şu şekilde başlayan bir tebliğ ile belirtmiştir:

“Osmanlı orduları mağlup olmuştur. Osmanlı hükümeti çaresizlik içindedir. Bunlar inhitatın bariz delillerini teşkil eder. İngiltere Ayastafenos muahedesinin Balkanlara müteallik bazı maddelerinin Avrupa ve bilhassa İngiliz menfaatine uygun bir şekilde tadil edilebileceğini ümit etmektedir. Fakat bu ümit, Asya'daki Osmanlı memleketleri üzerine çöken Rus tehlikesini uzaklaştırmak hususunda mevcut değildir... .. Rusya Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmiş bulunmakla Anadolu, Suriye ve Irak ahalisini tahrik ederek Osmanlı ordusuna karşı kıskırtabilir. Osmanlı devletinin zaafı meydana çıkmış bulunduğu için böyle bir tahrik halinde bu ahali inhitat halinde bulunan devleti terk ederek başka idare aramaya başlayacaktır. Bu ise, Osmanlı devletinin sonu demek olacaktır.”

¹⁷⁹ ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2012, s. 69-70.

¹⁸⁰ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 74.

¹⁸¹ GÜLER, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, s. 103.

Buraya kadar Osmanlı devletinin içinde bulunduğu çaresiz duruma değinen ve Osmanlı'nın ciddi bir Rus tehlikesi altında bulunduğunun altını çizen İngiltere tebliğe şu şekilde devam etmiştir:

“...Osmanlı hâkimiyetinin Asya’da devamı için bir şart vardır. O da Rusya’nın zapt ettiği yerler geri alınsın veya alınmasın istikbalde Rusya tecavüzünü silahla önlemeye muktedir bir devletin ittifakı kefaletidir. İngiltere böyle bir kefaleti vermeyi iki şarta bağlı olarak kabul edebilir. Birincisi Asya’da bulunan Hristiyan ve sair tebaanın halini ıslah için Osmanlı hükümetinin resmen teminat vermesidir. İkincisi, İngiltere’nin taahhüdünü yerine getirebilmesi için İngiltere’ye Suriye veya Anadolu sahillerine yakın bir yerin verilmesidir. İngiltere bu maksat için Kıbrıs Adasını münasip ve kâfi görmektedir. Kıbrıs Osmanlı devletine ait olmakta devam edecek, vermekte olduğu vergiyi, Osmanlı hazinesine vermeye devam edecek ve sadece askeri ve stratejik mülahazalarla İngiltere tarafından kullanılacaktır. Rusya işgal ettiği vilayetleri, söz konusu Anadolu vilayetlerini iade ettiği vakit, İngiltere de Kıbrıs’tan çıkacaktır.”¹⁸²

İngilizlerin Osmanlı’ya yardım karşılığında Kıbrıs’ı istediklerine dair yazılı metni Salisbury, İngiliz Elçisi Oston Henry Layard’a göndermiş¹⁸³ o da bu isteği bizzat Osmanlı padişahı II. Abdülhamit’e iletmış ve Hariciye Nazırından gelen itiraz üzerine;

“Eğer Osmanlı Hükümeti bu antlaşmayı kabul etmezse kongrede¹⁸⁴ barış şartlarını değiştirmeye İngiliz murahhısları çalışmayacak ve İngiliz Devleti donanması kuvvetiyle cebren Kıbrıs’ı işgal edecektir.”¹⁸⁵

diyerek tehdit içerikli bir mesaj ile Osmanlı’nın kararının olumlu olması için uğraşmışlardır. 22 Mayıs 1878 tarihindeki bu mesaj ile en geç 26 Mayıs’a kadar Osmanlı’dan net kararlarını bildirmelerini istemişlerdir.¹⁸⁶ XVIII. yüzyıldan beri gerek Rusya ile gerekse başka devletlerle savaşlar içerisine giren Osmanlı Devleti, daha güçlü bir devletten yardım alma ihtiyacı duymamıştır. Fakat XVIII. yüzyılın sonlarından başlayarak XIX. yüzyılda şartlar daha ağır olmuş ve dengesini koruyabilmek için büyük ve güçlü bir devletin yardımına ihtiyaç duymuştur. Osmanlı

¹⁸² KARAL, Enver, Ziya, *Osmanlı Tarihi VIII. Cilt: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 71-72.

¹⁸³ GÜREL, Şükrü, Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, C. I, 1984, s. 21.

¹⁸⁴ Burada Berlin Kongresi kastedilmektedir.

¹⁸⁵ GÜLER, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, s. 103.

¹⁸⁶ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 48.

Devleti için 1791-1878 yılları arası dönem, Rusya tehlikesine karşı İngiltere ile ittifak dönemi olmuştur.¹⁸⁷

İngiltere, Rusya'ya karşı Osmanlı'ya yardım teklifi ile Kıbrıs'ı istedikten sonra, daha Osmanlı bu teklifi değerlendirme sürecinde iken 30 Mayıs 1878 tarihinde Rusya ile gizli bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşmada İngiltere Rusya'ya, Rusya'nın Osmanlı'dan Ayastefanos Antlaşması ile aldığı toprakların elinde kalacağı garantisini veriyordu.¹⁸⁸ Yani bir yandan Osmanlı ile Rusya'ya karşı ittifak sağlamaya çalışırken diğer yandan Rusya ile gizli antlaşma yapıyordu. Kıbrıs'ı isterken, Rusya'nın aldığı toprakları geri iade etmesi durumunda kendisinin de Kıbrıs'tan çıkacağını vurgulaması ve Rusya ile böyle gizli bir antlaşma yapması İngiltere'nin iki taraflı siyasetini ortaya koymaktadır.

İngiltere'nin uyarı niteliğinde gönderdiği mesaj sonrası Osmanlı'dan fikir birliği içeren bir karar hemen çıkmamıştır. Bunun üzerine İngiltere 3 Haziran 1878 tarihine kadar bir yanıt verilmezse İngiliz politikasının artık Osmanlı aleyhine olacağı yönünde baskılara başlamışlardır.¹⁸⁹ Dönemin Osmanlı Padişahı olan II. Abdülhamit, İngilizlerin bu teklifine verilecek yanıtta tek sorumlu olmak istememiş ve konuyu iki kez meclise taşımıştır.¹⁹⁰ Gerek içinde bulunulan kritik durum ve Rusya tehlikesinin büyümesi gerekse İngiltere'nin karar için ettiği acele Osmanlı'nın teklifi kabul etmesine neden olacaktır. İngiliz Yazar Hepworth Dixon'un, Kıbrıs'ın İngilizlere verilmesini "*Marriage by force*" yani "*Zoraki Evlilik*"¹⁹¹ olarak tanımlaması da bu tespiti kanıtlar niteliktedir.

Nihayet 4 Haziran 1878 tarihinde Osmanlı Devleti, İngiliz ittifak teklifini teklif kabul etmiş ve Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve İngiliz Büyük elçi Oston Henry Layard arasında Yıldız Sarayında antlaşma metni imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İngiltere Osmanlı'ya yılda 92.986 Sterlin kira vermek kaydıyla Kıbrıs'ın yönetim haklarını devralmıştır.¹⁹² Bu ilk hali ile iki maddeden oluşan antlaşmanın ilk

¹⁸⁷ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 68.

¹⁸⁸ ÇELİK, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu, s. 51-52.

¹⁸⁹ MÜTERCİMLER, Satılık Ada Kıbrıs, s. 75.

¹⁹⁰ ÇELİK, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu, s. 53.

¹⁹¹ GAZİOĞLU, Enosis Çemberinde Türkler I, s. 25.

¹⁹² KESER, Ulvi, Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970), İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2004, s. 144.

maddesine göre İngiltere, Kıbrıs'ın yönetim hakkı karşılığında¹⁹³, Rusya'dan Osmanlı'ya gelecek en ufak bir saldırı ve işgal karşısında silahlı olarak Osmanlı'yı savunacağını kabul etmiştir.¹⁹⁴ İkinci maddede ise, antlaşmanın yapıldığı tarihten sonra bir ay veya daha kısa bir zaman dilimi içerisinde her iki taraf tarafından onaylanması hususu yer almıştır.¹⁹⁵ Osmanlı Devleti, iki madde ile oldubittiye getirilen antlaşmaya ek maddeler konulmasını talep etmişlerdir. Bu ek, altı maddeden oluşmaktadır:

- 1- Kıbrıs'ta yaşayan Müslüman halkın dini işleri ile ilgilenmek için şer'i mahkemelerin görevine devam etmesi,
- 2- Bir Müslüman memurun atanarak cami, mezarlık, Müslüman okulları ve gayrimenkullerle ilgilenmesi,
- 3- Kıbrıs'ın toplam gelirinden idari masrafların çıkarılması ile elde edilen kalan kısmın Osmanlı Devleti'ne ödenmesi,
- 4- Osmanlı Padişahına ait Kıbrıs'taki arazi ve malların satım ve kiralama gibi haklarının Osmanlı'ya ait olduğu ve buralardan gelen gelirin bir üstteki maddede yer alan toplam gelirin dışında tutulması,
- 5- İngiltere'nin kullanılmayan topraklardan buranın gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla uygun fiyatla satın alabilecek olması,
- 6- Son olarak da Rusya'nın Osmanlı'dan aldığı Kars ve diğer illeri iade etmesi söz konusu olursa, İngiltere'nin de Kıbrıs'ı geri iade etmesi ve bu antlaşmanın sona ermesi. Kıbrıs'ı geri iade eden İngiltere'nin Osmanlı'dan hiçbir harcama bedeli talebinde bulunmaması¹⁹⁶ şeklinde altı maddenin ek olarak imzalanması, aksi takdirde 4 Haziran 1878 tarihli antlaşmanın Osmanlı Padişahı tarafından onaylanmayacağı ve onaylanmayan metnin de geçerliliğinin başlayamayacağı ifade edilmiştir. İngiltere zaten uzayan bu konunun daha da uzamaması için Kıbrıs'ı iade ederse buraya yaptığı harcamaları Osmanlı'dan talep etmeyeceği şartını

¹⁹³ İngiltere Kıbrıs'ı, Osmanlı'ya karşı saldırgan Rus hareketlerini daha iyi denetleyebileceği bir üs olduğu bahanesi ile istemiştir. Bkz: YELLİCE, , *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, s. 15.

¹⁹⁴ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 56.

¹⁹⁵ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 17.

¹⁹⁶ HILL, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 243.

antlaşmadan çıkararak 1 Temmuz 1878 tarihinde bu ek maddeleri de imzalamıştır.¹⁹⁷

7 Temmuz 1878 tarihinde Osmanlı, İngiltere'nin Kıbrıs'a asker çıkarma izni veren bir ferman vermiştir. 15 Temmuz 1878'de ise 4 Haziran 1878 ve 1 Temmuz 1878 tarihli antlaşma ve ek metni Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit tarafından onaylanıp imzalanmıştır.¹⁹⁸ II. Abdülhamit antlaşma metnini imzalamadan önce metnin başına "Hukuk-ı Şahaneme hâlel gelmemek şartıyla tasdik ederim" şeklinde bir yazı eklemek istemiş ve bu isteği kabul görmüştür. II. Abdülhamit'in isteği ile İngiliz elçi Layard ise bu talebi içeren şu belgeyi imzalamıştır:

"Britanya Elçisi, Majesteleri Padişah Hazretlerinin de onayladığı gibi, savunma ittifakı antlaşmasının 15 Temmuz 1878 tarihi ile onanması sonucunda, padişahın hükümlerlik haklarına hiçbir şekilde zarar gelmeyeceğini beyan eder."¹⁹⁹

Antlaşma sağlandıktan sonra İngilizler ilk önce Larnaka'ya gelip oraya yerleştiler. Daha sonra Lefkoşa'ya gelerek 30 asker Mağusa kapısına, 70 asker Baf kapısına görevlendirdiler. Saray Önü'ndeki Vali Konağında Türk Valisi Besim Paşa artık yerini İngiliz Amirali Lord John Hay'a devretti. Lefkoşa'da 12 Temmuz 1878 tarihinde²⁰⁰ yapılan bir törenle buraya Yüzbaşı Rawson tarafından İngiliz Bayrağı çekilmiştir.²⁰¹ Kıbrıs Yüksek Komiseri olarak atanan Sir Garnet Wolseley, 22 Temmuz 1878'de Kıbrıs'a gelerek Kıbrıs Yüksek Komiseri ve Başkomutanı olarak yemin etmiştir.²⁰² Wolseley artık Kıbrıs'ı kraliçe adına kendisinin yöneteceğini açıklayarak hangi ırk ya da dinden olursa olsun kimseye ayrıcalık tanımayacağını vurgulamıştır.²⁰³ Sir Garnet Wolseley'in Adaya Yüksek Komiser olarak gelmesinden sonra Başpiskopos Sophronios onun bu göreve gelmesinden duydukları memnuniyeti dile getirerek bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Kıbrıs halkı için yepyeni, unutulmayacak ve büyük bir dönemin başladığını vurgulayarak ırk veya inanç ayrımı olmadan eşitliğe dayanan bir muameleyi umduklarını dile getirmiştir. Yunan tarafı da İngiltere'nin, Kıbrıs'ın birbirine bağlı olduğu Yunanistan ile birleşmesine yardımcı olacağına güvenip inandıkları sürece bu hükümet değişimini kabul ettiklerini

¹⁹⁷ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 58.

¹⁹⁸ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 76.

¹⁹⁹ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 65.

²⁰⁰ ALASTOS, *Cyprus In History*, s. 303.

²⁰¹ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 29.

²⁰² HILL, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 247.

²⁰³ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 66.

belirtmiştir.²⁰⁴ Kıbrıs'ı yönetmek üzere atanan Yüksek Komiser Wolseley, öncelikle altı kazaya birer tane İngiliz Komiseri atamakla işe başlamıştır.²⁰⁵ 14 Eylül 1878 tarihinde de bir Kraliyet Konsey Kararı çıkarılarak ilk İngiliz Anayasasını yürürlüğe koymuşlardır. Bu anayasaya göre Kıbrıs'ta yasama görevi, Londra Hükümetinin denetimi altında Yüksek Komisere verilmiştir. Sadece Yüksek Komisere tavsiyelerde bulunma hakkı olan bir Yasama Konseyinin oluşturulması kararlaştırılınca, 1879 yılı Nisan ayında altı üyeli ilk Yasama Konseyi oluşturulmuştur. Üç üye yüksek düzeydeki İngiliz memuru diğer üçü ise biri Türk, biri Rum ve biri de İtalyan olmak üzere halktan seçilmiştir.²⁰⁶

Kıbrıs'ta uzun süre devam eden ve genel anlamda huzur ve hoşgörünün yaşandığı bir dönem olan Osmanlı yönetimi döneminden sonra İngiliz yönetimi döneminin başlaması ilk etapta Adadaki Türkler açısından büyük problem yaratmamıştır. Çünkü burada yaşayan Türkler arasında, Adanın yönetim hakkının geçici olarak devredildiğine ve Adanın kısa bir süre sonra tekrar Osmanlı Devleti'ne iade edileceğine dair bir inanç mevcuttur.²⁰⁷ Fakat biraz zaman geçtikten sonra, özellikle de kilisenin Enosis yolundaki çalışmalarını ve faaliyetlerini artırmasıyla Adada yaşayan Türkler endişelenmeye başlamışlardır.²⁰⁸ Adada yaşayan Rumlar ise ilk önce Kıbrıs'ın yönetimin İngiltere'ye geçişinin Enosisi kolaylaştıracağını düşünerek bu duruma sevinmişlerdir.²⁰⁹ 1879 senesinde Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu:

“Kıbrıslıların morali inanılmaz derecede yükseldi. Bundan dört yıl önce, özellikle kırsal alanda kendilerine Helen demekten çekinenler, bugün kendilerini açık bir biçimde Helen; Yunanistan'ı da sevgili anavatan olarak adlandırıyorlar.”²¹⁰

diyerek İngiliz yönetimine, Enosis konusunda olan inançlarını vurgulamıştır.

Kıbrıs'ın yönetim hakkını İngiltere'ye veren Osmanlı-İngiltere İttifakına Rusya tepki göstermemiştir. Çünkü bu ittifak öncesi aralarındaki gizli bir anlaşma ile İngiltere, Rusya'nın Osmanlı'dan aldığı Kars, Ardahan ve Batum'un Rusya'da kalacağını garantisini vermiştir. Rusya ayrıca bu gizli anlaşmayla İngiltere

²⁰⁴ ALASTOS, *Cyprus In History*, s. 308.

²⁰⁵ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 35.

²⁰⁶ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyen*, s. 25.

²⁰⁷ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyen*, s. 26.

²⁰⁸ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 19.

²⁰⁹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 85.

²¹⁰ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyen*, s. 26.

sömürgeleri için tehlike oluşturan Batum'u sadece ticari amaçla kullanacağını sözünü vermiştir.²¹¹ Böylece İngiltere hem Rusya tarafından hem de Osmanlı tarafından çift yönlü bir fayda elde ederek kendi çıkarlarını iyice garanti altına almıştır.

Osmanlı-İngiltere İttifakına Rusya gibi Fransa da tepki göstermemiştir. Çünkü İngiltere Fransa'ya kendisi için tehdit oluşturan Rus ilerlemesini durdurmak amacıyla bir üsse sahip olması gerektiği ile ilgili daha önceden açıklamada bulunmuş ve bu üs tercihini İskenderun'dan yana kullanmadığını Kıbrıs'ı seçtiğini söylemiştir.²¹² Fransa kendi çıkarları için önemli olan İskenderun seçilmediği için İngiltere-Osmanlı ittifakına sesini çıkarmamıştır. İngiltere, Osmanlı ile olan ittifakından dolayı gerek dış güçlerin gerekse Adada yaşayan halkların tepkisini çekmemek için ön çalışmalarını iyi yürütmüş ve özellikle ittifakın ilk yılları için bu amacına ulaşmıştır.

İngiliz yönetiminin Kıbrıs'a geldikten sonra öncelik verdiği konulardan birisi güvenliği sağlaması açısından bir polis teşkilatı kurmak ve bu teşkilatın maaşlarından hizmet koşullarına, disiplin edilmelerinden emekliliklerine kadar her türlü konu için bir yasa çıkarmak olmuştur. Büyük köylere karakollar kurulmuş, daha küçük köylere ise bu karakollara bağlı devriye ekipleri gönderilmesi sağlanmıştır.²¹³ Böylece en yoğun yerlerden en ücra köşelere kadar güvenlik hususunun üst seviyede tutulması amaçlanmıştır.

İngiliz yönetiminin gelir gelmez el attığı bir diğer konu ise para konusu olmuştur. Daha önce Osmanlı döneminde kullanılan çeşitli paraların yerine kullanılmak üzere 1879 yılında İngiliz bronz paraları basılıp kullanılmaya başlanmıştır. Bu paranın üzerine de İngiliz Kraliçesi Victoria'nın resmi basılmıştır.²¹⁴ Bu durum oluşturulmaya çalışılan İngiliz otoritesinin bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca var olan para yerine kendi paralarını bastırmaları burada geçici suretle oturmayı düşünmediklerinin bir göstergesi olabilir. 1879 yılında bakır paralar da basılarak Kıbrıs lirası 180 kuruş olarak belirlenmiştir.²¹⁵ Osmanlı Devleti ise bu para

²¹¹ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 67.

²¹² ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 68.

²¹³ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 36.

²¹⁴ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 94.

²¹⁵ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 37.

basma konusuna, padişahın Adanın üzerinde hala var olan hakkına ters düştüğü sebebi ile itiraz etmişse de konu 1888'e kadar tam anlamıyla çözülememiştir. Sonrasında İngiltere lehine çözüme ulaşmıştır.²¹⁶

Kıbrıs Osmanlı yönetimi döneminde iken devlet işlerinde önemli kademelerde bulunan Türk yöneticiler İngiliz yönetimi döneminde görevlerinden alınmışlardır. Bu görevden alınmalarla maddi açıdan sıkıntıya giren Türklerden arazi ve emlak sahibi olanlar sıkıntılarını gidermek amacıyla bu malları satmak zorunda kalmıştır. Bahsi geçen bu malları da Rumlar satın alınca Kıbrıs ekonomisi Rumların lehine bir hâl almıştır.²¹⁷ İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında 1878 tarihinde yapılan antlaşmaya göre Adadaki Müslümanların dini işleriyle ilgilenmek üzere bir din görevlisinin bulunması hususunda anlaşma sağlanmasına rağmen, İngiltere Kıbrıs'ta yönetimi devraldıktan sonra Osmanlı bu dini işlerden sorumlu memuru değiştirmek istemiş fakat İngiliz yönetimi buna müsaade etmemiştir. İngiltere daha ilk günlerden Osmanlı'nın Kıbrıs üzerindeki yetkisini kısıtlama çabasına girerek yapılan anlaşmaya sadık kalmamıştır. Ayrıca Kıbrıs'ta su kaynaklarının yetersiz olduğu araştırmalar sonucu öğrenilince, su kaynaklarının bulunduğu iki bölge tespit edilmiş ve bu bölgelerden istifade edilmeye başlanmıştır. Ama bu iki bölge de Osmanlı padişahına ait olan topraklardı.²¹⁸ Ve yine İngiltere 1878 anlaşmasına uygun düşmeyen bir davranış sergilemiştir.

İngiliz yönetimi döneminde Kıbrıs'ta çift taraflı bir göç dalgası başlamıştır. Özellikle Mısır, Malta ve Yunanistan'dan Kıbrıs'a göç edenler olurken, çok sayıda Kıbrıslı Türk de Anadolu'ya göç etmiştir.²¹⁹ Türklerin göç etmelerinde özellikle düşürüldükleri ekonomik sıkıntıların etkili olduğu muhtemeldir. Kıbrıs'ta yaşayan Türk nüfusun azalması Rum nüfus lehine olmuş, Rumların her konuda daha baskın duruma gelmelerine ve bir güven duygusu ile taşkınlıklarda bulunmalarının kolaylaşmasına zemin hazırlamıştır. Rumların Yasama Meclisindeki üye sayısının nüfus oranına göre hesaplanıp belirlenmesini talep etmesi²²⁰ bu duruma örnek teşkil eder. 1881 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kıbrıs'ın nüfusu 186.109 olarak belirlenmiştir. Rumların sayısı 136.629 iken Türklerin sayısı 46.389 olarak

²¹⁶ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 95.

²¹⁷ ÇAKMAK, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", s. 206.

²¹⁸ ÇELİK, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu*, s. 80-81.

²¹⁹ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 144.

²²⁰ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 41.

belirlenmiştir.²²¹ Bu sayıma dayanarak meclisteki üye sayılarında düzenleme talep eden Rumların istediği olmuş, 23 Mart 1882 tarihindeki Kraliyet Konseyi Emri ile bu konuda yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre meclis, toplam 18 üyeden oluşacak ve bunlardan 12'si seçilmiş, 6'sı atanmış olacaktı. 12 seçilmiş üyeden 9'u Rum 3'ü Türk olacaktı.²²² Türkler her ne kadar bu duruma itiraz etseler de, kararın değişmesi söz konusu bile olmamıştır.

Adada nüfus, meclis üyelikleri, ekonomi gibi unsurlar Rumlar lehine gelişmelerini sürdürürken 1896 yılındaki Girit isyanı ve sonrasında 1897'de Osmanlı'nın Yunanistan'a savaş ilân etmesi gibi yeni gelişmeler Kıbrıs'taki Rumların milliyetçilik duygularını daha da ön plana çıkarmış, Kıbrıs'ta Yunanistan'a destek için dayanışma dernekleri oluşturulmuş ve savaşa gitmek üzere gönüllüler ortaya çıkmışlardır. Osmanlı-Yunanistan savaşında Yunanistan yenilmiş olsa da Kıbrıs'ta adeta kenetlenen Rumlar daha tehlikeli hale gelmeye başlamış ve Rum milliyetçiliği daha geniş alana yayılmayı sürdürmüştür.²²³

1880 yılından itibaren Kıbrıs'ta, özellikle İngilizlerin Adayı Yunanistan'a bırakarak gidecekleri ve Enosisin gerçekleşeceği yönünde uydurma haberler sıkça duyulmaya başlanmıştır. Bu söylentiler artıp geniş bir çevreye yayılınca Rumlar İngiltere'ye teşekkür mektupları yollarken, Türkler ise böyle bir durumun kabul edilemez olduğunu yazıp göndermişlerdir. Bu nedenle Londra zaman zaman Enosis ile ilgili çıkan haberlerin aslının olmadığı yönünde açıklamalar yapma gereği duymuştur.²²⁴ Özellikle 1881 yılı Nisan ayında Berlin Antlaşması gereği, Osmanlı'ya ait olan Teselya'nın Yunanistan'a verilmesi Kıbrıs Rumları arasında Kıbrıs'ın da Yunanistan'a verileceği inancını iyice artırmıştır. Kıbrıslı Rumlar “*Teselya-Epir-Kıbrıs; Yaşasın Enosis!*”²²⁵ şeklindeki sloganlar ile sokaklarda gezip istenmeyen davranışlarda bulunmaya başlamışlardır.

İngilizler Kıbrıs'ı yönettikleri dönemde kendi çıkarlarına uygun olacak şekilde gerek Rum gerekse Türk halka karşı ikili oynamışlardır. Zaten sayıca biraz daha az olan Türk halkını ekonomik açıdan sarsacak girişimlerde bulunmuş, böylece

²²¹ ŞAHİN, *Kıbrıs'ın Sosyal Tarihi*, s. 138.

²²² GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 44.

²²³ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyân*, s. 34-35.

²²⁴ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 60.

²²⁵ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyân*, s. 28.

yapılan göçlerle Adadaki Türk nüfus yine Rum nüfusun çok gerisinde kalmıştır. Diğer yandan nüfus olarak daha fazla olan ve buna dayanarak haklarının ve nüfuz alanlarının da genişletilmesi için sürekli çabalayan Rumları da,

“Kıbrıs Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçasıdır bu nedenle başka ülkeye verilmesi 1878 Türk-İngiliz Konvansiyonu’nu ihlal anlamına gelir”²²⁶

diyerek özellikle 1914’teki tek taraflı ilhakına kadar oyalamaya çalışmıştır. Her ne kadar İngiltere Kıbrıs’ı başka bir ülkeye vermek söz konusu olunca burasının henüz Osmanlı’nın bir parçası olduğunu ifade etmişse de uyguladığı yönetimde sanki Kıbrıs’a tamamen sahip olmuş imajı vardır.

1878 yılında Kıbrıs’ın yönetiminin İngiltere’ye bırakılması sonrası 1881 yılında bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayıma göre Adadaki Türk nüfusu 45.458 iken Rum nüfusu 137.631 olarak belirlenmiştir.²²⁷ 1914 yılında İngiltere’nin Adayı tek taraflı ilhakından sonra Adadaki Türk nüfusun yaklaşık 8000’i buradan Anadolu’nun çeşitli yerlerine göç etmiştir.²²⁸

II. 1914 YILINDA İNGİLTERE’NİN KIBRIS ADASINI TEK TARAFLI İLHAKI

1914 yılında patlak veren Birinci Dünya Savaşı’nda taraflar İttifak Devletleri ve İtilaf Devletleri olarak iki bloğa ayrılmışlardı. Almanya, Avusturya Macaristan ve İtalya İttifak; İngiltere, Fransa ve Rusya da İtilaf bloğunu oluşturmaktaydı. Zaten XIX. yüzyılda gerek içte gerekse dışta çok zayıflayan Osmanlı Devleti ilk zamanlar bu savaşta tarafsız kalmayı tercih etse de yaşanan gelişmeler onu savaşın içine sürüklemiştir. Ve sonuç olarak Osmanlı Devleti Almanya yanında yani İttifak Devletleri bloğunda savaşa girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan ve Osmanlı Devleti Almanya yanında savaşa dâhil olduktan sonra karşı blokta yer alan İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinde bir Kraliyet Buyruğu yayımlamış ve hem Osmanlı’ya savaş ilan etmiş hem de Kıbrıs’ı

²²⁶ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 61.

²²⁷ CANKUT, Ayhan, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013, s. 21.

²²⁸ EMİRCAN, Mehmet S., *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, Ankara, Türk-Ar, 2000, s. 104.

resmen ilhak ettiğini duyurmuştur.²²⁹ İngiltere bu tek taraflı ilhakı, Osmanlı Devleti ile arasında başlayan savaştan dolayı 1878 yılında yaptıkları antlaşmanın geçerliliğini kaybetmiş olmasına dayandırmıştır. İngiltere bu konuda;

“...Yukarıda belirtilen tarihten itibaren Kıbrıs Adası ilhak edilecek ve Majestelerinin mülkünün bir parçası haline gelecektir. Bu kararname, 1914 Kabinesinin Kıbrıs’ı ilhak kararı adını taşıyacaktır”²³⁰

şeklinde açıklama ile ilhakı duyurmuştur.

Kıbrıs Türk halkı İngiltere’nin bu ilhak kararını sanki önceden tahmin edermişçesine çok fazla şaşırmamıştır. Onları asıl endişelendiren konu Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilme ihtimali olmuştur.²³¹ Kıbrıs Rum halkı ise bu ilhak karşısında heyecanlanmış ve Enosisin gerçekleşeceği inançları iyice artmıştır. 8 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Başpiskoposu, Yüksek Komisere bir mektup göndererek ilhak kararına son derece sevindiklerini ve bu kararın Enosis’e giden bir yol olacağını düşündüklerini bildirmiştir.²³² İlhak kararı Yunanistan’da da Kıbrıslı Rumlarda olduğu gibi olumlu ve umutlu bir hava estirmiştir. Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos 14 Kasım 1914’te bir demeç vermiştir. Kıbrıs Rum gazetesi olan Eleftheria bu demeci yayınlamıştır. Başbakan bu demeçte:

“Kıbrıs’ın İngiltere’ye bağlanması, bu büyük Yunan Adasının ulusal restorasyonu için son aşama olarak kabul edilebilir. Yunan Hükümetinin elde ettiği özel istihbarata göre, Kıbrıs’ın anavatan Yunanistan’la birleşmesinin yakın bir gelecekte gerçekleşeceği düşünülebilir”²³³

demiştir. Kıbrıs Rumları ne zaman Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi isteğini dile getirseler İngiltere, Adanın esas sahibinin Osmanlı Devleti olduğunu ve kendilerinin 1878 antlaşması sonucu sadece yönetimde söz sahibi olduklarını öne sürmüşlerdir. Bu nedenle İngiltere’nin Kıbrıs’ı ilhakını ve 1878 antlaşmasının feshedilmesini Kıbrıs Rum halkı ve Yunanistan’ın Enosis için bir adım olarak görmeleri gayet doğaldır.

1915 yılı sonlarına gelindiğinde Birinci Dünya Savaşı tüm şiddeti ile devam ederken Bulgarlar, Balkanlardaki Makedonya Cephesini iyice sıkıştırmaya başlamış

²²⁹ ÇAKMAK, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, s. 207.

²³⁰ GÜLER, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, s. 104.

²³¹ ÇAKMAK, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, s. 207-208.

²³² ÇAKMAK, *Kıbrıs’ta İsyan*, s. 53.

²³³ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 134.

ve İngiltere zor durumda kalmıştır. Bu nedenle 18 Ekim 1915 tarihinde İngiltere Yunanistan'a kendi yanında savaşa girip Bulgaristan'a karşı savaşması karşılığında Kıbrıs'ı vermeyi teklif etmiştir.²³⁴ Fakat Yunan Kralı Constantine ve dönemin iktidarında bulunan Zaimis Hükümeti, İngiltere'nin yaptığı bu teklifi Yunanistan'a ağır yükümlülükler getirdiği gerekçesi ile reddetmişlerdir.²³⁵ İngiltere tarafından Yunanistan'a böyle bir teklifin yapılması Kıbrıs Türklerinin Enosis hususundaki endişelerini haklı çıkaracak nitelikte bir hamle olmuştur. İngiliz teklifinin reddedilmesiyle beraber bu teklif geçerliliğini de kaybetmiştir. Her ne kadar kabul edilmese de bu teklif, Rumlar arasında sevinçle karşılanmıştır. Bu tekliften İngiltere'nin kendilerini tanıdığı sonucunu çıkaran Rumlar, Enosisin gerçekleşeceğine olan inançlarını bir kat daha artırmışlardır. Tekliften kısa bir süre sonra 7 Kasım 1915'te Kıbrıs Başpiskoposu ve Yasama Konseyi Rum üyeleri, Yüksek Komiseri ziyaret etmiş ve milli istekleri olan Enosisin İngiltere tarafından da resmen tanınması ve böyle bir teklifin kendilerine sunulmasından duydukları mutluluğu dile getirmişlerdir.²³⁶

İngiltere, Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini duyurduktan sonra Kıbrıs'ta yaşayan Türklere ya İngiliz uyruğuna geçmeleri ve oldukları yerde yaşamaya devam etmeleri ya da kendi uyruklarında kalarak Kıbrıs'ı terk etmeleri şeklinde iki seçenek sunmuştur.²³⁷ Bunun üzerine İngiliz uyruğuna geçmek istemeyen çok sayıda Kıbrıslı Türk buradan göç etmek zorunda kalınca, Adadaki nüfus dengesi Türkler aleyhine bozulmuştur.²³⁸

1917 yılında Birinci Dünya Savaşı henüz devam ettiği sırada Rusya'da bir ihtilal olmuş ve Çarlık rejimi yıkılarak yerine Bolşevikler iktidara gelmiştir. Rusya, iç işlerinde yaşadığı bu sıkıntılardan dolayı Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmek zorunda kalmıştır. Savaştan çekildikten sonra 3 Mart 1918 tarihinde imzalanan Brest Litovsk Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne iade etmiştir. Bu iadenin olması demek 4 Haziran 1878 tarihli Osmanlı-İngiliz Antlaşması gereği

²³⁴ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 136.

²³⁵ ÇAKMAK, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", s. 208; YELLİCE, Gürhan, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2012, C. 12, S. 24, s. 20.

²³⁶ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyen*, s. 55.

²³⁷ EROL, Hande, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş'ın Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 17.

²³⁸ GÜLER, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi", s. 104.

İngiltere'nin de Kıbrıs'ı Osmanlı'ya iadesini gerektirmektedir. Fakat İngiltere bu antlaşmanın şartlarına sadık kalmayarak Kıbrıs'ı geri iade etmemiştir.²³⁹ Rusya'nın daha önce Osmanlı'dan aldığı toprakları geri iade etmesi, Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum kesimlerinde farklı umutlar yaratmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitmek üzere olduğu dönemde İtilafların savaşı kazanacağı neredeyse kesinleşmişken, Yunanistan da son anda bu blokta yer almasından faydalanmak istemiştir. Öyle ki 2 Nisan 1918'de Kıbrıs'ta yapılan bir meclis oturumunda Rum üyelerin ortak kararı olarak Kıbrıs halkının Yunanistan tarafından yönetilmek istediği konusu gündeme getirilmiştir. 1915 yılında İngiltere'nin bu yönde yaptığı teklif hatırlatılarak bunun zamanının geldiği vurgulanmıştır. Limasol-Baf Türk Meclis Üyesi olan Ahmet Sait Efendi, bu isteğe şiddetle karşı çıkmış ve 1878 Osmanlı-İngiltere Konvansiyonu gereği Kıbrıs'ın Osmanlı Devletine iadesinin gerektiğini dile getirmiştir.²⁴⁰ İngiltere de bu talepler karşısında Rumlara tepki göstermiştir. 1915 teklifi doğrultusunda Yunanistan'ın gereken şartları sağlamadığını, bu nedenle bu teklifin geçmişte kalıp artık söz konusu olamayacağını belirtmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ın Osmanlı'ya iadesini de söz konusu yapmamıştır.²⁴¹ Bu meclis oturumu sonrasında da Rumlar Adanın Yunanistan'a verilmesi yönündeki isteklerinde, Türkler ise Adanın Osmanlı'ya iadesi yönündeki isteklerinde ısrarcı olmuş, bu konu sıkça gündeme taşınmıştır.

1918 yılında Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Osmanlı Devleti yenik tarafta yer alırken İngiltere ve Yunanistan galip çıkan devletlerin arasında yer almaktaydı. 18 Ocak 1918 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmaları hazırlamak üzere 32 devletin temsilcilerinin katılımıyla, Paris Barış Konferansı, toplanmıştır. Yunanistan Başbakanı Venizelos ülkesini bu konferansta temsil etmiştir. Yunanistan, bu konferansa katılan devletlerin delegelerine gönderdiği bir nota ile Kuzey Epir, Doğu-Batı Trakya, Trabzon ve çevresi, Batı Anadolu, Gökçeada, Bozcaada ve Oniki Adaları istemiştir. Kıbrıs'ın ise Wilson ilkelerine göre Self Determinasyon (kendi kaderini tayin etme) ilkesine uyulursa Rum nüfusun

²³⁹ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 21.

²⁴⁰ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 153.

²⁴¹ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyan*, s. 61.

Türklerden fazla olduğu gerekçesi ile Yunanistan'a verilmesi gerektiği²⁴² daha arka planda dile getirilmiş, bu aşamada diğer ülkelerin gözüne çok sokulmamıştır.

Venizelos 3 Şubat 1919'da yapılan Onlar Konseyi toplantısında Kıbrıs konusunu daha sessiz bir şekilde ifade etmeleri ile ilgili;

“Kıbrıs konusunda niçin kesin bir talepte bulunmadığımız sorusu akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli nedenleri vardır. En önemlisi, elli yıl önce İyon Adalarını vermek suretiyle Yunan Krallığı'nın büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan ve savaş sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e teklif etmiş olan İngiltere'nin, sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısacası Yunanistan; Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki Ada, İmroz ve Bozcaada dâhil olmak üzere bütün Doğu Akdeniz Adalarını istemektedir”²⁴³

şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu açıklamadan da anlaşıldığına göre, Yunanistan Kıbrıs'ın kendine verileceğinden emin olmasından ötürü bu konuyu o ortamda tekrar yüksek sesle dile getirip göze batmak istememektedir. 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması ile Kıbrıs'ın, İngiliz egemenliğinde kalması kararlaştırılmıştır. Rum kesimi bu duruma tepki gösterse de İngiltere geri adım atılmayacağı yönünde açıklamalarını sürdürmüştür.

Paris Barış Konferansı devam ederken Kıbrıs'tan bir Rum heyeti de Londra'ya gidip Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yönünde faaliyetler sürdürmüş fakat lehlerine olacak bir sonuç alamamışlardır. Hem kendi faaliyetleri sonuçsuz kalan hem de Paris Barış Konferansından olumsuz neticeler alan bu heyet, Kıbrıs'a dönüp Enosis faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Kıbrıs Yasama Konseyi'nin de dokuz Rum üyesi İngiltere'yi protesto ederek 8 Aralık 1920 tarihinde istifa etmişlerdir. Bu istifanın ardından Rum Milli Konseyi'ni kurarak Enosis çalışmalarına buradan devam etmişlerdir.²⁴⁴ Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan Türk Kurtuluş Savaşı sürerken Türk ve Yunanlılar karşı karşıya gelmiş ve sonuçta Yunanlılar yenilgiye uğratılmıştır. Bu yenilginin de etkisiyle Kıbrıs Rum Milli Konseyi'nin

²⁴²ÜNAY, Bora, *Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 52.

²⁴³TÜRSAN, Nurettin, *Yunan Sorunu*, Ankara, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1987, s. 51.

²⁴⁴ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyân*, s. 66.

İngiliz yönetiminden Enosis yönündeki talepleri yön değiştirmiş ve özerk bir yönetim isteğine dönmüştür. Fakat İngiltere bu isteği de geri çevirmiştir.²⁴⁵

III. LOZAN ANTLAŞMASI İLE KIBRIS'IN STATÜSÜ

1919-1922 yılları arasında süren Türk Kurtuluş Savaşı, Kıbrıs'taki Türkler tarafından da dikkatle takip edilmiştir. Bu hususta Kıbrıslı Türkler ellerinden geldiği kadarı ile gerek maddi gerekse manevi desteklerini göstermeye çalışmışlardır. Lefkoşa'da yayımlanan Doğru Yol, Söz ve Vatan gazeteleri aracılığı ile Milli Mücadele ile ilgili gelişmeler Kıbrıs toplumuna aktarılmaya çalışılmıştır. Basın dışında kurulan bazı dernek ve cemiyetler de aynı görevi üstlenmişlerdir. Neşr-i Maarif Cemiyeti, Maarifi Geliştirme Cemiyeti, Muhacirin-i İslamiye'ye Yardım Cemiyeti, Maarifi Himaye Cemiyeti, Himaye-i Mekatip Cemiyeti²⁴⁶ gibi cemiyetler, Kıbrıs'ta Türk Kurtuluş Savaşına destek amaçlı kurulan cemiyetlerdir. Hatta bazı Kıbrıslı Türklerin Adadan gizlice kaçıp Anadolu'daki Milli Mücadele'ye katıldıkları bilinmektedir. Bunlardan bazıları Türkiye'de yükseköğrenim gören Kıbrıslı Türk gençleridir.²⁴⁷

Türk Kurtuluş Savaşı'nın Türkler lehine sonuçlanmasından sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmış ve Türk Devleti İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınmıştır. Lozan Antlaşması ile birçok konu tamamen veya kısmen çözüme kavuşurken antlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri ile Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğu da resmi olarak kabul edilmiştir.²⁴⁸ Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili bu üç hükmü;

“Madde 16; Türkiye, işbu antlaşmada belirtilen sınırlar dışında bulunan toprakları üzerindeki ya da bu topraklara ilişkin olarak, her türlü haklarıyla sıfatlarından ve egemenliği işbu antlaşmada tanınmış adalardan başka bütün öteki adalar üzerindeki her türlü haklarından ve sıfatlarından vazgeçmiş olduğunu bildirir; bu toprakların ve adaların geleceği, ilgililerce düzenlenmiştir ya da düzenlenecektir. İşbu maddenin

²⁴⁵ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyan*, s. 71.

²⁴⁶ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 189.

²⁴⁷ 1914'te Türkiye'de Askeri Tıp Fakültesinden mezun olan Dr Osman Necmi gerek Birinci Dünya Savaşında gerekse Kurtuluş Savaşında önemli görevleri yerine getirmiş ve başarılar kazanmıştır. Bu hizmetlerinden ötürü de İstiklal Madalyası'na layık görülmüştür. İstiklal Madalyasına layık görülen bir diğer Kıbrıslı Türk de Fatin Güvendiren olmuştur. Bkz: GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 273.

²⁴⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 147.

hükümleri, Türkiye ile sınırdış olan ölkeler arasında komşuluk durumları yüzünden kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümlere hâlel vermez.

Madde 20; Türkiye, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen, Kıbrıs'ın İngiltere'ye katılışını tanıdığını bildirir.

Madde 21; 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları, yerel kanunun saptadığı şartlar içinde, İngiliz uyrukluğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, işbu antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk uyrukluğunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda, seçme hakkını kullandıkları tarihi izleyecek on iki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmaları zorunlu olacaktır. İşbu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs Adasında yerleşmiş olup da, bu tarihte yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyrukluğunu edinmiş bulunan ya da edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Şurası kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümetinin, Türk Hükümetinin rızası olmaksızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere, İngiliz uyrukluğunu reddetme yeteneği olacaktır”²⁴⁹

şeklindedir.

Lozan'da yer alan maddelerde de görüldüğü üzere Türk Devleti, Misak-ı Milli çerçevesinde çizilen sınırların dışında kalan yerler üzerindeki haklarından vazgeçmiş, bu sebeple Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait olduğunu resmi olarak kabul etmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ı almakla kalmamış buradaki Türk nüfustan da bir nevi kurtulmak istemiştir.

Lozan Antlaşması'nın getirdiği bu maddeler 6 Ağustos 1924 tarihinde İngiltere tarafından onaylanmıştır.²⁵⁰ Böylece Kıbrıslı Türklerin İngiliz uyruğuna geçip Kıbrıs'ta kalma ya da Türk uyruğunda kalıp buradan ayrılma yönündeki tercih süreleri başlamıştır.

Lozan Türk Heyeti Baş Temsilcisi olan İsmet İnönü, Lozan'da Kıbrıs konusuyla ilgili, İngiliz temsilcilerle niçin uzun bir tartışma ve pazarlığa girmedikleri konusunda;

“Asıl önemli olan ekonomik ve adli kapitülasyonlardan kurtulmak ve diğer hayati konuları kazanmak için İngiltere ile öteki müttefiklerden ayrı ve önceden özel olarak anlaşma istedik. Zaten 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, 1914'te İngiltere burayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ı gidip İngiltere'den geri almamız o tarihte söz konusu olamazdı”²⁵¹

şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Lozan'da Kıbrıs konusu, diğer konuların geri planında bırakılmış ve Kıbrıs zaten kaybedilmiş toprak olarak

²⁴⁹IRKIÇATAL, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası (1945-1960)*, s. 34-35.

²⁵⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 25.

²⁵¹ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 23.

zihinlere kazınmıştır. Zihinlere kazınan bu durum, Lozan Antlaşması ile sadece resmîyet ve kazanmıştır.

İngiltere, Kıbrıs'ın aidiyet konusunu resmîyete bağladıktan sonra 10 Mart 1925 tarihinde bir Kraliyet Emri çıkararak Kıbrıs'ı sömürge ilan etmiştir. Bu tarih itibarıyla Kıbrıs artık İngiltere'ye bağlı bir taç koloni (Crown Colony)²⁵² durumuna gelmiştir. Bu statü gereği Yüksek Komiserlik kaldırılarak yerine Valilik makamı getirilmiştir.²⁵³ İngiliz hükümeti Kıbrıs'a ilk vali olarak Sir Malcolm Stevenson'u atamıştır. Kıbrıs Taç Kolonisi olunca Kıbrıs Anayasasında da bazı değişiklikler yapılmıştır. Yasama Konseyi üye sayısı Rum ve İngilizlerin lehine 18'den 24'e çıkarılmıştır.²⁵⁴

Enosis yönündeki amaçlarına ulaşamayan Rumlar Kıbrıs'ın İngilizlere aidiyetinin kesinleşmesi sonrasında da bu yöndeki baskılarını devam ettirmişlerdir.²⁵⁵ Başpiskopos III. Cyril taç kolonisi ilan töreni yapıldığı sırada Sömürgeler Bakanlığına bir protesto mektubu vererek Rumların geçmişten beri süregelen tek isteğinin Yunanistan ile Kıbrıs'ın birleşmesi olduğunu belirtmiştir. Sömürge Müsteşarı da Vali adına Başpiskoposun bu protesto mektubuna cevap olarak Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesinin mümkün olamayacağını ve bu konunun tamamen kapanmış olduğunu yazmıştır.²⁵⁶

1 Mayıs 1925'te Kıbrıs'a ilk vali olarak Sir Malcolm Stevenson'un atanmasından sonra Türklere de verilmesi gereken belediye hizmetleri, eğitim hizmetleri gibi önemli devlet görevleri daha çok Rumlara verilmeye başlanmıştır.²⁵⁷ Türklere karşı başlatılan bu haksız davranışlarla beraber toplum içindeki statüsü değişen Türk halkının, ekonomik sıkıntılarla da sarsılması sonucu Adayı terk etme kararı almış olması muhtemeldir. Zaten İngiliz uyruğuna geçmeyi kabul etmeyen Türklerin Kıbrıs'tan ayrılmasıyla azalan Türk nüfus bir de böyle politikalarla eritmeye çalışılmıştır. İngilizlerin Türk nüfusun azalmasına yönelik yürüttüğü politika Adadaki Rumların da işine gelmiştir. Adada her türlü konuda daha fazla söz

²⁵² Crown Colony (Taç Koloni); İngiliz İmparatorluğu Tacına bağlı olan sömürge anlamına gelmektedir. Bkz: GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler*, s. 193.

²⁵³ YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 20.

²⁵⁴ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyan*, s. 75.

²⁵⁵ YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 20.

²⁵⁶ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyan*, s. 76.

²⁵⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 26.

sahibi olmak isteyen Rumların her defasında nüfus çoğunluğunun esas alınması yönündeki önerileri de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

A. Lozan Antlaşması Sonrası Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü

Özellikle Lozan Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra Kıbrıs'tan Türkiye'ye bir göç akımı başlamış, 1923 senesinde başlayan bu akım 1938 senesine kadar devam etmiştir. Yaşanan bu göçün temel nedenleri; İngiliz uyruğuna geçmeme isteği, Türkiye'de daha güvenli bir ortamda yaşama düşüncesi, Kıbrıs'ta sık yaşanan çeşitli doğal afetlerle meydana gelen yaşam zorlukları, Rumların ekonomik faaliyetlerdeki üstünlüklerinin artırılması ile Türklerin ekonomik sıkıntılarının çoğalması, Kıbrıs'ta yükseköğretim kurumu eksikliğinden ötürü Türkiye'de okuma isteği gibi faktörlerden oluşmaktadır.²⁵⁸ Türkiye'ye göç etmek isteyen Kıbrıslı Türkler, Larnaka'da 1925 yılında açılmış olan Türk Konsoloslukuna dilekçe ile isteklerini beyan etmiş işlemleri buradan yürütmüşlerdir.²⁵⁹ 1925 yılında açılan bu konsolosluğa Türkiye ilk olarak Ali Asaf Bey'i (Güvenir) konsolos olarak atamıştır. O dönemde halkçılar (Atatürk yolundan gidenler) ve evkafçılar (İngiliz yönetimi destekçileri) olarak iki kola ayrılan Kıbrıslı Türklerden halkçı olan kesime daha yakın olan Asaf Bey evkafçılar tarafından Türklük propagandası yaptığı gerekçesiyle sıkça İngiliz yönetimine şikâyet edilmiştir. Bu şikâyetlerin sonucunda da beş yıl verdiği hizmet sonrası Aralık 1930'da görevinden alınmıştır.²⁶⁰ Kıbrıs'tan Anadolu'ya göç edecek olan Türkler için imar, iskân, mübadele gibi konuları belirlemek üzere 1188 numaralı kararname maddelerinin uygulanması kararlaştırılmış fakat bu kararname göçmenlerle ilgili tüm sorunların çözümünü sağlayamamıştır. Özellikle ekonomik faaliyetler anlamında ucu açık kalan konularda göçmenler yardım talep etmiş, terk edilmiş topraklardan kendilerine ekip biçecekleri bir toprak istemiş, eğer buna bir bedel talep edilecekse bunun uzun vadede alınmasını belirtmişlerdir. Bunun üzerine göç için yasal şartları belirleyen kararnameye ek olarak 7 Aralık 1925 tarihinde 2871 numaralı ek kararname yürürlüğe konulmuştur. Bu ek kararname ile göçmenlerin talepleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. Kıbrıs'tan Türkiye'ye göç edenler Adaya

²⁵⁸ ÇAKMAK, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)", s. 210.

²⁵⁹ EMGİLİ, Fahriye, "Kıbrıs'tan Türkiye'ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Türk Basınına Yansımaları (1923-1938)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2013, s.114.

²⁶⁰ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 213.

coğrafi olarak yakınlığı nedeniyle genel olarak Akdeniz Bölgesi'ne yerleştirilmişlerdir. Muğla, Antalya, Osmaniye, Adana, Mersin, Silifke bu yerleştirmenin yapıldığı merkezlerin başında gelmektedir.²⁶¹ Bu bölgelere yerleştirilen toplam Türk sayısı 20.000 kişidir.²⁶² Yerleşim yerlerine dağılım sayıları ise şu şekildedir:²⁶³

YERLEŞİM YERİ	GÖÇ EDEN TÜRK SAYISI
KOZAN	3000
MUĞLA	3000
OSMANİYE	3000
ADANA	3000
SİLİFKE	3000
ANTALYA	3000
MERSİN	2000

Tablo 1: 1188 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesine Göre Kıbrıs'tan Türkiye'ye Göç Eden Türkler

Kıbrıs'tan Anadolu'ya yapılan Türk göçü artış gösterince, savaş döneminde de Anadolu'dan Kıbrıs'a Rum göçü yaşandığından Adadaki nüfus dengesi Türklerin aleyhine olmaya başlamıştır. Atatürk bu durumdan rahatsızlık duyarak, Kırklareli Milletvekili Fuat Umay'ı ve Siirt Milletvekili Mahmut Soydan'ı göçün durdurulmasını sağlamaları için görevlendirmiştir. Kıbrıslı Türk yazar Saffet Engin sonraki yıllarda Hatay'ın bağımsızlığını kazanma sürecinde Atatürk'e Kıbrıs'ın durumunun ne olacağını sorduğunda “*Onun da sırası gelecek Saffet Bey*”²⁶⁴ cevabını almıştır. Buradan Atatürk'ün Kıbrıs'ı unutmadığı, tıpkı Hatay gibi onunla ilgili de bazı düşüncelerinin olduğu, Kıbrıs'ın Lozan ile kaderine terk edildiği düşüncesinin önyargı olarak nitelendirilebileceği kanısına varılabilir. Atatürk'ün Kıbrıs'tan

²⁶¹ ÇAKMAK, “Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878-1938)”, s. 213-214.

²⁶² Ahmet Atasoy'un bir makalesinde bu sayı 24.000 olarak verilmiştir. Bkz: ATASOY, Ahmet, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Hatay, 2011, C. 8, S. 15, s. 38.

²⁶³ EMİRCAN, *Kıbrıs Türk Toprağıdır*, s. 104.

²⁶⁴ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 24.

Anadolu'ya yapılan kitlesel göçü engelleme isteği de Kıbrıs ile bağlantıyı koparmamak, düşüncelerini gerçekleştirme zamanı geldiğinde orada zayıf halka konumunda olmamak adına yapmış olduğu bir hamle olarak değerlendirilebilir.

B. Lozan Antlaşması Sonrası Kıbrıs Türk Toplumunda Genel Durum

30 Kasım 1926'da İngiltere Kıbrıs Valisinde değişiklik öngörmüş ve Sir Ronald Storrs Vali olarak atanmıştır. Bu valinin döneminde de Adada yaşayan Türklerin haklarının kısıtlanması durumu devam etmiştir. 1930 seçimleri yaklaşırken meclisteki Türk üyelerin sayısının azaltılmaya çalışılması Kıbrıslı Türkleri de iyice rahatsız etmiştir. Bu seçimlere doğru Kıbrıs Türk toplumu Halkçılar ve Evkafçılar olarak iki gruba ayrılmıştır. Necati Özkan (Mısırlı zade) Halkçı grubun lideri durumundayken, Mehmet Münir de Evkafçı grubun lideridir. Halkçıları Söz Gazetesi desteklemiş, Evkafçıları da Hakikat Gazetesi desteklemiştir. Mehmet Münir ve çevresindekiler, Halkçı grup tarafından İngilizci olmakla ve Türklüğü geri planda tutmakla itham edilmişlerdir.²⁶⁵ Halkçı tarafta yer alıp Atatürk yolunda ilerlemeye gayret eden Kıbrıslı Türk aydınlar Mehmet Necati Özkan önderliğinde Milli Cephe grubunu oluşturmuşlardır.²⁶⁶ 1930 yılı Kavanin Meclisi seçimlerinde bu iki grup lideri de adaylıklarını koymuşlardır. Necati Özkan toplam 1993 oy alırken Mehmet Münir de 1553 oy almıştır.²⁶⁷ Oy çokluğuyla Necati Özkan seçimi kazanmıştır.

Necati Özkan, 1 Mayıs 1931 tarihinde Lefkoşa'da kendi evinde toplanacak bir Milli Kongre planlamış ve bu kongreye sayısı kesin olmamakla beraber 100'ün üzerinde temsilci katılmıştır. Yaklaşık altı saat süren kongrede alınan kararları uygulamak için dokuz kişilik bir heyet seçimi demokratik yolla yapılmıştır. Bu heyetin görev süresi de üç yıl olarak belirlenmiştir. Eğer üç yılın sonuna kadar kongre herhangi bir sebeple tekrar toplanamazsa, sürenin bir yıl uzatılması kararlaştırılmıştır.²⁶⁸

²⁶⁵ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 200.

²⁶⁶ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 26.

²⁶⁷ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 201.

²⁶⁸ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 247.

Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi yasallaştıktan sonra, Kıbrıs Türk halkı ikiye bölünme süreci yaşarken Kıbrıs Rum halkı da geçmişten beri hiç vazgeçemedikleri Enosis için çabalarını sürdürmekteydiler.

C. Enosis Kavramının Anlamı ve Ortaya Çıkışı

Enosis kelimesinin İngilizcedeki karşılığı “Union” yani “Birlik” olarak tanımlanabilir. Bu kelimenin tam karşılığı ise Almanca “Anschluss” kelimesi yani “Bağlantı” anlamına gelmektedir.²⁶⁹ Enosis kelimesinin tam olarak neyi ifade ettiğini kavramak için önce Türk-Yunan ilişkilerinin geçmişini ve Yunan Megali İdeasını bilmek gerekir. Türk-Yunan ilişkileri M.S. 1000 yılı öncelerine kadar dayanmaktadır. Aradaki mücadele Türklerin Bizans İmparatorluğu'nun sahip olduğu topraklar üzerine yerleşme isteği ile başlayıp şiddetlenmiştir. 1453 yılında Osmanlı'nın İstanbul'u fethetmesiyle Bizans yıkılmış, Yunanistan da bir süre kabuğuna çekilmiştir.²⁷⁰ Fakat Yunanistan kendi içinde hedeflerini belirleyip, farklı dönemlerde aynı amaç için faaliyetler göstermiştir.

Megali İdea, kelime itibarıyla “Büyük Fikir” anlamına gelmektedir. Bu kavram ilk kez bir Yunan şair olan Rigas Ferreros²⁷¹ tarafından 1791 yılında bir harita olarak ortaya atılmıştır. Bu haritada Ferreros, Yunanistan'ın bağımsızlık kazandıktan sonra sahip olması gerektiğini düşündüğü yerleri çizmiştir. Haritada Batı Anadolu, Batı ve Doğu Trakya, Ege Adaları, Girit, Rodos, Kıbrıs ve İstanbul Yunan toprağı olarak sahip olunması gereken yerler olarak gösterilmiştir.²⁷² Yunanistan'ın üzerinde hak iddia ettiği bu toprakları ele geçirme faaliyetleri Türk-Yunan ilişkilerini olumsuzlaştıran faktör olmuştur. Yunanistan daima, Bizans'ı geri canlandırma ve Büyük Yunanistan'ı yaratma(Megali İdea) hayali kurmuştur fakat burada dikkat çeken nokta Yunanlıların Bizans soyundan gelmemesidir. Bizans'a olan özentileri

²⁶⁹KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 163.

²⁷⁰KÜRŞAD, Fikret, ALTAN, M. Haşim, EGELİ, Sabahattin, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, İstanbul, Kutsun Yayınevi, 1978, s. 11.

²⁷¹Rigas Ferreros, 1757 yılında Filistin'de doğmuştur. Filistin'de bir Türk'ü öldürme suçundan tutuklanacakken kaçıp Yunanistan'a gelmiştir. Avusturya'ya giderek Türkler aleyhine isyan broşürleri hazırlayıp dağıttırırken Avusturya polisi tarafından yakalanmış ve 1797'de hapse atılmıştır. 1798'de Türklerle teslim edilen Rigas, idamla cezalandırılmıştır.

²⁷²YELLİCE, “1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı”, s. 14.

nedeniyle kendilerini Bizans soyundan görmüş olmaları muhtemeldir.²⁷³ Kıbrıslı Rumlar da Yunan asıllı olduklarını savunurlar. Fakat bu düşünce de kısmen doğrudur. Çünkü Kıbrıs Rumları aslında tarih boyunca Kıbrıs'a egemen olan Fenikeliler, Mısırlılar, Asurlular, Persler, Fransızlar, Anglo Saksonlar gibi milletlerin karışımından meydana gelmişlerdir.²⁷⁴ Yani Rum nüfus çoğunluğu salt Yunan kökenli değil karmaşık kökenlidir.

Megali İdea yani Büyük Yunanistan'ı kurma isteği Rigas tarafından ortaya atıldıktan sonra, Rigas Türklere karşı bir Hristiyan birliği oluşturmak amaçlı "Buono Kuzinos" denilen ortaklığı kurmuştur. Bu ortaklık 1814 yılında kurulup Megali İdea için çalışacak olan Filiki Eterya'nın çekirdeğini oluşturmuştur.²⁷⁵ Filiki Eterya, 1814'te Rusya'nın Odessa kasabasında Emanoil Ksanthos, Nikolaos Skufas ve Athanasios Chakalof isimli üç tüccar tarafından kurulmuştur. Ve aralarında şu şekilde bir yemin edilmiştir:

"Vatanımızın istiklaline kavuşması için yegâne çare Türklerle savaştır; onlarla uzlaşma unsuru aramızda sadece ateş ve demirden ibarettir. Kutsal görevi ifa etmek borcumuzdur. Bu görevi reddederek kaçanlar, görevini kötüye kullanarak hainlik edenlerimizin isimleri halkımız ve ulusumuzca lanetlenmiş olarak anılsın ve kanı bir şarap misali akarak, vücudu gömülmeye değer olmadan vahşi hayvanlara yem olmasına bütün varlığımızla yemin ederiz."²⁷⁶

Edilen yemin, edindikleri amaç uğruna ne denli vahşi uygulamalara gidebileceklerini, kendilerinden olan kişileri bile amaca ihanet etmeleri durumunda acımasızca cezalandırabileceklerini göstermektedir.

Enosis gelecek olursak; Enosis yukarıda değindiğimiz Yunan Megali İdeasının içerisindeki hedeflerden biridir. Kıbrıs Adası, Büyük Yunanistan'ı kurmak için alınması düşünülen yerlerden sadece birisidir. Ve Kıbrıs Adasının Yunanistan'la birleşmesi için kullanılan ifade ise "Enosis" olarak tanımlanabilir.

Tarih boyunca hiçbir zaman Yunanistan egemenliğinde bulunmasa da, bulunduğu konum itibarıyla stratejik önemi bulunan Kıbrıs diğer bazı devletler gibi Yunanistan'ın da hedefinde olmuştur.

²⁷³ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 19.

²⁷⁴ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 78; KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 20.

²⁷⁵ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 38.

²⁷⁶ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 44.

Kıbrıs'ta Enosis için faaliyetlerin, ilk olarak Yunan bağımsızlık savaşının başladığı 1821 tarihinde başladığı düşünülmektedir.²⁷⁷ 24 Nisan 1830 tarihindeki Yunan bağımsızlığına kadar da Enosis düşüncesi ilk yayılım sürecini tamamlamıştır. Osmanlı Devleti altında sosyal, toplumsal, siyasal, dini, ekonomik alanlarda hiçbir ayırım gözetilmeden hoşgörü ile yaşayan Rumlar tüm bunlara rağmen asıl amaçlarının peşini bırakmamışlardır. Arada bir kendi kabuklarına çekilmiş, her şeyden el ayak çekmiş gibi görünseler de bu görüntü fazla sürmemiştir.

Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar Kıbrıs Osmanlı egemenliğindeyken âdeta Enosis düşüncesinin yayılma ve zihinlere yerleşme dönemini yaşamışlardır. Özellikle İngiltere'nin 1878'de Kıbrıs yönetimini Osmanlı'dan devralması sonrası, buradaki Rumların Enosis umutları artmış ve sesleri yükselmeye başlamıştır. İngiltere'nin Ada üzerindeki yönetim dışında kalan hakların Osmanlı'ya ait olduğunu öne sürmesi ile yine bir durgunluk dönemi yaşayan Rumlar 1914'te İngiltere'nin Adayı tek taraflı ilhakı ile yeniden umutlanmaya başlamışlardır. Bu süreçte de umduklarını bulamayan Rumlar Lozan Antlaşması sonrası Ada statüsünün kesinlik kazanmasıyla yine seslerini İngiliz yönetimine duyurmaya çalışmışlardır. Rumlar, defalarca tekrarlanan ama kayda alınmayan isteklerinden ötürü artık taşkınlık derecesine geleceklerdir.

D. Kıbrıs Adasında 1931 Rum Ayaklanması

Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'ın aidiyetinin tamamen ve resmi olarak İngiltere'ye verilmesinden sonra Adada yaşayan Rumların, Enosisin gerçekleşmesi için hiçbir engel kalmadığı ve İngiltere'nin de bunu sağlayabileceği yönündeki inançları da iyice artmıştır. İngiliz yönetimi Rumların bu beklentisinin aksine baskıcı bir yönetim uygulamaya başlayınca Rumların hoşnutsuzluğu günden güne çoğalmıştır.

1929 yılında tüm dünyayı resmen kasıp kavuran ekonomik buhran, Kıbrıs'ta da olumsuz etkiler yaratmıştır. Bakır madenlerinin bol olduğu Kıbrıs'ta bu madenlerde çalışan çok sayıda işçi işten çıkarılmıştır. Tarım ürünlerinin fiyatları

²⁷⁷ YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 15.

düşmüş, çiftçiler ağır borçlar altında ezilmişlerdir. İngiliz yönetimi de bu dönemde oluşan bütçe açığını vergileri artırarak kapatmak isteyince²⁷⁸ bu durum ekonomik sıkıntı içinde boğulan Rum halk için bardağı taşıran son damla olmuştur. Yasama Meclisinde İngiliz yönetiminin Yeni Gümrük Vergilendirmesi ile ilgili tasarısı özellikle Rumlar arasında büyük tepkiye neden olmuştur ve bu tepki isyana dönüşmüştür.²⁷⁹ İngiliz yönetiminin Kıbrıs'taki baskıcı hali ve ekonomik bunalımlar nedeniyle meydana gelen 1931 isyanının geri planında Rumların Enosis isteği yatmaktadır. Yıllar boyunca bastıramadıkları bu istek yılların birikimi ile isyan hareketi ile sonuçlanmıştır.

Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde Larnaka Piskoposu Nikodimos²⁸⁰ 20 Ekim 1931 tarihinde Limasol'da yaptığı konuşma ile Rumları kışkırtmış ve isyanın başlamasına neden olmuştur. Bu kışkırtıcı konuşma ile galeyana gelen Rum halkı Kıbrıs'ın her yerinde taşkınlıklar yapmaya, kanunları çiğneyerek hükümet binalarını yakıp yıkma girişimlerinde bulunmaya başlamışlardır.²⁸¹ Enosis düşüncesinin ortaya atıldığı 18 Ekim 1828 tarihinden 103 yıl sonra ilk ciddi Rum ayaklanması 1931 isyanı olmuştur.²⁸² Larnaka Piskoposunun kışkırtıcı konuşmasından sonra Kilise çanları çalınır, halkın toplanması sağlanmıştır. 300 kişiyle başlayan isyan hareketi kısa bir süre içerisinde 3000 kişiyi aşmıştır. İsyancı grup "Enosis" çılgınlıkları atarak ilerlemiş vali konağı binası önüne gelerek binayı taşılayıp camları kırmış ve en son kırdıkları camlardan ucu tutuşturulmuş çubuklar atarak binayı yakma girişiminde bulunmuşlardır. Ayrıca dört tane arabayı ateşe vermişlerdir. Bina yanmış fakat eylemler Lefkoşa Rum bölgesinde ertesi güne kadar devam etmiştir.²⁸³ Times Gazetesi 1931 isyanını;

"5000 kişiye yakın kalabalık bir grup akşam saatlerinde Enosis sloganı atarak ve Yunan milli marşını söyleyerek yağmaladıkları dükkânlardan aldıkları malzemelerle vali konağına doğru yürüdüler. Kalabalık, vali konağının tüm pencerelerini kırdı ve evi ateşe verdi. Vali Ronald Storrs tamamıyla yanan evden güçlükle kaçmayı başardı."²⁸⁴

şeklindeki bir yazı ile aktarmaya çalışmıştır.

²⁷⁸ ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyân*, s. 90.

²⁷⁹ YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 22.

²⁸⁰ Nikodimos, yaptığı kışkırtıcı konuşma sonrasında tutuklanmış Kudüs'e sürgün edilmiş ve orada ölmüştür.

²⁸¹ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 103.

²⁸² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 27.

²⁸³ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 258-259.

²⁸⁴ YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 22.

İngiliz yönetimi aldığı takviye birliklerle 5 Kasım 1931 tarihinde isyanı bastırmıştır. Ancak yönetimin Ada üzerindeki tam kontrolü Kasım ayının sonlarında ancak sağlanabilmiştir.²⁸⁵ İsyanın bastırılması sonrasında başta Larnaka Piskoposu Nikodimos olmak üzere isyanı yöneten diğer piskoposlar tutuklanarak sürgün edilmişlerdir. Ayrıca kilise de 35.354 İngiliz Sterlini cezaya çarptırılmıştır. Bu isyanla ilişkisi olduğu gerekçesiyle yargılanan 3359 kişinin 2606'sı suçlu bulunarak ceza almıştır.²⁸⁶ Kıbrıs'taki İngiliz yönetimi kendisine karşı Rumların çıkardığı bu isyanı güçlükle bastırdıktan ve suçluların ceza almasını sağladıktan sonra, Adada bir dizi sert önlemler alarak kendilerine güvenli bir ortam yaratma çabasına düşmüşlerdir. Fakat bu sert önlemlerden etkilenen kesim sadece Kıbrıs Rum halkı olmamış Kıbrıs Türk halkı için de bazı kısıtlayıcı ilkeler getirilmiştir.

İngiliz yönetim tarafından alınan önlemler çerçevesinde siyasi her türlü faaliyet bir süreliğine durdurulmuş ve basına sansür uygulanmıştır. Eğitim alanına ciddi anlamda el atılarak önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Yunan ve Türk tarihinin okutulmasının yasaklanması bu kısıtlamalardan birisidir. Okullara ve camilere Türk Bayrağının çekilmesi yasaklanırken kitaplarda bulunan Türk Bayrağı ve Atatürk resimlerinin de kaldırılması istenmiştir. Yunan Bayrağı çekilmesi de yasaklanmıştır. İstiklal Marşının okutulması yasaklanırken, 19 Mayıs, 29 Ekim gibi Türk milli bayramlarının kutlanması da yasaklanmıştır.²⁸⁷ Bu uygulamalardan anlaşıldığı üzere İngiliz yönetimi tarafından Rum kesimden daha çok Türk kesim üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır. İngiliz yönetiminin bu tutumu, Türkleri de kendisine karşı büyük bir tehdit olarak algıladığının bir göstergesi olabilir. Türklere karşı sindirme politikasını da, toplumu bilinçlendirme ve yönlendirmede çok önemli bir faktör olan eğitim üzerinden yürütmesi de dikkat çekicidir. Aynı şekilde Rumlara karşı izlenen sindirme politikası da ağırlıklı olarak yine toplumu yönlendirmede büyük rolü olan din üzerinden yapılmış bunun için kilisenin itibar kaybetmesi amaçlanmış isyanla bağlantısı olan Hristiyan din adamları tutuklanarak ceza almaları sağlanmıştır.

İngiltere din, eğitim ve özellikle milli duygular üzerinden kısıtlamalar yapıp Türk ve Rum toplumları üzerinde baskı kurmaya çalışırken, kendisine ileride büyük

²⁸⁵ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyan*, s. 130.

²⁸⁶KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 29; YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 22.

²⁸⁷KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 148.

tehlike yaratacak olan komünist düşüncenin ortaya çıkıp yayılmasını hesaba katmamıştır. Bir yandan milli duyguları köreltmeye diğer yandan kiliseden uzaklaştırılmaya çalışılan insanlar ekonomik çöküntü faktörlerinin de etkisiyle komünizmi kurtarıcı bir yol olarak benimsemeye yöneleceklerdir.²⁸⁸

1931 isyanı ile yaşanan olaylardan sonra Yunanistan Başbakanı Venizelos, İngiltere ile aralarında Kıbrıs sorunu diye bir sorunlarının olmadığını, bu isyanın kendisi tarafından desteklenmediğini tamamen Kıbrıs halkı ve İngiltere arasında olduğunu ve olaylardan ötürü çok üzüldüğünü ifade etmiştir. Venizelos'un İngiltere ile ilişkilerinin bozulmasını hiç istemediği bilinmektedir. Fakat Yunan Başbakanın düşüncelerinin aksine, isyan hareketini dönemin Yunan basınının coşku ve heyecanla aktardıkları bilinmektedir.²⁸⁹ Venizelos İngiltere ile Yunanistan'ın arasında Kıbrıs sorunu bulunmadığını bu sorunların İngiltere ile Kıbrıs halkı arasında olduğunu söyleyerek Kıbrıslı Rumları ayırsa da, Kıbrıslı Rumlar kendilerine "Kıbrıslı" tabiri kullanılmasından hiçbir zaman hoşlanmamışlardır. Kıbrıslı tanımına karşı çıkıp Helen²⁹⁰ ırkının bir parçası olduklarını mümkün olduğunca belirtmeye çalışmışlardır.²⁹¹

Kıbrıs Türk toplumu bu isyana destek vermemiştir. Rumların Enosis isteklerine tamamıyla karşı olan Kıbrıslı Türkler, Rumların çıkardığı 1931 ayaklanmasını desteklememiş hatta İngilizlere ayaklanmanın bastırılması yönünde yardım bile etmişlerdir. Kıbrıs Yasama Konseyi Türk üyesi olan Necati Özkan konu ile ilgili Söz Gazetesi'ne demeç vermiştir. Bu demeçte;

"Saygıdeğer Kıbrıs Türk Toplumu, Lefkoşa'da Rum vatandaşlarımızın 21 Ekim gecesi yaptıkları olaylar, Rumlar ile sömürge yönetimi arsında olup, bizi ilgilendiren bir tarafı yoktur. Bu yüzden, bize düşen bu olaylarla doğrudan ya da dolaylı ilgilenmemek, sessiz kalmak ve meseleyle uğraşmayı yetkililere bırakmaktır. Fakat aynı zamanda, toplumumuz bu tip olağanüstü durumlarda sömürge yönetimi tarafından belirlenen kural ve emirlere uymalı, yanlış anlaşılmaya sebebiyet verecek hareketlerden de kaçınmalıdır. Ülkenin güvenliği ve toplumumuzun barışı bizi her konuda daha dikkatli olmaya ve hesapsız hareketlerden kaçınmaya davet etmektedir. Ben cemaatimizden sessiz ve sakin olmalarını bekliyor; korkacak veya endişelenecek bir durum olmadığını hatırlatıyorum"²⁹²

²⁸⁸YELLİCE, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", s. 24.

²⁸⁹GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 267-268.

²⁹⁰Yunanistan'ın eski adı Hellas idi ve burada yaşayanlara Helen denilmekteydi. Bkz: Gözlü, Ahmet, "Antik Yunan (Hellen)'da Koloniler ve Bunların Nitelikleri", *Folklor Edebiyat Dergisi*, C. 21, S. 81, 2015/1, s. 181.

²⁹¹GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 209.

²⁹²ÇAKMAK, *Kıbrıs'ta İsyân*, s. 172.

şeklinde yaptığı açıklamada ayaklanma ile ilgilerinin bulunmadığını vurgulamıştır.

Kıbrıs'ta yaşanan 1931 isyanı sonrası dönemde İngilizlerin Türklere karşı uyguladıkları tüm sıkıyönetim ilkelerine rağmen Türkler, kurdukları Milli Cephe çerçevesinde çalışmalarını gizli şekilde yürütmüşlerdir. Bu çalışmalar İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla kesintiye uğramıştır.²⁹³ Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar başlayan yoğun Enosis faaliyetleri sonucu Türk dayanışması ve mücadelesi Dr. Fazıl Küçük ve arkadaşları öncülüğünde yeniden hız kazanmaya başlamıştır.²⁹⁴

IV. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE – YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS MESELESİNE YANSIMALARI

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'da bir Türk Kurtuluş mücadelesi başlamış ve bu mücadele yeni bir Türk Devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile sonuçlanmıştı. 29 Ekim 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı da ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk olmuştu. Atatürk ilk olarak yeni kurduğu devleti bir an önce kalkındırarak çağdaş medeniyetler seviyesine getirmek için tam bağımsızlık ilkesi çerçevesinde içte birtakım düzenlemeler yapıp yerleştirmeye çalışmıştır. İçte bu düzenlemelerle uğraşırken dış politikada da genel olarak herkesle iyi ilişkiler kurmayı hedefleyen Atatürk'ün dış politika ilkesi “Yurtta sulh, cihanda sulh” olarak ifade edilebilir. Barış çerçevesinde herkesle ilişkisini iyi ve dengede tutma yolunu seçmiş olan Atatürk döneminde Yunanistan ile ilişkiler de bu çizgide tutulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet öncesi çok da iyi bir devlet ilişki geçmişi bulunmayan Yunanistan ve Türkiye ilişkileri Atatürk döneminde canlandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye – Yunanistan ilişkileri 1925 yılından itibaren eskiye göre biraz daha iyiye gitmeye başlamıştır. 1925 yılında Türkiye Atina'ya bir büyükelçi atamıştır. Lozan Antlaşması sonrası yaşanan yoğun göçler nedeniyle Yunanistan adeta bir nüfus patlaması yaşamıştır. 1920-1928 yılları arasında Atina'nın nüfusu iki katına çıkarken diğer şehirlerde de nüfus ciddi oranda artış göstermiştir. Artan bu nüfus ile

²⁹³ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 27.

²⁹⁴ YALÇIN, Emruhan, “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2016, S. 58, s. 281.

beraber barınma, iş, gıda temini, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlar da artmış, işsizlik kısa sürede büyük bir problem olmaya başlamıştır. Ülkede yaşanan siyasi problemler de eklenince 1928'deki Venizelos'un Başbakanlığına kadar Yunanistan darbeler ülkesi olmuştur.²⁹⁵

1928-1932 yılları arasında Yunanistan Başbakanı olan Venizelos ile Lozan Antlaşması sonrasında Türk ve Yunan nüfusun mübadelesi konusunda uzlaşma sağlanamamıştır. Fakat Atatürk ve Venizelos'un ortak gayretleri ile bu sorun 10 Haziran 1930 tarihli bir antlaşmayla tatlıya bağlanmış ve böylece Türk-Yunan ilişkileri döneminde yeni bir sayfa açılmıştır. 1930 yılından itibaren iki ülke arasında bir dostluk temeli atıldığı söylenebilir.²⁹⁶ Venizelos, 10 Şubat 1930 tarihinde Yunan Parlamentosunda yaptığı bir konuşmada kendisinin de taraf olduğu savaştan sonra yapılan antlaşmalara sadık kalacağını belirtirken Türkiye'nin barışsever bir ülke olarak kendilerine bir saldırı girişiminde bulunacağını hiç düşünmediğini dile getirmiştir.²⁹⁷

Venizelos, 30 Ekim 1930 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaret Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin her iki taraf açısından biraz daha yumuşamasına zemin hazırlamıştır. Venizelos'un Türkiye'yi bu ziyareti esnasında üç farklı antlaşma imzalanmış ve bunlar Ankara Antlaşması olarak adlandırılmıştır. Antlaşmalardan ilki "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması" iken "Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Protokolü" ve "Oturma, Ticaret ve Denizcilik Sözleşmesi" adlı iki antlaşma da daha sonra ek olarak imzalanmıştır.²⁹⁸ 1931 Ekim'inde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü ve Türkiye Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras, Yunanistan'a giderek Venizelos'un Türkiye'ye ziyaretini iade etmişler ve burada büyük sevinç gösterileri ile karşılanmışlardır.²⁹⁹ İsmet İnönü hatıralarında Venizelos'un 1930 yılındaki Türkiye ziyareti ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Venizelos geldiğinde Macar Başvekili'nin de İstanbul'da olduğunu fakat onun ziyaretinin pek gündem konusu olmadığını ve Macar Başvekili'nin de bunun farkında olduğunu yazmıştır. Hatta başka bir ziyaretinde bu ilgi azlığından yakınarak İnönü'ye:

²⁹⁵ UZUN, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", s. 43.

²⁹⁶ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 235.

²⁹⁷ KESER, Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970), s. 16.

²⁹⁸ UZUN, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", s. 44.

²⁹⁹ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 404.

“Venizelos’un ziyareti tarihi bir hadisedir. Anladık. Ama ben de buraya resmen ziyarete geldim. Bir devlet ziyaret etmek üzere buradayım. Onun muamelesini istiyorum”³⁰⁰

demiş ve rahatsızlığını açıkça dile getirmiştir.

Türkiye ile Yunanistan arasında 1930 yılında yapılan dostluk antlaşmalarının Kıbrıs’a yansımaları yalnızca, Yasama Meclisi’nde bütçe ve vergi yasalarına karşı Türk ve Rum üyelerin ortak görüş belirtebilmeleri şeklinde olmuştur.³⁰¹

Türkiye – Yunanistan dostluğu her ne kadar iki tarafın çabası ve isteği ile kurulmaya çalışılan bir dostluk gibi görünse de Yunanistan, dış politikasından ve hedeflerinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Nihayetinde Venizelos da Megali İdea’nın öncülerinden birisidir. Bu nedenle samimi bir Türk dostluğu beklemek çok da gerçekçi olmaz. Nitekim kurulmaya çalışılan bu dostluk havası da aynı şekilde muhafaza edilemeyecektir.

Yunanistan, kendisini dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı güçlü ve güvende hissettiği zamanlarda Türkiye ile ilişkilerini olumlu ve ılımlı tutmuş, kendisini güvende hissetmediği zamanlarda da Türkiye’nin karşısında yer almaya devam etmiştir. Ayrıca bir problem meydana geldiği zaman, Yunanistan kendi sorunlarını kendisi çözmek yerine Türkiye ile arasına hep güçlü bir devleti koymayı tercih etmiştir. Bu nedenle iki ülkenin karşılıklı sorunlarını çözme şansı pek olmamıştır. Yunanistan’ın aracı olarak başvurduğu devlet bu durumu kendi yararına kullanmaya çalışmıştır.³⁰²

Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya devletleri ikiye ayrılmış ve yaşanan gelişmelerle birlikte Akdeniz’i koruma amacı çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan kendilerini aynı tarafta bulmuşlardır. Anti revizyonist tarafta yer alan Türkiye ve Yunanistan revizyonist politika izleyen Balkan ülkelerine özellikle de Bulgaristan’a karşı birleşerek 14 Eylül 1933’te İçten Anlaşma Paktı imzalamışlar ve sonrasında Romanya ve Yugoslavya’nın katılımıyla 9 Şubat 1934’te Balkan Antantı’nı imzalamışlardır.³⁰³

³⁰⁰ İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, Ankara, Bilgi Yayınları, 1987, s. 238.

³⁰¹ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 210.

³⁰² UZUN, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, s. 47.

³⁰³ UZUN, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, s. 44.

Türkiye’de Yunus Nadi tarafından çıkarılan Cumhuriyet Gazetesi 1930’lu yıllarda Kıbrıs Türk halkı ile ilgili haberleri ve bu konudaki yazıları yayınlamaya başlamıştır. Atatürk’e oldukça yakın olan Yunus Nadi’nin yayınladığı bu haberler özellikle Hatay sorununun gündeme sıkça gelmeye başladığı 1938 yılında daha da artmaya başlamıştır.³⁰⁴ Diğer yandan Türkiye’de uygulanmaya başlanan Atatürk inkılaplarının Kıbrıslı Türkler tarafından da benimsenmesi için Kıbrıs’taki konsolosluk aracılığı ile çalışmalar yürütülmüştür.³⁰⁵ Böyle çalışmalar ile Türkiye ve Ada arasındaki bağlantı canlı tutulmaya çalışılmıştır. 1934 yılında tedavi nedeniyle Viyana’ya giden Şükrü Saraçoğlu, orada ihtisasını yapan Kıbrıslı Dr. Derviş Manizade ile karşılaşarak onunla Kıbrıs ile ilgili sohbet etmiştir. Derviş Manizade Saraçoğlu’na Türkiye’nin Kıbrıs Türkleri ile ilgili düşüncelerinin ne olduğunu, Kıbrıs Türklerinin Adada kalmasının mı yoksa Türkiye’ye göç etmesinin mi daha iyi olacağını sorması üzerine;

“Derviş sana hükümetin kararı olarak bir şey söyleyebilecek durumda değilim. Fakat Saraçoğlu Şükrü olarak şunu söyleyebilirim. Kıbrıs Türkleri mutlaka Adada kalmalı, kuvvetlenmeli ve gelişmelidirler”³⁰⁶

cevabını vererek bu konudaki kişisel görüşünü belirtmiştir.

Lozan Antlaşması ile İngilizlere ait olduğu kesinlik kazanan Kıbrıs’tan Kıbrıslı Türklerin, Türk uyruğundan vazgeçmemek ve İngiliz egemenliği altında yaşamamak için kitleler halinde Türkiye’ye göç ettikleri bir gerçektir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin özellikle Akdeniz’deki bazı şehirlere hem seçilen yerleri şenlendirmek adına hem de Kıbrıs’a yakın yerler olmalarından dolayı bu göçmenlere kucak açıp yerleştirdiği de bir gerçektir. İki tarafın da isteği ile gerçekleşen bu göç dalgası Kıbrıs’taki nüfusun Türkler aleyhine iyice bozulmasına neden olmuştur. Bu durum Türkiye tarafından biraz geç de olsa fark edilince göçün durdurulması istenmiştir. Dönemin şartları içerisinde değerlendirildiği zaman Kıbrıslı Türkler için İngiliz uyruğuna geçme kararı kolay bir karar olmayacaktır. Türkiye açısından o anda akla ilk gelecek olan ‘Kıbrıslı Türkleri kendi kaderlerine terk etmek de kolay olmayacak bir seçenektir. Türkiye’nin yeni kurulup gelişmeye çalışan bir ülke olması, Lozan’da halledilmeyen bazı konuların olması gibi sebeplerden ötürü içinde

³⁰⁴ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 294.

³⁰⁵ ÇAKMAK, *Kıbrıs’ta İsyân*, s. 167.

³⁰⁶ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 325.

bulunulan dönem de Kıbrıs konusunda etraflıca düşünülerek verilen kararların tam anlamıyla uygulanmasını mümkün kılmamıştır.

Yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen Türkiye, Adada kalan Kıbrıslı Türkler için gerek sağlık gerek eğitim alanlarında elinden gelen yardımı yapmaya çalışmış ve Adadaki varlığını hissettirmeyi bırakmamıştır. Örneğin Türkiye’de açılan ilk Muallim Mekteplerinde okutulmak üzere üç erkek iki kız toplamda beş Kıbrıslı Türk’e burs sağlamıştır. Ayrıca Türkiye Kıbrıs’ta lise mezunlarının yükseköğrenimlerini Türkiye’de yapmaları için yapılan sınavı 1932 yılında kaldırarak, daha çok Kıbrıslı Türk gencin Türkiye’de öğrenim görmesini sağlamıştır. 20 Haziran 1938 tarihinde Türkiye Deniz Harp Okulu eğitim gemisi olan Hamidiye Gemisini Kıbrıs’a göndermiştir. Kıbrıs Türkleri bu gemiyi Mağusa’da toplanarak büyük heyecanla karşılamışlardır. İngilizler bu geminin gelişinden tedirginlik duymuşlar ve hatta geminin gelişinden bir süre önce Türkçe gazetelere sansür uygulayarak geminin gelişi ile ilgili haberlerin yayınlanıp yayılmasını engellemeye çalışmışlardır.³⁰⁷ Kıbrıs’ta bir İngiliz Komiser 24 Haziran 1938 tarihinde İngiliz Sömürgeler Bakanlığı’na Hamidiye Gemisinin gelişi ile ilgili “Gizli” başlıklı bir rapor göndermiştir. Raporda verilen bilgilere göre limanda yaklaşık beş bin kişi bulunmaktaydı ve kalabalık “Yaşasın Atatürk” diye bağırmaktaydı. Gemi ziyaretçilere açılmış ve ziyaretçilerin %75’ini kadınlar oluşturmuştur. Ziyaretçilerin göğüslerine kırmızı beyaz kurdele taktıkları da raporda belirtilen bilgilerdendir.³⁰⁸

Cumhuriyet Gazetesinde Kıbrıs ile ilgili haberlerin sıkça verilmesi, eğitim-öğretim konusunda sağlanan kolaylıklar, Türkiye’den Hamidiye Gemisi’nin Kıbrıs’a gönderilmesi gibi olaylar Atatürk’ün Kıbrıs ile ilgili düşüncelerinin olduğu, Kıbrıslı Türkleri unutmadığı kanısı uyandırmaktadır. 10 Kasım 1938’de Atatürk’ün ölüm haberi Kıbrıs’ta Türkler arasında büyük üzüntüye neden olmuştur. Kıbrıs Türk halkı Atatürk’ün ölümünden sonra onun ilkelerine ve devrimlerine daha sıkı sıkıya sarılmıştır. Atatürk ile ilgili resimler, dergiler ve kitaplar çoğalmaya başlamıştır. Tabi bu durum İngiliz yönetiminin hoşuna gitmemiştir. Atatürk’ün ölümünden yaklaşık bir ay sonra yapılan Atatürk’ün yaşamıyla ilgili görüntüler ve onun cenaze törenini içeren belgesel filmin Kıbrıs’ta da gösterilmek istenmesiyle İngiliz yönetimi buna karşı çıkarak filmin gösterilmesini yasaklamıştır. 1940 yılı ortalarına kadar film

³⁰⁷ ÇAKMAK, *Kıbrıs’ta İsyân*, s. 168-169.

³⁰⁸ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 299.

gösterilmemiştir.³⁰⁹ İngiliz yönetimi 1931 isyanında Türklerin payı olmamasına rağmen isyan sonrası baskıcı yönetimini Türklere de uygulamıştır. Atatürk'ün varlığında onun ilke ve inkılâplarının Kıbrıs'ta benimsenmesinden rahatsızlık duyan İngiliz yönetimi, Atatürk öldükten sonra bile endişelerini sürdürmüştür. Türk halkının milli duygularının uyanmaması için elinden gelen tüm önlemleri almaya gayret göstermiştir.

Türk Kurtuluş Savaşı'nın aleyhinde çalışmalar yapmalarından dolayı Lozan Antlaşması sonrası isimleri belirlenerek Türkiye'den sınır dışı edilen yüz elli kişiden birkaç tanesi Kıbrıs'a gelerek İngilizlere sığınmışlardır. Faaliyetlerini burada sürdürmeye ve Atatürk düşmanlığını yaymaya çalışmışlarsa da Kıbrıslı Türkler buna izin vermemişlerdir. Rıza Tevfik, Sabri Hoca ve Sait Molla Kıbrıs'a gelen bu vatan hainlerinden birkaçıdır.³¹⁰

V. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KIBRIS

Birinci Dünya Savaşı ile çözülemeyen sorunlar ortaya çıkan bazı yeni gelişmelerle birleşerek İkinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlamıştır. Temelde iki bloğun etrafında toplanan devletlerin arasında geçen Birinci Dünya Savaşı, güçlenmekte olan Almanya'nın önünü kesmeyi de hedefliyordu. Nitekim öyle de olmuş Almanya yenik devletlerin arasında yer almıştı. Savaş sonrası imzaladığı Versailles Antlaşmasının ağır maddeleri altında iyice ezilmişti.

Birinci Dünya Savaşı sonrası savaşı kazanarak gücüne güç katan devletler dışında savaştan yenik çıkan devletler de kendilerini toparlama ve geliştirme sürecine girmiş, 1920'li yıllar ekonomik anlamda kısa süreli bir canlanma dönemi olarak yaşanmaya başlamıştır. Bu ekonomik canlılık dönemi 1929 dünya ekonomik buhranı ile kesintiye uğrayınca 1920'li yılların aslında pek de ekonomik canlılık dönemi olmadığı ortaya çıkmıştır.³¹¹

³⁰⁹ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 312-313.

³¹⁰ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 276.

³¹¹ SANDER, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 1998, s. 103.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere oldukça zayıflayan devletlerin arasında yer aldılar. Mevcut durumun korunması taraftarı olan ABD gibi ülkelerin aksine güç dengelerinin kendi lehlerinde değişmesi gerektiğini düşünen bu devletlerden özellikle Almanya 1939 yılına kadar kendini toplayarak adeta yeni bir savaşa hazırlanmıştır.

Böyle bir siyasi ortamda 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya'nın Polonya'ya saldırması ve sonrasında 3 Eylül 1939'da İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi ile İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Avrupa'da başlayan savaş kısa bir süre içerisinde diğer kıtalara da sıçradı.³¹² Bütün bunlar oluyorken Türkiye'de Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihindeki ölümü sonrası İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti İkinci Cumhurbaşkanı olmuştu. İktidar ise Refik Saydam'ın Başbakanlığında dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin elinde bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşı boyunca hem Müttefik Devletler olan İngiltere, Fransa, SSCB ve ABD; hem de Mihver devletler olan Almanya, İtalya, Japonya Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa girmesi için ikna etmeye çalışmışlardır. Fakat Türkiye kesin bir tavırla İkinci Dünya Savaşı'na girmeyi reddetmiştir.³¹³ Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmemesi tabi ki onu savaşın tüm olumsuz etkilerinin dışında tutmamıştır. Ona asgari ölçüde zarar vermiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da başlamış olması nedeni ile savaşın ilk yıllarında Kıbrıs coğrafi konumundan ötürü savaştan pek fazla etkilenmemiştir. Kıbrıs'ı elinde bulunduran ve savaşın taraflarından biri olan İngiltere'nin de savaşın ilk yılında Kıbrıs ile ilgili bir kaygısı olmamıştır. Fakat 1940 yılı Ekim ayında İtalya'nın Yunanistan'a saldırısı ve devamındaki Almanya'nın Yunanistan'ı işgali İngiltere'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu değiştirmesine neden olmuştur. Özellikle de Nisan 1941'de Girit'in de Almanya'nın eline geçmesi Doğu Akdeniz'in tehlike altında olduğunun göstergesiydi.³¹⁴ Bu tehlikeyi anlayan İngiltere Kıbrıs'ı askeri bir üs olarak kullanmaya başlamıştır.

1929 yılında dünya çapında yaşanan büyük ekonomik bunalım, Kıbrıs'ı da derinden etkilemiştir. Bu ekonomik bunalıma bağlı işsizlik artışı ile Kıbrıslı Türkler

³¹² UÇAROL, *Siyasi Tarih: 1789-2001*, s. 743.

³¹³ ENGİN, Vahdettin, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası: II. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları*, İstanbul, 2016, s. 249

³¹⁴ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 317.

ve Rumlar çaresiz kalarak İngiliz ordusunda asker olmak için başvurularda bulunmuşlardır. İngiliz yönetimi bu isteği ilk başta reddetse de İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla artan asker ihtiyacından dolayı başvuruları kabul etmiş ve bu Türk ve Rumları cephe gerisinde katırcı olarak çalıştırmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda katırcı olarak görev alan bu Kıbrıslı Türk ve Rumlar on günlük bir eğitimin ardından Yunanistan, Girit, Fransa, İtalya, Kuzey Afrika gibi yerlerdeki cephelere gönderilmişlerdir. Çoğu gittikleri yerde esir düşmüş ya da hayatını kaybetmiştir.³¹⁵ İngiltere burada da işine geldiği gibi davranmış ilk önce ordusuna kabul etmediği Kıbrıslı Türk ve Rumları, artan Alman saldırıları sonucu asker olarak almıştır.

Almanya'nın 1941 yılında Mısır'a kadar ilerlemesi İngiltere'yi endişelendirince Kıbrıs'ta bazı önlemler alma yoluna gidilmiştir. Düz ova olan yerlere düşman uçaklarının inişini engellemek amacıyla toprak yığınlar yapılmış, İngiliz askeri uçaklarının inişi için yedek pistler inşa edilmiştir. Ev ve kamu binalarının camları siyaha boyanarak karartma uygulamasına başlanmıştır. Hükümet binaları ve kalabalık işyerlerine sığınaklar yapılmıştır. Sivil savunma ekipleri kurulurken, itfaiye teşkilatı da donanımlı hale getirilmiştir. Lefkoşa'daki bazı yatılı okulların yerleri geçici olarak değiştirilirken lise de Lapta'ya taşınarak iki yıl orada eğitim öğretim yapılması kararlaştırılmıştır.³¹⁶ Bu önlemlerden anlaşıldığı üzere İngiltere, Almanya'dan Kıbrıs'a gelecek ciddi bir saldırıdan endişelenmektedir.

Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nı başlatacak hamle olan Polonya'ya saldırısından sonra, yaklaşık beş yüz Polonyalı Kıbrıs'a getirilerek yerleştirilmiştir.³¹⁷ Önce İtalya'nın sonra da Almanya'nın zaman içerisinde ilerleyerek Yunanistan'a saldırımları sonucu Yunanistan'dan kaçanlar 1942 yılında Türkiye'ye gelerek buraya sığınmış bazıları da buradan Kıbrıs'a geçmeye başlamışlardır. Türkiye, Almanya ile ilişkilerinin bozulacağı endişesiyle bu durumu mümkün olduğunca gizli tutmaya çalışmıştır.³¹⁸ Ekonomik sıkıntılardan dolayı Kıbrıs'taki yerleşik Türk ve Rumların İngiliz ordusuna yazılarak Ada dışına çıkması, savaştan ve işgallerden ötürü ülkelerinden sığınmacı olarak Adaya Leh ve Rumların

³¹⁵ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 103-104.

³¹⁶ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 318.

³¹⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 105.

³¹⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 103.

gelmesi bu dönemde Kıbrıs'taki nüfus dengelerini değiştiren unsurlar olmuşlardır. Özellikle artan Rum nüfus Enosis faaliyetleri açısından tehlikeli bir dönemin yaklaştığının habercisi olmuştur. Yaşanan bu hareketliliğe rağmen İngiltere, Kıbrıs'ın savaş dışında kalması için gerekli önlemleri almıştır.

İkinci Dünya Savaşı tüm şiddeti ile devam ederken, Kıbrıs ekonomik açıdan iyice zor duruma düşmeye başlamıştır. İşsizlik zaten büyük orandayken, madenlerin kapatılmasıyla daha da artmıştır. İşsiz kalan Kıbrıslılar için İngiliz ordusuna asker olarak yazılmaktan başka çare kalmamıştır. Adada karaborsacılar meydana çıkmaya başlamış, halk temel ihtiyaçlarını bulamaz duruma gelmiştir.

Temel ihtiyaçların zor temin edilmesi, bazı temel maddelerinin karne ile dağıtılmaya başlanmasına yol açmıştır. Şeker, yağ, margarin, benzin gibi maddeler karne ile verilmeye başlanmıştır. O dönemde Kıbrıs'ta motorlu taşıt sayısının çok fazla olmayışından dolayı benzin kıtlığı çok büyük sorun teşkil etmese de, aydınlatma ve yemek pişirmede kullanılan gazyağı kıtlığı halk için sıkıntı yaratmıştır.³¹⁹

Dönemin gazeteleri bile ekonomik sıkıntılardan nasibini almıştır. Kıbrıs'ta çıkarılan bir Türk gazetesi olan Vakit Gazetesi, yaptığı bir açıklama ile kâğıt kıtlığı sebebiyle gazeteyi bazen tek nüsha olarak çıkarmak zorunda kaldıklarını ve çok zor şartlar altında gazeteyi çıkarmaya çalıştıklarını belirtmiştir.³²⁰

İkinci Dünya Savaşı başladığı zamanlar Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum kadınların küçük bir bölümü çalışma hayatına sadece memur, öğretmen ve hastabakıcı gibi mesleklerle dâhil oluyorlardı. 1942 yılında kadınların da askere alınması ve burada telgrafçı, daktilocu, ambar sorumlusu, şoför, aşçı gibi görevlerde bulunması için “Yardımcı Bölgesel Hizmet (Auxiliary Territorial Service)” adında bir hizmet kolu oluşturulmuştur. 18 ile 40 yaş arasındaki kadınlar bu hizmet kolu çerçevesinde askere çağırılmış, katılım önceleri az olsa da sonradan sayı artmıştır. Türk kadınların katılımı Rum kadınlara göre çok daha az sayıda olmuştur.³²¹ Kadınların o dönem için diğer meslek gruplarında bile çalışma oranları çok düşükken

³¹⁹ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 319.

³²⁰ KESER, Ulvi, “İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası: İkinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri”, *Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları*, İstanbul, 2016, s. 273.

³²¹ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 323.

çeşitli görevler için askere çağırılmaları savaşın büyüklüğünü gösteren durumlardan birisidir. O kadar geniş çaplı bir savaşa dönüşmüştür ki asker ve insan gücü yetersiz kalmaktadır.

18 Mart 1942 tarihinde Kıbrıs'ta Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ve İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden bir araya gelerek bir görüşme yapmışlardır. Görüşme konusu genel anlamda İngiltere'nin Türkiye'yi kendi yanında savaşa sokma isteği olmuş, fakat Türkiye adına Saraçoğlu bu isteği kesin olarak reddetmiştir.³²² Kıbrıs halkı iki Dışişleri Bakanını büyük bir heyecan ve coşku ile karşılamıştır. 1931 isyanı sonrası İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta uyguladığı sıkıyönetimde konulmuş olan bayrak asma yasağı bu ziyaret ile son bularak, Saraçoğlu'nun geçeceği yollara Türk Bayrağı asılmasına izin verilmiştir.³²³ Bu tarih sonrası Adadaki lisede ve diğer okullarda yeniden dalgalanmasına izin verilen Türk Bayrağı yanına İngiliz Bayrağının da çekilmesi zorunlu kılınmıştır. Bu durum 1957 senesine kadar bu şekilde devam etmiştir.³²⁴

A.İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kıbrıs'ta Rumların ve Türklerin Siyasal Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı ortamında bazı devletlerin politikalarında savaşın gidişatına göre değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu değişiklikler Kıbrıs'ta da gözlemlenmeye başlanmıştır. 1931 isyanından dolayı Adada sıkıyönetim uygulayan İngiltere, Yunanlıları kazanmak için Rumlara karşı daha ılımlı davranmaya başlamıştır.³²⁵ Aynı şekilde 1931 isyanı önlemlerinden ötürü İngiliz yönetimine karşı olumsuz ve saldırgan bir tutum sergileyen Baf Piskoposu da İkinci Dünya Savaşı döneminde İngiliz tarafında yer almaya başlamıştır. Hatta 30 Ekim 1940 tarihinde Baf Piskoposu Türk, Yunan ve İngiliz bayrakları ile süslenen bir kıyafet giyerek halka yaptığı konuşmasında geçmişteki tatsızlıkları unutmama vaktinin geldiğini, İngiliz

³²² KESER, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası: İkinci Dünya Savaşı'nda Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri", s. 277.

³²³ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 324.

³²⁴ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 280.

³²⁵ SİSAV, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, s. 17.

ve Türklerin yardımıyla savaşı kazanacaklarını belirtmiştir.³²⁶ Bu yakınlaşma günlerinin sonrasında 1941 yılında Yunan Başbakanı, İngiltere Dışişleri Bakanı'na sunduğu muhtıradan Girit ve diğer Yunan Adalarının güvenli olmadığını eğer Kıbrıs Yunanistan'a verilirse Yunan Kralı ve hükümet mensuplarının Kıbrıs'a yerleşeceğini belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Eden, bu isteği reddederek güvenlik konusunda tereddütleri varsa Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi söz konusu olmadan Yunan Kralı ve yanındakilerin Kıbrıs'ta oturabileceği cevabını vermiştir.³²⁷ Yunanistan savaş ortamında bile kafasındaki ince hesaplarla Enosisi gerçekleştirmeye çalışmıştır. Savaşın bu ilk yıllarında Almanya'nın kendisine saldırmasını ve hükümetinin burada güven altında olmadığını bahane eden Yunanistan'ın, Almanya'nın savaştan yenik çıkmasıyla da Enosis isteğinden vazgeçmemesi asıl amacının güvenli bir bölgeye yerleşmek olmadığını açıkça göstermektedir.

Savaşın sonuna doğru İngiltere'nin her yönden zayıflamaya başlaması, o zamana kadar üzerinde çok fazla durmadığı Kıbrıs üzerine bir politika geliştirmeyi kendisi için gerekli kılmıştır. İngiliz endüstrisinde hayati önem taşıyan petrol yataklarına ulaşmadaki konumu nedeniyle Kıbrıs, İngiltere güç kaybetmeye başlayınca daha da önem kazanmış ve İngiltere Ada için istenen kendi yazgısını kendi belirleme seçeneğine ilk zamanlar katıyen karşı çıkmıştır. Fakat zaman içerisinde bu kesin karar tersine dönerek bu konudaki İngiliz siyaseti çelişkiye düşmüştür.³²⁸

Doğu Akdeniz'e sahip olma amacı taşıyan Sovyetler, Kıbrıs'a İngiltere'nin sahip olmasını bu amaçları için engel olarak görmekteydi. Bu engeli ortadan kaldırmak için Rusya'da eğittikleri Rum komünistleri Kıbrıs'a göndererek burada yaşayan Rumları kışkırtıp Enosis için harekete geçirmek istemişlerdir.³²⁹ Sovyetlerin amacı Kıbrıs'a sahip olan İngiltere'yi zayıflatarak Kıbrıs'ı bir komünist üssü haline getirmek olmuştur.³³⁰ Sovyetler, karşı bloktaki güçlü bir İngiltere ile uğraşmak yerine güçsüz Yunanistan ile karşı karşıya gelmeyi daha uygun bulmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı sürerken İngiliz yönetiminin Kıbrıs'ta 1931 isyanı sonrası aldığı sert önlemleri yumuşatmaya başlamasıyla, Yunanistan ve Adada yaşayan Rumlar bu

³²⁶ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 318.

³²⁷ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 329.

³²⁸ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 87.

³²⁹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 86.

³³⁰ ARMAOĞLU, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 639.

durumdan yararlanarak bir süredir ara verdikleri Enosis faaliyetlerini yeniden başlatmışlardır. Bu faaliyetlerin başlayıp artmasında Adaya gelen komünistlerin de etkisinin olduğu söylenebilir.

Özellikle 1943 yılında Kıbrıs'ta belediye seçimlerinin tekrar yapılmaya başlanması, savaşı İngiltere ve Yunanistan'ın kazanan taraf olarak bitirmeleri, 1945 yılında İngiltere'de İşçi Partisinin iktidara gelmesi ve İtalya'nın savaşta yenilerek On İki Adayı Yunanistan'a vermesi gibi olaylar Rumları Enosise daha çok yöneltmiştir.³³¹ 1945 yılında İngiltere'de iktidara gelen İşçi Partisi de sömürgeler hususunda yumuşak davranınca Kıbrıs'taki Rumlar daha rahat hareket etme imkânı bulmuşlardır.³³²

Kıbrıs Rumları içerisinde ilk örgütlenme girişimi 1941 yılında Bludi Servas'ın AKEL isimli partiyi kurmasıyla olmuştur. AKEL partisi 1920'li yıllarda kurularak, bir süre sonra yasa dışı ilan edilen Komünist Partisinin devamı sayılabilir. AKEL önderlerinden bazı kişilerin 1946 yılında tutuklanıp hapse atılması sonrası AKEL kapatılmıştır. Bundan sonra AKEL'in devamı olarak yine solcu olan PEO işçi sendikası kurulmuştur. Türk işçiler için bir sendika bulunmaması, bazı Türk işçilerin de AKEL'e üye olmasına neden olmuştur. Fakat AKEL Enosis faaliyetlerini gün yüzüne çıkarınca bu Türk işçiler kendi sendikalarını kurmak üzere AKEL üyeliğinden ayrılmaya başlamışlardır. 1942'de Türk Amele Birliği, 1944'te Güneş Türk İşçi Birliği kurulmuş fakat bu iki işçi birliği 1944 yılı sonuna doğru birleşip Lefkoşa Türk İşçiler Birliği adı almıştır.³³³

Kıbrıs'ta Rumlar AKEL dışında bir de sağcı ve Enosis destekçisi olan KEK'i (Kıbrıs Ulusal Partisi'ni) kurmuşlar³³⁴ ve bu siyasi oluşumlar etrafında birleşerek örgütlenmelerini hızlandırmışlardır.

Kıbrıslı Rumlar, bir yandan sol ve sağ cephelerden kurdukları teşkilatlarla örgütlenmeye devam ederken diğer yandan da Enosis taleplerini ve bu yöndeki faaliyetlerini artırmaya başlayınca, Kıbrıslı Türkler de onlara karşı faaliyete geçme zorunluluğu hissetmişlerdir. Fakat Adada çeşitli sebeplerle giderek Türk nüfusun

³³¹ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 151.

³³² KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 27.

³³³ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 344-345.

³³⁴ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 344.

azalması etkili faaliyetlerde bulunulmasını zorlaştıran etkenlerden biri olmuştur. Dönemin basınına da yansıyan bu konu Halkın Sesi Gazetesinde ele alınmıştır. Gazetede, yüksek öğrenim gören Kıbrıslı Türk gençlerin Adada gereken mevkilere ulaşamadıklarından, geriye kalan kişilerin de özellikle ekonomik anlamda yaşam güçlüğü çekmeleri ve gelecek kaygılarından ötürü Adayı terk etmek zorunda kaldıkları ele alınmıştır.³³⁵

Adadaki Türk nüfusun azalması dışındaki diğer bir sorun da özellikle 1940 yılında Kıbrıs'ta yapılan belediye seçimlerine Türk adayların iki farklı grupta katılması olmuştur. Bu durum, zaten nüfus anlamında sıkıntı yaşayan Kıbrıslı Türkler arasında ayrılık yaratmakta idi. Bu ayrılık Kıbrıs'ta dönemin şart ve koşullarına pek uygun değildi. Çünkü Rumlar Enosis lehinde hızla birleşmekte ve güç toplamaktaydı. Yapılan seçimde bir gruptan Necati Özkan seçilirken, diğer gruptan Dr. Fazıl Küçük, Şükrü Veysi ve Necmi Avkıran seçilmiştir. 1943 yılında bu iki grup birleşerek bir siyasi topluluk oluşturmuşlardır.³³⁶ Bu oluşum Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) olarak adlandırılmıştır. Böylece Kıbrıs'ta 1913 yılında kurulup pek fazla faaliyet gösteremeden, Birinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girişiyle dağıtılan Cemaat-ı İslam Teşkilatı ve 1930 yılında Necati Özkan liderliğinde kurulup İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla faaliyetlerine son verilen Milli Cephe Partisi'nden sonra üçüncü Türk siyasal teşkilatı kurulmuştur.³³⁷ Fakat KATAK, tüzüğü ve programı olmasından ve daha örgütlü çalışmasından ötürü Kıbrıs'ta ilk ciddi siyasi Türk örgütlenmesi olarak düşünülebilir. KATAK, özellikle iki farklı Türk grubunu bir araya getirdiği için Kıbrıs Türk toplumunda birlik ve beraberlik duygusunu ön plana çıkarmıştır. Bir yıl içerisinde Kıbrıs'ta iki yüz civarı şube açmıştır.³³⁸ KATAK kuruluş amacı, tüzüğünde şöyle açıklanmaktadır: *“Cemiyetin maksadı Kıbrıs Türk Azınlığının haklarını aramak, ilmi, iktisadi ve sınaî seviyelerini yükseltmek ve umumiyetle Kıbrıs Türklerinin menfaatlerini temine çalışmaktır.”*³³⁹ Belirttikleri amaçtan da anlaşıldığı üzere KATAK, Enosis faaliyetlerine karşı mücadele etmenin yanı sıra Kıbrıs Türklerini her açıdan ileri seviyeye taşımayı hedeflemektedir. 18 Nisan 1943 tarihinde KATAK'ın ilk kongresi yapılmış bu kongreden sonra Lefkoşa,

³³⁵ HALKIN SESİ, 10.06.1942.

³³⁶ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 28.

³³⁷ GAZİOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 341.

³³⁸ ÇEVİKEL, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası*, s. 342.

³³⁹ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 29.

Mağusa, Baf, Larnaka ve Girne’de KATAK heyetleri oluşturulmuştur.³⁴⁰ KATAK kurulana dek Kıbrıs’ta Türk örgütlenmeleri çok fazla değilken KATAK kurulduktan sonra farklı alanlarda birçok örgüt kurulmuştur. Bu örgütlerin çoğalması ile KATAK ilk kurulduğu zamanki nüfuzunu biraz kaybetmeye başlamıştır. Çünkü her yeni oluşum bölünmelere ve eski yapıdan ayrılmalara yol açmaktadır. Aynı çatı altındaki düşünce ayrılıklarından doğan bu bölünmeler sonucu Dr. Fazıl Küçük ve onu destekleyenler KATAK’tan ayrılarak 25 Nisan 1944’te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi’ni (KMTHP) kurmuşlardır.³⁴¹ 23 Nisan 1944’te Dr. Fazıl Küçük’ün evinde bir toplantı düzenlenerek, burada partinin kurulacağı duyurulmuştur. Bu toplantıda Dr. Küçük uzun bir konuşma yapmış ve kurulan bu parti ile ilgili şunları söylemiştir:

“... Bizim yani bugünkü temelleri atılan partinin tek bir gaye ve tek bir hedefi vardır ki o da kanuni ve meşru yollardan yürüyerek cemaatimiz için salâh ve refah çarelerini aramaktır. Partimiz programını çizerken, bu mühim nokta üzerinde çok hassas davranmış ve ileride cemaatin aleyhine netice verecek hiçbir teşebbüse girişmemeye ahdetmiştir...”³⁴²

Sözlerinin devamında, o zamana kadar her konuda boyun eğdikleri İngiliz yönetiminden artık hakları olanı isteyecekleri bir dönemde bulunduklarının altını çizen Küçük tekrar amaçlarına dönerek:

“...Aziz arkadaşlarım; biz buraya toplanırken ne başka cemiyetleri yıkmak ve ne de ikilik yaratmak niyetindeyiz. Bugün bizlere iftira edenler, yıkıcı diyenler yarın görecekler ki biz yapıcıyız, ittihatçıyız, birlik yaratmak için uğraşıyoruz. Çünkü karnımız toktur. Sivrilmek istemiyoruz. Cemaati yükseltmek en büyük gayemizdir...”³⁴³

Fazıl Küçük’ün konuşmasının ardından partinin 63 maddelik tüzüğü üzerine görüşmeler yapılarak bu maddeler kabul edilmiştir. Ayrıca A. Pertev, M. Münir, Faiz Kaymak, Siret Bahçeli ve Dr. Fazıl Küçük idare heyeti olarak seçilmişlerdir. Sonrasında bu beş kişi arasında yapılan bir toplantıda Fazıl Küçük Parti sekreterliğine getirilmiştir.³⁴⁴

Kıbrıslı Türklerden olan Nevzat Karagil, 1949 yılında Kıbrıs’ta her yeri kasabalara kadar gezerek kurumların yöneticileriyle görüşmüş ve dağınık halde olan kurumların tek bir çatı altında birleşmesinin uygun olduğunu açıklamaya çalışmıştır. 8 Eylül 1949 tarihinde Lefkoşa’da Kardeş Ocağında, tüm siyasi parti, dernek ve

³⁴⁰ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 28.

³⁴¹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 94.

³⁴² HALKIN SESİ, 25.04.1944.

³⁴³ HALKIN SESİ, 25.04.1944.

³⁴⁴ HALKIN SESİ, 25.04.1944.

kuruluşların katılması öngörülen bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan bu toplantıda Kıbrıs'ta dağınık şekilde bulunan tüm Türk parti, kurum ve derneklerinin tek bir çatı altında toplanması kararlaştırılmıştır. Ortaya çıkacak olan bu kurum “Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu” olarak adlandırılmıştır. Federasyon’un ilk başkanı Faiz Kaymak olurken, ikinci ve son başkanı da Rauf Denктаş olmuştur.³⁴⁵ Federasyon kurulduktan sonra başkanlığı yürüten Faiz Kaymak’tan sonra 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan yıllık genel kurul toplantısında başkanlığa Rauf Raif Denктаş, ikinci başkan olarak da Dr. Orhan Müderrisoğlu seçilmiştir.³⁴⁶ Federasyon, Türkiye ve dünyadaki bazı yerlere ziyaretler yaparak Kıbrıs Türkleri için çalışmalarını özveri ile sürdürmüştür. Bu geziler konusunda hassasiyet gösterdikleri zamanlar da olmuştur. Öyle ki Necati Özkan’ın 1952 yılında Türkiye’ye yaptığı bir ziyaret ile ilgili Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak Türk Dışışleri Bakanı ve Başbakanına şu telgrafı çekmiştir:

“Kıbrıs’ta intişar etmekte bulunan İstiklal Gazetesi sahibi Necati Özkan’ın halen Ankara’da bulunması üzerine Federasyonumuz bu zatın Kıbrıs Türklerini temsili hiçbir sıfatı haiz bulunmadığını bildirmeyi faideli bulur...”³⁴⁷

Buradan anlaşılan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu kendisini ve çatısı altında bulunan oluşumları Kıbrıslı Türklerin resmi temsilcisi olarak görmekte, aynı çatı altında olmadığı kişi ve kurumlar ile ilgili yetkili Türk mercilere bilgi verme gereği hissetmektedir.

Kıbrıslı Türklerin siyasi oluşum ve faaliyetleri Kıbrıs’ta devam ederken, Anavatan Türkiye’de de benzer faaliyetler yürütölmüştür. 11 Aralık 1948 tarihinde Ankara’da toplanan Kıbrıslı Türklerin kurduğı “Kıbrıs Türk Kültür Derneğı” adını taşıyan cemiyet bu faaliyetlerden birisidir. Bu derneğın ana amacı; Kıbrıs Türkleri arasında kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlamak, Kıbrıs Türk halkının Kıbrıs Rum halkı karşısında milli varlığını koruyabilen bir duruma gelmesine katkı sağlamak olmuştur. Kıbrıs Türklerini ve Kıbrıs davasını Türkiye Cumhuriyeti’nin hükümet merkezinde temsil etmeyi üstlenmiş olan bu derneğе özellikle Ankara Üniversitesi gençleri destek vermişlerdir. Bu dernek, İstanbul’da bulunan “Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti” ile işbirliği yapmayı ve Türkiye’nin çeşitli

³⁴⁵ GAZIOĞLU, *Enosis Çemberinde Türkler I*, s. 355-356.

³⁴⁶ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Konsolosluğu Dosyası, A2/3-11 300/59.

³⁴⁷ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Türk Büyüklerine Dosyası, A2/3-14.

yerlerinde kurulan ve kurulacak olan diğerk Kıbrıslı derneklerini birleştirmeyi amaçlamıştır. Dernek, Ankara ve Kıbrıs'ta bulunan siyasi kurumlarla sürekli iletişim halinde bulunmaya çalışmıştır.³⁴⁸

³⁴⁸ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, K.T.Y 04.1944.137.10.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1945 – 1955 YILLARI ARASI KIBRISTA YAŞANAN OLAYLAR VE TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASI

I.İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KIBRIS’TA DURUM

Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan dönem tüm dünyada dengelerin değiştiği bir evre olmuştur. Savaş sonrası yorgun düşen birçok devletin aksine savaştan güçlü çıkan iki devlet, diğer devletleri de çevresinde toplayarak büyük bir güç mücadelesine girmişlerdir. Bu mücadelenin silahlı bir şekilde savaş yolu ile olmamasından dolayı Soğuk Savaş dönemi olarak anılmaya başlanmıştır. Birbirleriyle mücadeleye giren bu iki blok, kapitalist ABD ile komünist Sovyetler Birliği olmuştur.

Türk dış politikası, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılından itibaren Mustafa Kemal Atatürk’ün öngördüğü ilke olan “Yurtta sulh, cihanda sulh” kapsamında şekillenmiştir. Bu çerçevede tüm devletlerle iyi ilişkiler kurma ve bu ilişkileri koruma dış politikada temel gaye olmuştur. 1945 yılında biten İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan soğuk savaş dönemine dek aynı çizgide yürütülmeye çalışılan Türk dış politikası, bu tarihten itibaren artık değişmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde sadece Türkiye’nin değil neredeyse tüm dünyanın dış politikası, Sovyetler Birliğinin yayılmacı politikasına karşı koyma düşüncesi etrafında şekillenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan oldukça güç kaybederek çıkan İngiltere için, soğuk savaş döneminde Kıbrıs’ın önemi bir kat daha artmıştır. İngiltere için Kıbrıs’ın önemi, Ortadoğu’nun kendisi için hayati derecedeki öneminden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Hindistan, Avustralya ve Uzak Doğu’ya yani kendi sömürgelerine sağladığı ulaşımın önemli bir noktasında Kıbrıs bulunmaktaydı. Ortadoğu bölgesinde önemli ekonomik çıkarları olan İngiltere petrolü de bu bölgelerden sağlamaktaydı. Bu bölgeler için 1945 yılı sonrasında Sovyet tehlikesi söz konusu olunca, İngiltere

Kıbrıs'ı daha çok benimsemeye başlamış ve onu elinde tutması gerektiği inancı kuvvetlenmiştir.³⁴⁹

Kıbrıs Rumlarının düşünce ve istekleri herhangi bir değişiklik göstermemiş, daha önceleri olduğu gibi Enosis baş hedefleri olmaya devam etmiştir. Adanın ilhakı hususundaki sesleri biraz daha fazla duyulmaya başlanmıştır. Dr. Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi Gazetesinde ilhaka karşı yazılar yazması Rum basınından Neos Kipriakos Filaks Gazetesinde sert bir şekilde eleştirilmiştir. Rum basınında çıkan bu tür yazılar Rumların ilhakı daha açık ve net ifade etmelerinin önemli birer kanıtıdır. Neos Kipriakos Filaks Gazetesinde ilhak hakkında şu sözler sarf edilmiştir:

“...İyi düşünen soğukkanlı her Türk vatandaş ilhakı tercih etmelidir! Çünkü Adadaki 70 bin Türk Tesalya ile Batı Trakya Türkleri gibi ırk farkı gözetilmeksizin müsavi muameleye tabi tutulacakları için her sahada ilerleme imkânlarını bulacaklardır!”³⁵⁰

1949 yılı ortalarında Kıbrıs'a yeni bir Vali atanması gündemde olduğu bir sırada kilise tarafından yayınlanan beyannamede şunlar söylenmektedir:

“Kısa bir müddet zarfında Kıbrıs halkının arzusu ve tabiat kaidelerinin verdiği haklar hilafına, Adamızı yabancı kuvvetler işgal ediyor ve idaresiyle vatanımızın esaretini idame ettirecek yeni mümessilini göndermektedir...”³⁵¹

Bu beyannamenin yayınlamasındaki temel neden, Enosis düşüncesini zayıflatmayı amaçlayan her türlü girişime karşı Kıbrıs'taki Rumları uyarmak olmuştur. Bu doğrultuda İngiliz yönetimi işgalci olarak nitelendirmektedir. Beyanname yayımlandıktan sonra, Filaks, Elefterya, Demokratis gibi Kıbrıs Rum gazetelerinde yorumlanmıştır. Yapılan bu yorumların ortak noktası hepsinin kabul edebileceği tek seçeneğin ilhak olduğudur. Kıbrıs Türkleri de Adaya gelecek olan yeni Vali ilgili görüş bildirmişlerdir. Adada yaşayan Türklere dini, idari, sosyal, eğitim gibi alanlarda haklarını veren, devlet memuriyetlerinde Türkleri hak ettikleri görevlere getiren bir yönetim temenni etmişlerdir. Türk haklarını çiğnemedikleri sürece İngiliz yönetime sadakatle bağlı olacaklarının altını çizmişlerdir.³⁵²

İngiltere, Kıbrıs'ta Rumların çıkardığı 1931 isyanı sonrasında uygulamaya başladığı sıkıyönetim ve baskıcı tutumu İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru

³⁴⁹ IRKIÇATAL, Eftal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Isparta, 2012, C.1, S. 15, s. 32.

³⁵⁰ HALKIN SESİ, 29.12.1945.

³⁵¹ HÜR SÖZ, 17.07.1949.

³⁵² HÜR SÖZ, 21.07.1949.

yumuşatmaya başlayınca Kıbrıs'taki Rumlar da bir süredir duraklattıkları Enosis faaliyetlerine yeniden başlama fırsatı bulmuşlardır. Hatta bu faaliyetler kısa bir süre içinde iyice yoğunluk kazanmıştır. Yunanistan ise Kıbrıslı Rumların şiddetli Enosis isteklerinin aksine İngiltere ile iyi geçinme çabasına girmiştir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı, Yunanistan'ı da olumsuz etkilemiş, ülke zayıflamıştır. Gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan bunalım içinde olan ve iç savaş yaşayan Yunanistan, bu dönemde İngiltere'den destek görme amacı gütmüştür. Bu nedenle Kıbrıslı Rumların aksine Yunanistan, savaşın hemen akabinde Kıbrıs konusunu arka plana atmıştır. İngiltere ise İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Kıbrıs'ta özerklik ilkesine dayalı bir yönetimin uygulanmasını düşünmüştür.³⁵³ Fakat Kıbrıs Başpiskoposluğu ve Kıbrıslı Rumlar özerk yönetim fikrine tamamen karşı çıkarak isteklerinin sadece Enosis olduğunu net bir şekilde belirtmişlerdir.³⁵⁴ Kıbrıs'ta Ortodoks Kilisesi ve Kıbrıslı Rumlar bu özerk yönetime şiddetle karşı çıkıp Enosis için çalışmalarını hızlandırırken, Kıbrıslı Türkler de İngiliz yönetimin bu teklifinden rahatsız olmuş ve 28 Aralık 1947'de Lefkoşa'da bir miting yapmışlardır. 1948 yılından itibaren Türkiye'de de Enosis'e karşı faaliyetler yürütölmeye başlanmıştır. 25 Aralık 1948 tarihinde Ankara'da üniversite öğrencilerinin düzenlediği mitingi İzmir, Hatay, Malatya ve Balıkesir'de düzenlenen mitingler izlemiştir.³⁵⁵ 1949 yılında Yunan iç savaşı bitmeye yaklaşırken Yunanistan, Kıbrıs konusunu yeniden gündemine taşımaya başlamıştır. Kıbrıs'ta Enosis için bir plebisit³⁵⁶ yapmayı isteyen Yunanistan, 21 Kasım 1949 tarihinde Birleşmiş Milletlere başvurarak Kıbrıs'ta Rumlara self determinasyon hakkı tanınmasını istemiş ve olumlu sonuç alamamıştır.³⁵⁷ 8 Aralık 1949'da Kıbrıs Başpiskoposluğu halka bildiriler dağıtmıştır. Bildiride yegâne amaçlarının sadece Enosis olduğu, bunun gerçekleşmesi için hep beraber mücadele etmeleri gerektiği yazılmış ve halktan bu konuyla ilgili yapacakları plebisite katılmaları istenmiştir.³⁵⁸

Ortodoks Kilisesinin plebisit için çağrılarının artması sonucu Kıbrıslı Türkler de harekete geçmişlerdir. 28 Kasım 1948 tarihinde Türklerin protesto amaçlı

³⁵³ KIZILYÜREK, Niyazi, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 90-91.

³⁵⁴ IRKIÇATAL, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", s. 46.

³⁵⁵ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, s. 382-383.

³⁵⁶ Bir ulusun hangi devlete bağlanmak istediğini belirtmesi için yapılan halk oylamasıdır. Bkz: www.tdk.gov.tr Son erişim tarihi: 13.11.2018.

³⁵⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 152.

³⁵⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 36.

Ayasofya Mitingi sonrası 11 Aralık 1949 tarihinde yapılması istenen plebisit düşüncesine karşı ikinci bir Ayasofya Mitingi düzenlenmiştir. Lefkoşa’da yapılan ve çok sayıda Kıbrıslı Türkün katıldığı bu mitingde Kıbrıs Türklerinin önemli isimlerinden olan Fazıl Küçük, Faiz Kaymak, Fadıl Korkut, Orhan Müderrisoğlu, Nazif Denizer, Ali Dana gibi kişiler Enosis karşıtı konuşmalar yapmışlardır.³⁵⁹ 2 Aralık 1948’de Dr. Fazıl Küçük, Türkiye Başbakanlığına gönderdiği bir telgrafta 28 Kasım 1948’de Lefkoşa’da yaptıkları Ayasofya Mitingine on beş bin Türkün katıldığını ve burada Kıbrıs Türkleri tarafından Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakının veya Adaya muhtariyet verilmesinin kesinlikle reddedileceği kararının alındığını bildirmiştir. Böyle bir ilhakın veya muhtariyetin Adada Türklüğün yok olmasına ve Adanın asayişini tamamen bozacağına inandıklarını da eklemiştir.³⁶⁰

Kıbrıslı Rumlar ve kilise tarafından yürütülen çalışmalar sonucu 15 Ocak 1950 Pazar günü bir plebisit yapılması kararlaştırılmıştır. İngilizlerin böyle bir plebisiti tanımayacaklarını açıklamalarına rağmen oylama yapılmıştır. Plebisitte halka, Enosis isteyip istemedikleri sorulmuş ve plebisite katılan 224.700 kişiden 215.000’i yani katılanların % 96’sı Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi için evet oyu kullanmıştır.³⁶¹ Oy kullananlar sadece Kıbrıs Rum halkından oluşmuştur.

Rumların Enosis isteklerini 1949 yılında BM’ye taşımaları ve ardından kendi başlarına bir plebisit uygulamaları, Kıbrıs meselesini uluslar arası bir boyuta taşımıştır. İngiltere daha plebisit öncesi sonucu tanımayacaklarını açıklarken Türkiye de Enosisi istemediğini her fırsatta belirtmekteydi. Türkiye bu dönemde Adayla ilgili mevcut durumun korunmasından yana idi. Türkiye Cumhuriyeti CHP hükümetinin Dışişleri Bakanı olan Necmeddin Sadak, TBMM’de 23 Ocak 1950’de bir konuşma yaparak;

“Kıbrıs meselesi diye bir şey yoktur. Bunu çok önceden gazetecilere söylemiştim. Çünkü bugün İngiltere’nin Kıbrıs’ı başka bir devlete devretmek niyetinde veya eğiliminde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Kıbrıs’ta yapılan hareketler ne olursa olsun, İngiltere hükümeti Kıbrıs Adasını başka bir devlete terk etmeyecektir. Bu böyle olunca, gençlerimiz boş yere heyecana kapılıyorlar, gereksiz yere yoruluyorlar”³⁶²

³⁵⁹ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 153-154.

³⁶⁰ BCA., 030-01-00-00-40-241-14-2.

³⁶¹ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 34.

³⁶² MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 89.

diyerek İngiltere'ye bu konuda sonsuz güvendiklerini belirtmiştir. Türkiye'nin bu konuda böyle bir tavır takınması, akla İngiltere ile ilişkilerini bozmak istemediğini getirmektedir. Fakat her ne olursa olsun Enosisi kabul etmeyeceği de aşîkârdır.

II. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'NİN KIBRIS İLE İLGİLİ TUTUMU

1950 yılına girildiğinde Yunanistan, Kıbrıs'ta yapılan plebisitte Adanın Yunanistan'a verilmesi için oy çokluğu sağlandığından, ilhakın gerçekleşmesi yönünde çabalarını sürdürürken; bu yıl Türkiye Cumhuriyeti için ise yeni bir siyasi dönemin başlangıcı olmuştur. Kurulduğu 1923 yılından beri tek parti olarak iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi altında olan Türkiye Cumhuriyeti, 1946 yılında kurulan Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerini kazanmasıyla çok partili siyasal yaşama geçiş yapmış ve hükümet el değiştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra biraz yön değiştirmeye başlayan Türk dış politikasındaki asıl değişim 14 Mayıs 1950 seçimlerinde başa gelen Demokrat Parti hükümeti döneminde gerçekleşmiştir. Demokrat Parti'nin dış politika esasları; Sovyetler Birliği'nin yayılmasını önlemek, Batılı ülkeler ile her açıdan iyi ilişkiler kurmak ve Kıbrıs konusu üzerinde şekillenmiştir.³⁶³ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünyada kutuplardan birini oluşturan Sovyet yayılmasını önlemek, diğer kutup olan ABD başta olmak üzere onun çevresinde toplanan diğer ülkeler için de temel amaç haline gelmiştir. Türkiye de bu süreçte seçimini Batı ülkelerinden yana yaparak onların desteğini almaya çaba göstermiştir.

1950 yılında Türkiye'de iktidara gelen Demokrat Parti'nin Batı yanlısı politika izlemesinin öncelikle kendi iktidarı için, iç politika icabı olduğu söylenebilir. Çünkü Demokrat Partinin Batı yanlısı politika izlemesi Türkiye'de kendi iktidarı açısından tehlike oluşturabilecek bir komünist iktidar ihtimalini ortadan kaldırılabildi. Özellikle NATO'ya (Kuzey Atlantik Savunma Örgütü) katılmak istemesi de ona dış güvenlik açısından yarar sağlayacaktı. Yine dönemin en büyük

³⁶³ BAĞCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara, Metu Press Yayınları, 2001, s. 37-38.

tehlikesi olarak görülen Rus yayılmasına karşı destek kazanacaktı. Yani iç güvenlik amaçlı izlenen politika zaman içinde dış politika prensibi halini almıştır.³⁶⁴

Demokrat Parti iktidara geldikten sonra kendi iktidarını sağlamlaştırma ve güvenliği sağlama yönünde çalışmalara koyulmuş başa geçtiği ilk zamanlarda Kıbrıs konusunu pek ele almamıştır. Hatta Demokrat Parti'nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 20 Haziran 1950'de yapılan DP Meclis Grup toplantısında Kıbrıs ile ilgili sorulan bir soruya Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili bir sorununun bulunmadığı yönünde bir cevap vererek konuyu kapatmayı yeğlemiştir.³⁶⁵ Bu durum DP'nin Kıbrıs konusunu ihmal ettiği izlemine yaratmış ve DP muhalefetin bu yönde suçlamalarına maruz kalmıştır.³⁶⁶ Türkiye'deki siyasi ortamda DP'nin Kıbrıs konusunu boşladığından yakınmalar olurken, Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen isimlerinden olan Rauf Denktaş Türk Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Türkiye'nin Kıbrıs diye bir sorunun bulunmadığı yönündeki açıklamasını farklı bir açıdan değerlendirmiştir. Rauf Denktaş bu konuda şu sözleri dile getirmiştir:

“...Kıbrıs Türkiye'nin aklında var, ama zaman müsait değil. Onun içindir ki, Yunanlılar Kıbrıs meselesi, Kıbrıs meselesi derken, İngilizlere karşı Fuat Köprülü mecbur oluyor ve diyor ki: ‘Bizim bir Kıbrıs meselemiz yoktur.’ Bunu hep biz aleyhe yorumladık: ‘Denir miydi bu?’ Halbuki Türkiye o zaman, ‘Kıbrıs meselesinde ben varım’ dese ve İngiliz dönüp de bunu Rumlar lehine halledecek olsa, Türkiye'nin gücü yok ki buna engel olsun. Bu zorluklar vardı.”³⁶⁷

diyerek DP'nin bu husustaki davranışının dönemin siyasi ortamından kaynaklandığını ve haklı olarak böyle davranmak zorunda kalındığını belirtmiş DP'ye karşı bu konuda korumacı bir yaklaşım sergilemiştir. Dışişleri Bakanı Köprülü, 24 Şubat 1951 tarihinde yaptığı bir açıklama ile Kıbrıs'ın statüsünün değişeceğini yani Adanın Yunanistan'a verileceğini hükümet olarak ummadıklarını ve bu nedenle Yunanistan ile kurulan ılımlı ilişkileri zedelemenin lüzumsuz olduğunu vurgulamıştır.³⁶⁸ Köprülü bu açıklamasıyla, Kıbrıs konusunu bir sorun olarak gündeme getirmenin Türkiye-Yunanistan ilişkileri açısından olumsuzluk teşkil edeceğinden korktukları izlemine vermiştir.

³⁶⁴ ÜLMAN, Halûk, SANDER, Oral, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II (1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1972, C. 27, S.1, s. 7.

³⁶⁵ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 90.

³⁶⁶ ALBAYRAK, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 251.

³⁶⁷ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 92-93.

³⁶⁸ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 90.

A.NATO'nun Kuruluşu Ve Türkiye'nin NATO'ya Üye Oluşu

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni düzende, tüm dünya ülkeleri ABD veya Sovyetler Birliği yanında yer alarak toprakların tüfeklerin yer almadığı bir soğuk savaş dönemine adım atmışlardır. Savaşın ağır yıkımlarına rağmen savaştan en güçlü çıkan bu iki ülke etrafında toplanan ülkeler de kendi içlerinde savaşın yaralarını sarmaya çalışırken bir yandan da iç ve dış güvenliklerini sağlamaya çalıştıkları bir döneme girmişlerdir. Türkiye her ne kadar savaşa girmemiş olsa da savaşın olumsuz koşullarından etkilenmiştir.

Savaş sonrası özellikle Sovyet yayılmasından çekinen Batı kanadı, bu yayılmaya bir önlem almak istemiştir. Bu nedenle ilk olarak 1948 yılında İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımı ile Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşının maddi ve manevi ağır yıkıma uğrattığı bu ülkeler her ne kadar birleşseler de Sovyetlere karşı güçlerinin yeterli gelmeyeceğini düşünerek ABD'yi de bu ittifaka dâhil etmeye çalışmış fakat ABD buna pek yanaşmamıştır. Bir süre sonra ABD kapsamı biraz daha genişletilmiş bir savunma ittifakını öngörünce de ortaya North Atlantic Treaty Organization yani Kuzey Atlantik İttifakı (NATO) çıkmıştır. NATO, ABD'nin liderliğinde İngiltere, Fransa, Kanada, Hollanda, Belçika, Danimarka, İzlanda, İtalya, Portekiz, Norveç ve Lüksemburg olmak üzere on iki ülkenin katılımı ile kurulmuştur.³⁶⁹

Türkiye de bu dönemde bir yandan içte bazı siyasi değişimler geçirirken diğer yandan savaş sonrası artan Sovyet tehdidine karşı koymak için bir destek arayışına girmiştir. NATO, Sovyet tehdidine karşı Türkiye'yi güvende tutacak bir oluşumdur. Nitekim Türkiye'nin NATO'ya üyelik isteği CHP döneminin son zamanlarından başlayarak DP döneminde de sürmüştür.³⁷⁰

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve Avrupa ülkeleri için büyük tehdit oluşturan Sovyet tehdidi Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Savaş bittikten sonra Sovyet Rusya Türkiye'de hem boğazlarda hâkimiyet kurmak hem de Doğu Anadolu Bölgesinden toprak almak istemiştir. Bu nedenle Türkiye bu Sovyet tehdidine karşı başka bir devletin desteğine ihtiyaç duymuştur. Osmanlı döneminde

³⁶⁹ AL, Arzu, *Türk Dış Politikası 1918-1980*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2014, s. 123-124.

³⁷⁰ İRKİÇATAL, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", s. 40.

iken Rus tehlikesine karşı İngiltere'ye yaklaşmış fakat İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki amacı da Sovyet Rusya'dan pek farklı olmamıştır. O da Osmanlının toprak bütünlüğünün bozulması durumunda kendisine pay çıkarmayı kollamıştır.³⁷¹ Kıbrıs konusu bu durumun bir ispatı olabilir. İngiltere, geçici olarak yönetimini üzerine aldığı Kıbrıs'ı, iade etme şartları sağlandığı halde geri vermemiş tek taraflı ilhak etmiş sonra da zayıf bir anda bu ilhakı yasallaştırmıştır. Bu sebeple soğuk savaş döneminin karmaşık ve buhranlı ortamında Türkiye, Sovyet tehlikesine karşı İngiltere'ye güvenemezdi. İkinci Dünya Savaşından güç kaybederek çıkan Fransa da bu işbirliğine uygun olmazdı.

Bir dönem Almanya ile yakınlık kurulmuş fakat bu yakınlaşma Osmanlının sonunu getiren bir hamle olmuştu. Üstelik Almanya ikinci bir büyük savaştan da yenik çıkmış maddi manevi büyük zarar altına girmişti. Bu nedenle Almanya'dan da destek alınamazdı. Türkiye, sonunda çareyi dönemin iki süper gücünden biri olan Sovyetlere karşı diğer süper güce yaklaşmakta bulmuştur. Bu güç ABD'dir.³⁷²

Böylece Batıya yaklaşmak ve ABD'nin öncülüğünde Sovyet tehlikesine karşı birlik ve güvenlik sağlamak amacı ile kurulmuş olan NATO'ya üye olmak Türkiye için temel dış politika hedefi haline gelmiştir. Dünyada yaşanan gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren Atatürk ile oluşturulan dış politika ilkelerini değiştirmeyi zorunlu kılmıştır. Tüm devletlerle kurulmaya çalışılan dostça ilişkiler ve denge politikası yerini mecburen taraf olmaya bırakmıştır. Çünkü dünyada keskin bir kutuplaşma başlamıştır ve Türkiye için toprak bütünlüğüne karşı yapılan tehditler nedeniyle, bu kutuplaşmanın dışında kalmak imkânsız hâle gelmiştir.

1949 yılı Nisan ayında NATO'ya girebilmek için ilk bağlantıları kurmaya çalışan Türkiye resmi olarak ilk başvurusunu 11 Mayıs 1950 tarihinde yapmıştır.³⁷³ CHP iktidarı döneminde yapılan bu ilk başvuru NATO ülkeleri tarafından olumlu karşılanmamıştır. ABD bu konuda olumsuz tutum sergilememiştir. İngiltere ve Hollanda, Danimarka, Belçika gibi birkaç NATO üyesi ülke Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmışlardır. İngiltere, Ortadoğu'da Sovyet tehdidi altındaki sömürgelerini korumak için kurulmasını istediği Ortadoğu savunma sistemine Türkiye'nin

³⁷¹ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 625.

³⁷² ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 626.

³⁷³ AL, Türk Dış Politikası 1918-1980, s. 125.

katılmasını öncelikli ve çıkarlarına uygun gördüğü için NATO talebini olumsuz karşılamıştır. Olumsuz yanıt veren diğer ülkeler ise Türkiye'nin NATO'ya üye olmasının Sovyetleri harekete geçireceğini ve bir savaş ortamı oluşacağını düşündükleri için üyeliği kabul etmemişlerdir.³⁷⁴

NATO üyeliği için CHP iktidarı döneminde yapılan ve reddedilen ilk resmi başvuru sonrasında da başvurular devam etmiştir. Fakat bu sırada Türkiye iç siyasetinde bir değişiklik olmuş 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçim sonucunda DP iktidara gelerek çok partili hayata geçiş sağlanmıştır. Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Dışişleri Bakanı da Fuat Köprülü olmuştur. DP de, CHP'den iktidarı devraldıktan sonra NATO üyeliği için çalışmalarını sürdürmüştür.

Kore'yi elinde bulunduran Japonya'nın, İkinci Dünya Savaşı'nda yenilgisinden sonra burada bulunan askerlerini teslim etmesi üzerine, Kore'nin kuzeyi Ruslara teslim olurken güneyi de ABD'ye teslim olmuştur. Adeta dünyanın iki kutba ayrılması gibi Kore de iki kutba ayrılmıştır. Böylece Kuzey Kore'de komünizm yayılırken Güney Kore'de kapitalizm kendini göstermiştir. 25 Haziran 1950 tarihinde Kuzey Kore'deki askerler Güney Kore'ye bir saldırı düzenlemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kuzey Kore'ye saldırıyı durdurması ve geri çekilmesi yönünde çağrıda bulunmuş fakat Kuzey Kore bunu dinlemeyerek saldırıya devam etmiştir.³⁷⁵ Saldırının devam etmesi üzerine BM üyelerinin Kore'ye yardım göndermesi kararlaştırılmıştır. DP hükümeti de bu durumu kendi lehine değerlendirmek isteyerek Kore'ye 4500 kişilik bir birlik göndermeye karar vermiştir.³⁷⁶ Kore'ye Türkiye tarafından gönderilen birliğin burada göstermiş olduğu başarılar nedeni ile NATO Bakanlar Konseyi 21 Eylül 1951'de bir bildiri yayınlamış ve Türkiye ile Yunanistan 'ı NATO üyeliğine davet etmiştir. Bu konu ile ilgili yapılan görüşmeler sonrası TBMM de 19 Şubat 1952 tarihinde Türkiye'nin NATO'ya katılması yönünde karar vermiştir. İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya ilk başvuru yaptığı dönemde tasarladığı Ortadoğu savunma projesine katılımı için Türkiye'den söz almış ve Türkiye'nin NATO üyeliğine bu sayede razı olmuştur.³⁷⁷ 1949 yılından beri NATO üyeliği yönünde gösterilen çabalar nihayet olumlu sonuç

³⁷⁴ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 627.

³⁷⁵ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 322-323.

³⁷⁶ ÜLMAN ve SANDER, "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II (1923-1968)", s. 7.

³⁷⁷ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 628-629.

vermiş, Türkiye'nin bir hamlesi NATO ülkelerini etkilemede başarılı olmuştur. NATO'ya üyeliğinin sağlanması ile Türkiye, topraklarını Sovyet tehlikesine karşı güvence altına almıştır.

III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI VE BUNA YÖN VEREN ETKENLER

DP'nin 1950-1960 yılları arasındaki on yıllık iktidar döneminde Kıbrıs politikası üç ayrı evreden geçmiştir. 1950 – 1955 yılları arasındaki ilk evre, DP'nin Kıbrıs konusunu pek fazla dillendirmedeği ve Kıbrıs'ın mevcut statüsünü koruması gerektiğini düşündüğü dönemdir. 1955 – 1956 yılları arasındaki bir yıllık dönem olan ikinci evre, DP'nin Kıbrıs'ın kendisine verilmesi gerektiğini dile getirdiği ve bu konuda ilk evreye göre çok daha hararetli geçen bir dönemdir. 1956 – 1960 yılları arası üçüncü evre de Kıbrıs'ın taksim edilmesinin DP tarafından kabul gördüğü dönemdir.

A.1950 – 1955 Yılları Arası Kıbrıs'ta Yaşanan Olaylar

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen DP, ilk iş olarak kendi iktidarını sağlamlaştırmak ve sonradan geliştirdiği dış politika esası gereği Batıya yaklaşmak, ABD'nin desteğini kazanmak hususunda yoğunlaşmıştır. Bu nedenle iktidarının ilk yıllarında Türkiye, Kıbrıs konusunu ön plana çıkarmamış öncelikli hedefleri üzerinde yoğunlaşmıştır. 1950 yılında Kıbrıs'ta Rumların gerçekleştirdiği plebisitten Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi sonucu çıkınca Rumlar bu yöndeki faaliyetlerini artırmaya ve Enosis için seslerini gitgide yükseltmeye başlamışlardır. 1952 yılındaki üyeliğine kadar NATO'ya dâhil olma uğraşları içinde olan Türkiye Kıbrıslı Rumların bu faaliyetleriyle çok alakadar olamamıştır. Özellikle NATO'ya Türkiye ile birlikte Yunanistan'ın da eş zamanlı alınması, aynı savunma örgütüne dâhil olan Türkiye ve Yunanistan ilişkilerini iyi tutmayı gerektirmiştir. Fakat tarihin her döneminde olduğu gibi iki ülke, dostluk ilişkilerini çok uzun süre sürdürememiştir. Bu dönemdeki dostluğun sürdürülememesinde Kıbrıs konusu rol

oynamıştır.³⁷⁸ DP iktidarının özellikle ilk iki yılında Yunanistan her ne kadar Kıbrıs'ı almak için büyük bir girişimde bulunmuyor gibi görünse de Enosis hayalinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir. 16 Şubat 1951'de Yunan Başbakanı Venizelos'un parlamentoda yaptığı konuşması şu şekildedir:

“Biz, Kıbrıs Adasının ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar, iş başına gelen bütün Yunan hükümetleri de bu talebi tekrarladılar. Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan, bu işten vazgeçtiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Sükûtnuz, siyasi ızanımızın zaruri bir tecellisinden ibarettir. Hakikatle, Kıbrıs'ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz.”³⁷⁹

Venizelos'un bu açıklaması, Türkiye'nin hiçbir zaman Yunan dostluk sözlerine güvenmemesi gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Kıbrıslı Rumların, kilise aracılığı ile Başpiskopos Makarios II'nin öncülüğünde 1940'lı yılların sonlarında aldıkları bir karar doğrultusunda 1950 yılında uygulama fırsatı buldukları plebisitten Enosis yönünde olumlu sonuç çıkmasıyla birlikte Rumların sesleri daha fazla çıkmaya başlamıştır. Yunanistan 1950'li yılların başlarında plebisiti öne sürerek fakat kendisini çok ön plana çıkarmadan Kıbrıs'ın kendisine verilmesi gerektiğini her fırsatta tekrarlamaktan kaçınmamıştır. Yunanistan'ın BM temsilcisi Loukis Akritas, 17 Aralık 1951 tarihli İnsan Hakları Komitesi toplantısında yaptığı konuşmada Kıbrıs'taki plebisitten çıkan sonuçtan bahsederek, İngiltere'yi Enosisin önünde engel teşkil etmemesi yönünde uyarmıştır.³⁸⁰ Öyle ki bu plebisit sonrası tıpkı öncesinde olduğu gibi Yunanistan İngiltere'den Kıbrıs'ı sürekli olarak talep etmiştir. Fakat her defasında İngiltere'den olumsuz cevap almıştır.

17 Nisan 1953 tarihinde Kıbrıs'ta Başpiskopos Makarios II³⁸¹ yerine Makarios III³⁸² getirilmiştir. Makarios III Başpiskopos olduktan sonra plebisitten beri üç yıldır gerçekleşemeyen Enosis için çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'e gönderdiği bir mektupta 1950 plebisitinin İngiltere tarafından tanınmasını yoksa da ikinci bir plebisit yapılmasını

³⁷⁸ UZUN, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, s. 47.

³⁷⁹ ALBAYRAK, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 250-251.

³⁸⁰ ALBAYRAK, Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 251.

³⁸¹ II. Makarios Myriantheus 1947 – 1950 yılları arasında Kıbrıs'ta Başpiskoposluk yapmıştır. Bkz: HİLL, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 532.

³⁸² III. Makarios Mouskou 1950 yılında Kıbrıs'ta Başpiskoposluğa getirilmiştir. Bkz: HİLL, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, s. 532.

talep etmiştir. Fakat bu talep de olumlu sonuç vermemiş İngiltere bu plebisiti tanımayacağını açıklamıştır.³⁸³

1. Yunanistan'ın Kıbrıs Konusunu Birleşmiş Milletlere Taşınması

25 Nisan 1952'de Lefkoşa'da Makarios III başkanlığında 600 kişilik Rum grup toplanarak Kıbrıs Rumları ile ilgili konuları görüşmeye başlamışlardır. Bu görüşmeler neticesinde Kıbrıs konusunun BM'ye taşınması gündeme gelmiştir. Bu toplantıda Yunanistan'ın 1954'te BM'ye yaptığı başvuruya temel oluşturulmuştur.³⁸⁴

4 Temmuz 1952 akşamı Atina Radyosunun verdiği bir habere göre, Atina Başpiskoposu Spiridon ve Kıbrıs Başpiskoposu Makarios Yunan Başbakan Venizelos'u ziyaret etmişler ve Kıbrıs halkının yüzde doksanının Enosisi istediğini ve gereğinin yapılması için BM'ye başvurmanın iyi olacağını aktarmışlardır. Spiridon, Kıbrıs'taki mevcut durumun BM Anayasasına aykırı olduğunu ve Yunan hükümetinin hemen duruma müdahale etmesi gerektiğini belirtmiştir. Venizelos da ona cevap olarak, Yunan hükümetinin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için elinden gelen her şeyi yaptığını, gerekli görüldüğü takdirde BM başvurusunun da yapılacağını söylemiştir.³⁸⁵

Kıbrıs konusunu İngiltere ile kendi lehine çözemeyeceğini anlayan Yunanistan bu meseleyi uluslararası platforma taşımış ve 16 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye başvurmuştur. Bu başvuru ile BM'nin self determinasyon ilkesi gereği Kıbrıs'ta nüfus olarak fazla olan Rumların burada kendi yönetimini kurması gerektiğini vurgulamıştır.³⁸⁶ Yunan Başbakanının imzaladığı self determinasyon isteğini içeren dilekçeyi Yunan Dışişleri Bakanı BM'ye vermiştir. BM Genel Kurulu 17 Aralık 1954 tarihinde yaptığı görüşmeler sonucu Yunanistan'ın bu başvurusunu hiçe sayarak konunun burada görüşülmesini bile uygun bulmamıştır.³⁸⁷ BM Genel Kurulu'nun yaptığı oylamada 50 oy ile konunun görüşülmemesi sonucu çıkmış 8 de

³⁸³ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 159-160.

³⁸⁴ KÜRŞAD vd. , *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 126.

³⁸⁵ BCA., 030-01-0-0-102-635-8.

³⁸⁶ KÜÇÜKOĞLU, "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)", s. 796.

³⁸⁷ KAPÇI, Hikmet, Zeki, "Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2014, C. XIV, S. 29, s. 356.

çekimser oy kullanılmıştır.³⁸⁸ BM Yunanistan'ın başvurusunu reddettikten sonra Türkiye Başbakanı Adnan Menderes 18 Aralık 1954 tarihinde konuyla ilgili bir demeç vermiştir. Bu demeçte BM'nin yanıtı ile bu konunun kapandığını, Türkiye ve Yunanistan'ın aralarındaki dostluk ilişkisini koruması gerektiğini önemle belirtmiştir. Fakat olaylar Menderes'in bu sözlerinin tam tersi yönünde gelişmiştir.³⁸⁹

Yunanistan 21 Kasım 1949 tarihinde de BM'ye self determinasyon için başvurmuş yine istediği sonuca ulaşamamıştı. 1949'daki başvurusunun olumsuz karşılanmasından sonra kendince Kıbrıs'ta plebisit yaparak amacına ulaşacağını hedeflemiş fakat yine beklediği olmamıştı. 1954'teki BM başvurusunun da ilkinden farkı olmayınca bu kez Adada plebisit değil terör eylemleri başlatmış böylece durum daha da ciddi bir hal almıştır.

Yunanistan'ın 1949 yılında BM'ye yaptığı self determinasyon başvurusu sonrası Nihat Erim bir açıklama yaparak, self determinasyonun BM anayasasında halklar için tanınmış olmasından dolayı Kıbrıs'ta Rumlar kadar Türklerin de hakkının bulunduğunu, onların isteklerinin göz ardı edilemeyeceğini, çoğunluğun isteğine göre hareket etmenin BM'ye aykırı olduğunu³⁹⁰ belirtmiş ve Kıbrıs'taki Türklerin hakkını savunmuştur. Aynı görüş bu ikinci BM başvurusu için de geçerlidir. Zaten BM Genel Kurulu da kararını bu yönde vermiştir.

Yunanistan, NATO'ya üye olmak için aynı dönemde birlikte çaba harcayıp kader birliği ettiği ayrıca bunun da ötesinde 9 Ağustos 1954'te aynı dostluk ittifakına imza attığı Türkiye'ye hiç saygı duymadan, Balkan İttifakı'nın imzalanmasından bir hafta sonra Kıbrıs meselesini BM'ye götürecek kadar ileri gitmiştir.

Kıbrıs konusu Yunanistan tarafından BM'ye taşındıktan bir süre sonra 14 Eylül 1954 tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak ve beraberindeki bir heyet Türkiye'ye gelerek Başbakan Adnan Menderes ile bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşmede de Menderes, Faiz Kaymak Başkanlığındaki heyete konunun BM'ye taşınmasından endişe duymamaları gerektiğini, ABD'den alınan bilgiye göre Enosisin gerçekleşmeyeceğini aktarmıştır.³⁹¹ Yunanistan bir

³⁸⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 43.

³⁸⁹ ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 641.

³⁹⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 152.

³⁹¹ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 163.

yandan 1954 yılında Kıbrıs'ta yaşayan Rumları örgütleme çalışmalarını da sürdürmüştür. Örgütlenen Rumlar Adada yavaş yavaş protesto ve grevler yapmaya başlamışlardır. Rum eylemlerinin artması sonucu 19 Aralık 1954'te polis bazı güvenlik tedbirlerine başvurmak zorunda kalmıştır. Her türlü silah, sopa, taş gibi araçların bulundurulması yasaklanırken, umumi alanlarda beş kişiden fazla insanın bir araya gelmesine de yasak konulmuştur.³⁹² Yaşanan bu olaylar kendisinden sonra gelecek olan çatışma döneminin başlangıcı olmuştur.

2.İngiltere İçin Kıbrıs'ın Öneminin Artması

Yunanistan açısından Kıbrıs konusu ile ilgili bu gelişmeler yaşanırken, İngiltere açısından da daha önceleri çok da fazla üzerine düşmediği Kıbrıs'ın önemi artmıştır. İngiltere'nin sömürgelerinin bulunduğu bölge olan Ortadoğu İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin de oldukça ilgisini çeken bir bölge olmuştur. İngiltere buradaki çıkarlarını korumak amacıyla Sovyet Rusya'yı bölgeden uzak tutma çabasına girmiştir. Öte yandan soğuk savaş dönemi tüm dünyada olduğu gibi Ortadoğu'da da birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Ortadoğu'da İkinci Dünya Savaşı sonrası milliyetçilik akımları etkili olmaya başlayınca İngiltere zor durumda kalmıştır. Özellikle 1951 yılında Mısır'daki idarenin İngiliz – Mısır Antlaşmasını feshetmesi İngiltere aleyhine olmuştur. Çünkü bu antlaşma ile Süveyş Kanalı İngiltere idaresine girmiş antlaşmanın feshi de İngiltere'nin Süveyş'ten çekilmesini gerektirmiştir.³⁹³ İngiltere'nin Ortadoğu'da Mısır dışında İran ve Sudan ile de problemler yaşaması, Kıbrıs'ın onun açısından önemini artırmıştır. 1951 yılında Süveyş'ten çekilmek zorunda kalınca da 1952'de Ortadoğu Komuta Merkezi'ni Süveyş'ten Kıbrıs'a taşıma kararı almıştır. Bu kararı 1954 yılında uygulama fırsatı bulmuştur.³⁹⁴ İngiltere açısından Kıbrıs'ın öneminin artması demek bir bakıma Adanın statüsünün değişmeyeceği anlamı taşımaktadır. Çünkü İngiltere için önemli bir üs haline gelen Kıbrıs'ı İngiltere'nin Yunanistan'a vermesi pek de ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Bu dönemde Enosis konusunda gerek BM'nin

³⁹² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 43.

³⁹³ YELLİCE, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, s. 80.

³⁹⁴ IRKIÇATAL, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", s. 37.

kararı gerekse İngiltere'nin tutumu nedeniyle Türkiye'nin bu konu üzerine çok fazla düşmediği hatta biraz rahat davrandığı sonucu çıkarılabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1955-1960 YILLARI ARASI TÜRKİYE’NİN KIBRIS POLİTİKASI

I.1955 YILINDA KIBRIS’TA YAŞANAN GELİŞMELER

Türkiye’de DP iktidarı, Kıbrıs’ın İngiliz yönetim tarafından Yunanistan’a verilmeyeceğine inanmıştır. Bu inancı özellikle iktidarının ilk dört yılını Kıbrıs konusunu çok fazla gündeme almadan geçirmesine sebep olmuştur. Yunanistan’ın Kıbrıs’ı almak için konuyu BM’ye taşıması bile Türkiye’nin bu konudaki tavrında çok fazla fark yaratmamıştır. Zaten BM’den çıkan bu konuyu görüşmeme kararı da Türkiye’nin bu konuda endişe duymamasını haklı çıkarmıştır. Yunanistan’ın Kıbrıs konusunu 1954 yılında BM’ye taşımasından sonra Selim Ragıp Emeç³⁹⁵ Son Posta Gazetesinde yazdığı bir yazıda, Türkiye’nin Kıbrıs diye bir sorunu olmadığını, bazı Yunanlıların böyle bir sorun yaratmaya çalıştığını ve Türk – Yunan dostluk ilişkilerinden rahatsızlık duyan komünist kışkırtmaları da eklendiği zaman işin daha karmaşık bir hal aldığını belirtmiştir. Yunanlılarla Kıbrıslı Rumların ancak Kıbrıs’taki İngiliz yönetimin çok dayanılmaz uygulamaları olması durumunda seslerini duyurmaları gerektiğini ekleyerek³⁹⁶ Yunanlıların BM hamlesinin çok yersiz ve zamansız olduğunu ifade etmeye çalışmıştır.

Fakat BM’den çıkan olumsuz karar sonrası Yunanistan’ın artık çözümü, anlaşma ve uzlaşma yoluyla değil de silahlı faaliyetler yoluyla bulmaya başlaması DP’nin izlediği politikada değişiklik yapmasına neden olmuştur. Böylece 1955 yılından itibaren Türkiye gündeminde Kıbrıs konusu eskisinden çok daha etkin olmaya başlamıştır. 1954 yılında Kıbrıs’ta Rumların başlattığı terör faaliyetleri 1955 yılında katlanarak devam etmiştir.

³⁹⁵ Selim Ragıp Emeç, Son Posta Gazetesinin kurucusu ve genel yayın yönetmenidir. Ayrıca DP Bursa Milletvekilliği yapmıştır. 1960 darbesi sonrası gazetesi kapatılmış ve Emeç Yassıada’da yargılanmış, 1970 yılında da vefat etmiştir. Bkz: www.kimkimdir.net.tr/kisiler/selim-ragip-emec Son erişim: 13.11.2018.

³⁹⁶ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 37.

A.EOKA(Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) Terör Örgütünün Kuruluşu ve Faaliyetleri

Yunanistan, Kıbrıs konusunu uluslar arası sahada da kendi lehine çözemeyince artık zor kullanma yolu ile Adaya sahip olabilmeyi düşünerek terör eylemlerini başlatmıştır. Kıbrıs'ta meydana gelen terör olaylarını başlatan kişi Başpiskopos Makarios III olmuştur. Makarios, 1946 yılında Atina'da tanışma fırsatı bulduğu ve kendisiyle aynı görüşü paylaşan George Grivas'ı da örgütlenmenin başı konumuna getirmeye karar vermiştir.³⁹⁷ Makarios, Enosis uğruna Kıbrıs'ta yapılacak silahlı eylemler için gözüne kestirdiği, Yunanistan'da bulunan Grivas ile temasa geçerek onu 1951 yılında Kıbrıs'a davet etmiştir. Bu davete olumlu yanıt veren Grivas, burada Makarios ile yaptığı görüşme sonunda ondan P.E.O.N. isimli Rum Gençlik Teşkilatını kurma görevini almıştır.³⁹⁸ 1951 yılında üstlendiği bu görevi hemen yerine getirmek için çalışmalara başlayan Grivas'ın P.E.O.N.'u tam anlamıyla kurması 1952 yılını bulmuştur. Tıpkı kuruluşunda olduğu gibi kurulduktan sonra da Makarios'un emirleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren bu teşkilat 1953 yılında yaptığı kışkırtıcı ve kanun dışı eylemlerden ötürü hükümet tarafından kapatılmıştır.³⁹⁹ P.E.O.N. teşkilatı her ne kadar kuruluşundan sonra çok uzun süre faaliyet gösteremese de kendisinden sonra gelecek ve faaliyetleri çok yoğun olacak olan EOKA'nın çekirdeği olması bakımından önem taşır.

P.E.O.N. teşkilatını kurup örgütte Chi kod adı ile bilinen Grivas teşkilatın kapatılması sonrası EOKA örgütünün kurulması fikrini ortaya atmıştır.⁴⁰⁰ 1954 yılında Atina'da Makarios ile yaptığı görüşmede onunla fikir birliği yaptığını gördükten sonra bu teşkilatı kurup yönetme görevini üstlenmiştir.⁴⁰¹

Grivas EOKA'yı kurma ve örgütlenme görevini aldıktan sonra 10 Kasım 1954'te gizlice Yunanistan'dan Kıbrıs'a gelmiştir. "Dighenis Burada / Akritas Burada şeklinde bir gizli parola ile Adaya giriş yaparak burada vakit kaybetmeden hazırlıklara başlamıştır.⁴⁰² Grivas Kıbrıs'ta bulunduğu süre içerisinde Yeros,

³⁹⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 167.

³⁹⁸ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 98.

³⁹⁹ KÜRŞAD v.d, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 141.

⁴⁰⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 165.

⁴⁰¹ KÜRŞAD v.d, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 146.

⁴⁰² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 51.

Dighenis, Uncle, X gibi kod adlar kullanmıştır.⁴⁰³ Adaya gizlice gelen Grivas gelirken yanında silah ve bomba gibi cephanelikler de getirmiştir. Grivas teşkilatlanma ile ilgili çalışmaları burada yürütürken kilise de boş durmamış ve EOKA için militanlar yetiştirmiştir.⁴⁰⁴ 1955 yılı Yunanistan'ın Enosis isteği için çok önemli bir yıl olmuştur. Çünkü o zamana kadar Yunanistan açısından Kıbrıs'ı isteyip bir türlü elde edememek, Kıbrıs'taki İngiliz yönetim ve Türkiye açısından mevcut statünün korunmak istenmesi ve bunun sağlanması şeklinde giden düzen bir anda acımasız, kanlı eylemlerle değiştirilmek istenmiştir. Yunanistan'ın Adadaki Rumları kullanarak gerçekleştirdiği bu eylemler ülkelerin de Kıbrıs politikalarını tekrar gözden geçirmelerine ve bu konuda tutum değiştirmelerine neden olmuştur.

Grivas EOKA teşkilatına girecek olan kişileri büyük bir titizlikle seçip, üyeler teşkilata girmeden önce bir yemin töreni ile onlara EOKA yemini ettirmiştir. Kendisine de görevi ilk üstlendiğinde Makarios tarafından yemin ettirilmiştir.⁴⁰⁵ Bu yemin:

“Mukaddesat adına ve hayatımı feda pahasına, en ağır işkencelere tahammül göstererek, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi (Enosis) konusunda sır vermemeye ve bu hedefe ulaşmaya yönelik emirleri, itiraz etmeden yerine getireceğime ant içerim. Eğer bu yemine karşı gelirim bir hain olarak görülecek ve bana verilecek her türlü cezayı hak edeceğim, sonsuza kadar lanetleneceğim”⁴⁰⁶

şeklindedir. EOKA üyesi olmak isteyen kişilere bu işin ciddiyetini daha ilk anda bildiren bu yemin, gerektiğinde canları pahasına da olsa gizliliği korumaları gerektiği üzerinde özellikle durmaktadır.

EOKA terör örgütünün kuruluşu Grivas'ın P.E.O.N.'un içinden seçtiği üyeler ve 1955 yılına kadar birbirinden kopuk vaziyette faaliyet göstermeye çalışan küçük grupların katılımı ile tamamlanmıştır. Bu örgütün siyasi kanadına Başpiskopos Makarios öncülük ederken, askeri kanadına da George Grivas öncülük etmiştir.⁴⁰⁷ Kuruluşu tamamlanan EOKA terör örgütü, 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs'ta eylemlerini başlatmıştır. EOKA temelde Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamayı

⁴⁰³ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 171.

⁴⁰⁴ YÜKSEL, Dilek, Yiğit, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914 – 1958)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2009, C.VIII, S. 18-19, s. 169.

⁴⁰⁵ KÜRŞAD v.d, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 152.

⁴⁰⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 168.

⁴⁰⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 167.

amaçlamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de ilk önce Adadaki İngiliz yönetimi uzaklaştırmayı sonra da Kıbrıslı Türkleri Adadan atmayı hedeflemektedir.⁴⁰⁸

Terör faaliyetlerinin başlatıldığı 1 Nisan gecesi EOKA örgütü üyeleri sokaklardaki duvarlara astığı afişlerde;

“İngilizlere karşı kurtuluş savaşımız Allah’ın yardımı ve bütün Yunan dünyasının sarsılmaz imanı ile bugünden itibaren başlamıştır. Atalarımızın dediği gibi kalkanımızı geri getirmeden üzerinde can vereceğiz. Yunanlılar nerede olursanız olunuz. Kıbrıs’ın kurtuluşu için el ele, marş ileri...”⁴⁰⁹

diyerek hedeflerinin ilk etapta İngilizler olduğunu açıkça ifade etmişlerdir. Ve halkı kendilerine katılmaya çağırmışlardır.

Milliyet Gazetesi, Kıbrıs’ta terör faaliyetlerinin başlamasını “Kıbrıs’ta Kanlı Nümayişler” başlığı ile duyurmuştur. Haberde, Rum eylemcilerin Lefkoşa, Larnaka, Limasol gibi merkezlerde hükümet binalarını basıp bombaladıkları, ayrıca İngiliz askerlerinin bulunduğu yerlere ve Lefkoşa radyosu binasına bombalı saldırılar düzenledikleri aktarılmıştır. 1 Nisan 1955 günü gece yarısı başlayan bu olayların daha ilk gününde pek çok yaralının bulunduğu ve maddi hasarın da büyük olduğu belirtilmektedir. Birçok yerde çıkan yangınları da söndürmek için İngiliz hava kuvvetlerinin yardıma çağırıldığı da gazetede yer alan bilgilerdendir. Olaylar başladıktan sonra Atina gazeteleri eylemi gerçekleştiren Rumları tebrik mesajları yayınlamışlardır. Etnikos Kirix gazetesi “Kıbrıslılar istiklalleri için yapacakları mücadelede, anavatanından maddi ve manevi yardım görecektir”⁴¹⁰ diyerek Yunan hükümetinin eylemci Rumlara vereceği desteğin altını çizmiştir. Yunan basın ve yayın kuruluşlarının duyurmaya çalıştıkları bu destek mesajları tedhişçi Rumları daha da kışkırtıcı bir rol oynamıştır.

Bir süre İngiliz yönetime yönelik saldırı ve faaliyetlerine devam eden EOKA İngilizleri Adadan uzaklaştırmayı başaramayınca 21 Haziran 1955 tarihinden sonra Kıbrıslı Türklere karşı da saldırılarda bulunmaya başlamışlardır.⁴¹¹ EOKA üyeleri Kıbrıslı Türklere karşı fiili saldırılarını gerçekleştirmeden önce tedhişin daha ikinci günü maske takarak Türk mahallelerinde dolaşmaya başlamış ve karşılaştıkları

⁴⁰⁸ EMEK, Faruk, Akın, 1958 – 1974 Yılları Arasında Kıbrıs’ta Yerel Basında Rum Mezalimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2014, s. 9.

⁴⁰⁹ KESER, Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963), s. 71.

⁴¹⁰ MİLLİYET, 02.04.1955.

⁴¹¹ CANKUT, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964), s. 33.

Türklerden tehdit yoluyla kendilerinin yanında yer almalarını istemişlerdir. Bundan tedirginlik duyan Türk kadın ve çocuklar dışarı çıkmazken Türk erkekler de geceleri kapıda nöbet tutmaya başlamışlardır.⁴¹² Yani Kıbrıslı Türkler kendilerine karşı fiili saldırılar gerçekleşmeden daha tedhiş olaylarının ilk günlerinde olaylardan ciddi şekilde etkilenmişlerdir. Her ne kadar eylemlerin İngilizlere karşı yapıldığı belirtilse de sıranın çok çabuk Türklere geleceği aşikârdır.

Türklere karşı ilk saldırı, 21 Haziran 1955'te Lefkoşa'nın Türk kesiminde Atatürk meydanındaki polis merkezine yapılmıştır.⁴¹³ Burası ve ardından da bazı camiler bombalanmıştır. Grivas, Kıbrıs'taki ortamı “cenneti müjde eden bir cehennem” olarak tanımlamıştır. Ayrıca terör eylemlerinden Türklerin de payını aldığını, İngilizlerin oldukça endişeye kapıldıklarını ve yavaşça amaçlarına ulaştıklarını belirtmiştir.⁴¹⁴

Adnan Menderes, tedhiş olayları tırmanışa geçmeden önce birlikte Balkan İttifakı içinde bulunduğu Yunanistan ile ilişkilerinin zarar göreceği ve dolayısıyla bunun da ittifakı zedeleyeceği düşüncesiyle hareket etmiştir. Fakat Türklerin aleyhine şiddetlenmeye başlayan olaylar bu düşüncenin yerinde olmadığı kanaatini uyandırmıştır. EOKA faaliyetlerinin başlaması ile Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti 2 Nisan 1955 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede;

“Türk milleti, bugüne kadar Kıbrıs davasını büyük ve olgun milletlere has bir soğukkanlılıkla takip etmiştir. Bundan sonra da komünistlerin oyununa gelmeyecek ve olgunluğunu göstermeye devam edecektir. Ancak küçük komşumuz Yunanistan'a şunu hatırlatmak isteriz ki şımarıklıkta ileri giden çocuklar kötekle uslanırlar. Oysaki Yunanistan Türk köteğinin hiç de yabancıdır”⁴¹⁵

denilerek Türklerin harekete geçmesi ile sonucun Rumlar aleyhine olacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Aynı gün Yunan Başbakan Papagos da Kıbrıs konusunu tekrar BM'ye taşımayı düşündüklerini açıklamıştır. Bazı Rum gazetelerinin verdiği habere göre, Yunanistan Dışişleri Bakanı Stepan Stefanopulos, ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'e Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu tekrar BM'ye götüreceğini bildirmiş ve bu konuda ABD'den destek istemiştir. ABD Dışişleri Bakanı ise

⁴¹²MİLLİYET, 03.04.1955.

⁴¹³AKGÜN, Sibel, “Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatının Yeri ve Önemi”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 128; YELLİCE, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, s. 100-101.

⁴¹⁴ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 68.

⁴¹⁵ MİLLİYET, 03.04.1955.

Yunanistan'ın böyle bir hamle yapmaması gerektiği konusunda Yunan Bakanı ikna etmeye çalışmış fakat bunu yapamamıştır. Dulles, ABD'nin bu şartlarda Yunanistan'ı destekleyemeyeceğini belirtmiştir. Kıbrıs konusu ile Türkiye'nin yakından ilgilendiğini ve bu meselede ABD'nin taraf olmasının Ortadoğu güvenliğine zarar vereceğini düşündüğünü gerekçe olarak göstermiştir.

Yunanistan bir yandan Adadaki teröre maddi manevi destek verirken diğer yandan da uluslararası alanda konuyu gündemden düşürmemek ve amacına ulaşmak için elinden geleni yapmaya kararlı görünmeye çalışmıştır.

EOKA'nın kuruluş sürecini ve hazırlıklarını büyük bir gizlilik ilkesi ile tamamlayan Grivas örgüt üyelerine gizlilik prensibi dışında kasten adam öldürme prensibini de aşmıştır. İlk zamanlar bunu gerçekleştiremeyen üyeler Grivas tarafından tehdit edilmiştir. Üyelere, eğer bunu yapmazlarsa kendi canlarından olabilecekleri bildirilmiştir. Bu tehdit üzerine Adada öldürülen kişi sayısında artış gözlemlenmiştir.⁴¹⁶

EOKA'nın 1955 yılında başladığı eylemler bombalama, pusu kurma ve arkadan vurarak öldürme gibi taktikler ile 1958 yılına kadar devam etmiştir. Bu süre içinde çok sayıda İngiliz, Türk ve hatta ilhaka karşı olan Rum EOKA tarafından öldürülmüştür.⁴¹⁷

12 Nisan 1955 tarihinde İngiliz askerlerin şüphelenmeleri üzerine bir evde yapılan aramada EOKA'ya ait çok sayıda dinamit ele geçirilmiştir. Arama çalışmalarının genişletilmesi üzerine denizaltından da üç sandık mühimmat çıkarılmıştır. Yine 17 Mayıs 1955'te bir Rum ilkokulunun silah deposu olarak kullanıldığı öğrenilince buraya yapılan baskında çeşitli ve çok miktarda mühimmat ele geçirilmiştir. 30 Haziran 1955'te de EOKA'nın silah depoları ortaya çıkarılmıştır.⁴¹⁸ EOKA'nın zaman zaman bazı mühimmat depolarının İngilizler tarafından ele geçirilmesine rağmen terör faaliyetleri tüm şiddetiyle üç yıl kadar sürmüştür. Olayların bu denli uzun sürmesi İngiliz yönetimin hazırlıksız yakalandığını akla getirmektedir. Bu hazırlıksız durum büyük oranda, tedhiş hareketlerini yöneten Grivas'ın gizlilik prensibine bağlanabilir. Ayrıca 1951 yılında

⁴¹⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 175.

⁴¹⁷ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 99.

⁴¹⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 178.

Makarios ile Grivas arasında temasların başlamasına rağmen eylemlere 1955 yılında başlanması EOKA'nın uzun bir hazırlık sürecinden geçtiğini göstermektedir. Kendisinden önce faaliyette olan P.E.O.N teşkilatından oluşturulması EOKA'yı daha deneyimli hale getirmiştir. Eyleme geçilmeden önce hazırlıklar planlı ve gizlilik içinde yürütüldüğü için istihbarat mümkün olmamış ve karşı hazırlık yapılamamıştır.

Kıbrıs'ta terör olayları tüm şiddeti ile devam ederken, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak, 8 Nisan 1955 tarihinde Türkiye hükümetinden Kıbrıs'ta izlenecek politikaya dair görüşler almak maksadı ile Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye hükümetine Kıbrıs'taki genel durum hakkında bilgi vererek İngiliz hükümetine karşı büyük terör faaliyetlerinin yürütüldüğünü, Ada Türklerinin bu faaliyetleri onaylamadığını ve son derece endişeli olduklarını aktarmıştır. Türkiye de onaylarsa, Kıbrıs Türklerinin çocuğundan yaşlısına kadar hepsinin mücadeleye hazır vaziyette olduklarını⁴¹⁹ sözlerine ekleyerek konuşmasına son vermiştir. Kıbrıs Türkleri, yaşadıkları toprağa her daim sahip çıkmaya hazır bulunmuşlardır. Bunu yaparken de Türkiye'nin görüş ve desteklerini hiçbir zaman göz ardı etmedikleri anlaşılmaktadır.

10 Nisan 1955 tarihinde Türkiye Milli Talebe Federasyonu da Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf göndererek, Yunanlıların Kıbrıs'ta gerçekleştirdikleri hareketleri onaylamadıklarını ve çok çirkin bulduklarını, Kıbrıs'ın statüsünde değişikliği asla kabul etmeyeceklerini, illaki bir değişiklik olacaksa da Adanın eski sahibi olan Türkiye'ye iadesinin gerektiğini düşündüklerini yazmışlardır. Gerekirse Kıbrıs'ta Yunanlılara karşı görev üstlenmeye hazır olduklarını da ayrıca belirtmişlerdir.⁴²⁰

B.ABD ve SSCB'nin Kıbrıs Meselesine Yaklaşımları

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında, soğuk savaşın gereği olarak Ortadoğu'daki hâkimiyetini özellikle de Rus tehlikesinden korumak için uğraş

⁴¹⁹ MİLLİYET, 09.04.1955.

⁴²⁰ AKŞAM, 11.04.1955.

vermeye başlamıştır. Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamakta Türkiye'nin öneminin büyük olması, ABD'nin ona karşı ılımlı olmasını sağlamıştır.

Kıbrıs konusu 1950'li yılların ortalarında, bir sorun olarak daha belirgin bir hâl almaya başlamıştır. Bunun üzerine ABD, Kıbrıs anlaşmazlığı yüzünden Ortadoğu'daki istikrarın tehlikeye düşmesine asla izin vermeyeceğini açıklayarak meseleye dâhil olmuştur. ABD'nin Kıbrıs'taki Başkonsolosu, Ajans Türk muhabiri Hikmet Arif Mapolar'a bir demeç vererek şunları söylemiştir:

"Dünya sulhunun korunması için, Amerika'nın yapmakta olduğu mücadeleyi bir örnek olarak ele almış bulunan bugünkü Türkiye ve onun devlet adamları, Amerikan milletini hayretler içinde bırakmaktadırlar... Sulhun ve dünya istikrarının temini için Türkiye'nin giriştiği faaliyet Türk politikasının samimiyetini açık bir şekilde göstermektedir..."⁴²¹

Başkonsolos, sözlerinin devamında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e övgüler yağdırmış ve onu '1954 – 1955 yıllarının barışçı lideri' olarak tanımlayarak:

"...Menderes'in giriştiği her işten zaferle çıkışı, onu dünya çapında büyük bir devlet adamı, büyük bir diplomat ve büyük sulh aşığı olarak dünyaya tanıtmıştır. Ben onu 1955 yılının sulh mükâfatına layık bir devlet adamı olarak selamlamak isterim. Bugün sulhu, dünyanın huzur ve insanlığın sükûnunu düşündüğüm zaman aklıma ilk gelen şahsiyet Adnan Menderes'tir. Onun hükûmetine, politikasına bütün dünya milletleri güvenmektedirler. Bugünkü Türkiye, Menderes hükûmetinin ileriye görüşü sayesinde dünya milletleri safında çok şerefli bir mevkie işgal etmektedir."⁴²²

demiş ve sözlerine son vermiştir. ABD bu süreçte hem Ortadoğu'nun güvenliği için merkez noktada bulunan, hem de Kıbrıs meselesinde Yunanistan'a nazaran daha ılımlı durumda olan Türkiye ile ilişkileri iyi tutmayı sürdürmüştür.

1955 yılında yapılan bir NATO Konseyi toplantısında ABD Dışişleri Bakanı, Yunanistan Dışişleri Bakanı ile Kıbrıs konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmeler esnasında Yunan Bakan, ABD'li Bakana Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere taşıma düşüncesinde olduklarını söyleyerek bu hususta ABD'nin desteğini istemiştir. ABD'li Bakan John Foster Dulles, Yunan Bakan Stepan Stefanopulos'u Kıbrıs konusunu BM'ye taşıma fikrinden vazgeçirmek için uğraşmış fakat Stefanopulos kararlı olduklarını ısrarla tekrarlamıştır. Dulles bunun üzerine ABD'nin Kıbrıs konusundaki Yunan fikrini BM'de asla desteklemeyeceğini belirtmiştir. Dulles'e göre, Kıbrıs konusuyla ilgili taraflardan olan Türkiye bu konuda üzerine düşeni yapmaktadır. Ortadoğu'nun müdafaası için

⁴²¹ BCA., 030-01-00-00-129-839-2-1.

⁴²² BCA., 030-01-00-00-129-839-2-2.

önemli konumda bulunan Türkiye'nin düşüncesinin aksine hareket etmesinin ABD için olumsuz olacağı düşüncesini taşımaktadır.⁴²³

ABD'nin Kıbrıs meselesinde takınmış olduğu bu tavır Rum ve Rum siyasi çevrelerinde hoş karşılanmamıştır. ABD'nin tanınan isimlerinden biri Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiş ve isminin gizli tutulmasını rica etmiştir:

“Kıbrıs Orta Şarkın bir kilit noktasını teşkil etmektedir. Bu bakımdan Adanın Yunanistan'a verilmesi gayri kabildir. Çünkü Adadaki Rum çoğunluğunu yerli komünistler teşkil etmektedir. Kıbrıs, Yunanistan'a ilhak edilirse komünizm Adada daha geniş bir şekilde yerleşecek ve o zaman, Orta Şarkın sulh politikası tehlikeye düşecektir.”⁴²⁴

Öte yandan Rus Maslahatgüzarı Voronin, verdiği bir demeçte ABD'nin Türkiye'ye zor anlarında destek vermek yerine bunun tam tersini yaptığını öne sürmüştür. Türkiye'nin SSCB'ye sırt çevirmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirmiş, defalarca Türkiye'ye dostluk eli uzattıklarını ama olumsuz cevap aldıklarını dile getirmiştir. Maslahatgüzarın aktardığına göre ABD'nin bile Sovyet Rusya'nın dostluk tekliflerini değerlendirdiği zamanlar olmuştur. Türkiye'nin bu kati tutumunun ABD'den aldığı talimattan ötürü olabileceğini söyleyen Voronin, ABD'nin böyle bir durumda her daim Türkiye'nin yanında olması ve onu savunması gerektiğini fakat bunu yapmadığını ileri sürmüştür. Türkiye'nin kati tutumunun bir ABD talimatı değil de kendi politikası ise de Türkiye'nin başına gelen tüm olumsuzluklardan kendisinin sorumlu olduğunu eklemiş ve her iki varsayımı için de Türkiye'nin başarısız bir politikada olduğunu altını çizmiştir. ABD'nin Türkiye'ye karşı samimi olmadığını yineleyen Voronin, eğer Türkiye Sovyet Rusya yanında yer alsaydı Kruşçev'in Makarios'u yola getireceğinden⁴²⁵ bahsederek devamında Kıbrıs ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Rusya'nın istediği nedir? ‘Sulh içinde birlikte yaşama’ prensibini herkesin samimiyetle benimsemesi, bu suretle kendisine karşı müteveccih (yönelmek) NATO ve CENTO gibi teşekküllerin feshi, kendisine karşı kullanılacak yabancı üslerin komşularda bulunmaması. Komşular bunu yapmadığı takdirde Rusya'da mukabil tedbirlere başvurmak zorundadır. Bunları tatlılıkla ve kendi arzularıyla yapmak istemediler. Şimdi Rusya'nın dâhiyane dış siyaseti neticesinde NATO da CENTO da parçalanmaya mahkûmdur. İlk iş olarak Rusya, NATO'nun ve CENTO'nun gerisinde bulunan Kıbrıs'ı kendisine üs yapacak, bunun arkasından Mısır gelecek.

⁴²³ BCA., 030-01-00-00-129-839-2-2.

⁴²⁴ BCA., 030-01-00-00-129-839-2-3.

⁴²⁵ BCA., 030-01-0-0-37-226-7-3-1.

Şayet Türkiye akıllıca bir siyaset takip etseydi, hem bu tehlikeye düşmeyecek hem de Kıbrıs gaillesinden kurtulacaktı. Kıbrıs probleminin çözüm anahtarını Türkler Amerika'dan aradılar. Yanıldılar. O anahtarı Moskova'da aramaları lazımdı.”⁴²⁶

Sözlerinin devamında Türkiye'nin dış politikasında treni kaçırmış olduğunu belirterek sözü yine Kıbrıs meselesine getirerek:

“Türkler, Kıbrıs mevzuunda çok sabrettik diyorlar. Rusya da Türkiye mevzuunda çok sabretti. Rusya Türkiye'ye birçok defa Amerika'ya fazla güvenmemesini, onlara arkasını dayayarak fazla kafa tutmamasını çok ihsas etti. Son defa Kıbrıs buhranı Rusya'nın nasihatlerinin yerinde olduğunu ispat etti. Fakat Türkiye bunu anlamadı veya anlamak istemedi. Şimdi günah bizden gitti. Moskova, mukabil tedbirlere başvuracak. Amerika, bir üçüncü dünya harbini göze almak cesaretini gösteremeyince de Türkiye'yi kendi dertleriyle, gailleleriyle baş başa bırakacaktır.”⁴²⁷

demiş ve içerisinde tehdit barındıran, kendinden emin bir konuşma yaparak sözlerine son vermiştir.

Kıbrıs konusunda Yugoslavya Maslahatgüzarı Milunoviç de bir demeç vermiştir. Onun da düşünceleri Voronin ile neredeyse aynı yöndedir. Kıbrıs konusunda Türkiye'nin düştüğü durum ile ilgili duyduğu üzüntüyü belirten Maslahatgüzar, Türkiye'nin zaman içerisinde aşama aşama ABD'nin yanından ayrılması, en azından tarafsızlar cephesine geçiş sağlaması gerektiğini söylemiştir. Türkiye'nin böyle bir girişimde bulunmaması ile Sovyet Rusya'yı çok kızdırdığını belirtmiştir. Sözü Kıbrıs meselesine getiren Milunoviç, Kıbrıs'ta yaşayan komünistlerin Enosisi istemediğinden bahsederek bu nedenle tam bağımsızlık ilkesinin ağırlık kazanabileceğini söylemiştir.⁴²⁸ Milunoviç, sözlerine şu şekilde son vermiştir:

“...Kıbrıs'ta bir referandum yapıldığı takdirde tam istiklal taraftarlarının ezici bir çoğunluk alacaklarına şüphe yok. O takdirde de Adada bir komünist devlet kurulması çok mümkün. Rusya'nın da istediği esasen budur. ...Türkiye Amerika'ya rest çekmek zorundadır. Ve Amerika Küba hadisesinde olduğu gibi bir üçüncü dünya harbini göze almak bahasına, Rusya'ya Kıbrıs işine karışmamasını ihtar edip Makarios'a kendi hal suretini empoze eder veyahut da Türkiye Rusya ile pazarlığa girer. Bence bundan başka çıkar yol yoktur.”⁴²⁹

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış olan Doğu ve Batı bloklarına dâhil olmayan bazı ülkeler yeni bir gruplaşmayı oluşturmuşlardır. Bu gruplaşma Tarafsızlar, Bağlantısızlar, Üçüncü Dünya ya da Asya-Afrika Bloku gibi isimlerle adlandırılmıştır. Bu gruplaşmanın başlangıç noktası, 18-24 Nisan 1955 tarihleri

⁴²⁶ BCA., 030-01-0-0-37-226-7-3-2.

⁴²⁷ BCA., 030-01-0-0-37-226-7-3-2.

⁴²⁸ BCA., 030-01-0-0-37-226-7-3-3.

⁴²⁹ BCA., 030-01-0-0-37-226-7-3-4.

arasında Endonezya'nın Bandung şehrinde yapılan Bandung Konferansı (Asya-Afrika Konferansı) olmuştur. 29 ülkenin katılımı ile gerçekleşen konferansın amacı, Doğu ya da Batı blokları içerisinde yer almayan Afrika ve Asya ülkelerinin Amerika ve Sovyet Rusya gibi iki güç karşısında varlıklarını sürdürebilmek için birlik ve dayanışma sağlama isteğidir.⁴³⁰ Makarios, Bandung Konferansı'na gözlemci olarak katılmıştır. Makarios daha sonraki yıllarda da Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferanslarında yer almıştır. Türkiye'nin o dönemde dış politikada izlediği Batı yanlısı tutum ve bu tutumu Bandung Konferansında yansıtmayı Bağlantısızlar hareketini oluşturacak olan Batı karşıtı ülkelerle arasının açılmasına sebep olmuştur.⁴³¹ Bandung Konferansı'nda özellikle Türkiye ile Hindistan zıt görüşleri savunmuşlardır. Bundan ötürü uzun yıllar aradaki soğukluk devam etmiştir. Başta Hindistan olmak üzere konferansa katılan bazı ülkeler sonraki yıllarda Birleşmiş Milletler'deki özellikle Kıbrıs ile ilgili oylamalarda Türkiye'nin aleyhinde oy kullanmışlardır.⁴³²

C.Londra Konferansı'nın Toplanması

Kıbrıs'ta EOKA faaliyetleri acımasız bir şekilde devam ederken önceleri Enosis karşıtı Rumlara ve İngiliz yönetime karşı yapılan kanlı eylemler 1955 yılı Haziran ayında Kıbrıslı Türkleri de yoğun bir şekilde hedef almaya başlamıştır. Türkiye, bu durumdan oldukça üzüntü duyarak İngiliz hükûmetine Adada gereğini yapması ve Türklere karşı yapılan bu eylemlere bir son verilmesinin sağlanması için bir nota vermiştir.⁴³³

İngiliz hükûmeti Kıbrıs'ta hazırlıksız yakalandığı yıkıcı faaliyetlerle bir taraftan mücadele ederken diğer taraftan bu faaliyetlere bir son verip Adadaki, dolayısıyla Ortadoğu'daki hâkimiyetini korumak için çözüm üretme arayışına girmiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı Harold MacMillan 30 Haziran 1955'te Avam Kamarası'nda, İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı

⁴³⁰ ARMAOĞLU, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 750.

⁴³¹ ÇELİK, Mustafa, Edip, "Türkiye Bağlantısızlar İlişkilerinde Uyuşmazlıkların Nedenleri", *İlkçağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, Ed. Osman Köse, Ankara, Berikan Yayınevi, 2018, s. 655.

⁴³² TBMM Tutanak Dergisi, 51. Birleşim, Cilt 8, Dönem 22, 20.03.2003, s. 308.

⁴³³ AKŞAM, 21.06.1955.

ortak olarak alakadar eden sorunlarla yakından ilgilendiğini belirtmiştir. Bu üç ülkenin bölge ile ilgili konularda ortak hareket etmesinin gerektiğini ve bu nedenle bölge sorunlarını görüşmek üzere Londra’da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan temsilcilerinin katılımı ile bir konferans düzenlemek istediklerini açıklamıştır.⁴³⁴ Böylece İngiltere Kıbrıs konusunda Yunanistan’a karşı tek kalmayarak Türkiye’yi de yanına çekmiştir.⁴³⁵ Türkiye ve Yunanistan İngiltere’nin bu davetine olumlu yanıt vermişler ve konferans için 29 Ağustos 1955 tarihi kararlaştırılmıştır.

Türkiye’den Londra Konferansına temsilci heyet olarak Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Dışişleri Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi, Genel Kurmay İkinci Reisi Korgeneral Rüştü Erdelhun, Dışişleri İkinci Daire Genel Müdürü Orhan Eralp, Genel Müdür Yardımcısı Mahmut Dikerdem, Türkiye’nin Atina Büyükelçisi Settar İlksel, Türkiye’nin Londra Büyükelçilik Müsteşarı Faruk Birkul’un gitmesi öngörülmüştür. Bu heyete Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun başkanlık etmesi kararlaştırılmıştır.⁴³⁶ Konferansa gitmesi kararlaştırılan bu heyet bir aya yakın bir süre içinde konferansta sunulacak olan Türk görüşünü belirten raporları hazırlamışlardır.⁴³⁷ Akis Dergisi⁴³⁸ yayınladığı bir yazıda DP’nin artık iç siyasetle meşgul olmayı bırakıp dış politika prensiplerini gözden geçirmesi gerektiğini belirtmiştir. Dergide özellikle Kıbrıs konusunda artık aktif bir siyaset izleme zamanının geldiği önemle vurgulanmış daha önce Kıbrıs ile ilgili yapılan uluslararası görüşmelerde düşülen hataların bu kez tekrarlanmaması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴³⁹

Konferansa katılacak olan heyetin hazırlıklarını bitirmesi sonrası 26 Ağustos 1955’te Londra’ya gitmesi kararlaştırılmıştır. Adnan Menderes heyetin gitmesinden önce 24 Ağustos 1955 akşamı bir yemek düzenlemiştir. İstanbul ve İzmir gazetelerinin sahipleri ve başyazarlarının ve DP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlarının da bulunduğu yemekte Menderes bir demeç vermiştir. Açıklamalarına ilk önce İngiltere’ye Türkiye’nin verdiği nota ile ilgili bilgi vererek başlayan Başbakan, Kıbrıslı Türklerin maruz kaldığı tehlikelerden dolayı endişe duyduklarını

⁴³⁴ YELLİCE, *İngiltere’nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) s. 105.

⁴³⁵ ARMAOĞLU, Fahir, “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”, *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1959, C.14, S.2, s. 67.

⁴³⁶ AKŞAM, 24.08.1955.

⁴³⁷ KAPÇI, “Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu”, s. 358.

⁴³⁸ Akis Dergisi, 15 Mayıs 1955 ile 1 Ocak 1968 tarihleri arasında yayımlanan haftalık bir dergidir.

⁴³⁹ AKİS, “Dış Politikamıza Bakış”, 27.08.1955, s. 11.

ve bu nedenle İngiltere’den gereken önlemleri talep ettiklerini bildirmiştir. Türkiye hükümetinin Kıbrıs konusunda bu zamana kadar oldukça soğukkanlı davranmasının öncelikle Türk – Yunan dostluğuna zarar gelmesini istenmediklerinden kaynaklandığını bu nedenle birçok kişi konu ile ilgili bir sürü söz söylerken kendisinin söylediklerinin birkaç cümleyi geçmediğini belirtirken, şu anda bile dostluk taraftarı olduklarını yinelemiştir. Bu konudaki işler daha da karmaşık hale gelmeden herkesi memnun edecek ortak bir çözümün bulunacağından umutlu olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Başbakan konuşmasının devamında, Kıbrıs sorununu son bir iki yılda ortaya çıkan bir mesele olarak tanımlarken Yunanlıların durup dururken çıkardığı bu sorunun kısa sürede tüm dünyayı ilgilendiren bir hal almasından yakınmıştır. Fakat Yunan tahrikçilerinin çıkardığı kışkırtma ve fitnelerle amaçlarına ulaşamayacağına olan inancını dile getirmiştir. Bazı Yunan tahrikçilerinin 28 Ağustos 1955 tarihi için Kıbrıs’ta Türklerin katliam günü olacağı söylentilerine ihtimal vermediklerini, bu noktada Adadaki İngiliz hükümetinin üzerine düşeni hakkıyla yapacağına olan inançlarını vurgulamıştır. Ayrıca Yunanlı ve Kıbrıslı Rum tahrikçilerin eylemleri ne derece olursa olsun Kıbrıslı Türklerin her zaman arkasında olacaklarını ve onları savunmasız bırakmayacaklarını sözlerine eklemiştir. Rumların Adadaki nüfus çoğunluğunu öne sürerek self determinasyon isteklerine de değinen Menderes, *“Vatan terzinin önündeki kumaş parçası gibi neresinden istenirse kesilebilir bir meta değildir!”* diyerek etnik, coğrafi, ekonomik, askeri, siyasi olarak çeşitli faktörlerin göz önünde tutularak sınırların çizilebileceğini açıklamıştır. Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye’nin Batı Trakya’da plebisit önerisine karşı çıkan Yunanistan’ın verdiği yanıtı şimdi kendisine karşı kullanılarak hatırlatılmasının yerinin geldiğini söylemiştir. Türkiye’nin Kıbrıs’ta statükonun korunması taraftarı olduğunu ve Türkiye aleyhine bir statüko değişikliğinin öngörülmesine tahammüllerinin olmayacağını söyleyerek sözlerine son vermiştir.⁴⁴⁰ Başbakan yaptığı bu açıklamalarda dostluğun korunmasından yana olduğunu belirterek sözlerine yumuşak bir şekilde başlamış, Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi söz konusu olursa buna asla göz yumulmayacağını kastederek de sözlerini oldukça sert bir şekilde bitirmiştir. Tıpkı Menderes’in sözlerine yansıdığı gibi Türkiye’nin Kıbrıs politikası da sessiz sedasız durgun bir şekilde devam ederken Londra Konferansı ile yön değiştirmiş ve sert bir hal almaya başlamıştır.

⁴⁴⁰ MİLLİYET, 25.08.1955.

Menderes'in verdiği bu demeç, birçok Yunan gazetesinde tam metin olarak yayınlanmıştır. Fakat bu gazeteler demeci yorumlamaktan kaçınmışlardır. Hükümet yanlısı olan 'To Vina', 'Akropolis' ve 'Kathimerini' isimli gazeteler, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos'ta bir katliam tehdidi altında oldukları haberinin asılsız olduğunu, bu söylentinin Türk – Yunan dostluğuna zarar vermek isteyen İngiltere tarafından çıkarılmış olabileceğini yazmışlardır. 27 Ağustos tarihli sayılarında da Menderes'in demecinden bahseden Yunan gazeteleri, İngiltere'nin Kıbrıs'taki hâkimiyetini sürdürmek için Türk – Yunan dostluğunu bozmak istediği, Türkiye'nin de bu tuzağa düştüğü yorumunu yapmışlardır.⁴⁴¹

26 Ağustos'ta Londra'ya giden Türk heyetinden Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, oraya gittikten sonra Menderes'e bir şifre telgraf ile Londra'daki genel durumdan bahsetmiştir. Bunun üzerine Menderes'ten 27 Ağustos 1955'te bir cevap gelmiştir. Bu cevap görüşmelerde savunulacak Türk görüşünü de içermektedir. Menderes Zorlu'ya gönderdiği şifre için teşekkürlerini sunarak sözlerine başlamış:

“...Gerek entim (samimi) konuşmalarda gerekse münakaşalarda hiçbir kompromi (taviz) bahis mevzuu olamayacağını her fırsatta anlatmak lazımdır. Memlekette hâkim olan heyecan ve yaptığım beyanatın bütün memleketçe tam bir tasvipte karşılanmış olması başka türlü hareket etmek yani asgari şartımızın Kıbrıs'ta statükonun muhafazasıdır şeklindeki mutlak ve kati ifadenin gayri mahsus bir şekilde dahi hududu haricine çıkmanın hükümetimiz için asla bahis mevzuu olamayacağı aşikârdır. Memleketin büyük bir heyecanla ve yekvücut olarak üzerinde durduğu Kıbrıs davasının görüşülmesinde nokta-i nazarımızı liyakatle müdafaa edeceğinizden emin bulunuyorum. Sizin ve Milli Müdafaa Vekilimizin muhabbetle gözlerinizden öper, mesai arkadaşlarınızla birlikte cümlenize muvaffakiyetler temenni ederim.”⁴⁴²

şeklinde sözlerine son vermiştir.

Konferans başlamadan bir gün önce 28 Ağustos 1955'te Londra Büyükelçiliğinden, Menderes'e bir şifre telgraf gönderilmiştir. Bu telgraf aynı gün Türkiye Milli Müdafaa Vekili ve Nuri Birgi'nin İngiltere Dışışleri Bakanı Macmillan ile yaptıkları görüşmede görüşülen konuları içermektedir. Görüşmede İngiltere Dışışleri Bakan yardımcısı ve Ankara'daki İngiltere elçisi de hazır bulunmuşlardır. Görüşmelere İngiltere Dışışleri Bakan yardımcısı, konferans ile ilgili uygulanması gereken bazı hususları dile getirerek başlamıştır. Bu hususları özetleyecek olursak; konferansta yapılan görüşmeler ortak tebliğ halinde basına verilmelidir. Konferansa davet eden taraf İngiltere olduğu için, başkanlık da onda olmalıdır. Açılış

⁴⁴¹ BCA., 030-01-00-00-36-219-2-1.

⁴⁴² BCA., 030-01-00-00-1-8-19-1.

konuşmasını da aynı nedenden ötürü İngiltere yapmalıdır. Heyet başkanları kendi hükümetlerinin görüşlerini açıkça ifade etmeli, konuşmaları bir diğer hükümete cevap verme niteliğinde olmamalıdır. Bu şekilde her gün bir hükümetin sözcüsü konuşacak ve üç günde bu görüşler bildirilecektir. Görüş bildirme kısmı bitince tartışma kısmı başlayacaktır. Celseler saat 11.00’da başlayıp öğleye kadar sürmeli, öğleden sonraları ve akşamlar özel görüşmelere ayrılmalıdır.⁴⁴³ Konferans ile ilgili uyulması gereken prosedür açıklandıktan sonra Türk temsilciler Macmillan’a, İngiltere’nin Yunanistan’a bazı tavizler verme ihtimalinin bulunduğunu öğrendiklerini, böyle bir durumda Türkiye’nin asla İngiltere yanında yer almayacağını, ancak İngiltere’nin Kıbrıs’taki statükonun korunması yönünde karar alırsa Türkiye’nin onu sonuna kadar destekleyeceğini belirtmiştir. Adnan Menderes’in de verdiği demeçte buna değindiğini söylemiştir. Bunun üzerine Macmillan; çözüm konusunda tam bir düşüncelerinin olmadığını, daha konferans başlamadan büyük konuşmanın ve kesin bir yol çizmenin doğru olmadığını ayrıca self determinasyonu engellemekte ısrarcı olmanın ve sömürge yönetimini sürdürmenin oldukça zor olduğunu dile getirmiştir. Macmillan’ın bu sözlerine karşılık Türk tarafı tekrar söz alarak; Kıbrıs’ta statükonun korunmasının Türkiye tarafından, Türk – İngiliz dostluğu açısından önem arz ettiğini, eğer İngiltere bu statükoyu bozmak için bir harekette bulunursa, Türkiye’nin de coğrafi, tarihi ve stratejik sebeplerle Kıbrıs’ı almak istemesinin kaçınılmaz olacağını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

“...Türkiye için Kıbrıs meselesi Türk – Yunan münasebatı bakımından bir mihenk taşıdır. Biz Yunanlılarla olan dostluğumuzu onların megallo idealarını bırakmaları esasına istinat ettirmiş bulunuyoruz. Kıbrıs’ın talep edilmesi megallo ideanın yeniden canlanması demektir. Türk efkâr-ı umumiyesi bunu böyle anlamakta ve böyle hissetmektedir. Hükümet olarak bunu biz de başka türlü göremiyoruz. Türkiye’nin bir zamanlar Ankara’ya kadar gelmiş olan Yunanlıların adaları tarafından muhasara edilmesine katiyen rızamız yoktur.

Yunanistan bu davasında ısrar ederse Türk – Yunan dostluğunun aynı şekilde devam etmesi imkânsız bir hale gelecektir. Bunu bütün dostlarımız bilmelidir. Kıbrıs davasının vüsâtı adayı çoktan aşmakta, Balkanlarda bu işin hafife alınması ve Yunanistan’a taviz verilerek halledileceğinin sanılması Balkanlarda ve Yakın ve Orta Şark’ta bin bir emekle kurulan müdafaa cephesinin büyük sarsıntılara sahne olmasını ve zayıflamasını göze almak demektir...”⁴⁴⁴

Konferans öncesi yapılan bu görüşme, İngiltere’nin Kıbrıs konusunda henüz net bir kararının bulunmadığını ortaya koymuştur.

⁴⁴³ BCA., 010-09-109-341-4-1.

⁴⁴⁴ BCA., 010-09-109-341-4-3.

29 Ağustos 1955'te başlayan Londra Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden heyete başkanlık eden Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu burada, Kıbrıs'taki statükonun korunması yani Adanın İngiliz egemenliğinde kalmasını istediklerini açıklamıştır. Eğer statükoda bir değişiklik yapılması öngörülüyorsa Adanın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Adanın Lozan Antlaşması ile İngiltere'ye bırakıldığını eğer İngiltere Ada üzerindeki haklarından vazgeçmeye hazırsa Lozan Antlaşmasında yer alan ilgili maddenin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. BM yasasında yer alan kendi kaderini kendi tayin etme ilkesinin de yeterince açık olmadığını bunun karışıklıklara sebep olduğunu da sözlerine eklemiştir. Zorlu, Kıbrıs'taki Türk ve Rum nüfusa her bakımdan eşit haklar tanınması şartı ile muhtar bir idare kurulmasına da razı olabileceklerini söylemiş fakat Yunanistan buna eşit haklar şartından ötürü sıcak bakmamıştır.⁴⁴⁵ Yunanistan bu konferansa da kafasındaki sabit düşünce olan Enosis isteği ile gelmiş diğer türlü çözüm önerilerine yanaşmamıştır. Dolayısı ile ortak çözüm arayışı ile toplanan konferanstan sonuç alınması imkânsız hale gelmiştir.

Londra Konferansı devam ettiği sırada, tarihe 6-7 Eylül olayları olarak geçen olayların başlaması ve zaten konferansta ortak çözümün bulunamaması nedenleri ile bu görüşmeler 7 Eylül 1955 tarihinde kesilmiş ve konferans sonuç alınmadan dağılmıştır.⁴⁴⁶ Milliyet Gazetesi bu haberi "*Londra Konferansı Akamete Uğradı*" manşeti ile vermiştir. Haberde konferansın 7 Eylül 1955 tarihinde oldukça hararetli geçen bir oturumu sonrası dağıldığı bilgisi verilmiştir. Yunanistan'ın self determinasyon fikrinde olan inadı sebebiyle McMillan'ın sunduğu self government (kendi kendini yönetme/öz yönetim) teklifinin müzakere bile edilemediği de haberde yer almaktadır. Bu konudaki İngiliz ve Türk görüşlerinin de küçük ayrılıklar dışında birbirine çok benzedikleri bildirilmiştir. Yapılan son oturumda Türk heyeti başkanı Fatin Rüştü Zorlu, İngiliz temsilciye İngiltere'nin Kıbrıs'taki egemenliğinden vazgeçip geçmeyeceğini sormuş ve İngiltere'nin böyle bir niyetinin olmadığı cevabını almıştır. Bunun üzerine Zorlu, İngiltere'ye herhangi bir zamanda self determinasyona imkân tanıyıp tanımayacağını sormuş ve Kıbrıs'ı coğrafi, stratejik, hukuki durumu nedeniyle self determinasyona uygun görmedikleri cevabını almıştır.

⁴⁴⁵ DEĞERLİ, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", s. 91.

⁴⁴⁶ KODAL, Tahir, "Kıbrıs Sorununun Çözümü Konusunda Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim'in Başbakan Adnan Menderes'e Sunmuş Olduğu Rapor", *Belgi Dergisi*, Denizli, 2013, C.1, S.6, s. 773.

Türk heyeti görüşme yaptıkları İngiliz diplomatların; “Beklenen şey bu idi. Yunanlıların reddi karşısında Kıbrıs’ta bir şey değişmeyecek. Türklerin istediği de bu idi.”⁴⁴⁷ dedikleri belirtilmiştir.

D. 6 – 7 Eylül Olayları ve Kıbrıs

Londra’da 29 Ağustos 1955’te Kıbrıs konusunda görüşüp uzlaşmak için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerinin katılımı ile başlayan konferans, tarafların kendi tezlerinde ısrar göstererek ortak bir çözüme varamamaları şeklinde devam ederken Atatürk’ün Selanik’te doğduğu eve bomba atıldığı haberinin yayılması üzerine 7 Eylül 1955’te sona ermiştir.

5 Eylül 1955 gecesi Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evin yakınında bir bomba patlamış ve İstanbul Ekspres gazetesi haberi büyük puntolar ile yazdığı başlıklarla “*Atamızın Evi Bomba İle Hasara Uğradı*” manşeti ile vermiştir.⁴⁴⁸ Patlayan bombanın etkisi ile evin sadece camları kırılmış, eve başka herhangi bir zarar gelmemiştir.⁴⁴⁹

1955 yılı Ağustos ayına gelindiğinde Türkiye’deki mevcut durum, içte DP hükümetinin muhalefet CHP ile çekişmeleri yönünde ilerlerken, dışta da özellikle Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs konusunda yaşanan anlaşmazlıklar şeklindedir. 29 Ağustos’ta Kıbrıs konusunda bir uzlaşma sağlamak için toplanan konferans da Türkiye lehine sonuç vermeyecek bir şekilde devam ederken 5 Eylül 1955’te Başbakan Adnan Menderes İstanbul’da KTC kurucularından olan Hikmet Bil ile bir yemekte bir araya gelmiştir. Bu yemekte Menderes’in Bil’e Londra Konferansında olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun kendisine gönderdiği bir telgraftan bahsettiği söylenmektedir. İddiaya göre Zorlu telgrafında Menderes’e, Londra Konferansında tıkanıklarını, müzakerelerin zor geçtiğini ve istenilen sonuca ulaşmanın zor olduğunu bu nedenle Türk kamuoyundan yükselecek bir sese ihtiyaç duyduklarını yazmıştır. Türkiye’den bu yönde bir beklenti içinde olduklarını

⁴⁴⁷ MİLLİYET, 08.09.1955.

⁴⁴⁸ DEMİR, Şerif, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S. 12, s. 43.

⁴⁴⁹ SEVİNÇ, Derya, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, 2017, s. 183.

bildirmiştir. Adnan Menderes'in Hikmet Bil ile paylaştığı bu bilgiyi Bil'in de hemen aynı gün KTC üyeleri ile paylaşmış olduğu söylenmektedir.⁴⁵⁰ 1960 darbesi sonrasında Yassıada yargılamalarında 6 – 7 Eylül olayları ile ilgili de duruşma yapılmıştır. DP hükümeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Adnan Menderes'e Londra'dan gönderdiği telgrafı daha Londra Konferansı başlamadan önce gönderdiğini dolayısıyla görüşmeleri Türkiye lehine çevirmek için Türkiye'den yükselecek ve Yunanistan'ı korkutacak bir kamuoyu sesini istemesinin bu aşamada bir mantığının olmayacağını söyleyerek⁴⁵¹ bu konudaki aksi iddiaları yalanlamış ve savunmasını yapmıştır. Ahmet Emin Yalman da anılarını yazarken Fatin Rüştü Zorlu'nun, Türkiye'de 6 – 7 Eylül olaylarını tetikleyici bir isteğini bildiren bir telgrafının olmadığını, Dışişleri arşivinde de böyle bir belgenin bulunmadığını yazmıştır.⁴⁵² Adnan Menderes'in Hikmet Bil ile görüşmesi sonrası KTC üyeleri tarafından “Kıbrıs Türktür” yazılı 20.000 adet afiş bastırılmış ve bu afişleri ev ve işyerlerine dağıtma görevi cemiyetin üniversite öğrencileri üyelerine verilmiştir.⁴⁵³

Selanik'te Atatürk'ün evi ve Türk Konsolosluk Binasına yapıldığı söylenen bombalı saldırı haberi, Türkiye'de başta İstanbul Ekspres Gazetesi olmak üzere diğer bazı gazeteler tarafından da duyurulmuştur. Hürriyet Gazetesi “Kıbrıs'taki tedhiş için Yunanlılara ihtar”, “Patrikhane'ye Kıbrıs Türk'tür levhası asıldı”, “Şehirde nahoş hadiseler”, “Bayrağa, büyüklere dil uzatan Rum az daha linç edilecekti” gibi manşetlerle haber verilirken Akşam Gazetesi “Londra Konferansı çıkmaza giriyor” başlığı atmıştır. Yeni Sabah Gazetesi “Bu hayâsız şımarık artık durdurulmalı”⁴⁵⁴ manşetini atmıştır.

Selanik'te yaşanan bu olayın kamuoyuna duyurulması sonrası 6 Eylül 1955'te KTC halka bir çağrı yapmış ve öğleden sonra olanları protesto etmek amacı ile Taksim meydanında bir miting düzenleneceğini duyurmuştur.⁴⁵⁵ Yapılan bu mitinge katılan gruplar ellerinde Türk bayrakları ve Atatürk resimleri ile “Kıbrıs

⁴⁵⁰GÜVEN, Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 62.

⁴⁵¹SAKİN, Serdar, DOKUYAN, Sabit, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010, s. 210.

⁴⁵²YALMAN, Ahmet, Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2: 1922-1971*, İstanbul, Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, 1997, s. 1647.

⁴⁵³GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 61.

⁴⁵⁴KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 222.

⁴⁵⁵GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 13.

Türk'tür ve Türk Kalacaktır!" sloganları ile Taksim Cumhuriyet Anıtı önüne gelmişlerdir. Burada önce İstiklal Marşı okumuş ve göndere Türk bayrağını çekmişler sonra da halkı kıskırtıp galeyana getirecek türden konuşmalar yapmışlardır.⁴⁵⁶ Özellikle Kıbrıs konusunda son dönemlerde zaten hassasiyet yaşayan halkın, milli hislerinin böyle bir ortamda kabarması gayet normaldir. Yine 6 Eylül günü, KTC Genel Sekreteri Kamil Önal, bir gazeteye verdiği demeçte, "Mukaddesata el uzatanlara bunu çok pahalı ödeteceğiz. Ödeteceğimizi alenen söylemekte artık bir mahsur görmüyoruz" demiştir. Aynı gün İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, Birinci Ordu Müfettişliğine gönderdiği bir yazı ile Selanik'te yaşanan bomba olayından ötürü İstanbul'daki Rumların zarar görmemesi için gereken askeri önlemlerin alınması konusunda ricada bulunmuştur.⁴⁵⁷ Buradan hareketle İstanbul Valisi'nin, Rumlar aleyhine yaşanacak olayları tahmin etme ihtimalinden ziyade yaşanacaklardan haberdar olma ihtimali daha yüksektir. İstanbul'da olayların başladığı 6 Eylül akşamı Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes Ankara'ya doğru trenle hareket etmişlerdir. Sapanca'ya vardıklarında İstanbul'dan aldığı bir telgrafla oradaki durumun vahim olduğunu öğrenen Menderes, buradan kara yolu ile hemen geri dönmüştür. Menderes, İstanbul'a vardığında Londra Konferansı'nda bulunan Fatin Rüştü Zorlu ile telefonla görüşmüş, İstanbul'da yaşananları kısaca özetleyerek konferanstan çekilmeleri talimatını vermiştir. Bunun üzerine Fatin Rüştü Zorlu Selanik'te Atatürk'ün evine Yunanlılar tarafından atıldığı düşünülen bomba olayını öne sürerek, bu durumda görüşmeleri daha fazla sürdüremeyeceğini söyleyip konferanstan çekilmiştir. Konferansta bulunan Yunanlı heyet olaylardan haberdar olmadıklarını ve çok derin üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir. Türkiye'nin çekilmesinden sonra konferans devam etmeyerek, sonuç alınmadan dağılmıştır.⁴⁵⁸

Selanik'te meydana gelen bombalama haberi duyulduktan sonra KTC Genel İdare Kurulu olağanüstü bir toplantı yapmış ve toplantıda görüşülen hususları Türklere ve Yunanlılara duyurma çabasına girmiştir. Toplantıda görüşülen hususlar:

-Selanik'te bulunan Atatürk'ün doğduğu evin tüm Türkler için çok önemli bir manevi değer olduğu,

⁴⁵⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 223.

⁴⁵⁷ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 88.

⁴⁵⁸ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 95-96.

-KTC olarak bu evin bombalanmasını Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne yapılmış bir saldırı olarak algıladıklarını ve sabırlarının taşmak üzere olduğu,

-Yunan resmi mercilerinin olayı gerçekleştirenleri bulup cezalandıracağına olayı bir Yunanlının gerçekleştirmiş olduğuna inanmadıklarını söyledikleri ve bu söylemlerinin olayda Yunan resmi mercilerinin de parmağının olduğunun göstergesi olduğu,

-Ve son olarak Yunan hükümetin bu şekilde devam etmesi halinde Türkleri karşılarında bulacakları⁴⁵⁹ şeklinde aktarılabilir.

Yapılan çağrılar sonucu Taksim meydanında oluşan kalabalık yığınlar, burada yapılan milli bilinci açığa çıkaran konuşmalar ve bu yönde atılan sloganlar ile iyice galeyana gelerek dükkânların bulunduğu yere doğru yürüyüşe geçmişlerdir. Dükkânlardan Rumlara ait olanlara saldırılara başlamışlardır.⁴⁶⁰ Bu dükkânlara girilerek içerisindeki eşyalar dışarı atılmış ve burada parçalanmıştır. Saldırı odağı olarak sadece Rum dükkânları hedeflenmemiştir. Rumların yaşadığı evlere de girilerek evlerdeki eşyalar pencerelerden dışarı atılıp parçalanmıştır. Rum kiliseleri ve Rum mezarlıkları da bu olaylardan nasibini almıştır. Bazı Rum mezarları açılmış ve içerisinden çıkan kemikler parçalanmıştır. Yeni gömülmüş ve henüz çürümemiş olan cesetlerin bıçaklarla parçalandığı da gerçekleşen olaylar arasında gösterilmektedir.⁴⁶¹ Toplanan göstericiler bir yandan saldırılarını sürdürürken diğer yandan da halka kışkırtıcı çağrılar yapınca kalabalık gitgide büyümüştür. Örneğin, Beyoğlu'nda sabaha kadar açık olan bir kahvehaneye 6 Eylül gecesini bir gösterici girerek *"Siz ne biçim Türksünüz! Tüm halk ayaklandı siz daha hala oturmuş burada kart oynuyorsunuz"* demiş ve bunun üzerine kahvede oturanların çoğu yağmacı kalabalığa katılmışlardır. Tıpkı bu kahvehanede olduğu gibi göstericileri izlemek için toplanan kalabalığa da birlik çağrısı yapılmıştır.⁴⁶² Olaylar başladığında saldırıya uğrayan Yunanistan Konsolosluğu ile Patrikhane binaları güvenlik kuvvetleri tarafından koruma altına alınmıştır. Saldıran yığınlar ellerine Rum ev ve işyerlerinin yazılı olduğu listeleri alarak saldırı ve yağma olaylarını organize bir şekilde yapmışlardır. Girdikleri mahallelerde Türklerin yaşadığı ev ve işyerlerine Türk

⁴⁵⁹ MİLLİYET, 07.09.1955.

⁴⁶⁰ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 104.

⁴⁶¹ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 98.

⁴⁶² GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 15.

bayrağı asmaları yönünde çağrılar yapmışlardır.⁴⁶³ 6 – 7 Eylül olaylarını bizzat yaşayan Gazeteci Garbis Özatay olay gecesi ile ilgili anılarını yıllar sonra Milliyet Gazetesine şöyle anlatmıştır:

“6 Eylül akşamı Florya’daki yazlığımızdaydık. O zamanlar 8 yaşındaydım. Ailemin telaşlı konuşmalarını duyuyordum. Dedem bir ara pencereden başını uzatarak, aşağıdaki gruba, ‘Acele etme evlat, arıyoruz’ diye seslendi. Aşağıdakiler de ‘Çabuk bayrağı asın yoksa evi ateşe vereceğiz’ diyorlardı. Annemin kırmızı sabahlığının kolları, babamın da beyaz gömleği kesilip aceleyle ay – yıldız yapıldı. Toplu iğneyle tutturdular ve yaptıkları bayrağı bir sopaya geçirip pencereden gösterdiler. Karanlıkta bayrağa çok dikkat edemeyen grup, selam vererek gitti. Harbiye’de Yorgancı Ali’nin dükkânı vardı. Vitrindeki yorgancı kelimesini Yorgo sanıp dükkânı ateşe vermişlerdi.”⁴⁶⁴

Taksim meydanında başlayıp Beyoğlu ve İstiklal Caddesi boyunca devam eden yağma olayları kısa sürede İstanbul’un birçok bölgesine yayılmıştır. Sokaklar, iş yerlerinden atılıp parçalanmış çeşit çeşit kumaşlar, hepsi parçalanmış, daktilolar, radyolar, elektrikli süpürgeler, buzdolapları, pastalar, şekerlemeler ve manavlardan atılan sebze meyve parçalarıyla dolmuştur. Dönemi yaşayan kişiler parçalanıp sokaklara atılan bu eşyalardan dolayı dışarıda yürümenin bile neredeyse imkânsızlaştığını söylemişlerdir.⁴⁶⁵ O döneme tanıklık eden bir isim olan Yılmaz Karakoyunlu olaylar başladığı sırada Taksim’de bulunduğunu söylemiş ve ilk izlenimlerini paylaşmıştır:

“Olaylar başladığında Londra Oteli önündeydim. Ata’nın evinin bombalandığı haberi radyoda duyulunca, Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Mithat Perin’in sahibi olduğu İstanbul Ekspres gazetesi, bu haber için ikinci baskı yaptı. Gazete iki saatte 300 bin gibi rekor satış yaptı. Haber üzerine Kıbrıs Türk’tür Derneği ve üniversite öğrencileri tarafından bir gösteri düzenlendi ve gruplar halinde Taksim’e doğru yürüyüş başladı. İlk gördüğüm olay, Galatasaray’daki Lion Mağazasının tahrip edilmesi idi. Bir diğer grup, İstiklal Caddesinin önde gelen kuyumcularından Diamanştayn Mağazasının vitrinini parçalayıp, mücevherleri tahrip etti. Kimsenin cebine mücevher parçası attığını görmedim. Aya Triada Kilisesi ateşe verilmişti. Baylan, İnci, Park, Haylayf pastaneleri, Atlantik birahanesi yakıldı, yıkıldı. Hareket sonra İstanbul’un diğer muhitlerine de yayıldı. Bazı papazların sünneti ortaya çıktı. Kumaş ticareti yapan Necmi Rıza, o dönemde çok ünlü bir ses sanatçısıydı. Bu hareket başlayınca mağazasının da yağmalanacağı endişesine kapılmış ve dükkân kapısının önünde mevlit okuyarak tahribatı önlemeye çalışmıştı.”⁴⁶⁶

Olaylara tanıklık eden ve sonraki yıllarda yaşananlara dair anılarını anlatan kişilerin çoğu, benzer şeylerden bahsetmektedirler. Bir anda başlayan büyük bir yağma hareketi, paramparça eşyalarla dolu sokaklar ve yağmadan kurtulmak için kısa sürede çözüm üretmeye çalışan insanlar...

⁴⁶³ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 223-224.

⁴⁶⁴ MİLLİYET, 07.09.2005. (YILMAZ, Önay, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları 2”, s. 14.)

⁴⁶⁵ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 18.

⁴⁶⁶ MİLLİYET, 07.09.2005. YILMAZ, Önay, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları 2”, s. 14.

Taksim’de başlayan protesto mitingi ve sonrasında artan saldırılar esnasında polis teşkilatı çıkan olayları yatıştırmak için herhangi bir önlem almamışlardır. Olayların yayılmasıyla bazı polislerin karakollardan dışarıya ertesi gün sabaha kadar hiç çıkmayıp geceyi orada geçirdikleri gözlemlenmiştir. Hatta bazı görgü tanıkları olay yerinde bulunan polislerin alkış tuttuğunu belirtmişlerdir. Bir karakolun karşısındaki fırının sahibi olan ve neredeyse her günün sonunda dükkânında satılmayıp kalan yiyecekleri bu karakoldaki polisler götüren Arnavut asıllı kişinin fırını da, bu kişi Rum sanılarak yağmaya uğramıştır. Olayın üzerine fırıncı karşısındaki polis karakoluna giderek yardım istediğinde komiser ona, müdahale edemeyeceğini o gün polis değil Türk olduğunu⁴⁶⁷ söyleyerek yardımda bulunmamıştır. İstanbul’da Polis ve Rum halk arasında olaylar bu şekilde cereyan ederken aynı mahallelerde, aynı binalarda Rumlar ile komşu olan bazı Türklerin, Rumlara destek çıkmalarına da sıkça rastlanmıştır. 6 – 7 Eylül olaylarını yaşayan yazar Giovanni Scognamillo’nun ifadesine göre, Beyoğlu’nda oturduğu binanın altındaki kunduracı, dininde namazında hacı bir Türk iken kunduracının yanındaki dükkân da bir Rum marangoza aittir. Giovanni Scognamillo, 6 Eylül günü Türk olan hacı amcanın marangoz dükkânının önüne bir sandalye koyup oturduğunu ve böylece Rum komşusunun dükkânını koruduğunu aktarmıştır.⁴⁶⁸

İstanbul’da kısa süre içerisinde ortaya çıkarak şiddetlenen olaylar etkisini İzmir’de de hissettirmiştir. İzmir’de yerel bir gazete olan Gece Postası gazetesinde 6 Eylül 1955 tarihinde yazılan bir haber buradaki olayların başlamasında kışkırtıcı unsur olmuştur. Söz konusu haberde Konak’ta Yunan bayrağının dalgalanmaması gerektiği yazmaktadır.⁴⁶⁹ İzmir’de uluslararası bir fuar dönemi olması nedeniyle öfkeli halk fuarda toplanarak fuar meydanındaki Yunan bayrağını indirip yerine İstiklal Marşı ile birlikte Türk bayrağını çekmişlerdir. Buradan yürüyüşe geçen grup Yunan pavyonunu yakmıştır.⁴⁷⁰ Sırasıyla Yunan Konsolosluğunu da ateşe veren grup kiliseleri de tahrip etmiştir. Yakılan bu Konsolosluk binasının yerine Türk hükümetinin daha sonra yeni bir bina vermesi ve bu binanın açılışı esnasında Ulaştırma Bakanı Muammer Çavuşoğlu’nun hazır bulunması muhalefet tarafından

⁴⁶⁷ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 20-21.

⁴⁶⁸ MİLLİYET, 07.09.2005. YILMAZ, Önay, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları 2”, s. 14.

⁴⁶⁹ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 97.

⁴⁷⁰ CANKUT, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964)*, s. 75

eleştiriye neden olmuştur. İzmir’de çıkan olaylarda tahribe uğrayan ev sayısı 14, işyeri sayısı 6, araç sayısı 5 olmakla beraber 1 pansiyon ve İngiliz Kültür Merkezi zarara uğramıştır.⁴⁷¹

Tıpkı İstanbul ve İzmir’deki gibi Ankara’da da insanlar gruplar halinde toplanmaya başlamışlardır. Önce akşam vakti Ankara’daki Yunan Konsolosluk binası önünde toplanan kalabalık, polislerin müdahaleleri ile olaysız şekilde dağıtılmıştır. Fakat gecenin ilerleyen saatlerinde Ulus meydanında bir araya gelen topluluk, Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi önlerine gelerek burada gitgide artan bir kalabalık oluşturmuşlardır. Kişi sayısının çoğalmasıyla polisin müdahalesi zorlaşınca askeri birliklerden alınan yardımla kalabalık olaysız şekilde dağıtılabilmektedir.⁴⁷² Tüm Türkiye’de duyulup adeta yankılanan olaylar Eskişehir, Adana gibi bazı şehirlerde de gösteri girişimlerinin olmasına sebep olmuştur. Fakat bu şehirlerde yapılmak istenilen gösteriler KTC üyeleri ve polis teşkilatı tarafından engellenerek halk sakin olmaya çağırılmıştır.⁴⁷³ İstanbul’da yetkililerin olayları dizginlemek ile ilgili hiçbir faaliyeti bulunmazken diğer illerde bunun tam tersinin yaşanması oldukça ilgi çekicidir. Özellikle polis teşkilatının İstanbul ve diğer illerde yaptığı farklı uygulama akla, yüksek bir merciden bu yönde talimat aldıklarını getirmektedir. Polis teşkilatının bir şehirdeki olaylara müdahale etmeyeyim, diğer şehirlerdeki olayları engelleyeyim diye kendi kafasından karar vermesi olası görünmemektedir.

7 Eylül 1955’te saat 21.00 sularında İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul’un askeri birliklerle çevrilmesini emretmiştir. Aynı gece İçişleri Bakanı Namık Gedik de Ordu Komutanına, askerlerin emrine uymayıp yağmalara devam eden olursa onlara asker tarafından ateş edilebileceği kararının alındığını bildirmiştir. Olayların duyulmasının ardından hemen olağanüstü hâl ilân edilmiştir. Sonrasında ise 7 Eylül 1955 gecesi 02.30’da sıkıyönetim ilân edilerek⁴⁷⁴ olaylar kontrol altına alınmaya başlanmıştır. İlân edilen bu sıkıyönetim sadece İstanbul, İzmir ve Ankara için geçerli kılınmıştır. Sıkıyönetim idaresinin bir uygulaması olarak bu üç ilde saat

⁴⁷¹ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 228-229.

⁴⁷² CANKUT, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964)*, s. 76.

⁴⁷³ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 90.

⁴⁷⁴ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 243.

24.00 ila 05.00 arasında sokağa çıkmak yasaklanmıştır.⁴⁷⁵ Bu yasak yaklaşık bir hafta uygulandıktan sonra, halkın kurallara uymasından dolayı saatlerde değişiklik yapılarak 24.00 ila 04.00 arası sokağa çıkmak yasaklanmıştır. Nöbetçi eczaneler sokağa çıkma yasağının dışında tutulmuştur. Yasağın olduğu saatlerde çalışması gereken yerlerin de sıkıyönetim komutanlığından gerekli izni alarak çalışmasına müsaade edilmiştir. Yine sıkıyönetim uygulaması kapsamında okul, fabrika ve ibadethane gibi yerler dışında yapılmak istenen her türden toplantı ve benzeri toplu faaliyetler yasaklanmıştır. 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu kutlama törenleri de bu yıl için sıkıyönetim uygulaması kapsamında yasaklanmıştır. Ankara'da 9 Eylül 1955, İstanbul'da 10 Eylül 1955 tarihinden sonra gerekli mercilere önceden haber verilmesi ve saat 23.00'da sonlandırılması şartı ile açık ve kapalı mekânlarda düğün, nişan, sünnet gibi organizasyonların yapılmasına izin verilmiştir. Halkı kışkırtıp galeyana getirecek her türlü bayrak, afiş ve flamanın asılması da bu süre içinde yasaklanmıştır. Basın da sıkıyönetim uygulamalarından nasibini almış ve büyük kısıtlamalara uğratılmıştır. Bu sıkıyönetim uygulamaları ilk başlarda daha katı iken ilerleyen zamanlarda biraz daha yumuşatılmıştır.⁴⁷⁶ Bunda şüphesiz ki uygulamaların yapıldığı illerdeki halkın tutumu etkili olmuştur. Olayların durulması ve konulan yasaklara uyulması beraberinde kurallarda yumuşamayı getirmiştir. 6 – 7 Eylül olaylarının yarattığı sıkıyönetim dönemi Ankara ve İzmir için 1955 yılı Aralık ayına kadar, İstanbul için ise 1956 yılı Haziran ayına kadar devam etmiş ve sonrasında uygulamadan kaldırılmıştır.⁴⁷⁷ Yaşanan hadiselerin tamamen denetim altına alınması Ankara ve İzmir'de üç ay sürerken İstanbul'da dokuz ayı bulmuştur. Bu nedenle sıkıyönetim ilân edildiğinde İstanbul için öngörülen altı ay süresi üç ay daha uzatılmıştır.

Olayların bir anda başlayıp hızlı bir şekilde içinden çıkılmaz hâle gelmesinin ardından 7 Eylül 1955'te Kıbrıs Türk'tür Cemiyetinin İstanbul şubelerinden 87 kişi 6 – 7 Eylül olaylarını planlayıp başlatma suçu gerekçe gösterilerek tutuklanmıştır. Cemiyetin İzmir şubesinden de tutuklamalar olmuştur.⁴⁷⁸ İstanbul'da tutuklananlar arasında başta Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti Genel Başkanı Hikmet Bil gelmektedir. Tutuklanan üyeler Harbiye cezaevine gönderilmiştir. Tutuklanan üyeler beş ay sonra

⁴⁷⁵ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 31.

⁴⁷⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 245-246.

⁴⁷⁷ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 108-109.

⁴⁷⁸ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 63.

serbest bırakılmışlardır. En başta tutuklanan Hikmet Bil ise serbest bırakıldıktan sonra hükümetin verdiği kararla Basın Ataşesi olarak görevlendirilmiş ve Beyrut'a gönderilmiştir.⁴⁷⁹ Hikmet Bil'in olayların planlayıcısı ve sorumlusu olarak görülmesine rağmen ortalık yatışınca cezasının sona ermesi ve bununla kalmayıp hükümet tarafından göreve getirilmesi ilgi çekici bir husustur.

Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti üyelerine yapılan tutuklamalardan sonra 8 Eylül 1955'te hükümet tarafından alınan bir karar ile bu Cemiyet kapatılmış ve Cemiyetin tüm evrak ve parasına da el konulmuştur.⁴⁸⁰ Bu durumda cemiyet için oluşturulan manzara, cemiyet üyeleri tarafından Taksim meydanında düzenlenen protesto mitingi sonrası mitingi düzenleyenlerin kışkırtmaları sonucu büyük ve öfkeli bir kalabalığın oluşması, bu kalabalığın yağma ve şiddet olaylarına sebebiyet vermeleri şeklindedir.

Olayların yaşandığı tarihler Türkiye için iç ve dışta bazı problemlerin artış gösterdiği zamana denk gelmiştir. Demokrat Parti iktidar döneminin ikinci yarısı artık ekonomik problemlerin biraz daha gün yüzüne çıktığı, muhalefetle siyasi problemlerin biraz daha artış gösterdiği bir dönem olmuştur. Dış problemlerin başında da Kıbrıs sorunu yer almaktaydı. Olayların çıktığı gün İstanbul'da bazı uluslararası kongrelerin yapıyor olması, İzmir'de İzmir Fuarının açık olması gibi durumlardan ötürü, olayların ülke içi ve dışına aksettirilmesi daha kolay olmuştur. Olaylar birçok yerli ve yabancı gazetecilerin önünde gerçekleşmiştir.⁴⁸¹ 6 – 7 Eylül olayları Yunanistan'da da büyük yankı uyandırmıştır. Yunan hükümeti, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve yapılan bomba eylemini bir Yunanlının yapmış olduğuna inanmadıklarını ve yaşanan bu olaydan dolayı duydukları üzüntüyü dile getirmiştir. Ve hatta yaşanan bu olaydan doğan maddi hasarı da karşılayabileceklerini açıklamışlardır. Ayrıca Türkiye'de yaşanan olaylar karşısında Türk hükümetinin üzerine düşen görevi yeterince yapamadığını ve bu yüzden olayları kontrol altına alamadığını belirterek Menderes hükümetini suçlamışlardır.⁴⁸²

6 – 7 Eylül olaylarını New York Times Gazetesi de 8 Eylül 1955 tarihli yayınında “Kıbrıs Davası ve Türkiye'deki Nümayişler Çok Korkunç Neticeler Doğurabilir” başlığı ile duyurmuştur. Bu yazıda, yaşanan şiddet ve yağmalama

⁴⁷⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 233.

⁴⁸⁰ MİLLİYET, 09.09.1955.

⁴⁸¹ DEMİR, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, s. 43.

⁴⁸² SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 166.

olayları tehlikeli, gereksiz, mantıksız ve korkunç olarak tanımlanmıştır. Yazıda ayrıca Türk ve Yunan hükümetlerinin, vatandaşlarını sakinlik ve sükûnete davet etmesinin gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁸³

6 – 7 Eylül olayları Türkiye’de devam edip dünyada yankı uyandırırken Kıbrıs’ta da durum karışıktır. Hem yaşanan olayların etkileri hem de bir süredir Adada devam eden EOKA terör örgütünün yıkıcı faaliyetleri burada bazı ilave önlemler alınmasına sebep olmuştur. Türkiye’de olayların yaşandığı günlerde, Milliyet Gazetesinde belirtildiğine göre Kıbrıs’ta çok geniş çaplı bir arama başlatılmış, ev ve işyerleri dikkatle aranmıştır. Başpiskopos Makarios’un da yolda giderken arabası durdurularak üzeri aranmıştır. Şüpheli görünenler hemen gözaltına alınmışlardır. Alınan üç Rum’un üzerinden çıkan bir defterde ise EOKA’cılarının düşmanlarının bir listesi çıkmıştır. Listede Türk isimlerinin de olduğu tespit edilmiştir.⁴⁸⁴

8 Eylül 1955 tarihinde Makarios da Kıbrıs’ta dağlar içinde bulunan manastırda bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıya binlerce kişinin katıldığı bildirilmektedir. Yaptığı bu toplantıda Makarios, Rum halkının kendi başına yaşayabilmesi için sonuna kadar çarpışması gerektiğini söylemiştir. Bu toplantıda Makarios, “*Bizi ne hapis, ne sürgün ne de ölüm maksadımızdan uzaklaştırabilir*” diye bağırarak, onu dinleyen kalabalık da bunun üzerine “*Kanımızı son damlasına kadar akıtacağız*” şeklinde cevap vermiştir.⁴⁸⁵

6 – 7 Eylül olayları kontrol altına alındıktan sonra, olaylardan dolayı meydana gelen maddi hasar tespiti yapılmıştır. Yapılan bu tespite dayanarak verilen rakamlar kaynaklara göre farklılık göstermektedir. 6 – 7 Eylül olayları sonrası Beyoğlu Bölgesi Sıkıyönetim Mahkemesinde hâkim olarak görev yapan Fahri Çoker’in arşivinde bulunan hasar raporuna göre; 4214 işyeri, 1004 ev, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 okul, 2 mezarlık ve 5.317 işletme saldırılar neticesinde hasara uğramıştır. Olaylar ile ilgili kapsamlı araştırmalar yapan Çoker’e göre; İstanbul’da Beyoğlu, Eminönü ve Fatih semtleri en çok tahribata uğrayan semtlerden ilk üçü olmuştur.⁴⁸⁶ Bu üç semtin aksine İstanbul’un Kartal semtinde de hiç olay

⁴⁸³ MİLLİYET, 09.09.1955.

⁴⁸⁴ MİLLİYET, 07.09.1955.

⁴⁸⁵ MİLLİYET, 10.09.1955.

⁴⁸⁶ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 34.

çıkmadığı ve maddi hasarın meydana gelmediği belirtilmektedir. Bunun sebebi Kartal'da Rum nüfusun yaşamamasıdır.⁴⁸⁷ Başka bir kaynak hasar gören 4340 atölye ve mağaza, 2000 ev, 110 lokanta, 83 kilise, 27 eczane, 21 fabrika, 12 otel, 11 klinik ve dispanser, 5 dernek binası, 3 gazete matbaası, 2 mezarlık olduğunu yazmaktadır.⁴⁸⁸ Olayların yaşanmasından sonra 16 Eylül 1955'te Başbakan Adnan Menderes'in de katılımı ile İstanbul'da Ticaret Odası üyeleri arasında olağanüstü bir toplantı yapılmıştır. Yapılan bu toplantıda İdare Heyeti adına Kâzım Yurdakul söz alarak, 6 Eylül'de raportörlerinin yaptığı mağaza hasar tespit rakamlarını aktarmıştır. Yurdakul'un verdiği bilgilere göre Taksim ile Tünel arasında 275, Tarlabası'nda 165, Yüksekaldırım'da 145, Bankalar Caddesi'nde 123, Tünel Caddesinde 68, Sirkeci ve çevresinde 86 olmak üzere olayların yoğunluk kazandığı bölgelerde toplamda 862 mağaza tahrip edilmiştir.⁴⁸⁹

Yaşanan olaylar sonucu yaralı sayısı 300 ila 600 kişi arası olarak verilmekte iken ölü sayısının da 15 kişi civarında olduğu tahmin edilmektedir. Balıklı Hastanesi Başhekimisi hastanelerine 60 Rum kadının tecavüz nedeniyle gelerek tedavi gördüğünü açıklamıştır.⁴⁹⁰

14 Eylül 1955 tarihinde yapılan bir toplantı sonrası Zararların Tespiti Komitesi ve Yardım Toplama Komitesi isimlerinde iki tane komite oluşturulmasına karar verilmiştir.⁴⁹¹ DP hükümeti, 6 – 7 Eylül olayları esnasında zarara uğramış olan Rumlara tazminat ödemek için bir kanun çıkarmıştır. Bu kanuna göre ödenecek tazminatın 60 milyon Türk Lirasını geçmemesine karar verilmiştir.⁴⁹² Yardım Toplama Komitesi Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın öncülüğünde Kızılay Başkanı Rıza Çerçel, Bursa Sanayi ve Ticaret Odaları Başkanı Üzeyir Avunduk, Yapı Kredi Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Kazım Taşkent ve Sanayi Odası Başkanı İbrahim Esi'den oluşturulmuştur. Bu komitede yer alan kişiler olaylarda maddi zarara uğrayan kişilere yardım amaçlı bağış kampanyası başlatmışlardır. Bu kampanya dâhilinde İş Bankasından ve İstanbul Ticaret Odasından 200'er bin Türk Lirası, Yapı Kredi Bankası ve İstanbul Sanayi Odasından 100'er bin Türk Lirası bağış istenmiştir.

⁴⁸⁷ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 93.

⁴⁸⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 253.

⁴⁸⁹ MİLLİYET, 17.09.1955.

⁴⁹⁰ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 39-40.

⁴⁹¹ KESER, *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 251.

⁴⁹² SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 127.

Basın kullanılarak herkese bağış yapmaları hususunda çağrı yapılmıştır.⁴⁹³ Yapılan tüm bu çalışmalar ve çağrılar sonucunda 31 Aralık 1957 tarihine gelindiğinde yapılan toplam bağış 8,7 milyon Türk Lirasına ulaşmıştır. Oluşturulmuş olan zarar tespit ve yardım komitelerine yapılan başvurulara göre zarar gördüğünü bildiren kişilerin sayısı 4433 kişi, bu kişilerin talep ettikleri tazminat miktarı ise 69.578.744 Türk Lirası olmuştur.⁴⁹⁴

6 – 7 Eylül olayları yaşanırken evler ve dükkânlardan eşyalar dışarı atılıp tahrip edildiği sırada bazı hırsızlık olayları da görülmüştür. Bu hırsızlık vakaları çok fazla olmamakla birlikte, çalınan eşyaların bulunması için daha çok gecekondu mahallelerinde aramalara başlanmıştır. Özellikle Kasımpaşa’da yapılan bir aramada çok fazla miktarda çalıntı eşya ortaya çıkarılmıştır. Hırsızlık yapan bazı kişiler de arama yapıldığını görünce çaldıkları eşyaları sokaklara bırakma yoluna gitmişlerdir.⁴⁹⁵

Olaylar kontrol altına alınıp hasar tespiti ve tazminat çalışmaları yapıldığı sırada diğer yandan da bu olayların sorumluları sorgulanmaya başlanmıştır. DP ilk önce KTC üyelerini yapılan yıkıcı faaliyetleri planlayıp başlatma suçu ile tutuklatıp cemiyeti kapattıktan sonra, ülkedeki komünistlerin çıkan karışıklıktan faydalanarak olayların şiddetlenip büyümesine neden oldukları gerekçesiyle komünist olarak daha önce fişlenmiş kişileri suçlamıştır. İstanbul’da kayıtlarda bulunan 67 kişilik bir grubun adresleri belirlenmiş ve bu kişiler belirlenen listelere göre evlerinden alınarak tutuklanmışlardır.⁴⁹⁶ Fakat bu listelerde yer alan bir kişinin 6 – 7 Eylül olaylarından altı ay önce ölmüş olduğu, diğer birinin de doğuda askerlik yapmakta olduğu anlaşılmıştır.⁴⁹⁷ Listede uzun süre önce ölmüş ve olayların çıktığı yerlerden uzakta görev başında bulunan isimlerin yer alması bu kişileri tutuklamalarının bir kanıtı dayanmadığını sadece varsayıma dayanarak gerçekleştirildiğini göstermektedir.

12 Eylül 1955’te sabah saatlerinde sıkıyönetimle ilgili hususları görüşmek için bir DP grubu toplantısı düzenlenmiş, öğleden sonra ise TBMM olağanüstü

⁴⁹³ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 41.

⁴⁹⁴ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 252.

⁴⁹⁵ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 111.

⁴⁹⁶ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 133.

⁴⁹⁷ DOSDOĞRU, *Hulusi, 6/7 Eylül Olayları*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993, s. 41.

toplantısı yapılmıştır. Sabah yapılan DP Meclis Grubu toplantısında Adnan Menderes bir konuşma yapmıştır. Menderes konuşmasında:

“Muhterem Arkadaşlarım; 6 – 7 Eylül hadiselerinin bir milli felaket olduğunu ifade ederek, hepimize ve Türk Milleti’ne geçmiş olsun demekle söze başlıyorum. Şurasını katiyetle ve sarahatle arz edeyim ki, karşısında bulunduğumuz hadise, Kıbrıs meselesinden doğan milli galeyanın ortaya koyduğu bir takım tahrikâttan ibaret değildir. Katiyetle ifade ediyorum ki, şekilleriyle hazırlanmış olan büyük bir komünist darbesinin karşısında bulunuyoruz. Şunu da tasrih edeyim ki, şayet Kıbrıs meselesi gibi, senelerden beri milli hisleri harekete getirmek yolunda kullanılmış olmasıyla yardım görmüş olsa idi, sadece bir komünist faaliyeti bu derecede kendileri bakımından muvafık neticeler elde edemezdi. Olsa olsa, hareket nezahat hudutları içinde bir nümayiş vaziyetini geçemezdi. Müsait olan zemini fevkalâde üstadane istismar eden komünistler, birer milli felaket diyebileceğimiz ağır bir vaziyet meydana getirmişlerdir. Bir an dahi gaflete düşmeden memleketin karşısında bulunduğu büyük bir tehlikeyi önlemek, maddi manevi bütün zararları telafi etmek için bütün gayretimizi sarf edeceğiz. Bu karışık vaziyette dünya komünistleri faaliyetlerini Türkiye üzerinde temerküz ettirmişlerdir. Türkiye’yi en cazip bir hedef olarak ele almışlardır. Zemini müsait görmektedirler.”⁴⁹⁸

diyerek olaylarla ilgili kamuoyunun dikkatini tamamen komünist grupların üzerine çekmiştir. Bunu yaparken de herhangi bir başka şüpheye mahal vermeyi önlemek için kendisinden emin ve kesin cümleler kurmuştur.

Aynı günün öğleden sonrasında yapılan TBMM olağanüstü toplantısında ise Fuat Köprülü 6 – 7 Eylül olayları ile ilgili kritik açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁹⁹ Bu açıklama:

“Arkadaşlar polis güçlerinin saldırılardan daha önceden haberleri olmadığından bahsetti. Ben sadece şu kadarını söyleyebilirim: Hükümet önceden bilgilendirilmişti. Buna göre tedbirler de alınmıştı. Fakat olayların hangi gün ve saatte çıkacağı bilinmiyordu. Tüm çabalara rağmen, baskın gibi gelişen olaylar engellenemedi. Hatırlarsanız tarihte buna benzer çok olay olmuştur. En yakın örnek Pearl Harbour Amerikan Silahlı Kuvvetlerine yapılan baskındır”⁵⁰⁰

şeklinde. Ve bu konuşma ile Köprülü adeta DP hükümetini zan altında bırakıp gözlerin hükümete çevrilmesine zemin hazırlamıştır. Köprülü sözlerinin devamında Selanik’te patlayan bomba haberinin Türkiye’deki KTC üyesi gençlerin milliyetçilik duygularını ön plana çıkardığını ve bu duyguyla birbirlerini kışkırttıklarını, komünistlerin de bu karışık durumu fırsat bilerek olayları şiddetlendirdiklerini söyleyerek toparlamaya çalışsa da, bu mümkün olmamıştır.

İsimleri ve adresleri listelenen komünistlerden biri olarak tutuklanan Hulusi Dosdoğru polis tarafından evinden tutuklanarak alındığı günü anlatmıştır. Üç polis

⁴⁹⁸ SEVİNÇ, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, s. 186 -187.

⁴⁹⁹ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 118.

⁵⁰⁰ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 32.

tarafından evinden alındığını söyleyen Dosdoğru polis aracında iken yanındaki polisin kendisine, tutuklananların olaylarla ilgisinin bulunmadığını bildiklerini fakat emir kulu oldukları için verilen emri uygulamaları gerektiğini söylediğini aktarmıştır.⁵⁰¹

Zaman içerisinde tutuklanan bu komünist isimlerden hiçbirinin yaşanan olaylarla bir bağlantısı bulunamamıştır. Bu nedenle 1955 yılı sonunda ve 1956 yılı içerisinde bu isimler serbest bırakılmışlardır. Böylece DP hükümetinin olayları komünistlerin ilerlettiği yönündeki iddiası çürümüştür.⁵⁰² Suçsuz oldukları anlaşıldığı için serbest bırakılan komünistlerden hiçbirisi 1960 yılında kurulan Yassıada mahkemesinde yargılanmamışlardır.⁵⁰³ Olayların Türkiye’de çığırından çıktığı ve sorumluların komünistler olarak gösterildiği günlerde, Kıbrıs’ta da yaşanan olayların sorumluları olan Rumların komünist olduğu belirtilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra büyük bir tehlike haline gelen SSCB’nin Kıbrıs’ı etkisi altına almış olduğu izlenimi ile bir nevi Adanın kendi kaderini tayin etmesi önlenmeye çalışılmıştır. Sovyet Rusya tehlikesini duyan İngiltere ve ABD’nin Yunanlıların değil Türklerin lehine hareket edeceği düşünülmüş fakat Türkiye bu anlamda tam olarak umduğunu bulamamıştır.⁵⁰⁴

Yaşanan olumsuz olaylar sonucu tutuklananların çoğunun işçi oldukları tespit edilmiştir. Fakat burada daha dikkat çekici olan nokta, başka illerde çalışan işçilerin de yağmacı grup arasında yer almasıdır. Olaylardan bir gün önce polis gözetiminde Eskişehir’den İstanbul’a trenler ile işçilerin getirilmiş olduğu iddiası, tutuklananlar arasında bulunan başka ilde çalışan işçiler konusuna açıklık getirmektedir.⁵⁰⁵ İstanbul’da tutuklanan kişi sayısı 5104 olarak, Ankara’da tutuklananların 300 ilâ 469 arasında olduğu düşünülmekte, İzmir için verilen rakamların ise 50 ilâ 170 kişi arasında olduğu tahmin edilmektedir. Bu olaylardan dolayı İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmiş yerine Savunma Bakanı olarak görev yapan Ethem Menderes atanmıştır.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ DOSDOĞRU, 6/7 Eylül Olayları, s. 30.

⁵⁰² GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 56.

⁵⁰³ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, s. 133.

⁵⁰⁴ BAHADIR, Hasan, Hüseyin, “Kıbrıs Diye Bir Sorunumuz Yoktur 1974 Müdahalesine Nasıl Gelindi?”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, Nisan 2016, s. 577.

⁵⁰⁵ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 64.

⁵⁰⁶ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 31.

6 – 7 Eylül olaylarını İstanbul’da yaşayan bir Türk vatandaşı, olaylardan sonra Başbakan Menderes’e bir mektup yazarak olaylarla ilgili gözlemlerini aktarmıştır. Mektubu isimsiz olarak gönderen bu kişi:

“... Memleketi perişan eden maddi ve manevi ölçsüz kıymetin yok olmasına sebep olan bu hareketi Ankara’da olduğu gibi İstanbul’da da başladığı anda duyurmak İstanbul Valisi ile Emniyet Müdürü için işten bile değildi. Maalesef bu efendiler vazifelerini yapmadıkları gibi mevkilerinin salahiyetini (yetki) de kullanmadılar. Zabıta memurları o gece bu işi yapan çapulcu halkı ‘Burası yeter ileri gidin’ şeklinde bu işin devamına teşvik ettiler, memleket harabeye döndü, güzel İstanbul’umuza yazık oldu...”

507

diyerek İstanbul Valisi başta olmak üzere yetkililerin görevlerini yerine getirmediğini dile getirmiş ve Valinin cezalandırılması ricasında bulunmuştur.

Türkiye’de 1950 yılında iktidara gelen DP hükümetinin kamuoyundaki imajı 6 – 7 Eylül olayları ile sarsılmaya başlamıştır. Olaylardan bir süre sonra ülkedeki genel düşünce, yaşanan olaylarda DP iktidarının parmağının olduğu yönünde olmuştur.⁵⁰⁸ Bu şekilde düşünülmesinde Londra Konferansı’nda bulunan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun Adnan Menderes’e yolladığı söylenen ve işlerin çıkmaza girdiğini derhal ses getirecek bir girişime ihtiyaçları olduğunu bildirdiği telgrafın etkisi olmuştur. Fakat böyle bir telgrafın söz konusu olmadığını savunanlar vardır. Fatin Rüştü Zorlu da bizzat böyle bir telgraf gönderdiği haberlerini yalanlamıştır. Öte yandan hükümet ilk etapta olayların suçlusu olarak KTC üyelerini göstermiş ve ilk olarak bu üyeler tutuklanmıştır. Tutuklanan KTC üyelerinden bazıları olayları planlama ve uygulama ile ilgili bazı resmi devlet makamlarından emir aldıklarını söylemişlerdir. Hapishanedeki şartlarının iyileştirilmediği durumda olayları organize eden kişilerin adlarını açıklayacaklarını söyleyerek tehditte bulunmuşlardır. Bunun sonucunda bu üyeler diğer tutuklulara göre daha iyi şartlara sahip olmuşlardır. Bazılarının gündüz hapishanede kalıp geceleri evlerine gitmesi bile sağlanmıştır.⁵⁰⁹ Daha sonraları KTC kurucularından Hikmet Bil, 5 Eylül 1955 tarihinde Florya Köşkünde Celal Bayar, Adnan Menderes, Namık Gedik ve Ethem Yetkiner’in yaptığı bir toplantıda 6 – 7 Eylül olaylarının planlandığı ifadesini vermiştir.⁵¹⁰ Olayların yatıştırılması sürecinde KTC üyeleri ve komünist oldukları bilinen kişiler sorumlular olarak tutuklanırken Adnan Menderes bazı devlet

⁵⁰⁷ BCA., 030-1-0-0-37-226-3.

⁵⁰⁸ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 239.

⁵⁰⁹ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 67.

⁵¹⁰ KESER, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, s. 219.

alışanlarını tutuklatarak görevinden alınmalarını sağlamıştır. Ama bu kişilerin çoğu yaklaşık bir yıl sonra daha mahkemeleri sonuçlanmadan görevlerine geri dönmüşlerdir.⁵¹¹ Burada yaşananların planlayıcı ve uygulayıcıları kadar, olayların kontrol altına alınmasında ihmali olanların da cezalandırıldığı imajının verilmek istendiği bellidir. Tutuklananlar arasında Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı haberini büyük puntolarla abartılı bir şekilde veren İstanbul Ekspres Gazetesinin editörü olan ve Adnan Menderes'e yakınlığı ile bilinen Mithat Perin de vardır. Fakat Mithat Perin tutuklandıktan kısa bir süre sonra Menderes'in talimatı ile serbest bırakılmıştır.⁵¹² Buradan hareketle DP hükümetinin Yunanistan'a gözdağı vermek ve Kıbrıs ile ilgili sorunları kendi lehine çevirmek adına küçük bir eylem planladığı ama deyim yerinde ise evdeki hesabın çarşıya uymadığı çıkarımı yapılabilir. Olayların beklenenin dışında gerçekleşmesi sonucunda da suçlu arayışına girilmiş ve ardı ardına tutuklamalar başlamıştır. Tutuklamaların hepsinin geçici olması, çok kısa bir süre sonra tutuklanan herkesin serbest bırakılması ve tutuklanıp görevinden uzaklaştırılan devlet çalışanlarının görevlerine geri iade edilmeleri, yapılan çıkarımı doğrulayıcı niteliktedir.

Olayları bizzat yaşayan Rumlar da olaylara başka bir pencereden bakıyorlardı. İstanbul'da çıkan Rumca bir gazetenin sahibi Mihail Vasilidis 6 – 7 Eylül olayları ile ilgili şu sözleri sarf etmiştir:

“Bilinçli olarak azınlıkları eritme, ticareti ele geçirme çabasıyla bu olaylar gerçekleşti. 6 – 7 Eylül'den sonra Rumlar, artık kendi geleceklerinin değil, çocuklarının geleceğinin burada olamayacağına karar verdi. İşlerini klttler. Gn hızlanması, 1964'te İsmet İnönü'nün başında bulunduğu CHP hükümetinin on iki bin Yunan uyruklu Rum'u sınır dışı etmesiyle oldu. Bunlar Türkiye doğumluydu. Yunanistan'ı hayatında görmemiş kişilerdi, ama 48 saat içinde tek bir bavulla ülkeyi terk etmeleri istendi.”⁵¹³

Mihail Vasilidis, olayları kendilerini Türkiye'den göndermek için yapılan bir girişim şeklinde değerlendirmektedir.

6 – 7 Eylül olayları iki gün boyunca özellikle İstanbul'da büyük yıkımlara sebep olduktan sonra kontrol altına alınmaya çalışılmış suçlu olarak belirlenen kişiler tutuklanarak cezalandırılmış görüntüsü verilmiştir. Kısa bir süre içinde cezalandırılan kişiler serbest bırakılmıştır. Özellikle olayların bastırılmasında görevini ihmal suçundan tutuklanan kişiler için serbest bırakıldıktan sonra, değişen tek şey görev

⁵¹¹ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 76.

⁵¹² GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 72.

⁵¹³ MİLLİYET, 06.09.2005. YILMAZ, nay, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları I”.

yerleri olmuştur. Suçluların cezalandırıldığı imajı ile her şey kısa zaman içinde unutturulmak istense de bu mümkün olmamıştır.

6 – 7 Eylül olayları üzerinden beş yıl geçtikten sonra 1960 yılında DP hükümetine karşı yapılan darbeden sonra başlayan askeri Yassıada Mahkemeleri yargılamalarında 6 – 7 Eylül olaylarına da yer verilmiştir. 19 Ekim 1960 tarihinde başlayan bu dava kapsamında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, olaylar yaşandığı sırada görevde olan İstanbul ve İzmir Valileri, İstanbul Emniyet Müdürü ve Fuat Köprülü yargılanmışlardır. Yargılanma gerekçeleri anayasada yer alan temel hakları çiğneyerek, Türk vatandaşları şiddet içeren gösterilere yöneltmek ve çıkan olayları bastırmak için gereken önlemleri almayarak vazifelerini yerine getirmemek olmuştur.⁵¹⁴ Görülen bu dava sırasında Adnan Menderes, Fuat Köprülü'nün 1950'li yılların başında yaptığı “Kıbrıs meselesi diye bir meselemiz yoktur” şeklindeki açıklamasının yanlış algılandığını belirtmiştir. Köprülü'nün kastettiği şeyin tam olarak Türk – Yunan ilişkilerine zarar verecek boyutta bir problemin olmadığı, çıkan pürüzlerin de barış çerçevesinde güzellikle halledilmesi gerektiği şeklinde olduğunu söylemiştir.⁵¹⁵ Yassıada'da 6 – 7 Eylül olayları yargılamaları sonucu yargılananlardan Celal Bayar ceza almamıştır. Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Kemal Hadımlı dışında kalanların eğer başka bir suçları yok ise serbest bırakılmaları kararlaştırılmıştır. Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu dört yıl ağır hapis cezası ve iki yüz ellişer lira para cezasına çarptırılmışlardır. Fakat yaşanan olaylarda maddi hasarın çok fazla olması gerekçe gösterilerek verilen bu ceza altı yıl ağır hapis ve üç yüz yetmiş beş lira para cezasına çevrilmiştir. İzmir Valisi Kemal Hadımlı ise dört ay on beş gün hapis cezasına çarptırılmıştır.⁵¹⁶

Böylece 1960 yılına gelindiğinde KTC üyeleri ve komünistler 1955 yılında yaşanan bu olaylardan dolayı suçlu bulunmamışlardır. Tek suçlu olarak DP hükümeti belirlenmiş ve suçlu bulunan isimler gerekli görülen cezalara çarptırılmışlardır.

⁵¹⁴ GÜVEN, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, s. 76.

⁵¹⁵ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 209.

⁵¹⁶ SAKİN, DOKUYAN, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı*, s. 213.

II. 1956-1957 YILLARI ARASI KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI

1956 yılı öncesi Türkiye Kıbrıs meselesine, temel olarak güvenliğini sağlama çabası ve girişimleri nedeniyle çok fazla zaman ayıramamıştır. Güvenlik endişesiyle NATO ve 1954 yılında imzalanan Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasındaki dostluk ve işbirliği antlaşmasına dâhil olmak için çaba sarf etmiş ve bu çaba uzun yıllarını almıştır.⁵¹⁷ Bu nedenle söz konusu süre içinde Kıbrıs'ın İngiltere elinde bulunması Türkiye'nin işine gelmiş ve Türkiye Kıbrıs'taki statükonun korunması hususunda ısrarcı olmuştur.

NATO ve Balkan Paktı gibi oluşumlara dâhil olduktan sonra, güvenlik konusunda bir nebze rahatlayan Türkiye, hep var olan fakat ön planda olmayan Kıbrıs meselesini gündemine almak için uygun ortamı bulmuştur. Kıbrıs'ta Enosis için çalışan EOKA terör örgütü, 1 Nisan 1955 tarihinde başlattığı terör eylemlerini kısa süre sonra Adada yaşayan Türklere yöneltmiştir. Bu EOKA saldırıları devam ettiği sırada, 6 – 7 Eylül olayları olarak bilinen sürecin de yaşanması 1955 yılında Kıbrıs konusunun gündemde daha fazla kalmasını sağlamıştır. Kıbrıs konusunda yaşanan bu hareketlilik Türkiye'nin bu dönemden itibaren Kıbrıs politikasında değişikliğe gitmesine sebep olmuştur. Gerek CHP iktidarı döneminde gerekse DP iktidarı döneminin ilk yıllarında Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteyen Türkiye, Yunanistan'ın Enosis söylemlerinin artmasıyla statü değişikliği olacaksa Adanın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini savunmuştur. Fakat Yunanistan'ın ve Adadaki Rumların Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için gösterdikleri kesin tavır ve yaşanan şiddet içerikli olayların iyice artış göstermesi Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesinin pek de mümkün olmayacağını gözler önüne sermiştir. Bunu gören Türkiye 1956 yılından itibaren Kıbrıs politikasında yön değiştirmiştir. Ve o zamana kadar gösterdiği yumuşak tavrını bir anda sertleştirmeye başlamıştır.⁵¹⁸ Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Ocak 1956 sonlarında verdiği bir demeçte öncelikle DP hükümetinin Kıbrıs konusunu oldukça yakından takip ettiğini belirtmiştir. Self determinasyon ilkesinin Türkiye tarafından uluslar arası bir ilke olarak kabul edildiği ve bunu 1954

⁵¹⁷ EROĞLU, Hamza, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, "Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi", Ankara, 2002, C. XVIII, S. 54, s. 743.

⁵¹⁸ SEVİNÇ, "Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)", s. 189.

BM genel kurulunda ve 1955 yılında yapılan Kıbrıs ile ilgili Londra Konferansında belirttiklerini söylemiştir. Fakat self determinasyonun Kıbrıs için uygulanmasını kabul edemeyeceklerini eklemiştir. Adada muhtariyetin benimsenmesi için de öncelik olarak terör eylemlerinin son bulması gerektiğini sonra da Adada yaşayan halklar arasında her bakımdan eşitlik sağlanması gerektiğini önemle vurgulamıştır.⁵¹⁹ Köprülü'nün bu sözlerinden, Türkiye'nin artık Kıbrıs politikasında izlediği yolu değiştirdiği ve belirli şartlar çerçevesinde muhtariyeti kabul edeceği anlaşılmaktadır.

Kıbrıs konusu 1956 yılı Şubat ayında yapılan TBMM bütçe görüşmelerine de yansımıştır. Dışişleri Bakanlığı'nın bütçe görüşmeleri esnasında söz alan DP Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, İngiltere'nin Rumlara yaptığı teklifleri kabul etmeyen Rumların ileride elbet bir gün kabul edeceklerini, zaman geçtikçe Rum isteklerinin çoğalacağını ve bunun daha tehlikeli olacağını söylemiştir. Kıbrıs'ın Adadaki Rum ve Türk halk arasında paylaştırılması gerektiğini düşündüğünü açıklamıştır. Örnek olarak da Hindistan ve Pakistan'ın yarım Adayı aralarında taksim etmelerini göstermiştir. Türkiye'nin özellikle uluslar arası platformda, taksim düşüncesini dile getirmesinin gerektiğini önemle vurgulayarak sözlerini bitirmiştir.⁵²⁰ Hikmet Bayur bu sözleri ile taksim fikrini ilk kez TBMM'ye taşıyan kişi olmuştur.

DP Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalinci de aynı oturumda söz alarak, Kıbrıs konusunda 'self determinasyonu kesinlikle kabul etmeyeceklerini' dile getirmiştir.⁵²¹ Hürriyet Partisi Milletvekillerinden olan Ziyad Ebüzziya ise, Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik öngörülecek olursa Adanın Türkiye'ye verilmesi gerektiği hususunda hükümetle fikir birliğinde olduklarını dile getirmiştir. Fakat DP hükümetinin Kıbrıs konusunu ele alıp yürütme konusunda gereğini dikkatle yapmadığı düşüncesinde olduklarını sözlerine eklemiştir. Kıbrıs konusunda Mısır başta olmak üzere bazı Arap devletlerinin, Fransızların, Yugoslavya'nın Hindistan'ın ve hatta bir zaman bu konuda Türkiye'nin yanında olan ABD'nin bile Yunan destekçisi olduğunu belirterek, hükümetten Kıbrıs ile ilgili aktif ve etkili bir siyaset beklediklerini söylemiştir.⁵²² Hürriyet Partisi Milletvekilinin bu konuşması mecliste bir takım tepkiler almış, hükümet tarafından doğru bulunmamıştır.

⁵¹⁹ ARMAOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 2017, s. 260.

⁵²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, s. 720.

⁵²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, s. 725.

⁵²² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, s. 725.

Meclisteki bütçe görüşmeleri sırasında yankı bulan Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak, o dönem Çanakkale Milletvekili olan Fatin Rüştü Zorlu da söz almış ve “*Kıbrıs konusunun Türkiye açısından birinci derece önem taşıyan bir mesele değil, hayati önem taşıyan milli bir mesele olduğunu*” vurgulayarak sözlerine başlamıştır. Bir saldırının sadece silahlı olarak değil siyaseti kullanarak da yapılabileceği ve Yunanistan’da bunun örneğini gördüğümüzü açıklamıştır. Londra Konferansı’na Türkiye’nin gitmesini Yunanistan’ın bu tür saldırılarına bağlamış ve buna ancak diplomatik yollarla karşılık verebileceğimizin üzerinde durmuştur. Fatin Rüştü Zorlu sözlerini:

“Yunanistan’a sen bu Adadan vazgeç demek en salim yoldur. Bu, İngiltere Adadan çıkacaksa ben orayı alacağım eğer sen Adayı istemekte devam edersen karşında beni bulacaksın, demektir. Siyasetimiz bundan ibarettir.”⁵²³

diyerek, sert bir şekilde bitirmiştir.

Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü söz alarak, Türkiye’nin dış politikası ile ilgili uzun süren bir açıklama yapmıştır. Açıklamasının Kıbrıs ile ilgili olan bölümüne 6 – 7 Eylül olaylarının yarattığı ortamdan bahsederek başlamış, sonrasında Londra’da yapılan üçlü konferanstan bahsederek devam etmiştir. Burada İngiltere’nin ısrarla yaptığı muhtariyet teklifini reddetmenin gerekliliğini açıklamıştır. Self determinasyon uygulamasının da Kıbrıs için kabul edilemez olduğunu bir ay önce verdiği beyanattan sonra bir kez de burada tekrar etmiştir.⁵²⁴

TBMM Bütçe görüşmeleri sırasında cereyan eden bu konuşmalardaki ortak nokta, Kıbrıs için self determinasyonun tamamen reddedilmesi olmuştur. Fakat burada dikkat çeken husus genel olarak “Türkiye 1956 yılından itibaren Kıbrıs politikasını değiştirmiştir” denilse de 1956 yılı Şubat ayı sonlarında henüz tam bir politika rotası çizilmemiş olmasıdır. Taksim tezini gündeme getiren konuşmalar olduğu gibi, Fatin Rüştü Zorlu’nun ifade ettiği üzere Kıbrıs’ın Türkiye’ye iade edilmesi düşüncesi de hala mevcudiyetini sürdürmektedir.

⁵²³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, s. 739.

⁵²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, s. 751-752.

A.Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs'tan Sürgün Edilmesi

Türkiye İngiltere'nin sunduğu Adanın iç işlerinde uygulanması istenen muhtariyet yönetimini reddederken Yunanistan da bu teklifi kabul etmemiştir. Çünkü bu teklifi kabul ettikleri takdirde self determinasyon için umutları tamamen bitmiş olacaktır. İngiltere bu teklifi kabul ettirmek için bir süre uğraşsa da, Kıbrıs'taki başpiskopos Makarios ile irtibat kursa da başarılı olamamıştır. İngiliz hükümeti bu görüşmelerin yaşanmasından kısa bir süre sonra 9 Mart 1956 tarihinde EOKA terör örgütü ile bağlantısı bulunmak ve Yunanistan'dan Kıbrıs'a kaçak silâh ve mühimmat sokmak suçlarını öne sürerek Başpiskopos Makarios ve beraberinde Rum Ortodoks Kilisesi üst düzey yöneticilerden oluşan üç kişiyi tutuklayarak sürgüne göndermişlerdir. Halkı kışkırtıcı ve şiddete teşvik edici beyannamelerin dağıtılmasındaki işbirliğinin anlaşılması, EOKA mensupları ile Makarios'un şahsi görüşmelerinin ortaya çıkması, Başpiskoposlukta saklanan kaçak mühimmatın bulunması gibi durumlar da iddia edilen suçu kanıtlar nitelik taşımaktadır.⁵²⁵

Kıbrıs Valisi John Harding bu konu ile ilgili:

“Başpapaz Makarios açık bir şekilde ve sağlam delillerle tevkif edilmiştir. Makarios bizimle görüşmeler yaparken diğer taraftan tedhişçileri teşvik etmiş ve onlarla işbirliği yapmıştır. Bu hususta kararımı almadan uzun uzun düşündüm ve delilleri tek tek gözden geçirdim”

şeklinde bir açıklama yapmış ve Makarios 09.03.1956 tarihinde bir Yunan uçağı ile Atina'ya gitmek için Lefkoşa havaalanında bulunduğu bir sırada tutuklanmıştır. Kıbrıs Valisi sözlerinin devamında Makarios'un sürekli olarak terör ve kan dökme çabasında bir tavır sergilediğinden ve kiliseyi bu kötü amaçları uğruna kullanmaktan çekinmediğinden bahsetmiştir. İngiliz asker ailelerini taşıyan uçağa sabotaj düzenlemesinin de bardağı taşıran damla olduğunu, Adanın huzuru ve rahatı için, barışın sağlanması için onun tutuklanıp Adadan göndermek gerektiğini düşündüklerini belirterek sözlerine son vermiştir.⁵²⁶ Makarios, havaalanında Atina'ya gitmek üzere Olympic Hava Yolları uçağına binmek üzere iken, alanda kalkışa hazır vaziyette bekleyen bir Royal Air Force (RAF)⁵²⁷ uçağına yönlendirilmiştir.

⁵²⁵ KÜRŞAD v.d, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 159-160.

⁵²⁶ MİLLİYET, 10.03.1956.

⁵²⁷ Royal Air Force (Kraliyet Hava Kuvvetleri) 1 Nisan 1918 yılında İngiltere Kraliçesinin emriyle kurulmuştur. Kuruluş amacı Birleşik Krallığı her türlü hava saldırısına karşı korumaktır. Bkz: <https://www.raf.mod.uk> Son Erişim Tarihi: 14.11.2018.

Makarios'un beraberinde, daha önce tutuklanıp havaalanına getirilen Girne Piskoposu Kiprianos, Lefkoşa Fanaromeni Kilisesi Papazı olan Papastavros Papatangellu ve Girne Piskoposluğu sekreteri olan Polikarpos Yuannidis de RAF uçağına bindirilmişlerdir.⁵²⁸ Tutuklandıktan sonra sürgün edilmeleri uygun bulunmuş fakat tutuklama günü sürgün yeri ile ilgili resmi bir açıklama yapılmamıştır. Ertesi gün yapılan resmi bir açıklama ile Makarios'un, Hint Okyanus'unda bulunan Seyshelle Adalarından⁵²⁹ Mahe'ye sürüldüğü belirtilmiştir.⁵³⁰

Makarios'un sürgün edilme haberi Yunanistan ve Kıbrıs'ta yaşayan Rumların büyük tepkilerine yol açmıştır. Yunanistan'ın başkenti Atina'da yapılan protesto gösterileri esnasında 75 kişi yaralanmıştır. Yapılan bu sürgüne tepki olarak Girit'teki İngiliz Konsolosluğu kapatılmıştır. Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar ise genel bir grev ile durumu protesto etmişlerdir.⁵³¹ Yunanistan ise Londra'daki Büyükelçisini geri çekerek tepkisini göstermiştir.⁵³² Makarios'un Kıbrıs'tan sürgün edilmesi öte yandan Kıbrıs'ta 1955 yılından beri yaşanan terör olaylarını çok daha artırarak sertleştirmiştir. Digenis kod adı ile Adada terör faaliyetlerini başlatmış olan Grivas'ın kimliği de ilk olarak bu süreçte ortaya çıkmıştır.⁵³³ Kıbrıs'ta EOKA eylemlerinin artış göstermesi ile Adadaki İngiliz Vali John Harding, yapılan bu saldırılara karşı önlemlerin daha kapsamlı bir şekilde artırılmasını istemiştir. Bu önlemlerin başında EOKA terör örgütünün lideri konumunda olan Grivas'ın yakalanması gelmiştir. Bu yönde yapılan çalışmalar kapsamında Grivas'ın resimleri birçok yere "aranan şahıs" yazısı ile dağıtılmış ve Grivas'ın yeri bu şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Grivas'ın bulunduğu yer ile ilgili bilgi verene on bin lira ödül verileceği ve istihbaratta bulunan kişinin istediği memlekete muhafızlar eşliğinde gizlice gönderileceği ve hayatını bu şekilde sürdürebileceği açıklanmıştır. Grivas'ın yakalanması için yapılan bu teşebbüsler aksine Grivas'ın eylemlerini daha

⁵²⁸ GAZİOĞLU, Ahmet, C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1998, s. 147.

⁵²⁹ Seyshelle Adaları Afrika sahillerinden 1800 km doğuda bulunmaktadır. Seyshelle Adalarında yaşayan halkın % 90'ı Roma'ya bağlı Katolik iken geri kalan kısmı ise İngiliz Kilisesi'ne bağlıdır. Her ne kadar doğal güzelliği üst seviyede olan bir bölge olsa da dini anlamda Makarios açısından olumsuz koşullar barındıran bir yer olmuştur. Bkz: MİLLİYET, "Makarios'un Sürgün Yeri Seyshelle" 11.03.1956.

⁵³⁰ MİLLİYET, 11.03.1956.

⁵³¹ ALBAYRAK, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", s. 255.

⁵³² SEVİNÇ, "Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)", s. 190.

⁵³³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 93.

artırmasına yol açmıştır. İngilizlerin yakaladığı iki EOKA mensubunun idamına karar verilmesi ile Grivas daha da sinirlenmiş ve misilleme çabasına girmiştir.⁵³⁴

Makarios'un sürgün edilmesinden iki gün sonra Kıbrıs'ta bulunan evinde bir arama yapılmıştır. Yapılan aramada elektrik ampulü görünümünde fitilli bombalar, çeşitli silahlar, bomba yapımında kullanılan bir takım malzemeler ve tabanca mermileri ele geçirilmiştir.⁵³⁵

Yunanistan'da yapılan protesto hareketlerinde İngilizlere ait olan resmi ve özel binalar tahribata uğratılmıştır. Yunan hükümeti ileri giderek İngilizce öğretime süresiz olarak son verilmesine karar vermiştir. Bunun yanı sıra tahrip edilmiş olan İngiliz Enstitüsü ile dört tane İngiliz kültür merkezini kapatmış ve yaşanan olaylardan dolayı her türlü spor faaliyetlerini ve at yarışlarını bir süreliğine yasaklamıştır.⁵³⁶

Makarios'un sürgüne gönderilmesinden iki gün sonra 11 Mart'ta İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Ankara'ya gelerek Başbakan, Dışişleri Bakanı ve Cumhurbaşkanı ile resmi görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde dünyadaki genel vaziyet hakkında değerlendirmeler yapmışlar bunun dışında büyük ölçüde Kıbrıs meselesi üzerinde konuşmuşlardır. Makarios'un tutuklanıp sürgün edilişi konusu Kıbrıs'taki Rumlar arasında büyük tepki ve protestolara sebep olmuş, fakat Adada yaşayan Türkler arasında büyük sevinç yaratmıştır. Dışişleri Bakanı Lloyd da Adadaki huzur ve sükûnet için İngiliz yönetimin desteklenmesi hususuna değinerek, Kıbrıslı Türklerin desteğinden şüphesi olmadığını belirtmiştir. Lloyd, bu görüşme sırasında Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili sorulan bir soruya Adadaki halkların her türlü çıkarlarını göz önünde tutacak bir anayasa hazırlayarak bundan sonraki yönetimi bu anayasa ile şekillendirmeyi düşündüklerini söylemiştir. Adanın NATO emrine verilmesinin veya taksim edilmesinin çok daha zor sağlanabileceğini düşündüklerini bildirmiştir.⁵³⁷

⁵³⁴ KÜRŞAD v.d, *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria*, s. 164-165.

⁵³⁵ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 95.

⁵³⁶ MİLLİYET, 12.03.1956.

⁵³⁷ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 169-170.

B.Kıbrıs Sorununun Çözümü İçin Hazırlanan Radcliffe Anayasa Tasarısı

1955 ve 1956 yıllarının özellikle Türkiye – Yunanistan ilişkileri açısından zor geçen yıllar olmasından ötürü bu yıllarda Kıbrıs konusunda da gerilimin arttığı gözlemlenmiştir. Özellikle EOKA terör örgütünün terör faaliyetlerini artırması ile Adada huzur ortamı hiç kalmamıştır. İlk önce, Adayı elinde bulunduran İngiliz yönetime karşı yapılan tedhiş hareketleri kısa süre içinde Kıbrıslı Türklere hatta Enosisi desteklemeyen Rumlara kadar uzanınca Kıbrıs'ta durum içinden çıkılması zor bir hal almaya başlamıştır. Sonrasında, İngiliz yönetimin Başpiskopos Makarios'u tutuklayıp sürgüne göndermesi Adadaki terör ortamını daha da alevlendirmiştir.

İşte böyle bir durumda olan Kıbrıs'ta huzur ve sükûneti sağlamak isteyen İngiliz hükûmeti, bir anayasa uzmanı olan Lord Radcliffe'yi Kıbrıs'ta uygulayabilecekleri ve özerk yönetim şekline uygun olan bir anayasa hazırlaması için görevlendirmiştir. Radcliffe bu görevlendirmeden hemen sonra Kıbrıs'a gelerek çalışmalara başlamıştır. Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar tek temsilcilerinin Makarios olduğunu öne sürerek Lord Radcliffe'nin kendileri ile görüşme isteğini reddetmişlerdir. Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rumlar söz konusu anayasayı kabul etmeyeceklerini bildirirken Türk hükûmeti eğer Adada barış ve sükûnet sağlanacaksa bu tasarı üzerinde görüşmeler yapabileceklerini aktarmışlardır.⁵³⁸ Lord Radcliffe, yaptığı çalışmalar ve incelemeler sonucunda oluşturduğu anayasa raporunu 12 Kasım 1956'da İngiltere Sömürgeler Bakanlığı'na sunmuştur. İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd 19 Aralık 1956'da Radcliffe'nin hazırlayıp sunmuş olduğu anayasa tasarısını kabul ettiklerini Avam Kamarasında açıklamıştır. Lennox Boyd aynı zamanda taksim seçeneğinin de uygulanabilecek bir alternatif olduğu üzerinde durmuştur.⁵³⁹ Boyd Avam Kamarasındaki konuşmasına Lord Radcliffe'ye hazırladığı bu rapordan ötürü memnuniyetlerini dile getirip, teşekkürlerini ileterek başlamıştır. Boyd, raporun iki kısımdan oluştuğunu, ilk kısımda Radcliffe'nin anayasa ile ilgili önerilerinin, ikinci kısımda ise diğer seçenekleri neden tercih etmediğinin açıklamalarının bulunduğunu dile getirmiştir. Sonrasında tasarı önerisinin Kıbrıs'a getireceği siyasi durumdan bahseden Boyd şunları söylemiştir:

⁵³⁸ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 107.

⁵³⁹ ARMAOĞLU, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 532.

“...Lord Radcliffe, altısı Kıbrıslı Türk seçmenler, yirmi dördü nüfusun geri kalanı tarafından intihap edilen ve altısı da vali marifeti ile tayin olunan azalardan müteşekkil bir meclis tavsiye etmektedir. Bütün cemaatlerin menfaatlerini himaye eden gayet dikkatli formüller bulunmuştur. Başvekili Teşrii Meclise karşı mesul bir kabine kurulacaktır. Bu tertibat Kıbrıs halkına müdafaa, dış işleri ve emniyetini valiye hasretme keyfiyeti ile kabili telif, mümkün olan en geniş ölçüde serbestliği verecektir...”⁵⁴⁰

Yani bu Radcliffe Anayasa tasarısına göre, Kıbrıs yine İngiliz hâkimiyetinde bırakılıyordu. Sayı olarak çoğunluğu Rumlardan oluşturulacak bir meclis kurulacak ve kabinde Türk işlerinden sorumlu bir bakan bulunacaktı. Dışişleri, iç güvenlik ve savunma gibi konularda yasa yapma yetkisi İngiliz hükümetinde bulunacak, İngiliz hükümeti dilerse bu yetkiyi atayacağı bir valiye verebilecekti.⁵⁴¹

Lennox Boyd Avam Kamarasındaki konuşmasına şu şekilde devam etmiştir:

“...Kamaraca bilindiği üzere, Lord Radcliffe’e verilen esaslarda İngiliz hâkimiyeti altındaki muhtar bir Kıbrıs için bir anayasa derpiş edilmekteydi. Adanın muhtemel statüsüne gelince Majesteleri Hükümeti, self determinasyon prensibini tanıdığını teyit etmiş bulunmaktadır. Milletlerarası ve stratejik durum müsaade ettiğinde muhtar idarenin de tatminkâr şekilde işlemesi şartı ile Majesteleri Hükümeti self determinasyon prensibinin tatbiki meselesini tekrar tetkike hazır olacaktır.

Bu gözden geçirme zamanı geldiğinde yani şartlar tahakkuk ettiğinde, self determinasyon prensibinin tatbikatının, Kıbrıs’ın hususi durumu içinde Türk cemaatine, Kıbrıs Rum cemaatinden daha az olmayacak şekilde kendisinin müstakbel statüsünü tayin serbestliğini verecek tarzda icrasını temin Majesteleri Hükümetinin gayesi olacaktır. Başka bir ifade ile, Majesteleri Hükümeti böyle muhtelit bir halkta self determinasyonun tatbikinin muhtemel seçimlere göre bir taksimi mutazammın olduğunu teslim etmektedir. Majesteleri Hükümeti, meselenin beynelmilel cepheleri mevzunda Yunan ve Türk hükümetleri ile sıkı teması muhafaza edecektir.”⁵⁴²

Radcliffe Anayasa tasarısının Avam Kamarasında açıklanmasından sonra Başbakan Adnan Menderes de konuya dair uzun bir açıklamada bulunmuştur:

“İngiltere Müstemlekeler Vekili Mr. Lennox Boyd’un dün hükümeti namına Avam Kamarasında Kıbrıs Meselesi hakkında yaptığı beyanat esas itibarıyla iki nokta üzerinde toplanmaktadır. Bu noktaların birincisi, Kıbrıs üzerindeki İngiliz hükümrancılığı mahfuz kalmak şartıyla bu Adaya verilecek idari muhtariyetin hangi şekilde ve ne şartlar dâhilinde tahakkuk ettirileceği hususudur ki bu, İngiltere hükümetinin talimatına tevfikân, Lord Radcliffe tarafından Kıbrıs’a verilecek anayasaya dair hazırlanmış olan bir raporun mevzuu teşkil eylemektedir. Tanzim edilecek anayasanın ancak Kıbrıs’ta tedhişçiliğin tamamen nihayete ermesinden sonra tatbikine başlanacağı hususunun İngiltere hükümetince tasrih edilmiş bulunması kayda değer. İkinci nokta ise, Radcliffe raporuna istinaden tanzim edilecek anayasanın tatminkâr bir şekilde tatbik edilmesi ve ileride milletlerarası siyasi şartlarla askeri icabatın müsait olması takdirinde Kıbrıs Adasının mukadderatının Ada halkının reyine müracaat edilmek suretiyle tespiti meselesidir.”

⁵⁴⁰ BCA., 030-01-00-00-38-227-3-1.

⁵⁴¹ SEVİNÇ, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, s. 190.

⁵⁴² BCA., 030-01-00-00-38-227-3-2.

Menderes, konuşmasının devamında Radcliffe raporunu hükümet olarak inceleyip bu ilk etapta üzerinde görüşülebilir bulduklarını açıklamıştır. Biraz daha detaylı inceleme sonrası İngiltere hükümetine değerlendirmelerini sunacaklarını eklemiştir. Menderes, bu hususta İngiltere ile yapılacak görüşmelere devam edeceklerini ve İngiliz hükümetten gelen konuya dair açıklamaların uygulanması ile Kıbrıs sorununun kökten çözüleceğine olan inançlarından bahsederek sözlerini bitirmiştir.⁵⁴³

Radcliffe anayasası hakkında Türk hükümetinin görüşleri Başbakan tarafından açıklandıktan sonra, Kıbrıs Türklerinin liderlerinden olan Faiz Kaymak ve Fazıl Küçük 21 Aralık 1956 tarihinde konuyla ilgili görüşmeler yapmak üzere Ankara'ya gelmişlerdir. Onların görüşü Türk hükümetinin görüşünün aksine bu anayasa için ılımlı olmamıştır. Kıbrıs'ta EOKA şiddeti tüm hızıyla devam ederken böyle bir anayasayı anlamlı bulmadıkları görüşünü belirtmişlerdir.⁵⁴⁴ Yani bu konuda Türk hükümeti ile Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin düşünce ayrılığına düştükleri söylenebilir.

1953 yılından itibaren Almanya'da gazetecilik yapan Seyfettin Akerşin adında bir Türk, Adnan Menderes'e bu anayasa önerisi ile ilgili düşüncelerini içeren bir mektup göndermiştir. Mektubunda, bu teklifin Kıbrıs meselesini çözüme ulaştıracak nitelikte olmadığını aksine Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin arasını açacağını önemle belirtmiştir. Ayrıca taksimin de Kıbrıs için olumlu sonuçlar doğurmayacağını belirtmiş ve örnek olarak Almanya'yı göstermiştir. Batı ve Doğu Almanya olarak ikiye bölünen topraklarda yaşayan halkın birbirlerine beslediği düşmanlığı dile getirmiş ve taksimin iyi bir fikir olmadığını yinelemiştir. Bu Türk, kendince yaptığı araştırmalar sonucu Kıbrıs için tarafların da memnun olacağını düşündüğü bir plan hazırladığını yazmış fakat bu plan ile ilgili ayrıntı vermemiştir.⁵⁴⁵ Daha sonraki arşiv kayıtlarında da bununla ilgili bir belgeye rastlanmamıştır.

Bu anayasa teklifi ile ilgili ABD ise olumlu düşünceler aktarmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“Kıbrıs'ta muhtar bir hükümet kurulmasını derpiş eden İngiliz teklifleri, Kıbrıs meselesinin barışçı bir şekilde halli yolunda atılmış ilk adım olabilir. Birleşik Amerika,

⁵⁴³ MİLLİYET, 21.12.1956.

⁵⁴⁴ MİLLİYET, 22.12.1956.

⁵⁴⁵ BCA., 030-01-00-00-133-862-2.

üç müttefikinin Kıbrıs halkıyla birlikte gerek kendileri ve gerekse hür dünya için büyük bir ehemmiyeti haiz bulunan bu meseleye bir hal çaresi bulmak için gayret sarfına devam edeceğini ümit etmektedir.”⁵⁴⁶

Türkiye, Anayasa teklifi ilk sunulduğunda ılımlı ve olumlu bir davranış sergilemiştir. Fakat sunulan teklifi daha detaylandırarak incelemek ve kesin kararını bu inceleme sonrası vermek istemiştir. Bunun için Kıbrıs Türk liderlerinden Faiz Kaymak ve Fazıl Küçük Ankara’ya geldiği zaman yapılan Adnan Menderes, Nihat Erim ve Muharrem Nuri Birgi’nin de bulunduğu toplantıda Nihat Erim’in Londra’ya gitmesi ve anayasa maddelerinin bazı yerlerinde düzeltme yapılmasını talep etmesine karar verilmiştir.⁵⁴⁷

Süreç tamamlanmış ve Nihat Erim 1957 yılı Ocak ayı sonunda Radcliffe Anayasa tasarısına cevap vermek için Kıbrıs’a gitmiştir. Bu ziyaretinde basın mensuplarına Kıbrıslı Türklerin karşılamalarından çok memnun kaldığını ve onları çok yakın ve sıcak bulduğunu söyleyerek sözlerine başlamıştır. Sonrasında:

“...Kıbrıs meselesini insanlık prensiplerine en uygun şekilde halledebilmek için çalışmaktadır. Yirmi altı milyon Türkün kalbi Kıbrıslı Türklerle birlikte çarpar. Müttefikimiz ve asil dostumuz İngiltere ile müştereken mesut bir neticeye varılacağına inanıyoruz. Kıbrıs meselesini Türkiye, İngiltere ve Yunanistan ile aramızdaki dostlukları tahrip etmeden halletmek en büyük emelimizdir.”⁵⁴⁸

şeklinde konuşmasına devam etmiştir. Bu konuşmadan anlaşıldığı üzere Türkiye, özellikle İngiltere ile ilişkilerini bozmamaya itina göstermektedir. Böyle olması gayet doğaldır. Çünkü bu yönde en ufak bir zıtlasma Kıbrıs meselesinin Türkiye aleyhine sonuçlanmasını sağlayabilir.

Fazıl Küçük, Nihat Erim’in Kıbrıs’ta olduğu günlerde bir açıklama yaparak, Türk hükümeti ile birlikte hazırladıkları teklifin Kıbrıs’ın ikiye bölünerek Türk ve Rumlar için ayrı ayrı yönetimi içerdiğini söylemiş ve bunu Rumların kabul etmeyeceğini düşündüğünü belirtmiştir. Bu ihtimali de düşünerek taksim önerisini de sunduklarını söylemiştir.⁵⁴⁹

Lord Radcliffe Anayasa tasarısı ile ilgili görüşmeler yapmak ve karar bildirmek amacı ile Kıbrıs’a giden Türk heyeti buradaki işlerini tamamlayıp 22 Ocak 1957 tarihinde Türkiye’ye dönmüşlerdir. Dönüş günü Kıbrıs’ta talihsiz bir olay

⁵⁴⁶ MİLLİYET, 28.12.1956.

⁵⁴⁷ MİLLİYET, 08.01.1957.

⁵⁴⁸ MİLLİYET, 20.01.1957.

⁵⁴⁹ MİLLİYET, 20.01.1957.

yaşamışlardır. Araba ile havaalanına gitmekteyken EOKA tarafından bir bombalı saldırıya maruz kalmışlar neyse ki arabadaki hiç kimse bundan zarar görmemiştir.⁵⁵⁰

Bozkurt Gazetesi bu olayı şu şekilde duyurmuştur:

“Profesör Nihat Erim’in başkanlığındaki Türk Heyeti Kıbrıs’taki üç günlük temaslarını tamamladıktan sonra bugün uçakla Adadan ayrılmıştır. Heyetimiz havaalanına giderken tedhişçilerin taarruzuna uğramış, otomobile atılan bir bomba isabet kaydetmemiştir.”⁵⁵¹

Bu anayasa yönünde yapılan çalışmalar ve tarafların değerlendirmeleri sonucu Lord Radcliffe’nin hazırladığı anayasa yürürlüğe girmemiştir.

C.1956 Yılı Kıbrıs Sorunu Çerçevesinde Nihat Erim’in Raporu

Lord Radcliffe’nin İngiltere hükümetinin isteği üzerine hazırladığı Kıbrıs anayasasını sunduğu gün olan 16 Kasım 1956 tarihinde, Başbakan Adnan Menderes, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Nihat Erim’i makamına çağırmıştır.⁵⁵² Nihat Erim bu davet üzerine Menderes’in yanına gitmiş, Menderes ona Kıbrıs meselesi ile ilgili genel bilgiler verip son durumu aktardıktan sonra Nihat Erim’i Kıbrıs ile ilgili çalışmalar yapması için görevlendirmek istediğini söylemiştir. Erim, bu görevi memnuniyetle kabul etmiştir. Nihat Erim’in bu görevi üstlenmesinden sonra Menderes ona Kıbrıs konusunda DP hükümetinin hedeflediği hususlardan bahsetmiştir.⁵⁵³ Adnan Menderes’in beş madde halinde yaptığı açıklamalar Nihat Erim’in hazırlayacağı raporun temelini oluşturmuştur. Adnan Menderes’in belirttiği hedefler aynı zamanda Londra ve Zürich Antlaşmalarına kadar geçecek olan sürenin Kıbrıs politikası durumundadır. Bu beş maddeden ilki Kıbrıs’ın İngiltere’de kalarak mevcut statüsünü koruması yönündedir. İkinci husus, İngiltere Adadan çekilecekse Adanın eski sahibi olan Türkiye’ye iadesinin gerektiği şeklinde açıklanabilir. Üçüncü maddeye göre eğer Kıbrıs Türkiye’ye de geri iade edilmezse Yunanistan ile Türkiye arasında yarı yarıya paylaşılması önerisi yer almaktadır. Dördüncü madde, İngiltere’nin önerdiği Kıbrıs’taki halklara self government tanınması uygulanırsa Adadaki Türk halkın her

⁵⁵⁰MİLLİYET, 23.01.1957.

⁵⁵¹BOZKURT, 28.01.1957.

⁵⁵²KODAL, “Kıbrıs Sorununun Çözümü Konusunda Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim’in Başbakan Adnan Menderes’e Sunmuş Olduğu Rapor”, s. 774.

⁵⁵³BCA.,030-01-00-00-38-227-1-1.

türlü haklarının ve güvenliğinin güvence altına alınması hususunu içermektedir. Son madde olan beşinci maddede ise Türkiye'nin kesinlikle kabul edemeyeceği çözüm şeklinin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı olduğu belirtilmiştir.⁵⁵⁴

Dışişleri Bakanlığı 19 Kasım 1956 tarihinden itibaren Nihat Erim'in gerekli gördüğü dosyaları incelemesine izin vermiş o da hemen çalışmalara başlamıştır.⁵⁵⁵ Nihat Erim çalışmalarını tamamladıktan sonra resmi bir rapor hazırlamıştır. Bu raporu 24 Kasım 1956'da gerekli mercilere sunmuştur.⁵⁵⁶

Nihat Erim yaptığı ilk incelemeler doğrultusunda hazırladığı rapor beş madde içermektedir. Bu raporun birinci maddesinde, Kıbrıs'ın İngiltere hâkimiyetindeki mevcut statüsünü koruması fikrinin BM'de hoş karşılanmayacağını belirterek bu konudaki genel kabul gören fikirlerin self determinasyon ve self government olduğunu belirtmiştir. BM Anayasasının 73. maddesinin Kıbrıs'ta self government uygulamasını öngördüğünü fakat İngiltere'nin zaman içerisinde self determinasyona doğru gittiğini belirtmiş, Türkiye Kıbrıs üzerinde tarihi, stratejik, siyasi haklar iddia ederken Adanın İngiliz elinde kalmasını istemesi doğru olmaz demiştir.⁵⁵⁷

Erim raporunun ikinci maddesinde, Türkiye'nin en başından beri asıl fikrinin Adanın kendisine verilmesi yönünde olduğunu bunu isterken de tarihi, coğrafi, stratejik nedenleri öne sürdüğünü belirtmiştir. Türkiye'nin güvenliğinin Kıbrıs'ın kimin elinde bulunduğu ile doğrudan ilişkisinin olduğunu söyleyerek, Adanın konumunun Türkiye açısından önemini altını çizmiştir.⁵⁵⁸ Lozan'da 20. madde ile İngiltere'ye bırakıldığı kesinlik kazanan Kıbrıs üzerinde yine bu madde ile Türkiye'nin Ada üzerinde bir hak iddia etmesine kapıların kapatıldığını belirten Erim, Adanın Yunanistan'a verilmesi gibi bir durumda işlerin tamamen Türkiye aleyhine işleyeceğini hatırlatmıştır. Hükümetin de bu düşüncede olmakla gayet haklı bir tavır sergilediğini vurgulamıştır. Kıbrıs'ta nüfus çoğunluğuna sahip olan taraf Rumlar olduğu için self determinasyon gibi bir uygulamanın getireceği olumsuzluğu dile getirdikten sonra Türkiye'nin "Kıbrıs'ın Türkiye'ye iade edilmesi isteği hukuki

⁵⁵⁴ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 119.

⁵⁵⁵ KAPÇI, "Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu" s. 364.

⁵⁵⁶ AKGÜN, Sibel, "Aydın Kimliği İle Nihat Erim'in Kıbrıs Sorununda Yeri ve Önemi (1956-1965)", *Sobider*, 2017, Yıl:4, S. 13, s. 80.

⁵⁵⁷ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-2.

⁵⁵⁸ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-3.

değil siyasi sebeplere dayanmaktadır”⁵⁵⁹ görüşünü ısrarla sürdürmesini istemiştir. Ayrıca Türkiye’nin Adanın kendisine bırakılması halinde tüm halka ırk, din, menşei gibi bakımlardan eşitlik sağlayacağı söyleminde bulunması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶⁰

Nihat Erim üçüncü maddede, Kıbrıs’ı hem Yunanistan hem de Türkiye’nin istediğini ve ikisine de verilmesinin aslında pek de mümkün görünmediğini belirtmiştir. İngiltere’nin de self government ile meseleyi kapatmaya çalıştığını söylemiş fakat bu meselenin üç devletin de ilişkilerini bozmadan herkesi mutlu edecek bir ortak yol bulunarak çözülmesinin daha uygun olacağını altını çizmiştir. Ve bu ortak yolun da “taksim” olduğunu yazmıştır. Ve yaptığı dosya incelemelerine dayanarak taksim fikrinin daha önce Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve ABD arasında yapılan bazı gizli görüşmelerde ele alınmış olduğunu hatta Belçika Hariciye Vekili M. Speak’in bu konuda aracılık etme teklifinde bulunmuş olduğunu belirtmiştir. Erim’in aktardığına göre Yunanistan Kıbrıs’ın kuzeyinde dar bir bölümü Türkiye’ye bırakma düşüncesinde iken İngiltere Hariciye Müsteşarı da kuzey – güney yönünde Adayı ikiye bölerek doğuyu Yunanistan’a, batıyı da Türkiye’ye verme düşüncesindeymiş. Adnan Menderes’in de taksim istediğini hatırlamıştır. Nihat Erim de İngiltere’ye Adada bir üs verilerek Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak olan taksimin herkesi memnun edeceğini düşünmektedir.⁵⁶¹ Lozan Konferans’ında Venizelos’un Batı Trakya için Türkiye’nin istediği plebisiti “bölge homojen değil” diye istememesini örnek gösteren Erim, Kıbrıs’ın da bu bakımdan Batı Trakya’ya benzemekte olduğunu öne sürmüştür. Erim’e göre yapılması gereken Kıbrıs’ta yaşayan Rumlara bağımsızlık, Yunanistan’a ilhak, İngiltere’ye bağlı kalmak ya da farklı bir şey mi istediği sorulmalı aynı sorular ikinci soru Türkiye’ye ilhak olarak değiştirilerek Kıbrıs’ta yaşayan Türklere de sorulmalı ve gereği her iki toplum için de ayrı ayrı yapılmalıdır.⁵⁶² Erim Yunanistan’ın taksime yanaşmadığı bir durumda Rumların bir bölgede toplanıp istediği yönetim altında bulunması fikrinin cazip gelebileceğini düşünmektedir.⁵⁶³ Böylece taksim self determinasyon çerçevesinde yapılmış olacaktır.

⁵⁵⁹ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-4.

⁵⁶⁰ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-5.

⁵⁶¹ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-5.

⁵⁶² BCA.,030-01-00-00-38-227-1-6.

⁵⁶³ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-7.

Nihat Erim dördüncü maddeyi, Lord Radcliffe'nin Kıbrıs için hazırlamış olduğu ve self government uygulamayı esas alan anayasa tasarısı için ayırmıştır. Böyle bir anayasada self determinasyon ilkesinin yer almasının Türkiye açısından bazı şartlara bağlı olduğunu belirtmiş ve bu şartları sıralamıştır. Bu sıralamaya göre ilk şart, self government uygulamasının Adada mevcut olan terör eylemlerinin durdurulup, en az bir yılın sükûnetle geçirilmesinden sonra olmasıdır. İkinci olarak, Türk topluluğu temsilcisi ile de görüşme yapmak gerekir aksi BM anayasasının 73. maddesine aykırıdır. Üçüncü koşul, self government uygulamasının yapılmasına Türk, Yunan ve İngiliz temsilcilerin oluşturduğu bir komite nezaret etmelidir. Dördüncü ve son olarak, Türk ve Rumların dışarıdan Kıbrıs'a göç edip yerleşmelerine müsaade edilmesi istenmelidir. Özellikle bu durum Türk nüfusunu Rum nüfusun üzerine çıkaracaksa ısrarla istenmelidir. Bu isteğin yerine getirilmesi durumunda ileri tarihte bir self determinasyon uygulaması olursa, artmış olan Türk nüfusu etkili olacaktır.⁵⁶⁴ Bu son madde olan Adadaki Türk nüfusu çoğaltma girişimi ile Nihat Erim muhtemelen o an yaşadıkları sorunların gelecekte tekrar yaşanmamasını amaçlamaktadır.

Nihat Erim'in raporundaki ilk dört maddede Türkiye'nin görüşme konusu yapabileceği noktalar üzerinde durmuş, Türkiye tarafından kabul görebilecek çözüm önerilerine açıklık kazandırmıştır. Son madde olan beşinci maddede ise Türkiye'nin Kıbrıs meselesinin çözümünde asla kabul edemeyeceği seçeneği belirtmiştir. Self determinasyon hakkı tanıma bahanesi ile Adanın Yunanistan'a bağlanmaya çalışılmasını asla kabul edilemez seçenek olarak dile getirmiştir.⁵⁶⁵ Nihat Erim'in, yaptığı bu ilk incelemelerini Adnan Menderes'in ona çizdiği çerçeve dâhilinde yaptığı ve onun belirttiği prensipleri biraz daha detaylandırarak raporunu oluşturduğu söylenebilir. Nihat Erim on üç sayfadan oluşan bu raporunda, Kıbrıs'ın geleceği için Türkiye açısından uygulanabilecek veya uygulanamayacak seçenekleri belirttikten sonra self determinasyon prensibini incelemeye almış ve BM anayasasında self determinasyonun ne şekilde yer aldığı konusundaki araştırmalarını paylaşmıştır.

Self determinasyon konusunda, Adanın kaderini sadece nüfus olarak çoğunlukta oldukları için Rumların isteğine bırakmak gibi milletlerarası bir hukuk kuralının bulunmadığını söyleyerek bu fikrin uluslar arası açıdan geçerli olmadığını

⁵⁶⁴ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-8.

⁵⁶⁵ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-9.

belirtmek istemiştir. Tarih boyunca Adada bazen Türk bazen de Rum halkın çoğunluk oluşturduğunu dolayısıyla eşit hakların temin edilmesi gerektiğini söylemiştir. Türk nüfusunun azalmasının da keyfi nedenlere bağlı olmadığını Adayı terk etmeye mecbur bırakıldıkları zamanların olduğunu vurgulamıştır.⁵⁶⁶ Self determinasyon prensibinin BM anayasasında Amaçlar (Purposes) başlığı altında yer aldığını fakat çok açıklayıcı bir şekilde ele alınmadığını söylemiştir. Anayasanın başka bir bölümünde self government prensibinden bahsedildiğini onun için bile “her bölgenin özel koşullarına ve halkına göre” diye bir ifadenin kullanıldığını belirtmiştir. Erim’in açıklamalarına göre bu özel koşulların başında da ahalinin iki ayrı topluluktan oluşması gelmektedir. Bu durumda çoğunlukta oldukları için Rumların isteği ile Türkleri istemedikleri bir idare altına sokmak BM anayasasındaki özel koşullara aykırıdır.

Yine Erim’in araştırmalarına göre, Kıbrıs meselesi BM anayasası dâhilinde çözülecekse bu anayasaya göre Kıbrıs’ın self determinasyon uygulanabilecek bölgelerden birisi değildir. BM Anayasasına göre bu ilke sadece milletlerarası vesayette olan yerlere uygulanabilir ki Kıbrıs bu durumda değildir. Yani bu anayasa gereği Kıbrıs’a sadece self government uygulanabilir.⁵⁶⁷ Ayrıca Erim, BM anayasasının 73. ve 76. maddelerinde geçen “particular circumstances of each territory and its peoples” ifadesindeki each territory ve its peoples ifadesine dikkat çekmiştir. Ona göre, ülke için tek bir topluluk tek bir halk öngörülseydi territory and its peoples yerine territory and its people ifadesi kullanılırdı. BM anayasasında her kelimenin düşünülerek dikkatlice kullanıldığının⁵⁶⁸ altını çizerek anlam derinliklerine inmenin gerekliliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca Nihat Erim’in araştırma ve incelemelerine göre, BM İnsan Hakları Komisyonunda self determinasyon ile ilgili toplantılar yapılmış fakat büyük görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Self determinasyon ile ilgili yapılan bu görüşmelerde millet ve halk tanımları yapılmaya çalışılmış, BM anayasasının 73. ve 76. maddelerini uygulayabilmek için bir takım uygulamalı kurallara ihtiyaç olduğu görüşüne varılmıştır. Daha önce self determinasyonun işleyişini kurallarını gösterecek olan bir uygulama olmamış; bu, sadece bir prensip olarak yazıda kalmıştır. Nihat Erim raporuna son verirken eğer

⁵⁶⁶ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-9.

⁵⁶⁷ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-10.

⁵⁶⁸ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-11.

anayasada yer alan maddelere rağmen self determinasyon uygulanmaya kalkılırsa BM anayasa hükümlerine dayanarak Türkiye'nin itiraz hakkının doğabileceğine dikkat çekmiştir.⁵⁶⁹ Kendi izlenimlerinin bu kadar olduğunu ifade ederek takdiri yüksek makama bırakmıştır.

Nihat Erim 13 sayfadan oluşan bu raporunu 24 Kasım 1956'da sunmuştur. Ve raporu Başbakanlığa, Dışişleri Bakan Vekili Ethem Menderes'e ve Dışişleri Umumi Kâtibi Nuri Birgi'ye olmak üzere üç nüsha şeklinde teslim etmiştir.⁵⁷⁰

D.Eisenhower Doktrinine Giden Süreç

1956 yılında dünyada yaşanan bazı gelişmeler de Kıbrıs konusunu dolaylı yoldan etkilemiştir. Mısır'ın 1956 yılı Temmuz ayında Süveyş Kanalı'nı devletleştirmesi bu gelişmelerden birisidir. Mısır'ın bu hamlesi İngiltere'nin çıkarlarını zedelemiştir. Çünkü İngiltere artık elindeki üslerle yetinmek zorunda kalmıştır. Bu durum İngiltere ve Arap dünyası arasında soğuk rüzgârlar estirmiş ve Türkiye de bundan etkilenenlerden olmuştur. Bağdat Paketi çerçevesindeki ilişkilerinden ötürü Türkiye İngiltere tarafında yer almak durumunda kalmıştır. Yunanistan ise Türkiye'nin aksine Arap dünyasının yanında yer almış bu durumu da sonraki tarihlerde Kıbrıs meselesi üzerinde kullanmıştır. Böylece Yunanistan, özellikle Kıbrıs sorununun BM'ye taşındığı zamanlarda Arap desteğini sağlamayı garantilemeye çalışmıştır.⁵⁷¹ 1956 yılından itibaren Ortadoğu ile Batı arasındaki köprüler Süveyş meselesinden dolayı yıkılmaya başlamıştır. Bunu fırsat bilen Sovyet Ortadoğu'da oluşan bu boşluğu doldurmaya uğraşmıştır. Batı dünyası, Ortadoğu'da ekonomik sebeplerle bulunurken, zaten kendisi petrol ihraç eden Sovyet Rusya burada siyasi sebeplerle bulunmaya çalışmıştır. Sovyet Rusya'nın amacı Batı'yı Ortadoğu'dan çıkararak çökertmektir. Bu durumun farkına varan dönemin ABD Başkanı Eisenhower 5 Ocak 1957'de kendi adını taşıyan Eisenhower Doktrinini Amerikan Kongresinde sunmuştur. Bu doktrin çerçevesinde Ortadoğu ülkelerine yardım için üç yıl süreli ve her yıl iki yüz milyon dolar harcama limiti olan yetkiyi

⁵⁶⁹ BCA.,030-01-00-00-38-227-1-12.

⁵⁷⁰ KODAL, "Kıbrıs Sorununun Çözümü Konusunda Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim'in Başbakan Adnan Menderes'e Sunmuş Olduğu Rapor", s. 775.

⁵⁷¹ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 79.

istemmiştir. Kongrede bu konuda hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar sonucu 5 Mart 1957’de Başkan Eisenhower’e istediği yetkilerin verilmesine oy çokluğu ile karar verilmiştir.⁵⁷² Böylece 1957 Eisenhower Doktrini ile İngiltere ve Fransa’nın bölgedeki çıkarları bir bakıma ABD’ye devredilmiştir.

E.Türkiye’nin Taksim Tezine Yönelmesi

DP’nin iktidarı boyunca izlediği Kıbrıs politikaları üç aşama geçirmiştir. İlk aşama Kıbrıs’ın Türkiye’ye geri verilmesi yani ilhak politikasıdır. Bu seçeneğin gerçekleşmeyeceğini anladığı zaman ikinci aşama olarak Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan arasında eşit bir şekilde paylaşılması yani taksim politikası önem kazanmıştır. Gerek iç gerekse dış nedenlerle taksim politikasının da uygulanamayacağı anlaşıncı Kıbrıs’a iki toplumlu bir cumhuriyet yönetimi getiren çözüm seçeneği kabul edilmiştir.⁵⁷³ İlk aşama olan ilhak tezini 1956 yılına kadar sürdüren Türkiye, özellikle 1955 yılının yarattığı olumsuz koşullardan sonra konuya bakışını değiştirmek zorunda kalmıştır. 12 Ekim 1956 tarihinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Nuri Birgi, İngiltere Büyükelçiliğinde görev yapan Michael Stewart’a, Kıbrıs meselesinin çözümü için Türkiye’nin taksim tezini benimsediğini söylemiştir.⁵⁷⁴ 1956 yılı sonunda Ankara’ya gelen Kıbrıs Türk liderlerinden Fazıl Küçük burada verdiği bir beyanatta:

“Adanın taksimi en münasip fikirdir. Adadaki Türkler bu teklifi memnuniyetle karşılayacaklardır. Adanın ve halkın ikiye ayrılması maddeten mümkündür ve mübadele suretiyle kolaylıkla başarılr.”⁵⁷⁵

diyerek bu dönemde taksim tezini dile getirenlerden birisi olmuştur. Taksim tezi daha önce Başbakan Adnan Menderes ve bu konu ile araştırmalar yapıp, görüş bildiren Nihat Erim tarafından da dile getirilmiştir. Nihat Erim New York Times gazetesinde çıkan bir yazısında, Başbakan Adnan Menderes’in Kıbrıs sorununun gerek NATO, gerekse Bağdat Paktı ve bütünüyle Batı güvenlik sistemini tehlikeye

⁵⁷² ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), s. 609-610.

⁵⁷³ ALBAYRAK, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 272.

⁵⁷⁴ KAPÇI, Hikmet, Zeki, SAKİN, Serdar, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Elazığ, 2015, S. 34, s. 144.

⁵⁷⁵ MİLLİYET, 30.12.1956.

soktuğu gerekçesi ile Adanın taksimini çözüm yolu olarak benimsediği açıklamasını yapmıştır.⁵⁷⁶

1956 yılından itibaren dile getirilmeye başlanarak kamuoyunu alıştırmaya evresi tamamlanmış ve Türkiye 1957 yılında daha belirgin şekilde taksimi desteklediğini vurgulamıştır. Taksim tezi, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaştırılmasını esas alır. Bu tez, İngiltere'nin Adadaki hâkimiyetine vereceği zarardan ötürü İngiltere tarafından destek görmemiştir.⁵⁷⁷

Elimizde İngiltere tarafından Türkiye'nin taksim politikasına yönelmeye başlaması ile ilgili olarak 1955 yılına ait bir arşiv belgesi bulunmaktadır. Bu belgede İngiliz basınından olan Daily Telegraph'ın muhabirlerinden birinin aktardığı bilgiler yer almaktadır. Muhabir, Kıbrıs sorununun çözümünde taksim politikasının rağbet kazandığını düşünmek için güçlü sebepler olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. İngiltere ve Kıbrıs'ın İngiliz Valisi Harding'in bu çözüm şekline sıcak bakmadıklarını, bu seçeneğe en son ihtimal olarak baktıklarını bildirmiştir. Taksim ile ilgili İngiltere hükümetine sunulmak üzere geniş çaplı bir rapor hazırlığı duyumu aldıklarını fakat bununla ilgili herhangi bir resmi açıklama yapılmadığını eklemiştir. Kıbrıs sorununun çözümünde İdari bağımsızlığa dayanan self determinasyon ve idari bağımsızlığa dayanan bağımsızlık seçeneklerinden sonra ortaya atılan bu taksim seçeneğinin hızla yükselişe geçmekte olduğunu altını çizmiştir.⁵⁷⁸ Bu haberde geçen rapor hakkında Lefkoşa gazetecileri Kıbrıs Valisinden bilgi isteyince Valilik tarafından şu açıklama yapılmıştır:

“Taksim şeklinin tazammun (kapsamak) edebileceği birçok ve muhtelif meselelerin tatbikatı Kıbrıs Hükümetinin İngiltere Müstemlekeler Nezaretinden almış olduğu talimat üzerine yapılmaktadır.”⁵⁷⁹

Valilikten yapılan bu açıklamada net bir bilgi edinilememekte fakat İngiltere'nin olan bitenden haberdar olduğu ve her şeyin onun kontrolünde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Adnan Menderes 1957 yılı başlarında yaptığı bir konuşmada Yunanistan'ın self determinasyon isteğini şiddetle eleştirmiş ve Yunanistan'ın bu isteği ile Adada

⁵⁷⁶ ALBAYRAK, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 258.

⁵⁷⁷ BAHADIR, “Kıbrıs Diye Bir Sorunumuz Yoktur 1974 Müdahalesine Nasıl Gelindi?”, s. 577.

⁵⁷⁸ BCA., 030-01-0-0-37-226-8-1.

⁵⁷⁹ BCA., 030-01-0-0-37-226-8-2.

yaşayan Türklerin haklarının çiğnenmeye çalışıldığını vurgulamıştır. Ayrıca Adada yapılan terör faaliyetlerinin uluslar arası bir felaket olduğunu eklemiş ve Kıbrıs sorununun çözümü için Türkiye'nin dostça bir çözümü umduğunu ve elinden geleni fazlasıyla yaptığını, artık Yunanistan'ın çaba göstermesi gerektiğini aktararak sözlerine son vermiştir.⁵⁸⁰ Menderes'in, Türkiye'nin bu konuda haklı olduğunu savunmanın yanında hâlâ Yunanistan ile sorunların çözümünün dostça yapılması gerektiğine olan inancını belirtmesi, belki de işlerin daha da içinden çıkılmaz hâle gelmesini engelleme çabasıdır.

1956 yılı sonlarından itibaren kamuoyunda ara sıra duyurulmaya başlanan ve 1957 yılında artık siyasilerin demeçlerinde daha sık dile getirdikleri taksim politikası söylemleri bu yıl boyunca da devam etmiştir. Özellikle 1957 yılı ortalarından itibaren Türkiye'de yapılan genel seçim kampanyaları çerçevesindeki gezilerde Kıbrıs sorunu dile getirilmiş ve taksim tezi resmi tez olarak savunulmuştur. Bu dönemde seçim kampanyaları nedeni ile Kıbrıs sorununun çözümü doğrultusunda fiili olarak pek bir şey yapılamasa da taksim tezi topluma aşılarmaya çalışılmıştır.

Taksim politikasının resmi tez haline dönüştürüldüğü bu günlerde, Kıbrıs Türk'tür Partisi lideri Dr. Fazıl Küçük, Türkiye ile birlikte hareket etmiştir. Özellikle Kıbrıs'ta artan şiddet ve terör olayları üzerine Bursa'da büyük bir Kıbrıs mitingi düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 3 Mayıs 1957'de yapılan Bursa mitingine coşkulu halkın yanı sıra Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes de katılmışlardır. Siyasi liderler burada da taksim tezindeki kararlılıklarını yinelemişlerdir.⁵⁸¹

Muhalefet, DP'nin Kıbrıs konusunda aktif bir politika izlemediği ve onu seçim döneminde ihmal ettiği gibi söylemlerde bulunmuştur. Bu iddia sonrası Adnan Menderes 14 Ekim 1957 tarihinde seçim gezisi nedeni ile bulunduğu Rize'de, Kıbrıs Türklerini Türk bayrağı altına almak ve Türkiye'nin güvenliği için Kıbrıs'ın Türk sahillerine bakan kısmını Türkiye'nin bir parçası yapmak kararında bir değişiklik olmadığını özellikle vurgulamıştır.⁵⁸²

⁵⁸⁰ MİLLİYET, 07.02.1957.

⁵⁸¹ ALBAYRAK, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", s. 261.

⁵⁸² KOCAMEMİ, Ayetullah, AYBERK, Vahdettin, *DP'nin Muhteşem Zaferi: Adnan Menderes'in 1957 Seçim Nutukları ile Paris NATO Konferansı'ndaki Tarihi Hitabesi*, Ankara, Sıralar Matbaası, 1958, s. 30.

27 Ekim 1957’de Türkiye’de genel seçimler yapılmış ve DP seçimleri yine kazanmıştır. 1954 seçimlerinde DP 504, CHP, 31, CMP 5 ve bağımsızlar 1 milletvekili çıkarmışken 1957 seçimlerinde DP 424, CHP 178, CMP 4, HP 4 milletvekili çıkarmıştır. Bu sonuçlara göre bir önceki seçime göre oy kaybına uğrayan DP yine de %47.70 oy alarak iktidarını sürdürmeyi başarmıştır.⁵⁸³ Seçim sonrası Adnan Menderes, DP beşinci hükümetini kurduktan sonra 4 Aralık 1957’de TBMM’de hükümet programını açıklamıştır. TBMM’de yaptığı bu konuşmada Kıbrıs konusuna da değinmiştir. Bu konuda söyledikleri şu şekildedir:

“Dış siyasetimizin hayati bir mevzuu olan Kıbrıs meselesine gelince: bu milli davamıza ait karar ve düşüncelerimiz katıyet ve sarahatle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Kıymet verdiğimiz Türk – Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilâfi ortadan kaldırmak için azami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs’ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Türkiye’nin emniyetinin ve Adadaki Türk cemaatinin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyit ederiz.”⁵⁸⁴

Menderes’in mecliste yaptığı bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere Türkiye’nin genel kanısı Kıbrıs konusunda üzerine düşeni yaptığı, verebileceği en büyük tavizin taksim olacağı yönündedir. Adnan Menderes taksimin şekline dair de bir açıklama yapmış, yapılacak olan taksimde nüfusun göz önüne alınmayacağını, Türkler için yeterli olacak ve Türkiye’nin güvenliği için önemli bir konumda olacak özellikte bir arazinin ayrılması gerektiğini söylemiştir. Özelliklerini bildirdiği şekilde yapılacak olan taksim sonrası da halka kendisine ayrılan bölgeye yerleşmesi için bir süre verilmesi gerektiğini⁵⁸⁵ söyleyerek taksimin nasıl yapılması gerektiği konusuna açıklık getirmiştir.

⁵⁸³ YALMAN, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 2: 1922-1971*, s. 1659; ALBAYRAK, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 262.

⁵⁸⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, İçtima 1, İnkat 10, 04.12.1957, s. 63.

⁵⁸⁵ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 167.

F.Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesini 1957 Yılında Tekrar Birleşmiş Milletlere Taşınması

1957 yılına girildiğinde Kıbrıs'ta terör hareketleri devam etmiş, Lefkoşa ve Mağusa'da Türkler öldürülmüş ve bu durum zaten çok iyi olmayan Türkiye – Yunanistan ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir.⁵⁸⁶

Yunanistan, Makarios sürgüne gönderildikten sonra 18 Mart 1956 tarihinde, Kıbrıs konusunun BM'de görüşülmesi isteğinde bulunmuştur. Yunanistan'ın yaptığı başvurudaki temel gerekçe daha önceki yıllarda olduğu gibi self determinasyon isteğinin yanı sıra İngiliz yönetiminin Adada zaman geçtikçe çok daha sert bir tavır takındığı iddiası olmuştur. 12 Ekim 1956'da İngiltere de BM'ye başvurarak Yunanistan'ın Kıbrıs'taki terör faaliyetlerine destek vermesinden şikâyetçi olduğunu ve meselenin BM'de görüşülmesini talep ettiğini söylemiştir. Böylece arka arkaya Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs meselesini görüşmek üzere yaptıkları başvuruyu BM Genel Kurulu birleştirerek görüşmeyi uygun bulmuştur.⁵⁸⁷ Konunun BM gündemine alınması ile ilgili yapılan oylamada 72 evet oyu, 2 çekimser oy çıkmış ve konunun görüşülmesine karar verilmiştir.⁵⁸⁸ BM genel Kurulu:

“Kıbrıs sorununu görüşerek, bu sorunun çözümünün bir barış ve ifade özgürlüğü ortamını gerektirdiği inancı ile, BM Yasasının ilke ve amaçlarına uygun olarak; barışçı, demokratik ve hakça bir çözümün bulunmasını içtenlikle arzuladığını ve görüşmelerin yeniden başlayıp, bu amaca yönelik olarak süreceğini içtenlikle umduğunu beyan eder.”⁵⁸⁹

şeklinde bir karar almıştır.

BM'deki Kıbrıs konusu görüşmelerinin 11 Şubat 1957 tarihinde başlayacağı düşünülmüştür. Bu görüşmelere katılacak olan Türk Heyeti Çanakkale Milletvekili Fatin Rüştü Zorlu, Nihat Erim ve Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi olmak üzere üç kişiden oluşturulmuştur.⁵⁹⁰ BM Kıbrıs görüşmelerinde Türkiye'yi temsilen 1957 yılı Şubat ayının ilk haftasında ABD'ye gelen bu heyet, daha görüşmeler başlamadan önce Kıbrıs konusundaki Türk görüşü ile ilgili bilgi

⁵⁸⁶ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 390.

⁵⁸⁷ SÖNMEZOĞLU, Faruk, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954 – 1975)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Özel Sayı 2, 1984, s. 231-232.

⁵⁸⁸ SEVİNÇ, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, s. 191.

⁵⁸⁹ SÖNMEZOĞLU, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954 – 1975)”, s. 233.

⁵⁹⁰ MİLLİYET, 11.02.1957.

vermek amacıyla bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Yapılan bu basın toplantısı oldukça ilgi görürken, Yunanistan da boş durmamıştır. ABD ve diğer BM üyesi devletlerin sempatisini kazanmak ve görüşmelerden kendi lehine bir karar çıkarmak için çabalamıştır. Akis dergisinde BM’de yapılan bu görüşmelerle ilgili yayınlanan bir yazıda Türk tezini açıklama görevini üstlenen Fatin Rüştü Zorlu, bir yandan doğru seçim olarak görülürken diğer yandan eleştirilmiştir. Kıbrıs meselesine başından beri hâkim olması açısından doğru tercih olabileceği üzerinde durulmuştur. Fakat 1950’li yılların başlarında Türkiye’nin Kıbrıs diye bir meselesinin olmadığını söylemesi ve Londra Konferansında İngiliz gazetecilere konuşulacak bir mevzunun olmadığı demecini vermesi gibi sebeplerden eleştiri almıştır.⁵⁹¹ Türkiye’nin Kıbrıs politikasıyla ilgili farklı zamanlarda göstermiş olduğu bu çelişkili tutum, Kıbrıs konusundaki Türk tezinin (taksim tezi) kabul görmemesine etki eden unsurlardan biri olmuştur.

BM’de 11 Şubat 1957 tarihinde başlaması planlanan Kıbrıs görüşmeleri, Cezayir ile ilgili görüşmelerin uzaması nedeniyle biraz sonraya sarkmıştır.⁵⁹² Böylece Kıbrıs konusu BM Birinci Komisyonunun 847 – 856 sayılı oturumlarında 18 ilâ 22 Şubat 1957 tarihleri arasında görüşülmüştür. Bu görüşmelerde taraflar konuya ilişkin daha önceden beri savunduklarını tekrarlamışlardır.⁵⁹³ Yani Yunanistan self determinasyon isterken, Türkiye taksimin uygulanmasını istemiştir. İngiltere de Yunan tezini reddetmekle kalmamış Yunanistan’ı Kıbrıs’taki terör faaliyetlerini yürütmekle suçlamıştır.

Görüşmeler başladıktan sonra İngiltere ve Yunanistan birer karar tasarı sunmuşlar fakat bunun ikisi de kabul görmemiştir. Hindistan temsilcisi, bu meselenin çözülmesi için konunun taraflarının BM dışında görüşmeler yaparak bunu sağlaması gerektiği yönünde bir öneri sunmuş ve 26 Şubat 1957’de yapılan Genel Kurul’da bu öneri 1 çekimser oya karşı 57 olumlu oy ile kabul edilmiştir.⁵⁹⁴ Kıbrıs’a self determinasyon uygulanmasını isteyen Yunanistan’ı burada, komünist blokta yer alan devletler ve bu bloğa dâhil olmayan fakat komünist olan Yugoslavya gibi devletler

⁵⁹¹ AKİS, 16.02.1957, s. 9-10.

⁵⁹² AKİS, 16.02.1957, s. 10.

⁵⁹³ SÖNMEZOĞLU, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954 – 1975)”, s. 232.

⁵⁹⁴ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, s. 390.

desteklerken bu devletler dışındakiler Yunan tezini kabul etmemişlerdir.⁵⁹⁵ BM Türk delegesi olan Selim Sarper, Kıbrıs meselesinin çözülmesine engel olan ve meseleyi içinden çıkılmaz bir vaziyete dönüştürmeye çalışan SSCB ve onun gibi düşünüp hareket eden devletlere karşı çıkmıştır.⁵⁹⁶

18 Şubat 1957 BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs ile ilgili görüşmeler başladıktan sonra Yunanistan Dışişleri Bakanı Averoff:

“Kıbrıs meselesi Türkiye, Yunanistan, İngiltere arasında bir anlaşmazlık olmaktan çıkmış, Ortadoğu'nun emniyetini ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. İngiltere, Kıbrıs'ı kullanarak Ortadoğu devletlerine karşı tecavüze geçmiştir. Bu, ileride tekrarlanabilir ve tehlikeli neticeler doğurabilir. Türkiye'nin ileri sürdüğü coğrafi düşünceler İngiltere'nin sömürgecilik amaçlarını destekler özelliktedir ve bu bakımdan tehlikelidir. Zira İngiltere, birçok yabancı haklara hükmetmek için coğrafi yakınlık iddiasını ileri sürmüştür. Kıbrıs'ta self determinasyon prensibinin uygulanmasına hiçbir uluslar arası anlaşma engel olamaz. Lozan Antlaşmasında Türkiye, İngiltere'nin ada üzerindeki kontrolünü tanımıştır. Türkiye bu anlaşma ile Kıbrıs'la ilgili olarak yeni bir şey vermediği cihetle şimdi bu anlaşmaya dayanarak hiçbir şey istemeye de hakkı yoktur. Lozan Antlaşmasında Kıbrıs halkının ebediyete kadar sömürgecilerin hizmetinde yaşayacağı yazılı değildir.”⁵⁹⁷

diyerek İngiltere'yi sömürgecilik faaliyetleri için Kıbrıs'ı kullanmakla suçlamıştır. Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hakkının da Lozan Antlaşması ile tamamen bittiğini söyleyen Bakan, Türkiye'yi saf dışı bırakarak Kıbrıs meselesini İngiltere ile arasında çözmeye çalışmıştır. Averoff ayrıca; “...Biz ilhakçı bir millet değiliz. Yunanlılarda istila hırsı yoktur...”⁵⁹⁸ şeklinde Yunanistan'ın yaptıkları ile çelişen, tarihi gerçeklere zıt bir açıklamada bulunmuştur. İngiliz delegesi Allan Noble ise:

“İngiltere self determinasyon prensibinin Kıbrıs'ta da uygulanmasına taraftarlığı özellikle beyan etmiştir. Ama Yunanistan şimdiki durumu hiçbir şekilde göz önünde tutmayarak, self determinasyonu bir mecburiyet haline getirmeye ve bunu BM kanalı ile yapmaya uğraşmaktadır. Şartların göz önünde tutulmadan self determinasyonun uygulanması sadece bir keşmekeşe yol açar. Bir hükümetin başka bir hükümetin arazisi üzerinde hak iddiasında bulunması BM teşkilatının meşgul olmasını gerektiren bir durum yaratır. Özellikle şiddet ve bozgunculuk metotlarına başvurarak bu işin yapılması uluslar arası ilişkilerde acınacak sonuçlar doğurur.”⁵⁹⁹

şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. İngiltere temsilcisi de, günün şartları farklı olsa Yunanistan'ın tezini destekleyeceği gibi bir ifade ile kırıncı olmaktan kaçınır bir

⁵⁹⁵ CANKUT, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964)*, s. 102.

⁵⁹⁶ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 165.

⁵⁹⁷ MİLLİYET, 19.02.1957.

⁵⁹⁸ COŞAR, Ömer, Sami, *Kıbrıs Makalelerim 1 (1954 – 1957)*, 23.02.1957, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, A2/29-2.

⁵⁹⁹ MİLLİYET, 19.02.1957.

tavır sergilemiş ve Kıbrıs'ta yaşanan şiddet ve terör olaylarına odaklanmıştır. Yine bu görüşmeler esnasında söz alan Türk delegesi Selim Sarper de:

“Kıbrıs'ta yüz yirmi bin Türk yaşamaktadır ve Kıbrıs Adası Türkiye'ye çok yakındır. Coğrafi, tarihi ve siyasi bakımdan Türkiye'nin Kıbrıs'ı terk etmesi imkânsızdır. Statüsü ile de ilgilenecek bir numaralı devlet Türkiye'dir. Şikâyetçi Türkiye'dir. Hâlbuki ne hazindir ki karşımızda şikâyetçi olarak Yunanistan'ı görüyoruz. Yunanistan, self determinasyon prensibini suistimal etmeye çalışmaktadır. Biz buna izin vermeyeceğiz.”⁶⁰⁰

diyerek Türkiye'nin görüşlerini belirtmiş ve Kıbrıs konusunun BM'de önemli bir yer oluşturacak hâle geldiğini Kıbrıs'ta Yunanistan'ın da teşvik ederek desteklediği terör ortamının iki halkın barış içinde rahatça yaşamasını engellediğini, BM Genel Kurulunun bu önemli konuyu başarı ile çözeceğinden emin olduğunu dile getirerek sözlerine son vermiştir.

BM'de Kıbrıs oturumu beş günlük görüşmelerden sonra 23 Şubat 1957'de sona ermiştir. Kıbrıs meselesinin BM'de değil de konunun tarafları olan üç devlet arasında görüşülüp çözülmesini öngören Hint teklifi, üye devletlerin 76'sı tarafından olumlu oy alarak kabul edilmiştir. BM'den çıkan kararı Türk delege Selim Sarper şu şekilde aktarmıştır:

- “1.Türkiye'nin Kıbrıs'a ilgisi kaçınılmazdır.
- 2.Kıbrıs halkı iki cemaatten oluşmaktadır. Bunlar hakkında verilecek kararlar eşit haklara bağlı kalacaktır.
- 3.BM Enosisi reddetmiştir.
- 4.Tedhiş hareketleri görüşmeleri olumsuz etkileyecektir.
- 5.Türkiye, İngiltere ve Yunanistan görüşmelerini tekrar edecektir.”⁶⁰¹

Yapılan görüşmelerden sonra çıkan kararı Türk temsilciler olumlu bir şekilde karşılamışlardır. Her ne kadar kesin bir çözüme kavuşulmasa da Yunanistan'ın self determinasyon isteği yerine, tekrar yapılacak üçlü görüşmelerle bir sonuca varılması kararı bile Türkiye'yi mutlu etmeye yetmiştir.⁶⁰² Görüşmeler bitip alınan karar açıklandıktan sonra Fatin Rüştü Zorlu konuyla ilgili yaptığı açıklamada:

“Türkiye, bugüne kadar yapılan müzakereler sırasında açıklanmış olan genel kanaate uygun olarak, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını hedef tutan Enosis hareketiyle

⁶⁰⁰ MİLLİYET, 19.02.1957.

⁶⁰¹ CUMHURİYET, 23.02.1957.

⁶⁰²KIRAC, Emin, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Zafer Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2007, s. 44.

birlikte bu yoldaki propagandaların kesin olarak sona ereceğini ve BM kararı gereğince Kıbrıs'taki tedhiş hareketlerine son verileceğine inanmaktadır. Eskiden olduğu gibi bugün de, Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki menfaatleri adadaki yüz yirmi bin kişiden ziyade, Anavatandaki yirmi altı milyon Türkün emniyet ve güvenliği ile ilgilidir.”⁶⁰³

diyerek Kıbrıs'ın Türkiye için taşıdığı hayati önemi bir kez daha vurgulamıştır. Bunun yanı sıra Adadaki terör eylemlerinin son bulması gerektiğini ve bunun sağlanacağına olan inancını Türkiye adına dile getirmiştir.

BM Genel Kurulunda 1957 yılı Şubat ayında yapılan Kıbrıs ile ilgili görüşmelerden çıkan karar Yunanistan'ın istekleri doğrultusunda olmamıştır. Enosis umudunu yitirmeyen Yunanistan bu sebeple Kıbrıs konusunun ele alınması için 12 Temmuz 1957 tarihinde yeniden BM'ye başvuruda bulunmuştur. Yunanistan'ın konuyu yeniden görüşme talebi kabul edilmiştir. Bu konunun BM Genel Kurulunda Birinci Komitenin 927 – 934 sayılı oturumlarında ele alınması uygun görülmüştür.⁶⁰⁴ İngiltere bu aşamada Şubat ayında yapılan BM görüşmeleri sonucu alınan kararların uygulanamamasında Yunanistan'ı suçlamış ve üçlü görüşme kararını desteklediğini belirtmiştir. Yunanistan ise Türkiye'nin taksim tezini eleştirerek, kendisinin yayılmacı bir politika izlemediğini belirtmiştir. Selim Sarper de Türkiye adına görüş bildirerek Yunanistan'ın self determinasyon istemesindeki asıl amacın Enosisi gerçekleştirmek olduğunu vurgulamış ve eğer self determinasyon uygulanacaksa Adadaki iki toplum için de ayrı ayrı uygulanması gerektiğini yinelemiştir.⁶⁰⁵

1957 yılı içerisinde Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi için BM'ye yaptığı bu ikinci başvuru olmuştur. Bu ikinci başvurusunda önceki gibi sadece self determinasyon konusu için değil, İngiliz yönetimin Kıbrıs'ta halka yaptığını öne sürdüğü zulüm için de şikâyetle bulunmuştur.⁶⁰⁶ BM'de aynı yıl içerisindeki ikinci Kıbrıs görüşmeleri 9 Aralık 1957'de başlamıştır.⁶⁰⁷

12 Aralık 1957'de Yunanistan'ın self determinasyon isteği BM Siyasi Komisyonunda oylamaya konulmuş sonuç, 23 olumlu oya karşı 20 olumsuz ve 25 çekimser oy olmuştur. Bu aşamada Yunanistan'ın lehine görünen sonuç tasarının genel kurula gönderilmesi ile değişmiştir. 14 Aralık'ta yapılan Genel kurulda

⁶⁰³MİLLİYET, 27.02.1957.

⁶⁰⁴ATAY, Mehmet, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, 2012, Birleşmiş Milletler Özel Sayısı, C. 8, S.1, s. 304.

⁶⁰⁵SÖNMEZOĞLU, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954 – 1975)”, s. 233.

⁶⁰⁶GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 391.

⁶⁰⁷KIRAC, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Zafer Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, s. 46.

oylamaya konulan tasarı 31 olumlu oya karşı 23 olumsuz ve 24 çekimser oy ile üçte iki çoğunluğu sağlayamadığı için kabul edilmemiştir.⁶⁰⁸ Yunan tasarısı, BM Genel kurulunda oy çoğunluğu sağlayamadığı için kabul edilmese de üye devletlerin verdiği oy oranı Yunanistan lehine bir tablo sunmaktadır. Çünkü verilen oylar arasında dikkate değer bir fark bulunmamakta, bu durum da Yunanistan'ı gelecekte meselenin tekrar gündeme getirileceği zamanlar için bir nevi şanslı kılmaktadır.

Siyasi komisyondan Yunanistan lehine geçen tasarının genel kurulda üçte iki oy çokluğunu sağlayamayacağını tahmin etmiş olduğu düşünülen Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, “Kıbrıs’ın Bağımsızlığını” öngören yeni bir tasarı ortaya atmak istemiştir.⁶⁰⁹ Fakat Averof’un ortaya attığı bu yeni ve daha yumuşatılmış gibi görünen tasarıya Makarios sıcak bakmamıştır.⁶¹⁰

BM’de 1957 yılı Aralık ayında yapılan bu Kıbrıs görüşmeleri sonunda, Meksika tarafından önerilen Kıbrıs’ta barışçı, adaletli ve demokratik bir çözüme ulaşmak için çaba gösterilmesini öngören teklif 1287 sayılı karar olarak kabul edilmiştir. Bu karar aynı yıl Şubat ayında yapılan görüşmelerde alınan kararla benzerlik göstermektedir. Ama alınan bu karar konunun tarafları açısından pek memnun edici olmamıştır. Çünkü üç devletten hiçbiri isteklerinden taviz verme yanlısı değildir. İngiltere kendisinin, Türkiye’nin ve Yunanistan’ın olacağı üçlü ortaklığı savunurken, Yunanistan taksim tezine şiddetle karşı çıkmakta ve en son olarak Kıbrıs’ın bağımsızlığını kabul edebileceğini savunmuştur. Türkiye ise Kıbrıs’ın temel olarak halkını oluşturan Türk ve Rumlara göre yapılacak olan, Türkiye ve Yunanistan arasında ikiye taksim düşüncesindeki kararlılığını sürdürmüş, İngiltere’yi saf dışı bırakma konusundaki tavrını değiştirmemiştir. İşte 1957 yılı sonuna rastlayan BM’deki Kıbrıs görüşmeleri bu şekilde sona ermiş⁶¹¹ ve 1958 yılında tekrar görüşmelere başlanmıştır.

⁶⁰⁸ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, s. 391.

⁶⁰⁹ ATAY, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, s. 304.

⁶¹⁰ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, s. 391.

⁶¹¹ ATAY, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, s. 304-305.

G.Başpiskopos Makarios'un Sürgünden Geri Dönüşü

1957 yılında Kıbrıs'ta terör eylemleri tüm şiddeti ile devam etmekteydi. Olayların her geçen gün şiddetlenmesi ve verilen kayıpların gün geçtikçe artması sonucu İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un, tüm bu terör olaylarına son vermek adına yaptığı konuşma dikkate değerdir:

“Adadaki tedhiş hareketlerini ve anlaşılmaya şiddet yolu ile varmayı takbih ettiği takdirde Makarios hemen serbest bırakılacak ve Yunanistan'a gitmesine izin verilecektir. Aynı şekilde Makarios'un Kıbrıs'a gelmesi için de imkân sağlanacaktır.”⁶¹²

Boyd, karşılıklı anlaşmaya vararak Kıbrıs'ta yaşanan eylemleri durdurmak için böyle bir çözüm ortaya atmıştır.

Tüm bu eylemlerin planlayıcısı ve lideri konumunda olan Grivas, İngiltere hükümetine 14 Mart 1957 tarihinde bir beyanname sunarak mütareke yapmayı teklif etmiştir. Grivas sunduğu teklifte, Seyshelle Adalarında sürgünde olan Makarios'un serbest bırakılması karşılığında Kıbrıs'taki terör eylemlerine bir süreliğine son verebileceğini belirtmiştir.⁶¹³ Grivas böylece hem Makarios'u kurtarıp tekrar Enosis yolunda onun desteğini almayı, hem de 1955 yılından beri faaliyetlerini sürdüren ve artık zayıflayıp yorgun düşen EOKA'nın yeniden toparlanması için zaman kazanmayı hedeflemiştir.

İngiltere hükümeti bu konuda yaptığı görüşmeler sonucu 28 Mart 1957 tarihinde Avam Kamarasında resmi bir açıklama yaparak, Başpiskopos Makarios ve onunla beraber tutuklanıp sürgün edilen diğer üç papazın serbest bırakılacağını açıklamıştır.⁶¹⁴ İngiltere hükümeti şart olarak Grivas ve arkadaşlarının Kıbrıs'tan çıkması ve Makarios'un da terör eylemlerini bundan sonra kabul etmemesini öne sürmüştür.⁶¹⁵ Bu şartların kabul edilmesinden sonra 28 Mart 1957'de Makarios ve beraberindeki üç kişi sürgünde bulundukları yerden Kıbrıs'a gitmemek şartı ile serbest bırakılmışlardır.⁶¹⁶ Makarios'un serbest bırakılmasını Türkiye hoş karşılamamıştır. Makarios'u serbest bırakma kararı veren İngiltere'ye bu durumdan hoşnut olmadığını bildirmiş ve eğer ki Makarios'a Kıbrıs'ta herhangi bir temsil hakkı

⁶¹² MİLLİYET, 20.12.1956.

⁶¹³ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 165.

⁶¹⁴ CUMHURİYET, 29.03.1957.

⁶¹⁵ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 166.

⁶¹⁶ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 109; KAPÇI, SAKİN, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)”, s. 145.

da verilirse Türk – İngiliz ilişkilerinin bozulacağını dile getirmiştir. Serbest bırakılan Makarios, Atina'ya gitmiş ve burada onu büyük bir kalabalık karşılamıştır.⁶¹⁷ Bu durum, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta meydana gelen terör olaylarının arkasında olduğu iddiasını doğrular bir nitelik taşımaktadır. Çünkü Yunanistan, Kıbrıs'ta yaşanan olayların baş sorumlularından olan Makarios'a kucak açmış ve deyim yerinde ise onu bağrına basmıştır. Makarios serbest bırakıldıktan sonra New York Valisi Averell Harriman'ın Makarios'u misafir etmek istemesi de Türkiye'nin hoşnutsuzluğuna yol açan bir gelişme olmuştur. Öyle ki bu sebepten ötürü Türkiye'den Harriman'a gönderilen protesto mektupları kırk bini bulmuştur.⁶¹⁸

Makarios sürgünden dönüşü sonrası ancak 8 Mart 1959'da Kıbrıs'a girebilmiş ve o Adaya döndükten sonra Grivas 16 Mart 1959'da bir veda mektubu yazdıktan sonra 20 Mart 1959'da Kıbrıs'ı terk ederek Atina'ya dönmüştür.⁶¹⁹

H.Sir Hugh Foot'un Kıbrıs Valisi Olarak Atanması

1957 yılının özellikle sonlarına doğru Türkiye seçim telaşına düşmüş ve bu döneminde bir süreliğine Kıbrıs konusuna çok fazla zaman ayıramamıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'a yeni Vali ataması, bu döneme rastlar. 21 Ekim 1957 tarihinde Kıbrıs Valisi Harding'in yerine yeni Vali olarak Sir Hugh Foot atanmıştır.⁶²⁰ Sir Hugh Foot, 1951 yılından Kıbrıs Valisi olarak atandığı 1957 yılı Ekim ayına kadar Jamaika Valiliği görevini yürütmüştür. Sir Foot daha önceden Kıbrıs'ta Sömürge Müsteşarlığı görevini yürüttüğünden dolayı Kıbrıs'a çok yabancı değildir.⁶²¹ Ataması yapılan Hugh Foot, Kıbrıs'a geçmeden önce Jamaika'dan New York'a oradan da Londra'ya geçmiştir.⁶²² Vali Foot bu ziyaretlerinden sonra 3 Aralık 1957'de Lefkoşa'ya geçmiştir. Foot'un Kıbrıs'a gelişi İngiliz yönetimde ve ilk etapta Kıbrıs'ta yaşayan Rumlarda sevinç havası yaratmış bundan dolayı Foot'a coşkulu bir

⁶¹⁷ KÜÇÜKOĞLU, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, s. 166.

⁶¹⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 103-104.

⁶¹⁹ KÜRŞAD, ALTAN, v.d., *Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, s. 166.

⁶²⁰ KAPÇI, SAKİN, "Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)", s. 145.

⁶²¹ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 337.

⁶²² MİLLİYET, 23.11.1957.

karşılama yapılmıştır. Foot'un Adaya gelmesi sonrası eski Vali olan Sir Harding, Londra'ya dönmüştür.⁶²³ Sir Foot'un gelmesi ile resmi bir tören düzenlenmiş ve Sir Hugh Foot düzenlenen bu törende yemin ederek yeni görevine resmen başlamıştır.⁶²⁴

Sir Hugh Foot'un Rumlar tarafından sevinçle karşılanması çok uzun sürmemiş kısa sürede Rumlarda ona karşı bir hoşnutsuzluk oluşmuştur. Adaya geldiği ilk zamanlar kendisi de buradaki işleri kısa sürede yoluna koyabileceğini, barış ortamını sağlayabileceğini düşünürken zaman geçtikçe bunu gerçekleştiremeyeceğini anlamıştır. Kıbrıs'a geldiği ilk andan itibaren kapısının herkese açık olduğunu belirterek kendisiyle yapılmak istenen tüm görüşmeleri kabul etmesi, Rumların hoşnutsuzluğuna sebep olmuştur. Vali Foot, bir yandan iyi niyetli olduğunu göstermeye çalışırken, diğer yandan Rumların güveninin sarsılmasına neden olmuştur. Foot'un herkese karşı ılımlı bir tavır sergilemesi Rumları rahatsız etmiş, Valiyi onların gözünde herkese mavi boncuk dağıtan biri konumuna düşürmüştür. Böylece amacı sert olan ortamı yumuşatmak olan Vali Foot, ortamın daha da kızışmasına, Rumların taşkın hareketlerinin artmasına sebebiyet vermiştir.⁶²⁵

Basında da yer alan bir habere göre; Kıbrıs'ta eski askeri Vali Harding yerine sivil olan Sir Hugh Foot'un atanmasında Makarios'un parmağı olduğu düşünülmektedir. Makarios'un ABD ile yaptığı görüşmeler sonucu Kıbrıs'ta Vali değişikliğine gidildiği iddiası gündeme gelmiştir. Aynı iddialara göre, Makarios'un sürgünden serbest bırakılmasında da ABD'nin payı büyüktür ve yine ABD Makarios'un Kıbrıs'a dönebilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Vali değişikliğini de bu noktaya bağlayan iddiaya göre Kıbrıs'ın eski Valisi Harding, Makarios'un Kıbrıs'a dönmemesi konusunda kesin kararlı olduğu için bu hususta daha ılımlı olabilecek Hugh Foot Adaya Vali olarak atanmıştır.⁶²⁶

Milliyet Gazetesinde "Kıbrıs Faciası" başlığı ile yayınlanan köşe yazısında Kıbrıs'ın yeni Valisi Hugh Foot'u eleştiri topuna tutan Peyami Safa, bu yeni Valiyi ikinci bir Makarios olarak tanımlamıştır. Safa bu yazısında, 1957 sonunda artarak devam edip 1958 yılına ulaşan Kıbrıs'taki taşkınlıkların sorumlusu olarak Vali

⁶²³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 105.

⁶²⁴ MİLLİYET, 07.12.1957.

⁶²⁵ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 338.

⁶²⁶ MİLLİYET, 25.10.1957.

Foot'u göstermiştir. Bu iddiasına dayanak olarak Valinin göreve başlamasından sonra tutuklu EOKA üyelerini serbest bırakmasını göstermiş ve Foot'un bu şekilde Yunanistan'a yaranmaya çalıştığını vurgulamıştır. Foot'un Kıbrıs için hazırladığı plan ile de İngiltere'yi etkilemeye çalıştığını, dolayısıyla Yunan ve İngilizleri memnun etme çabasındayken Türklerin nefretini kazandığını belirtmiştir. Bu yazısında Kıbrıs üzerindeki İngiliz politikasını da şiddetle eleştirmiştir.⁶²⁷

Kıbrıs'ta 1955 yılında başlayan terör ortamı 1958 yılına gelindiğinde tüm şiddeti ile devam etmekteydi. Ortam, arada biraz durulsa da sonra aynı kaos yine başlamaktaydı. 1957 yılında Makarios'un serbest bırakılması karşılığında Kıbrıs'ta eylemler durgunluk dönemine girmiştir. Fakat Sir Hugh Foot'un Adaya Vali olarak atanmasından sonra tekrar terör olayları tırmanışa geçmiştir. 1958 yılına da bu şartlarda girilmiş, Vali Foot yeni görevine geldikten sonra Kıbrıs sorununa çözüm için hemen çalışmalarına başlamıştır. Bir aylık sıkı bir çalışmanın ardından mevcut durum ile ilgili bilgilerin ve var olan problemlerin çözümüne ilişkin önerilerinin yer aldığı bir rapor hazırlamış bunu sunmak üzere Londra'ya gitmiştir.⁶²⁸

Foot Planı olarak adlandırılan anayasa önerisi, Foot tarafından hazırlanarak 1958 yılı Ocak ayı başında İngiltere Hükümeti ile paylaşılmıştır.⁶²⁹ Sir Hugh Foot, Kıbrıs ile ilgili görüşmelere katılmak amacıyla Ankara'ya davet edilmiş ve 26 Ocak 1958'de Türkiye'ye gelmiştir. Uçağı hava şartlarından ötürü mecburen İstanbul'a inen Foot burada gazetecilere bir açıklamada bulunmuştur. Açıklamasında:

“Foot planı adında bir tasarruğun mevcudiyetinden haberim yoktur. Londra'ya gittiğim zaman hükümete Kıbrıs'taki durum hakkında bir rapor götürdüm.”

diyerek böyle bir planın varlığını kabul etmemiştir. Ayrıca Foot, Adada Türkler ile Rumlar arasında bir ayrım gözetmediğini, Türklerin problemleri ile de yakinen ilgilendiğini belirtmiştir. Adada yaşayan Türk ve Rumların iyi geçinmelerinin gerekliliğine değinerek, Kıbrıs sorununun çözümünün hızlı olamayacağını düşündüğünü söylemiştir. Makarios'un Kıbrıs Rum halkını temsiline söz konusu olup olmadığı sorusunu cevapsız bırakmış, Makarios ile ilgili demeç vermekten özellikle kaçınmıştır. Bu demecinden sonra Foot, görüşmelere katılmak üzere kara

⁶²⁷ MİLLİYET, 29.01.1958.

⁶²⁸ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 339-340.

⁶²⁹ BALIKÇIOĞLU, Emrah, “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959)”, *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 2016, s. 53.

yolu ile Ankara'ya hareket etmiştir.⁶³⁰ İlk etapta Foot planı ile ilgili tam bir bilgi vermekten kaçınan İngiltere ve Vali Foot'un bu davranışlarında, daha önce kalkıştıkları ve başarısızlıkla sonuçlandığı için hayal kırıklığına uğradıkları planların etkili olduğu düşünülebilir.

Sir Hugh Foot'un, gazetecilere verdiği demeçte Foot Planı olarak değil de bir rapor olarak İngiltere Hükümetine sunduğunu söylediği anayasa tasarısı dört maddeden oluşmaktadır. Planda ilk olarak, Kıbrıs sorunu için İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında üçlü bir çözüme ulaşmanın zorluğunun kabul edilmesi gerektiği yer almaktadır. Bu doğrultuda Yunanlıların Enosis, Türklerin de taksim tezinden vazgeçmeleri ya da bir süreliğine bu tezleri sürdürmemeleri istenmektedir. Planda yer alan diğer maddeler ise Adaya geniş bir muhtariyetin verilmesi gerektiği, yedi veya on yıl sonra da Adada self determinasyon uygulanması şeklindedir.⁶³¹ Ayrıca bu plan, Makarios'un Kıbrıs'ta yaşayan Rumların temsilcisi olarak Adaya geri gelmesi, Adada mevcut olan olağanüstü hâl durumuna son verilmesi gibi şartları da içermektedir. Bu plan Türkiye ve Yunanistan tarafından kabul görmemiş dolayısıyla uygulamaya koyulamamıştır.⁶³² Makarios'un Adaya geri dönebileceğini içermesi bile bu planı Türkiye'nin reddetmesi için yeterli bir sebeptir.

Plan, her ne kadar Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin olarak geliştirilmiş olsa da Ada için kalıcı ve net bir çözüme yönelik içeriğe sahip değildir. Türkiye kendisine Adada bir üs verilme vaadi ile plana sıcak baktırılmaya çalışılırken, taksim tezi sadece Rumların Enosis isteğinden vazgeçmeleri için bir silah olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Fakat ortaya çıkan tablo Türkiye'nin taksim isteğinden, Yunanistan'ın da Enosis isteğinden vazgeçmeyeceği şeklinde olmuş ve bu plan önerisi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁶³³

⁶³⁰ MİLLİYET, 27.01.1958.

⁶³¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 290.

⁶³² KIRAÇ, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Zafer Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, s. 46.

⁶³³ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 342.

I.1957 Yılında Kıbrıs ile İlgili Yaşanan Diğer Gelişmeler

8 Eylül 1949 tarihinde kurulduğu kabul edilen Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunun (KTKF), ilk başkanı olan Faiz Kaymak bu kurumun kuruluşundan 1957 yılına kadar başkanlık görevini başarıyla yürütmüştür. KTKF, kuruluşundan itibaren bir yandan kuruluş amacı olan, Kıbrıs'ta mevcut Türk siyasi oluşumlarının arasındaki birliği sağlamaya, onları koordine etmeye çalışırken diğer yandan Türk hükümeti ile birlikte hareket etmeye gayret göstermiştir. Öyle ki özellikle 1956 yılından itibaren, KTKF başkanı Faiz Kaymak ve beraberindeki heyetin Ankara'ya gelerek, buradaki siyasilerle Kıbrıs hakkında görüşmeler yapıp fikir birliğine varma faaliyetlerinin sıklaştığı görülmeye başlanmıştır.⁶³⁴ Ankara ile KTKF'nin birlikte hareket etmeleri 1957 yılında da devam etmiş, Türk hükümeti 1957 Nisan ayında Faiz Kaymak ve heyetini Ankara'ya davet etmiştir. Yapılan görüşmeye Türkiye'den Celal Bayar ve Adnan Menderes katılmış ve görüşmenin ana hattını "taksim tezi" oluşturmuştur. Bu görüşme, taksim tezinin Türkiye için kesinlik kazandığı bu günlerde, Türkiye'nin bu yöndeki kararlılığını Kıbrıslı Türk liderlere de anlatma gereğinden doğmuştur.⁶³⁵ Kuruluşundan itibaren KTKF'nin başkanlığını yapan Faiz Kaymak 27 Ekim 1957'de bu görevi Rauf Denktaş'a devretmiş, böylece Rauf Denktaş Federasyon'un ikinci ve son başkanı olmuştur.⁶³⁶

EOKA'nın yıkıcı eylemleri 1957 yılı boyunca da devam etmiştir. Bu terör faaliyetlerinin ne şekilde yapıldığını dönemin basınından görmek mümkündür. Örneğin Milliyet Gazetesi'nin 22 Şubat 1957 tarihinde yayınladığı bir haberin başlığı 'EOKA Türkleri Soyuyor' şeklindedir. Habere göre, 20 Şubat'ta Pentakomo Köyündeki Kooperatif Bankasına polis üniformalı ve silahlı üç kişi gelerek banka görevlisine, burada silah saklandığı ihbarı üzerine arama yapacaklarını söylemişlerdir. Arama bahanesi ile kasadaki 600 sterlini 'bu paranın EOKA'ya gerektiğini' söyleyerek almışlar ve banka çalışanını da yanlarına alıp köy dışındaki bir yere bırakmışlardır.⁶³⁷

⁶³⁴ KESER, Ulvi, "Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu – Nacak İşbirliği ve Ekonomik Kalkınma Gayretleri", *History Studies*, C.4, S.1, 2012, s. 301-302.

⁶³⁵ KAPÇI, SAKİN, "Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)", s. 145.

⁶³⁶ YALÇIN, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş", s. 282.

⁶³⁷ MİLLİYET, 22.02.1957.

Yine basına yansıyan bir habere göre Baf'ta iki tane bisikletli EOKA mensubu, bir Türk polisine ateş ederek onu yaralamışlardır. Baf'ta yaşayan Türkler olayı protesto için toplanınca İngiliz emniyet kuvvetleri hemen Baf ve Lefkoşa'da sıkıyönetim ilân etmiş ve Türk ile Rum mahalleleri arasındaki geçişleri yasaklamışlardır.⁶³⁸ 1957 yılı Aralık ayında yine Baf'ta yaşanan bir olayda, üç Kıbrıslı Türk ormanda baltalarla parçalanmış vaziyette bulunmuştur.⁶³⁹ Basına bu cinayeti de EOKA'nın işlediği yansımıştır. Bu olayın sonrasında İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği (İÜTB), yayınladığı bir beyannamede yaşananları dünya barışına ve insan haklarına aykırı faaliyetler olarak değerlendirmiş ve Türkiye'nin iyi niyetinin kötüye kullanıldığını vurgulayarak, bu durumun sona erdirilmesini istemiştir.⁶⁴⁰

İngiliz emniyet kuvvetleri Adada terör havasına neden olan EOKA ile mücadele etmeyi sürdürmüş, onlarla sıkça çatışmaya girmiştir. 1957 yılı Mart ayında yapılan ve sekiz saat süren bu çatışmaların birinde İngiliz kuvvetleri, EOKA'nın ikinci reisi konumunda olan Grekoris Afxentio'yu öldürmüş, dört EOKA üyesini de yakalayıp tutuklamışlardır. Bu çatışma esnasında bir İngiliz askeri ölmüştür.⁶⁴¹

Basındaki haberlerde de görüldüğü üzere, EOKA faaliyetleri hem mala hem cana kast eder niteliktedir. Hedeflerinde hem Türk, hem de İngilizler bulunmaktadır. Rauf Denktaş KTKF'ye başkan olduktan sonra halkın durumunu yakından görmek ve alınacak önlemleri buna göre şekillendirmek için üç aylık bir geziye çıkarak Kıbrıs'taki Türk köylerini gezmiştir. Bu inceleme gezisi sonrası aktardığı bilgilerde halkın 'aç, perişan ve EOKA faaliyetlerinden ötürü gelecek endişesi içinde, bir yardım eli arayışında' olduğu şeklinde ifadeler yer almıştır.⁶⁴²

Dönemin basınında dikkat çeken bir haber başlığı da 'Atina EOKA'yı Sert Bir Lisanla İtham Etti' şeklindedir. EOKA'nın gerek kuruluşunda gerekse Kıbrıs'ta faaliyetlerine başlamasında maddi manevi desteğinin olduğu bilinen Yunanistan için böyle bir haber yapılması çok ilginçtir. Haberin içeriğine göre Yunanistan, EOKA'yı kendi iç ve dış işlerine karışmakla suçlamış ve EOKA'nın bunu yapmaya hakkının

⁶³⁸ MİLLİYET, 03.03.1957.

⁶³⁹ MİLLİYET, 06.12.1957.

⁶⁴⁰ MİLLİYET, 17.12.1957.

⁶⁴¹ MİLLİYET, 04.03.1957.

⁶⁴² YALÇIN, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş", s. 283-284.

olmadığına dair bir tebliğ yayınlamıştır. Yine habere göre bu tebliğde Yunanistan, EOKA'nın Türk – Yunan dostluğunu bozduğunu ve Doğu Akdeniz'deki huzuru kaçırdığını ifade etmektedir.⁶⁴³ Aynı gazetenin bir gün sonra yaptığı haberde ise, Yunan hükümetinin yayınladığı tebliğin Türk siyasi çevrelerinde büyük bir memnuniyet yarattığı ve bu tebliğin Türk – Yunan ilişkilerini düzeltmek için bir adım olarak algılandığı⁶⁴⁴ yer almıştır. 1957 yılı BM Kıbrıs görüşmeleri için Atina'dan New York'a gidecek olan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, basında çıkan Yunan tebliği ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Bu tebliğ haberinin yanlış aksettirildiğini söyleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Yunan hükümetinin tebliği hiçbir zaman EOKA teşkilatını azarlamak manasına gelmemektedir. Yunan hükümeti Kıbrıs halkının istiklali uğrunda açmış olduğu silahlı mücadeleden dolayı EOKA'yı takdir etmektedir. Fakat Yunanistan bu mücadeleye katılmamaktadır.”⁶⁴⁵

Böylece Yunanistan, EOKA'yı küstürmemeye, Türkiye ve İngiltere üzerinde de Kıbrıs'taki terör ortamında payının bulunmadığı imajını yaratmaya çalışmıştır. Yunanistan'ın tam da BM görüşmeleri öncesi böyle bir tebliğ haberi ile çıkacak sonucu kendi lehine çevirmek istemiş olabileceği ihtimal dâhilindedir. Fakat haberin hemen akabinde yanlış anlaşılma mesajının verilmesi bu ihtimalle çelişmektedir. Bu durumda ya haber gerçekten yanlış aksettirilmiştir ya da Yunanistan ile EOKA arasındaki bir iletişim hatasından ötürü, Yunanistan yapmaya çalıştığı şeyi EOKA'ya tam olarak anlatamamış ve geri adım atmak zorunda kalmıştır.

1957 yılının sonlarına gelindiğinde Kıbrıs ile ilgili dikkat çekici bir olay da İngiltere'nin verdiği bir karar olmuştur. İngiliz Savunma Bakanı'nın Avam Kamarasında yaptığı açıklamaya göre; İngiliz hükümeti Kıbrıs'ta bulunan Ortadoğu ve Afrika'daki kuvvetlerinin genel karargâhını, Aden ve Kenya olmak üzere iki farklı yere taşımaya karar vermiştir. Bu kararın açıklanmasının akabinde, karargâhın taşınacak olmasının İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki kalesi olan Kıbrıs'ı terk edeceği anlamına gelmediğinin altı önemle çizilmiştir. Bakan amaçlarının, Kıbrıs'ta ileriki dönemlerde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında yapılması muhtemel bir anlaşma için problem oluşturmayacak şekilde karma bir hava ve kara gücü

⁶⁴³ MİLLİYET, 11.11.1957.

⁶⁴⁴ MİLLİYET, 12.11.1957.

⁶⁴⁵ MİLLİYET, 14.11.1957.

komutanlığı oluşturarak, bu gücün kumandasını tek bir koldan yürütmek olduğunu belirtmiştir. 1958 yılı Nisan ayı gibi bu kararın uygulanması düşünülmektedir.⁶⁴⁶

III.1958 – 1960 YILLARI ARASI KIBRIS'TA YAŞANAN GELİŞMELER VE TÜRKİYE'NİN KIBRIS POLİTİKASI

Özellikle 1955 yılından itibaren Türkiye için ön planda tutulan meselelerden biri olan Kıbrıs sorunu açısından, 1958 yılı da önemli gelişmelerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 1958 yılına gelindiğinde Kıbrıs'ta Türk ve Rum halk arasındaki gerginlik tırmanışa geçmiştir. Uzun yıllardan beri olduğu gibi 1958 yılında da Rumların değişmeyen isteği ve amacı Enosis iken Türk tarafının ise döneme göre değişiklik gösteren çözüm önerisi taksimde kararlılık şeklinde kendini göstermiştir.

Türklerin taksim isteklerinin gerek İngiliz yönetim gerekse Kıbrıslı Rumlar tarafından sürekli olarak bastırılmaya çalışılması ve bunun eylemsel olarak Türklere zarar verecek boyuta ulaşması sebebiyle, 1958 yılı Türklerin yaptıkları protesto mitinglerinin de yoğunlukta olduğu bir yıl olmuştur.

Kıbrıs sorunu çerçevesinde bakıldığında 1958 yılı Türkiye ve İngiltere ilişkilerinin gerginleştiği bir dönem olmuştur. Çünkü 1958 yılı itibarıyla Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ı desteklediğini hissetmiştir. Bu durumdan dolayı ikili ilişkiler zarar görmüştür. Kıbrıs'ta 1958 yılında gerçekleşen olaylarda İngiliz yönetime mensup güvenlik güçlerinin Kıbrıslı Türklere zarar vermeleri de gerginliğin artmasına sebep olmuştur.⁶⁴⁷

A. Fazıl Küçük'ün Türkiye'ye Gelişi

1958 yılına girildiğinde Türkiye ve İngiliz ilişkileri Kıbrıs meselesinden dolayı gerilmekteyken, Makarios'un Londra'ya davet edilmesi durumu daha kötüye götürmüştür. Türkiye bu konuda kesin bir tutum sergilerken İngiltere'nin bunu

⁶⁴⁶ MİLLİYET, 08.11.1957.

⁶⁴⁷ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 121.

umursamaz şekilde davranması anlaşmazlıkların büyümesine sebep olmuştur. Tüm bu olup bitenlerle ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Kıbrıs Türk'tür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük, Türkiye'ye gelmiştir.⁶⁴⁸

6 Ocak 1958 tarihinde Ankara'ya gelen Fazıl Küçük, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmek üzere İstanbul'a hareket etmiştir. İstanbul'da gerçekleşen bu görüşmede Dr. Fazıl Küçük, Adnan Menderes'e son günlerde Kıbrıs'ta yaşanan olaylar ve oradaki genel durum ile ilgili detaylı bilgi vermiş ayrıca yaşanan olaylarla ilgili hazırlamış olduğu yazılı bir rapor sunmuştur.⁶⁴⁹ Sabah 10.30 civarında başlayan görüşme sonrası, kapıda hazır bulunan çeşitli İstanbul gazetelerinden yedi muhabir fotoğraf çekimi için kabul edilmiş, sonrasında ise görüşme taraflarından beyanatlar alınmıştır. Dolayısıyla görüşmelerin sona ermesi öğleden sonrası bulmuştur.⁶⁵⁰

Dr. Fazıl Küçük görüşmeler bittikten sonra basına yaptığı açıklamada Kıbrıs'taki İngiliz yönetimin ardı ardına hazırlayıp sunduğu plan önerilerini kastederek, İngilizlerin Adadaki Türklerle Rumların arasında süregelen hiçbir problem yokmuş gibi davrandığını oysa iki tarafın isteklerinin tamamen zıt olduğunu söylemiştir. Aynı günlerde Lefkoşa'da çıkan kanlı bir olay sonrası Türk ve Rum mahalleleri arasında geçişi yasaklayan İngiliz yönetimin bu tutarsız davranışlarını eleştirmiştir.⁶⁵¹

Fazıl Küçük ayrıca Kıbrıs'ta artan terör olaylarına da değinmiştir. Bu artışta etkili olan unsurun Yunanistan'ın EOKA mensuplarına silah ve mühimmat yardımı dışında yaptığı maddi manevi diğer her türlü yardım olduğunu belirterek bu duruma kısa süre içinde son verilmezse Türk tarafının savunmaya geçmesinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.⁶⁵² Fazıl Küçük, gazetecilerden gelen, İngiltere'nin Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili kendi kendine bir takım kararlar aldığı ve Makarios'un temsilci olarak kabul edileceği söylentilerinin olduğu konusunda ne düşündüğü şeklindeki soru üzerine şu açıklamayı yapmıştır:

⁶⁴⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 242.

⁶⁴⁹ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 350.

⁶⁵⁰ AKİS, "Kıbrıs", 11.01.1958, s. 9.

⁶⁵¹ GAZİOĞLU, *GAZİOĞLU, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 349.

⁶⁵² GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 351.

“Taksim aleyhinde alınacak herhangi bir karar bizi adada hiç de tasvip etmediğimiz bir mücadele şekline sevk edecektir. Bu mücadelede ise 120.000 Türk yedisinden yetmişine kadar kararlı ve azimlidir. Böyle bir çıkışın açılmasına sebep olunursa bu mücadelemizde bizi taksime götürünceye kadar devam edeceğimizden bütün dünyanın emin olmasını isteriz. Bütün Kıbrıs Türkleri taksim gününü büyük bir sabırsızlıkla beklemektedir. Bu gayemize erişmek için de 120.000 Kıbrıs Türkü kendisine düşen vazifeyi yapacaktır.”⁶⁵³

Küçük’ün bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi Kıbrıslı Türkler de tıpkı Türkiye hükümeti gibi taksimın gerçekleşmesi konusunda ısrarcı ve karardır. Görüşmeler bittikten sonra Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da basına bir açıklamada bulunmuştur. Sözlerine Kıbrıs meselesinin Türkiye için milli bir mesele olduğunu vurgulayarak başlamıştır. Bu milli meselenin çözümü için Türkiye’nin yapabileceği son fedakârlığın taksim olduğunun diğer dost ülkelere de izah edildiğinden bahsetmiştir. Sözlerinin devamında gazetecilerden gelen bir soru üzerine, Türkiye’nin sadece kendi bayrağı altında yaşamak isteyenleri talep ettiğini, kalan kısmı da kendi isteklerine göre yaşaması için serbest bıraktığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin taksim isteğinin adil bir istem olduğunu anlatmak istemiştir.⁶⁵⁴

Görüşmelerle ilgili basına verilen demeçlerin de sona ermesi ile Dr. Fazıl Küçük, Menderes ve Zorlu’nun ilgisine teşekkür etmiş ve Kıbrıs meselesinin Türk hükümetinin her geçen gün artan ilgisi ile Türkiye ve Kıbrıslı Türkler lehine çözüme kavuşacağından endişe duymadığını belirterek sözlerine son vermiştir.⁶⁵⁵

Fazıl Küçük’e İstanbul’dan ayrılmadan önce, Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından Kıbrıs’a götürmesi için bir Türk Bayrağı hediye edilmiştir. Bu bayrağın üzerinde ‘Kıbrıs Türk’tür Türk Kalacaktır’ yazılıdır. Bayrağın muhafaza edilmesi amacıyla da İstanbul Malûl Gaziler Birliği tarafından oymalı bir kutu hediye edilmiştir.⁶⁵⁶

Dr. Fazıl Küçük’ün bu Türkiye ziyaretini yaptığı Ocak ayının ilk günlerinde İngiltere Büyükelçisi Sir James Bowker de Türkiye’ye gelmiştir. 10 Ocak 1958 günü

⁶⁵³ MİLLİYET, 10.01.1958.

⁶⁵⁴ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 349-350.

⁶⁵⁵ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 243.

⁶⁵⁶ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 351.

sabah Fatin Rüştü Zorlu ile yaklaşık iki saat süren bir görüşme yapmıştır. Görüşme bitince Fatin Rüştü Zorlu görüşmeye dair şu açıklamada bulunmuştur:

“İngiliz sefiri ile iki saat kadar görüştük. Kendisiyle vaki görüşmemiz Kıbrıs meselesi üzerinde cereyan etmiştir. Dünkü beyanatımda da belirttiğim gibi İngiliz hükümeti bizimle istişarede bulunmadan herhangi bir karar almayacağına dair bize verdiği teminata sadıkane riayet etmektedir. Bu sebeple efkârı umumiyemizin çıkarılmakta olan haberlere itibar etmemesini ve neticeyi sükûnetle beklemesini rica ederim.”⁶⁵⁷

27 Ocak 1958 sabahı Lefkoşa’da Kıbrıslı Türkler taksim tezini destekleyen bir miting düzenlemek üzere dükkânlarını kapatarak Atatürk Meydanında toplanmaya başlamışlardır. Meydanın bir ucundan diğer ucuna kadar gerdikleri bir tele Türk bayrağı asmışlardır. Bu Türk bayrağını İngiliz güvenlik güçleri indirmeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır. Toplanan Kıbrıslı Türkler ‘Ya Taksim Ya Ölüm’ sloganı atarak İnönü Meydanına kadar gidip geri dönmüşlerdir. Üzücü olaylar İngiliz kuvvetlerinin bu yürüyüşe katılan Türklere saldırımları ile başlamıştır. Kıbrıslı Türkler ve İngiliz kuvvetler arasındaki çatışmalar iki saat kadar sürmüş, İngiliz askerleri çok sayıda göz yaşartıcı bomba atmışlardır. İngiliz askerleri miting yapan kişiler dışında kahvehanelerde oturan Türkleri, kapılarının önlerindeki kadın ve kızları da hedef alıp onlara saldırmaya başlayınca işler daha da büyümüştür. Kıbrıs Türk toplumunun lideri Rauf Denktaş’ın çağrısı üzerine halk dağılmaya başlasa da bu durum çok uzun sürmemiştir.⁶⁵⁸ İngiliz kuvvetlerini taşıyan bir araç olaylar sırasında Türklerin üzerine doğru sürülerek birçok kişiyi ezmiştir. Ayrıca İngilizler tarafından halkın üzerine gelişigüzel ateş açılmıştır.⁶⁵⁹ Yatıştırılmaya çalışılan ortam yaşanan bu olayın ardından tekrar alevlenmiş ve çarpışmalar gecenin geç saatlerine kadar sürmüştür. 27 Ocak’ta başlayan olaylar 28 Ocak’ta da devam etmiştir. İngiliz güçlerinin açtığı ateş sonucu yedi Türk hayatını kaybederken iki yüzü aşkın Türk de yaralanmıştır. Rauf Denktaş ve Kıbrıs müftüsü Dana Efendi Türk halkını sakin olma konusunda uyarmışlardır.⁶⁶⁰ Yaşanan bu olayların giderek vahim bir hal almasından ötürü İngiliz yönetim burada sıkıyönetim ilân etmiştir. 28 Ocak’ta birçok Türkün katıldığı protesto mitingleri Lefkoşa dışında Mağusa, Larnaka,

⁶⁵⁷ MİLLİYET, 11.01.1958.

⁶⁵⁸ MİLLİYET, 28.01.1958.

⁶⁵⁹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 115.

⁶⁶⁰ MİLLİYET, 29.01.1958.

Limasol ve Baf'ta da devam etmiştir. Bu mitingler boyunca da İngiliz güçleri ile Türkler arasında çarpışmalar devam etmiştir.⁶⁶¹

27 – 28 Ocak 1958'de yaşanan olaylar sonucunda hayatını kaybeden Türkler için 29 Ocak'ta bir cenaze töreni düzenlenmiştir. Bu tören öncesinde Kıbrıs Türk liderleri ile görüşülüp anlaşmaya varılması sonucu, İngiliz askerleri, tankları ve zırhlı araçları Lefkoşa'dan çıkmış ve cenaze töreni esnasında çevrede hiçbir İngiliz kuvveti görünmemiştir. Ayrıca İngiliz yönetim tarafından sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştır.⁶⁶²

İki gün boyunca yaşanan bu kanlı olaylar, Türkiye'de yankı uyandırmış ve İngiltere'ye karşı büyük bir tavır alınmasına neden olmuştur.⁶⁶³ Böylece bir süredir zaten kötü giden Türkiye – İngiltere ilişkileri daha da bozulmuştur. Taksim tezinde kararlı olan Türkiye, bu olaylardan sonra kararlılığını daha da artırmıştır.

İngiltere bu sırada Kıbrıs ile ilgili yeni bir tasarı hazırladığını ve bunu 1958 yılı Şubat ayı ortalarında açıklayacağını da Türk yetkililere bildirmiştir.⁶⁶⁴

29 Ocak 1958 akşamı Türkiye'de Fatin Rüştü Zorlu ve İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd Kıbrıs konusunda bir görüşme yapmışlardır. Bu görüşme saat 19.15'te başlayıp 20.20'de bitmiştir. Görüşmede Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel, Londra Büyükelçisi Muharrem Nuri Birgi, Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot ve bir İngiliz heyet hazır bulunmuşlardır. Görüşmeler sonunda resmi bir açıklama yapılmamakla beraber Kıbrıs'ta meydana gelen son olaylarla ilgili konuşulduğu tahmin edilmektedir. Bu görüşmede Kıbrıs Valisi olan Sir Hugh Foot'un istifa edeceği şeklinde yayılan haberlerin de gerçeklik payının olmadığı söylenerek bu haberler yalanlanmıştır.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ ÇAKMAK, Fevzi, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri", İkinci Uluslar arası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı 1, C. *Kıbrıs Türk Kültür Derneği*, Ankara, 2011, s. 556.

⁶⁶² MİLLİYET, 30.01.1958.

⁶⁶³ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 121.

⁶⁶⁴ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 116.

⁶⁶⁵ MİLLİYET, 30.01.1958.

B.Türklerin 23 Şubat 1958 Londra Mitingi

1958 Ocak ayı sonunda yaşanan tüm bu olayların yaklaşık bir ay sonrasında İngiltere’de yaşayan Kıbrıslı Türkler ve Anavatan Türkleri Londra’da bir miting düzenlemeye karar vermişlerdir.⁶⁶⁶

23 Şubat 1958’de Londra Soho’da saat 14.00 civarında başlayan miting Trafalgar Meydanında sona ermiştir. Yapılan bu mitinge sekiz bin Türk’ün yanı sıra beş yüz de Pakistanlı katılmıştır. Türk milli kıyafetleri giyen ve her birinin elinde taksim kelimesinin birer harfi bulunan altı genç kız yürüyüşü başlatmıştır. Arkalarından ise ellerinde ‘ya taksim ya ölüm’ gibi taksim lehine pankartlar taşıyıp sloganlar atan kalabalık gelmiştir. Soho’dan yürümeye başlayan kalabalık, Başbakanlık binası önünde durmuş ve Macmillan ile görüşmek istemişlerdir. Görüşme mümkün olmayınca da Kıbrıs’ın taksimini istedikleri bir mesajı Macmillan’a iletilmek üzere bırakarak devam etmişlerdir. Bu mesajın birer örneği de Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’e, Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük’e, BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld, İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Llyd, İngiltere Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd, İngiliz İşçi Partisi lideri Hugh Gaitskell ve Kıbrıs Valisi olan Sir Hugh Foot’a gönderilmiştir. Londra Trafalgar Meydanına gelen kalabalığa Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti Londra Şubesi Başkanı Necati Sager, “Burada niçin toplandık” diye sormuş, kalabalık da hep bir ağızdan “ taksim.. ya taksim ya ölüm” diye cevap vermiştir. Konuşma yapan Necati Sager’in önünde bulunan üzerinde ‘Enosis öldü’ yazan tabut dikkat çekmiştir. Bu mitingde Kıbrıs’ta Enosise karşı durmaya çalışırken hayatını kaybeden Türkler için de saygı duruşu yapılmıştır. Miting yapıldığı esnada birçok İngiliz durup izlemiştir. Londra’nın iki televizyon kanalı da mitingden görüntüleri ekrana getirmiştir. Böylece Kıbrıs’tan coğrafi olarak çok uzakta bulunan İngiliz vatandaşlar Kıbrıs meselesinden haberdar edilmişlerdir. Mitingde kullanılan pankartlardan atılan sloganlardan Kıbrıs’ın coğrafi olarak Türkiye’ye ne kadar yakın Yunanistan’a ne kadar uzak olduğunu öğrenmişlerdir. Türkiye’nin taksim tezinden haberdar olmuşlardır. Dr. Fazıl Küçük de Londra’da yapılan bu mitinge katılacak iken sonradan vazgeçmiş ve mesaj göndermekle yetinmiştir. Bu karar değişikliğinde, herhangi bir kargaşa çıkmaması

⁶⁶⁶ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 278.

için İngiliz yetkililerin Küçük'ten mitinge katılmamasını rica etmiş olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.⁶⁶⁷

27 – 28 Ocak olaylarından sonra Türkler Londra'da bir miting gerçekleştirmiş fakat olayların yaşandığı Kıbrıs'ta sükûnet Mart ayına kadar devam etmiştir. 10 Mart 1958 sabahı saat 10.00 civarında Lefkoşa'da Erkek Lisesi öğrencileri Zafer sineması ve Viktorya Kız Lisesi önlerinde toplanarak Atatürk Lisesi önüne gelmişlerdir. Atatürk Lisesi öğrencileri de toplanan kalabalığa katılmış, taksim lehine sloganlar atarak yürümeye başlamışlardır.⁶⁶⁸

Öğrenci grupları tarafından başlatılan bu yürüyüş, Girne Kapısına kadar devam etmiştir. Bu mitingde 27 – 28 Ocak'ta İngilizlerin Türkleri öldürmesi protesto edilmiş ve mitinge yaklaşık iki bin kişi katılmıştır.⁶⁶⁹ Yürüyerek ilerleyen kalabalık Atatürk Meydanına geldiği zaman burada onlara Kıbrıslı Türklerin liderlerinden olan Dr. Fazıl Küçük de katılmıştır. Öğrenciler Fazıl Küçük'ü omuzlarına alıp İnönü Meydanına kadar bu şekilde getirmişlerdir. Burada Fazıl Küçük bir konuşma yaparak şunları söylemiştir:

“Türk hükümeti ve büyüklerimiz taksime iyice sarılmış bulunmaktadırlar. Böylelikle taksim işinin er veya geç tahakkuk edeceğine inanımız vardır. Kıbrıslı Türk kardeşlerime, taksimden başka hal çaresi kabul etmeyeceğimizi bir kere daha ilân ederim.”

Dr. Fazıl Küçük bu konuşma sonrasında toplanan öğrencilere sessizce dağılmalarını söylemiş, herhangi bir olayın çıkmasının Türklere ve davalarına zarar vereceğini vurgulamıştır. Kalabalık Küçük'ün sözlerine uyarak sessizce dağılmış, miting herhangi bir olay çıkmadan sona ermiştir.⁶⁷⁰ Üzücü bir olay yaşanmamasında emniyet güçlerinin herhangi bir müdahalede bulunmamasının da etkisi büyüktür.

22 Mayıs 1958'de yapılan DP Meclis Grubu Toplantısında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs meselesi ile ilgili bir açıklama yapmıştır. Kıbrıs konusunun Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerde temel bir rolü olduğuna değinen Zorlu, taksim konusundaki kararlılığı bir kez daha dile getirmiştir. Aynı toplantıda bazı DP'li milletvekilleri de Kıbrıs'ın ilhak edilmesi gerektiğini düşündüklerini aktarmışlardır. Adnan Menderes ise Bağdat Paktı'nın önemini dile getirmiştir. Bu

⁶⁶⁷ MİLLİYET, 24.02.1958; AKİS, “Kıbrıs”, 01.03.1958, s. 11-12.

⁶⁶⁸ MİLLİYET, 11.03.1958.

⁶⁶⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 279.

⁶⁷⁰ MİLLİYET, 11.03.1958.

paktı Rus güçlerine karşı NATO'nun önemli bir halkası olarak tanımlamış ve bu yönü ile İngiltere'ye karşı kullanılabilecek bir koz olduğunu vurgulamıştır.⁶⁷¹

C.8 Haziran 1958'de İstanbul'da Taksim İçin Düzenlenen Miting

6 – 7 Eylül 1955 tarihlerinde yaşanan üzücü olaylar sonrasında Türkiye'de Kıbrıs ile ilgili miting, eylem ve gösteriler yasaklanmıştır. Türkiye'de ve Kıbrıslı Türkler arasında taksim isteğinin arttığı ve Kıbrıs'ta Rum terör olaylarının iyice tırmandığı 1958 yılında, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin bir miting düzenlemek için izin istemesi üzerine bu istek kabul edilmiştir. İzin alındıktan sonra bu mitingin tarihi olarak 8 Haziran 1958 Pazar günü kararlaştırılırken, miting alanı olarak da İstanbul Beyazıt Meydanı kararlaştırılmıştır. Bu mitingin amacı, Kıbrıs meselesinin çözümü için Türk hükümetinin ortaya attığı taksim tezinin bütün Türkiye tarafından benimsendiğini dünya kamuoyuna göstermek ve yakın zamanda açıklanması beklenen yeni İngiliz planını Türklerin bu tezi yönünde etkileyebilmek olmuştur.⁶⁷²

8 Haziran'da yapılması kararlaştırılan bu miting öncesi Türkiye Dışişleri Bakanlığı vatandaşlara bir açıklama metni sunmuştur. Bu metin şu şekildedir:

“*Hükümetimiz Kıbrıs davasında, adadaki soydaşlarımızın milli iradeleri istikametinde inkişaflarını ve anavatanın emniyetini temin edecek yegâne hal çaresi olan taksimi tahakkuk ettirmek hususunda tam ve kâmil bir karara sahiptir.

*Kıbrıs meselesi hususunda İngiltere hükümeti ile temas halinde bulunmaktayız. İngiltere hükümetince yapılacak beyanat hakkında şimdiye kadar herhangi bir malumata sahip olmamakla beraber meselenin bundan önceki safhalarında İngiltere hükümeti ile teşriki mesai halinde hareket ettiğimiz bir vaktadır. Bu sefer de bu iş birliğinin aynı şekilde devam edeceği hususundaki ümidimiz henüz zail olmamıştır. Vatandaşlarımızın da bizim beslediğimiz bu ümidi paylaşımlarını temenni ederiz. Şurası muhakkaktır ki, Kıbrıs davamızın tahakkuku her şeyden evvel milli irademize bağlıdır.”⁶⁷³

Yapılacak olan mitingin saat 14.00 ile 17.00 arasında gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Miting hazırlıkları kapsamında yüz bin pankart, on bin afiş, on bin

⁶⁷¹ ALBAYRAK, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 264; GÖKTÜRK, Turgay, Bülent, 1974 *Öncesi Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2013, s. 89-90.

⁶⁷² GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 383.

⁶⁷³ MİLLİYET, 08.06.1958.

el ilânı, yüz adet bez döviz sipariş verilmiştir. Ayrıca mitingde on bin üniversitelinin görev alacağı bildirilmiştir. Fazıl Küçük, Necati Sarper, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Behçet Kemal Çağlar ve İsmet Giritli mitingde konuşma yapacak isimler arasındadır.⁶⁷⁴

Yine hazırlıklar kapsamında Üniversite kapısına Türk bayrağı ve taksimi ifade eden bir harita asılmış, bir Atatürk büstü konulmuştur. Üç yıl önce gerçekleşen 6 – 7 Eylül olaylarından ötürü güvenlik önlemleri de çok sıkı tutulmaya çalışılmıştır.⁶⁷⁵ Bu güvenlik önlemleri kapsamında miting süresince eğlence mekânlarının kapalı kalması kararlaştırılmıştır.⁶⁷⁶ Mitingin yapılabilmesi için izin alınmasında büyük payı olan İÜTB ikinci başkanı Dünder Akçetin, miting öncesi bir basın toplantısı düzenleyerek Türkiye'nin taksim konusunda ne kadar kararlı olduğunu bir kez de burada vurgulamıştır.⁶⁷⁷

Mitinge ortalama üç yüz bin kişi katılmıştır. Ulusal basın mitinge geniş çaplı olarak yer vermiştir.⁶⁷⁸ Mitingde konuşma yapan Dr. Fazıl Küçük, sözlerine Kıbrıs'ın son zamanlarda içinde bulunduğu durumu izah etmekle başlamış ve şu şekilde devam etmiştir:

“Size yüz yirmi bin Kıbrıslı Türk kardeşimizin selamlarını getirdim. Sizden aldığımız kuvvet bize gösterdiğiniz bağlılık, mücadele hayatımızın tükenmez enerji kaynağı oldu. Kaypak politika entrikalarına ve ağır baskıya bu kuvvet sayesinde boyun eğmedik. Ancak sabrımız tükendi. Can vereceğiz, kan akıtacağız fakat er geç hürriyetimize kavuşacağız. Bu davamızı tahakkuk ettirmek için yaptığımız mücadelenin neticesi olarak Kıbrıs'ta her gün Türk kanı akmaktadır.”

Rumların Türklere karşı bitmek bilmeyen eylemlerine de değinen Fazıl Küçük sözlerine şu ifadelerle son vermiştir:

“Sokak politikasına pabuç bırakmayacağız. İngiliz Planı ne olursa olsun adada taksimden başka fikir kabul etmiyoruz. Mücadelemize devam edeceğiz. Çünkü biliyoruz ki bu vatan parçası şehit toprağıdır. Kıbrıs Türkünün gözünde korku ve ölüm değil, hürriyet aşkı vardır. Hürriyetlerin kâğıt üzerinde alınmayacağını biliyoruz. Hürriyet, ölmesini bilenlerindir. İngiliz Planı ne olursa olsun biz milletimize güvenerek, size inanarak kararımızı verdik. O adadan biz değil İngiliz çıkacaktır. Biz ancak adanın topraklarını yüz yirmi bin Türkün kanı ile suladıktan sonra çıkarız.”⁶⁷⁹

⁶⁷⁴ MİLLİYET, 07.06.1958.

⁶⁷⁵ ÇAKMAK, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, s. 7.

⁶⁷⁶ MİLLİYET, 08.06.1958.

⁶⁷⁷ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 383.

⁶⁷⁸ ÇAKMAK, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, s. 7.

⁶⁷⁹ MİLLİYET, 09.06.1958.

Fazıl Küçük sözlerini bitirdikten sonra, konuşma kürsüsüne üniversiteli bir genç kız gelerek bir şiir okumuştur. Sonrasında 90 yaşlarında bir adam kürsüye çıkarak kısa bir konuşma yapmıştır. İÜTB başkan vekili Dünder Akçetin de kürsüye çıkarak, Türklerin en kötü koşullarda bile harika işler başarabildiğini dile getirmiştir. Sonrasında İsmet Giritli söz alarak şu konuşmayı yapmıştır:

“Aşırı asabiyet aciz ifadesidir. Bu şuurlu toplantımız kendimizden emin oluşun bir ölçüsüdür. Kıbrıs’ın tarihi oluşunda bir gün bile Yunanlılar tarafından idare edilmemiştir. Bu tarihi ve coğrafi hakikatler davamızda ne derece haklı olduğumuzu açıklar. Kıbrıs Türk’tür, binaenaleyh Türkiye’ye verilmelidir. Taksim, dünya sulhunu korumak gayesini her şeyin üzerinde tutan milletimizin gösterdiği son fedakârlıktır. Türkiye’nin iştiraki olmadan hazırlanan planlar ne değer taşırsa taşısin reddedilecektir.”

İsmet Giritli’nin bu kararlılık içeren konuşmasından sonra sırasıyla kürsüye Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) Başkanı Yavuz Celâsun, İÜTB Genel Sekreteri Orhan Bulgaç ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ikinci başkanı çıkarak genç neslin Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini dile getirmişlerdir. Kürsüye çıkan üç gencin çıplak göğüslerine kanları ile ‘Kanımız Kıbrıs İçin’ yazmış olmaları da dikkat çekmiştir. Askeri tıp fakültesi öğrencileri mitingde ‘Ey Kıbrıs gözyaşların dinsin, yetiştik çünkü biz...’ şeklinde marş söylemişlerdir. Miting esnasında Makarios’un tahtadan yapılmış bir maketi de yakılmıştır.⁶⁸⁰ Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti Londra Şubesi Başkanı Necati Sager de mitingde bir konuşma yaparak:

“Biz malımızın taksimini dünya sulhunun selameti için istedik. Yurtta sulh, cihanda sulh parolasına uyarak taksime katlanıyoruz. Sabrımız taşmak üzeredir. Gerekirse Kıbrıs için ölmek kararını vermiş bulunuyoruz. Kıbrıs’ta Rum çoğunluğu sahtedir. Dünyaya yayılmış olan Kıbrıs Türklerini hesaplarsak, onları yüz defa geçeriz. 1923’ta Batı Trakya için plebisit teklif ettiğimiz zaman Yunanlılar ‘orası bizim için stratejik bakımdan mühimdir’ diyerek teklifimize yanaşmadılar. Şimdi o gün kabul etmedikleri usulün, Kıbrıs için tatbikini istiyorlar. Biz Lozan’da adayı İngiltere’ye teslim ettik, ondan alırız.”⁶⁸¹

geçmişte Batı Trakya meselesinde yaşananları hatırlatmış ve Yunanistan’ın işine geldiği gibi davrandığını anlatmaya çalışmıştır.

Miting yapılmadan bir gün önceden başlayan yoğun güvenlik önlemleri ve halkın bu hususta gösterdiği duyarlılık sayesinde miting herhangi bir taşkınlık ya da üzücü durum yaşanmadan sona ermiştir. Fakat bu miting yapıldıktan sonra 9 Haziran 1958 tarihi itibarıyla Kıbrıs’ta Rumların Türklere olan saldırıları biraz daha artış göstermiştir. Yunanistan ise bu saldırıları Türklerin tertip ettiği gerekçesi ile 13

⁶⁸⁰ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 384.

⁶⁸¹ MİLLİYET, 09.06.1958.

Haziran'da Güvenlik Konseyine asılsız bir şikâyetle bulunmuştur. Aynı gün Türkiye de bu saldırıların Yunanistan bizzat tarafından kışkırtıldığını öne sürerek Güvenlik Konseyine şikâyetini bildirmiştir.⁶⁸²

Yapılan Beyazıt Mitingi basın tarafından oldukça önemsenmiş ve yapılan geniş çaplı haberlerle kamuoyuna fazlaca yansıtılmıştır. Gerek ulusal basının bu hareketi gerekse mitingin istenildiği gibi olaysız şekilde yapılıp sona ermesi taksim mitinglerinin devamının getirilmek istenmesine zemin hazırlamıştır. Böylece 8 Haziran 1958 tarihinde taksim lehine yapılmaya başlanan mitingler 6 Temmuz 1958 tarihine kadar sürmüş ve 1958 yılı Türkiye'de Kıbrıs ile ilgili mitinglerin en yoğun yapıldığı yıl olmuştur.⁶⁸³ İstanbul'da yapılmaya başlanan mitingler Ankara, İzmir, Adana ve diğer bazı illerde de düzenlenmiştir.⁶⁸⁴ Bu mitingler, 9 Haziran Adapazarı'nda, 12 Haziran Ankara'da, 14 Haziran Antakya, Kayseri ve Ordu'da, 15 Haziran Adana, İzmir, Hatay ve Kırıkkale'de, 16 Haziran Malatya'da, 17 Haziran Erzurum'da, 19 Haziran Antalya, Samsun ve Elazığ'da, 21 Haziran Eskişehir, Balıkesir ve Maraş'ta, 22 Haziran Konya, Bursa ve İskenderun'da yapılmıştır. 23 Haziran'da son verilmesi düşünülen mitingler yoğun bir istekle 6 Temmuz'a kadar devam etmiştir. Devam eden mitingler 23 Haziran Kastamonu'da, 24 Haziran Kars'ta, 25 Haziran Çorum, Sivas ve Bingöl'de, 26 Haziran Niğde, Ordu, Aydın, Tokat ve Afyon'da, 28 Haziran Mersin ve Nevşehir'de, 29 Haziran Isparta'da, 2 Temmuz Çankırı'da, 4 Temmuz Gaziantep ve Amasya'da, 5 Temmuz Urfa ve Sakarya'da, 6 Temmuz Çanakkale, Zonguldak, Uşak, Diyarbakır ve Hakkari'de yapılmıştır.⁶⁸⁵

Kıbrıs konusu yediden yetmişe tüm Türkler için hayati önem taşımış ve bu yönde genel bir milli bilinç oluşmuştur. 13 yaşında Cahit Fatihgil adındaki Kıbrıslı bir öğrencinin kanı ile üzerine Kıbrıs haritası çizdiği Türk bayrağını Başbakan Adnan Menderes'e göndermesi buna bir örnektir. Adnan Menderes de bu bayrağı üniversite

⁶⁸² GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 392.

⁶⁸³ ÇAKMAK, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri", s. 7.

⁶⁸⁴ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, s. 121.

⁶⁸⁵ ÇAKMAK, "Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri", s. 14-15.

gençliğine hediye etmiştir.⁶⁸⁶ Ankara ve Adana’da yapılan mitinglere bizzat Dr. Fazıl Küçük de katılmıştır.⁶⁸⁷

İstanbul Beyazıt Meydanında yapılan mitingden sonraki mitingin Ankara Anıtkabir’de yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kez Ankara mitingi için hazırlıklara başlanmış ve 12 Haziran 1958 Perşembe günü Ankara mitingi yapılmıştır. Bu mitingde de taksim üzerinde önemle durulmuş ve Türklere karşı Rumların yaptığı tedhiş duyurulmaya devam etmiştir.

Bu miting yaklaşık iki yüz bin kişinin katılımı ile Anıtkabir’de başlayıp Ulus Meydanında sona ermiştir. Saat 14.00’da başlayan miting Atatürk için yapılan bir dakikalık saygı duruşu ile başlamıştır. Miting, Milli Talebe Federasyonu Genel Başkanı Vahdet Tayan tarafından açılmıştır. Genel Başkan taksimin öneminden ve bu konuda ABD’nin de üzerine düşen görevi yapması gereğinden bahsettikten sonra sözü Dr. Fazıl Küçük’e bırakmıştır. Dr. Küçük büyük bir tezahüratla karşılandıktan sonra şu konuşmayı yapmıştır:

“1954’te katil Makarios, Kıbrıs’ta Rumlarla meskun köylerde dolaşırken bir kilisede vaizde bulunuyor. ‘Bizim hedefimiz şimdilik Kıbrıs’tır. Fakat işimiz bununla bitecek değildir. İkinci hedefimiz İstanbul, daha sonra İzmir ve bütün Anadolu’dur.’ Bu gibi hülyalarla oradakileri tahrik ediyor, bu tahriklerin neticesi gecikmedi. Bombalar patladı. Türk polisleri, kadınlar ve çocuklar öldürüldü. Bize hücum gelince biz de kendimizi müdafaa ettik. Onlar bize hücum ediyormuşuz gibi göstermek istiyorlar, bütün dünya huzurunda böylesine yalan söylüyorlar. Tezvirlerde bulunuyorlar. Kıbrıs Türkünün daha fazla beklemeye artık tahammülü kalmamıştır. Vaziyet çok naziktir. Kıbrıs’ın bazı bölgelerinde ve köylerinde ekalliyette yaşayan Türklerden elli bin kişinin hayatı tehlikededir. Tek isteğimiz hak ve hürriyetimizin mal ve canımızın, namus ve şerefimizin korunmasıdır. Bunu temin edecek, İngiliz askeri değil, ancak taksimde Türk’e düşecek Kıbrıs bölgesinde Mehmetçik’tir. Bugünkü ada idaresi adada huzuru teminden acizdir. O halde dünya sulhu adına bizim kabul ettiğimiz adanın taksimi tezini kabul etmelidirler.”⁶⁸⁸

Ankara mitinginde söz alan Türkiye Talebe Federasyonu eski başkanı Yavuz Kadioğlu: “Milli parolamız bir zamanlar ‘Ya istiklal ya ölüm’ idi. Sonra ‘Yurtta sulh cihanda sulh’ şimdi ise ‘Ya taksim ya ölüm’ oldu.” demiştir. Bu sözleri ile milli mücadele zamanından o ana kadar geçen sürede izlenen dış politikanın bir

⁶⁸⁶ MİLLİYET, 08.06.1958.

⁶⁸⁷ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 395.

⁶⁸⁸ MİLLİYET, 13.06.1958.

hatırlatmasını yapmış ve taksimin Türkiye için hayati önem arz ettiğini vurgulamıştır.⁶⁸⁹

İstanbul’da başlayıp Ankara’da devam eden mitinglerde mitinge katılanların pankartlarında yazanlar da dikkat çekicidir. Bu yazılardan bazıları;

‘Dedem koinunda yattıkça benimsin ey güzel toprak’,

‘Taksime razı olmazsan gelir hepsini alırız’,

‘Kıbrıs’a yol Anadolu’dan gider’,

‘Baş verir Kıbrıs’ı vermeyiz’,

‘Ölmek var dönmek yok’,

‘Ya böleceğiz, ya öleceğiz’,

‘Taksim sulh için son fedakârlığımız’,

‘İnsan kalpsiz, Türk Kıbrıssız olmaz’,

‘Yunan dikkat et Menderes’i taşıрма! On iki Adaları sel alır’,

‘Sayın Başvekilimiz, trafik fenerlerinin yeşil yanmasını emret yeşil Adaya yol alalım’,

‘1453’te Fatih’i, 1922’de Atatürk’ü, 1958’de de torunlarını karşında bulacaksın.’⁶⁹⁰ şeklindedir. Türkiye’nin çözümün ne şekilde olacağı konusundaki kararlılığı bu pankart yazılarından da anlaşılmaktadır.

D.1958 Yılında Kıbrıs’ta Devam Eden EOKA Eylemleri

1958 yılı gerek Kıbrıs ile ilgili İngiliz planlarının yapılması gerekse Türkiye’nin taksim isteğindeki kararlılığını çeşitli yerlerde düzenlediği mitingler yoluyla dünya kamuoyuna duyurmaya gayret göstermesi gibi nedenlerden ötürü Kıbrıs’taki EOKA terörünün inanılmaz derecede arttığı bir yıl olmuştur.

⁶⁸⁹ ÇAKMAK, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, s. 10.

⁶⁹⁰ ÇAKMAK, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, s. 11.

1958 yılı Nisan ayında on gün içinde EOKA'nın gerçekleştirdiği bombalı eylem sayısı elliyi aşmıştır. Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot, bu aylarda alevlenmeye başlayan olaylardan ötürü iki toplum arasında çok büyük çatışma çıkacağını düşünerek Grivas'a bir mektup göndermiştir. Ve eylemlerini durdurmasını istemiştir. 20 Nisan'da bu mektup Grivas'a ulaşmış ve o da ertesi gün eylemlerini durdurmuştur. Fakat bu eylemleri durdurma işi kalıcı olmamıştır.⁶⁹¹

18 Nisan 1958 tarihinde Lefkoşa'da Ömeriye Camiinin yan tarafında bulunan Türk mezarlığının birkaç farklı yerinde EOKA tarafından yangın çıkarılmış ve mezarlığın yanındaki cami hedef alınmıştır. Yangınların öğle namazı çıkışına rastlaması ile camiden çıkanlar yangına müdahale etmiş ve itfaiye çağırmışlardır. Böylece yangın çok büyüyüp camiye sıçramadan kontrol altına alınabilmiştir.⁶⁹²

EOKA'nın başlattığı bu terör 1958 yılında İngiliz yönetimi de hedef almayı sürdürmüştür. Öyle ki 6 Mayıs 1958 tarihinde Londra'ya giden Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot, burada Kıbrıs'taki son durum hakkında bilgi vermiştir. Bu bilgilere göre 4 Mayıs 1958 Pazar günü Mağusa'da EOKA iki İngiliz askerini öldürmüştür.⁶⁹³ Ömer Sami Coşar yazdığı bir köşe yazısında İngiliz hükümetinin EOKA tarafından işlenen cinayetlerin

1958 yılı Haziran ayına gelindiğinde hem Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Kıbrıs mitingleri düzenlenmesi hem de yeni bir İngiliz planından söz edilmesi Kıbrıs'ta EOKA terörünün zirveye çıkmasına neden olmuştur. 9 Haziran 1958'de çıkan olaylarda bir kadın, bir çocuk, bir de polis hayatını kaybetmiş çok sayıda kişi de yaralanmıştır. 9 Haziran sabahı iki EOKA'lı bir Türk evinin kapısını çalarak kapıyı açan kadından su istemişlerdir. Su getirmek için giden kadını arkasından ateş ederek vurmuşlardır ve kadın orada ölmüştür. Kadının kocası içeriden sese gelmiş EOKA'lılar ona da ateş ederek ağır yaralamışlardır. Bu olay üzerine Türkler ve Rumlar arasında şiddetli çarpışmalar başlamıştır. Yaşanan şiddetli çarpışmalarda Rumlar da kayıplar vermişlerdir. Bir Türk polisinin öldürülmesi üzerine Kıbrıslı Türkler de o polisi öldürenlerden birini linç etmişlerdir. Adada silah sesleri hâkim olmuş Rum kilise çanları sürekli çalar olmuştur. Rum mahallelerinde oturmakta olan

⁶⁹¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 347-348.

⁶⁹² GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 374.

⁶⁹³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 290.

yaklaşık elli Türk aile, Türk mahallelerine taşınmak için hükümete müracaatta bulunmuştur. İngiliz yönetim bu yaşananlar karşısında aciz kalmış Rum saldırılarına maruz kalan Türklere yardım etmeye pek yanaşmamıştır. Sadece kaldırılmış olan sıkıyönetim, tedbir amacıyla tekrar konulmuştur.⁶⁹⁴

Olayların iyice şiddetlenmesiyle Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Denktaş, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'e acil olarak şu telgrafı çekmiştir:

"Bugün sabahtan itibaren Rum tedhişçiler masum Türk evlerini basarak kadın ve çocuk gözetmeksizin ateş etmeye başladılar. Sabah saat 8.00'de Lefkoşa'nın Ömeriye Mahallesi'nde bir ev basarak ateş eden Rum tedhişçiler bir Türk kadını vurarak öldürmüşler kocasını da ağır surette yaralamışlardır. Limasol'da Rumlar Türklere hücum etmek için toplanmaktadırlar. Resmi makamlar Limasol Türklerini ikaz ederek kendilerinin müdafaaya hazırlanmalarını söylemişlerdir. Vahim durumu mahalli hükümet nezdinde protesto ettik. Durum çok naziktir. Köylülerimiz her an ölüm tehdidi altındadır. Lefkoşa'nın Rum kesimindeki Türkleri, Türk semtine tahliye etmekteyiz. Cemaatler arası sivil harp başlamıştır. Resmi makamlar maalesef suçu Türklere atfetmektedirler. Geceleri çan seslerinden uyumak imkânı kalmamıştır. Kadın, erkek ve çocuklarımızın ve mallarını korumak için sabahlara kadar nöbet beklemektedirler. Çok muhtemel bir katliam teşebbüsüne karşı hükümetimizin gereken tedbirleri alacağına eminiz vahim durumdan dünya efkârı umumiyesini de aydınlatmanızı siz muhterem büyüklerimizden rica ediyoruz. Moramız yüksek büyük devletimize güvenimiz tamdır."⁶⁹⁵

Rauf Denktaş bu telgrafla hem Türkiye'yi Kıbrıs'taki son durumdan haberdar ediyor hem de ondan bekledikleri yardım ve desteği dile getiriyordu.

1958 yılının ilk yarısında şiddetlenen bu Rum saldırıları neticesinde Temmuz ayının ilk yarısına kadar geçen sürede 15 Türk hayatını kaybetmiş, 36 Türk de yaralanmıştır. Olayların bu aşamaya gelmesiyle Türkiye, İngiltere'ye bir nota vermiş ve eğer İngiliz yönetimin askeri önlemleri yetersiz kalacaksa Kıbrıs'a Türkiye'nin asker çıkarabileceğini iletmiştir. Bunun üzerine İngiltere Kıbrıs'a 19. İngiliz Topçu Alayına ait birliklerini yollamıştır. Ve yine tedbir amaçlı Adada sokağa çıkma yasağı ilân edilmiştir. Bu dönemde Irak'ta yaşanan ihtilal sonrası iktidara gelen General Kasım hükümeti, Bağdat Paktına son vermiş ve İngiliz karşıtı politika izlemeye başlamıştır. Irak'ta yaşanan bu gelişme üzerine İngiltere, Kıbrıs meselesinde Türkiye'ye karşı biraz daha ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır.⁶⁹⁶ Türkiye'nin Kıbrıs konusu üzerine çok daha fazla eğilmeye başladığı 1958 yılında 4 Temmuz tarihinden itibaren devlet radyosu da 'Kıbrıs Saati' adında bir program yapmaya

⁶⁹⁴ MİLLİYET, 10.06.1958.

⁶⁹⁵ MİLLİYET, 10.06.1958.

⁶⁹⁶ ALBAYRAK, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", s. 267.

başlamıştır. Bu programın amacı Kıbrıs'ta yaşanan olayları ve Adadaki son durumu sıcağı sıcağına kamuoyuna aktarmaktır.⁶⁹⁷ On beş dakika sürecek olan bu programın ilk yayınındaki ilk konuşmayı Fazıl Küçük yapmış ve taksim tezini savunmuştur.⁶⁹⁸ Temmuz 1958 'de can ve mal güvenlikleri tehlike altında olan Kıbrıslı Türkler, Rauf Denktaş ve Fazıl Küçük'ün çabaları ile daha güvenli bölgelere yerleştirilmişlerdir. Bu doğrultuda ilk önce altı bin sonraki aşamada ise on altı bin Türk daha güvenli yerlere taşınmıştır.⁶⁹⁹

Türk Ortodoks Kiliseleri Baş Episkoposu olan Papa Eftim, Türk milletine hitap ettiği beyannamesini 24 Eylül 1958 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'e göndermiştir. Papa Eftim de beyannamesinde Kıbrıs'ta yaşanan Rum terör eylemlerini şiddetle eleştirmiştir. Beynamede özellikle Yunanistan, Makarios ve ona inananlar hakkında sarfettiği şu sözler dikkat çekicidir:

“...Barışın korunması yolunda bunca gayretler sarf edilip dururken, Nato azası olan iki milletin arasını açmak için, böyle vahim günlerde Kıbrıs ihtilafını çıkarmış ve körüklemiş olan bir avuç haydudun ve Makarios gibi bir din adamının hareketini Yunanlılar nasıl oluyor da milli bir politika haline sokabildiler? Günahkâr Makarios'un vicdanı –eğer varsa- dünyanın bu vahim şartları içinde, Kıbrıs ihtilafını icat etmiş olmaktan ve birçok cinayetlerin işlenmesinden azap ve utanç içinde değil midir? Şeytan'ın şer aleti olan Makarios'u tel'in etmek için ortada bin bir sebep mevcut iken, onu desteklemiş olanları mazur görmeye imkân tasavvur edilebilir mi? Ey medeni alem, ey Hristiyan dünyası! Kıbrıs yangınına, işlenen cinayetlere, milli kisve altında gizlenmiş bir papazın taassubundan doğan felâketlere seyirci kalmakta halâ devam etmek ister misin?”⁷⁰⁰

E.Macmillan Planının Ortaya Atılması ve Bu Dönemde Yaşanan Gelişmeler

Kıbrıs meselesinin gün geçtikçe içinden çıkılması güç bir vaziyet alması sebebi ile Adadaki İngiliz yönetim, bu güç durumdan olumsuz yönde etkilenmeden çıkmanın yollarını aramakta idi. Bu sebeple Kıbrıs meselesinin çözümüne ilişkin

⁶⁹⁷ ÇAKMAK, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, s. 15.

⁶⁹⁸ ZAFER, 05.07.1958.

⁶⁹⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 349.

⁷⁰⁰ BCA., 30-1-0-0-133-870-8-8; BCA., 30-1-0-0-133-870-8-9.

planları birbirinin ardı sıra ortaya atmakta fakat Türkiye ve Yunanistan ile fikir birliğini sağlayamamaktaydı.

1958 yılı ortalarına doğru yeni bir İngiliz planı geliştirilmişti ve bu planın 17 Haziran 1958 tarihinde açıklanması düşünülüyordu. Plan kamuoyuna açıklanmadan önce İngiltere bu planla ilgili bilgileri 10 Haziran günü Ankara ve Atina hükümetleri ile paylaşmıştır. Bu plan, 16 Haziran 1958’de ise NATO konseyinde görüşülmüştür. Bu konseyde görüşüldüğü sırada NATO Genel Sekreteri bir gün sonra açıklanması düşünülen bu planın açıklanmasının biraz daha ertelenmesini rica edince İngiltere açıklamayı iki gün daha ertelemiştir.⁷⁰¹

Bu sırada Türkiye ve Kıbrıs’ta bir takım askeri değişiklikler kendini göstermiştir. 14 Haziran gecesi Yunanistan İzmir’deki NATO karargâhında görevli olan subay ve diğer görevli personellerini özel bir uçak gönderip Atina’ya getirtmiştir. İngiltere de üç bin kişilik bir paraşütçü tugayını, Kıbrıs’taki kuvvetlerine ek olarak 14-15 Haziran tarihlerinde Kıbrıs’a göndermiştir.⁷⁰² Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof yaptığı bir açıklamada Yunan askerlerini İzmir’deki NATO genel karargâhından çekmek için ciddi sebeplerin olduğunu belirtmiştir. *“Türklerin tahrik edici hareketleri karşısında çekilmeye karar verdik. Sayın Zorlu askerlerimizi geri çekmemizi istediği şekilde tefsir etmekte serbesttir”* demiştir. Türkiye Dışişleri sözcüsü de Averof’un sözlerini şu şekilde yorumlamıştır:

“Yunanlıların bütün söz ve fiilleri tezatlar teşkil ediyor. Biz bunlara alışıktık. Onlar ciddi sebepler var diyerek NATO’dan ayrılıyorlar aynı şahıslar Selanik’teki NATO karargâhında da mutad bayrak seremonisini yaptırıyor. Uzun zamandan beri NATO manevralarına iştirak etmemeleri de nazarı dikkate alınacak olursa Yunanlıların şantaj peşinde koştukları açıkça anlaşılmış olur. Bu hareketlerinden kendilerinden başkası zarar görmeyecektir.”⁷⁰³

İngiltere’nin de bu takviye kuvveti göndermesinde Türkiye’nin bu yönde verdiği notanın etkili olduğu açıktır. Ayrıca Irak’ın dış politikada değişikliğe giderek İngiltere’ye cephe alır bir tutum takınması da İngiltere’nin Türkiye’ye yaklaşmasında bir etkidir.

⁷⁰¹ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 396.

⁷⁰² GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 395.

⁷⁰³ MİLLİYET, 17.06.1958.

Kıbrıs'a yönelik yeni İngiliz planının kamuoyuna duyurulmasından önce Kıbrıs konusu 16 Haziran 1958 tarihinde yapılan TBMM toplantısında ele alınmıştır. Açık oturum olan ilk celsede DP Meclis Grubu Başkanı olan Denizli Milletvekili Baha Akşit söz almış ve gündem dışı olan Kıbrıs konusuna değinmiştir. Baha Akşit, Kıbrıs'ta son günlerde yaşanan olaylardan bahsederek Türk kesimin şiddetli Rum saldırılarına maruz kaldıklarını ve bu saldırıların her geçen gün artış gösterdiğini dolayısıyla Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının aralarının oldukça açıldığını ve artık bu toplumların bir arada yaşamasının neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Kendi görüşlerini belirttikten sonra, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dan Kıbrıs'taki son durum ile ilgili hükümetin görüşleri ile ilgili bilgiler istemiştir.⁷⁰⁴ Denizli Milletvekili Baha Akşit'in Kıbrıs ile ilgili izahat istemesi üzerine Fatin Rüştü Zorlu'ya söz verilmiştir. Zorlu, Kıbrıs'ta zor durumda olan halkın T.C. hükümeti olarak her daim yanında olacaklarını belirterek sözlerine başlamıştır. Bu konunun ne kadar dikkate alındığını belirttikten sonra geniş izahatını gizli bir celsede yapmak için bir talepte bulunmuş, bu talep kabul edilmiştir. Aynı gün saat 15.25'te başlayan ikinci celse gizli olarak yapılmıştır. Bu gizli celse saat 18.40'a kadar sürmüştür.⁷⁰⁵ TBMM'de yapılan bu toplantı sonrası aynı gün Türk Dışişleri Bakanlığından bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliğde Rumlar tarafından Kıbrıslı Türklerin suçlanmasına karşı çıkılarak, EOKA'nın masumiyet perdesi arkasına saklandığı, canını, malını ve namusunu korumak için kendini müdafaa etmeye çalışan Türklerin haksız yere saldırganlıkla suçlandığı yer almaktadır. Ayrıca tebliğde Yunanistan'ın EOKA'yı destekleyerek silah yardımıyla bulunduğu yazmaktadır. Tebliğde, Kıbrıs'ta EOKA'nın bir Türk okuluna yaptığı baskında Atatürk'ün resminin yakılması olayına da değinilmiş ve önceden olduğu gibi yaşanan bu son olaylardan da Yunanistan'ın sorumlu tutulması gerektiği düşüncesine yer verilmiştir.⁷⁰⁶

Kıbrıs Valisi Hugh Foot'un ortaya attığı Foot planının uygulamaya geçirilememesinden sonra tekrar harekete geçen İngiltere, yeni bir plan daha

⁷⁰⁴ GAZİOĞLU, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, s. 396.

⁷⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, İnkat 81, 16.06.1958, s. 495.

⁷⁰⁶ MİLLİYET, 17.06.1958

hazırlamıştır. 19 Haziran 1958 tarihinde açıklanan ve İngiliz Parlamentosundan gereken onayı alan planın adı Macmillan Planı olmuştur.⁷⁰⁷ Bu plana göre;

-Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplumları ayrı muhtar idarelere sahip olacaktı,

-Kıbrıs Valisine yardımcı olmak üzere Türkiye ve Yunanistan birer tane temsilci gönderecek, Vali dış ilişkiler, savunma, iç güvenlik gibi alanlarda gönderilen bu temsilcilerle birlikte hareket edecekti,

-Vali ile birlikte dört Kıbrıslı Rum ve iki Kıbrıslı Türk'ten oluşan bir temsilci meclisi oluşturulup, iç işleri bu altı kişiden oluşan meclis ile çözülmeye çalışılacaktı,

-Rum ve Türklerin ayrı belediyeleri olacaktı,

-Öngörülen bu plan yedi yıl süre için bu şekilde uygulanacak, yedi yılın sonunda Türkiye ile Yunanistan isterse ve İngiltere'nin istediği üsler sağlanırsa egemenlik hakları bu üç devlet arasında paylaşılabilirdi.⁷⁰⁸

Macmillan planının açıklanmasından sonra Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan ortak bir tavırla bu planı kesin olarak reddetmişlerdir. Türkiye ise planın açıklanması ile ilk etapta ancak taksim isteğinden vazgeçmemek koşulu ile planı inceleyebileceğini söylemiştir.⁷⁰⁹ Fakat çok geçmeden Türkiye de planı reddettiğini açıklamıştır. Çünkü bu plan Yunanistan'ın istediği Enosisi de Türkiye'nin istediği taksimi de kapsamına almamakta dolayısıyla her iki tarafı da mutlu etmemektedir.⁷¹⁰ Kıbrıslı Türklerin bu yeni İngiliz planını desteklediği haberlerinin yayılması üzerine Kıbrıslı Türkler Kıbrıs'ta ve Türkiye'de yayınlanan Türkçe gazetelere bir düzeltme yazısı yazıp göndermiş ve Macmillan planını desteklemediklerini bu yönde yayılan haberin uydurma olduğunu belirtmişlerdir.⁷¹¹

24 Haziran 1958'de yapılan DP Meclis Grubu Müzakerelerinde, gündem konusu Kıbrıs olmuştur. Yapılan toplantıda Fatin Rüştü Zorlu, Gruba konu ile ilgili bilgiler vermiştir. Kıbrıs konusunun NATO Konseyinin bir oturumunda da ele

⁷⁰⁷ ALBAYRAK, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", s. 267.

⁷⁰⁸ SİSAV, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, s. 24; GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 392.

⁷⁰⁹ KAPÇI, SAKİN, "Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)", s. 146.

⁷¹⁰ SİSAV, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, s. 24.

⁷¹¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 342.

alındığını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye'nin çeşitli illerinde yapılan taksim mitinglerine artık son verilmesi gerektiğini, Türkiye'nin ekonomik açıdan rahat olmadığı için Başbakan Adnan Menderes'in de mitinglerin yapılmasına devam edilmesini olumlu karşılamadığını söylemiştir.⁷¹²

1 Temmuz 1958'de Ankara'da Başbakan Adnan Menderes'in başkanlığında, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Muharrem Nuri Birgi ve Türkiye'nin NATO delegesi Selim Sarper'in de katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Saat 11.00'da başlayan toplantı yaklaşık 14.00'a kadar devam etmiş ve toplantıda Kıbrıs meselesi ele alınmıştır.⁷¹³

1958 yılının Temmuz ayına girerken Kıbrıs Valisi Foot, Adada yaklaşık iki haftadır devam eden sokağa çıkma yasağının kaldırıldığını ve eğlence mekânlarının geceleri açık olacağını duyurmuştur. Fakat Rumlar tarafından yapılan saldırılar sona ermiş değildir. Hatta saldırılarının boyutu gün geçtikçe farklılaşmaya da başlamıştır. Öyle ki Rumlar Kıbrıslı Türkleri açlıkla tehdit etmişler, bunun üzerine Türkiye de Kıbrıslı Türklere gemi ile gıda malzemeleri göndermiştir.⁷¹⁴ Sokağa çıkma yasağının sona ermesi ile Türk ve Rumlar arasındaki çarpışmalar kendini yine göstermiştir. Limasol'da bir Türk bisikleti ile bir Rum mahallesinden geçtiği sırada Rumlar tarafından beş yerinden vurularak öldürülmüştür. Bir başka Türk köylü, alacaklarını toplamak üzere bir Rum mahallesine gitmiş fakat geri dönmemiştir. Onu aramaya çıkan bazı köylüler yol üzerinde tüfekte vurulup öldürülmüş vaziyette bulmuşlardır. Geri dönmeyen Türkü aramaya çıkan köylüler sopalı ve baltalı Rumların saldırılarına uğramışlardır. Türk ve Rumlar arasında çıkan çarpışmalar sonucu iki Rum öldürülmüştür.⁷¹⁵

Macmillan planı açıklandıktan sonra *The London Times* bu konu ile ilgili şu yazıyı yayınlamıştır:

“İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye teklif ettiği plan, Kıbrıs için barışı kazanmak üzere yapabileceği son gayreti göstermektedir. Tekliflerin içeriği açıklanmamış olmakla beraber genel olarak anlaşıldığına göre Yunan ve Türk toplumlarının güvenliği için İngiltere ile yapacakları bir geçici plan hazırlamıştı. Ne Yunanistan ne de Türkiye'nin Enosis, taksim gibi nihai sorunlara engel olacak bir planı cazip bulmamaları anlaşılır bir durumdur. Bununla beraber böyle bir planı kesin surette reddetmeden evvel durup,

⁷¹² ALBAYRAK, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 266.

⁷¹³ MİLLİYET, 02.07.1958.

⁷¹⁴ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 342.

⁷¹⁵ MİLLİYET, 02.07.1958.

bakıp dinlemeleri gerekir. Yunan ve Türk hükümetleri böyle bir fırsatı kaçırmamalıdırlar...”⁷¹⁶

Bu yazıda önce Türkiye ve Yunanistan’a planı reddettikleri için hak verilmekte ama sonrasında plan cazip gösterilmeye ve kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Zorlama ve kötü bir eleştiri içermeyen bu yazı ikna edici özellik taşımaktadır.

Macmillan, hazırladığı planın detaylarını açıklayıp izah etmek amacıyla 8 Ağustos 1958’de Atina’ya, 9 Ağustos 1958’de de Ankara’ya gitmiştir. Fakat bu ziyaretler de Türkiye ve Yunanistan’ın ilk baştan beri olumsuz olan tutumlarını değiştirememiştir.⁷¹⁷ Bu plan ile Türkiye’nin de Kıbrıs’ın yönetimine dâhil edilmesi Yunanistan’ın hiç hoşuna gitmemiştir. Yunanistan ayrıca planın öngördüğü iki farklı temsilciler meclisini tanımayacağını tek bir meclisi benimseyeceğini ve bu meclisin de nüfus çokluğu esas alınarak oluşturulmasını istediğini belirtmiştir.⁷¹⁸ Yunanistan’ın bu itirazlarını dile getirmesinden sonra İngiltere 1958 Ağustos ayı içerisinde Macmillan planı üzerinde tekrar çalışmalara başlayarak planda bir takım değişikliklere gitmeyi yeğlemiştir. İngiltere planda yaptığı değişiklikler tamamlandığında uygulamaya 1 Ekim 1958 tarihinde geçeceğini açıklamıştır.⁷¹⁹ Macmillan planı üzerinde düşünülen değişiklikler yapıldıktan sonra, ortaya çıkan yeni plan ise 15 Ağustos 1958’de açıklanmıştır. Önceki planda yürütme konseyi üyeleri olarak öngörülen Türk ve Yunan üyeler bu plana göre valinin özel temsilcileri durumunda olacaklardır. Ortak bir meclis için çaba gösterileceği belirtilmiştir. Türklerin ve Rumların yerel yönetimleri ayrılmıştır. Fakat Yunanistan yerel yönetimlerin ayrı olması maddesine itiraz ederek 15 Ağustos’ta sunulan bu planı da reddettiğini açıklamıştır.⁷²⁰ Türkiye yeniden düzenlenen bu planı taksim tezi ile bağdaştırıp bir temsilci gönderme ve plan üzerine görüşme kararı vermiştir.⁷²¹ Türkiye’nin plan konusunda yumuşak tavır sergilemesinin bir nedeni de işin içine ABD’nin girmiş olmasıdır. Kıbrıs’ta EOKA terör örgütüne karşı savunma amaçlı Türk Mukavemet Teşkilatının (TMT) kurulması ortamı çok daha gerginleştirmiştir. İki taraf arasındaki terör havası Sovyetler Birliğinin işine gelmiş ve bu karışık

⁷¹⁶ BAĞCI, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, s. 123.

⁷¹⁷ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, s. 393.

⁷¹⁸ BALIKÇIOĞLU, “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959)”, s. 56.

⁷¹⁹ KAPÇI, SAKİN, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)”, s. 146.

⁷²⁰ BALIKÇIOĞLU, “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959)”, s. 56.

⁷²¹ SİSAV, *Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, s. 25.

ortamdan yararlanmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliğinin bu hamlesi ABD'yi kuşkulandırınca işin içine o da girmiştir. Türk ve Yunan taraflarına baskı yapmaya başlayarak çözüm için ısrarcı davranmıştır. Türkiye bu baskı sonucu plana karşı tavrını yumuşatmak zorunda kalmıştır.⁷²² Türkiye, taksim fikrini korumakla beraber tekrar düzenlenen Macmillan planının uygulanmasında İngiltere'yi destekleyeceğini 25 Ağustos 1958'de bildirmiştir.⁷²³ 1 Ekim 1958 tarihinde ise plan uygulamaya konulmuş, Türkiye'nin Kıbrıs'taki temsilcisi olarak Burhan Işın seçilerek görevine başlamıştır.⁷²⁴

Yunanistan Macmillan planını reddettikten sonra Kıbrıs konusunu 1958 yılında da BM'ye taşımıştır. Bunun Üzerine BM Siyasi Komisyonunda 25 Kasım 1958 – 4 Aralık 1958 tarihleri arasında Kıbrıs konusu görüşülmüştür. Yunanistan bu görüşmeler esnasında Kıbrıs'ta bağımsızlık öngören bir tasarı sunmuştur. Ama yıllardır devam eden Yunanistan'ın bu istikrarlı tutumu bu kez de kendi istekleri yönünde sonuç vermemiştir. Kıbrıs meselesinin taraflarından olmayan BM üyesi bazı devletler yapılan görüşmeler esnasında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında konuyla ilgili bir konferans yapılması ve bu konferansta barışçıl ve adaletli bir çözüm bulmaya çalışmaları teklifini sunmuşlardır. Bu teklif 31 olumlu, 22 olumsuz ve 28 çekimser oy ile kabul edilmiştir. Bu oylamaya Türkiye olumlu oy verirken Yunanistan olumsuz oy kullanmıştır. Oylama bittikten sonra Türkiye Dışışleri Bakanı Zorlu, Yunanistan Dışışleri Bakanı Averof'a, her iki tarafın da memnun olacağı bir sonuca ulaşılmasını beklediğini ve bunun gerçekleşmemesinden dolayı duyduğu üzüntüyü belirtmiştir. Eğer Averof da isterse görüşebileceklerini de sözlerine eklemiştir.⁷²⁵

Kıbrıs konusunda yaşanan son gelişmeler ve 1958'de Yunanistan'ın yaptığı BM başvurusu ve bu görüşmelerden çıkan karardan ötürü, Türkiye ve Yunanistan arasında konuşarak anlaşmaya varma seçeneğinden başka çıkar yol kalmadığı biraz daha anlaşılmıştır. Böylece Kıbrıs konusunda kalıcı olmasa da, bir çözüme ulaşmaya giden süreç başlamıştır.

⁷²² SAVRUN, Ergenekon, TINAL, Melih, "Soğuk Sav aş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* C. XVII, S. 34, 2017, s. 359.

⁷²³ VATAN, 26.08.1958.

⁷²⁴ DEĞERLİ, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", s. 96.

⁷²⁵ GÜRÜN, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, s. 393.

1. Türk Mukavemet Teşkilatı Kurulmadan Önce Kıbrıs'ta Türk Direniş Hareketi

1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs'ta EOKA terör örgütünün İngiliz yönetime ve sonrasında Adada yaşayan Türklere karşı başlattığı silahlı eylemler, geçen iki yıl içinde iyice artış göstermiştir. Çeşitli şiddet ve saldırılara maruz kalan Türkler de zaman içerisinde direnişe geçmenin gerekliliğinin farkına varmışlardır.

İlk olarak köy ve kasaba gibi yerlerde EOKA saldırılarından ötürü milli duyguları ön plana çıkan Kıbrıslı Türkler kendi aralarında üçer beşer kişi bir araya gelerek bir birlik oluşturmuşlardır. Evlerinde bulunan av tüfeği, kama, bıçak, tabanca gibi araçlarla direnişe geçmişlerdir.⁷²⁶

Kıbrıslı Türklerin lider isimlerinden olan Dr. Fazıl Küçük'ün örgütlediği Kıbrıs Türk Mukavemet Birliği (KITEMB) bu yönde atılan adımlardan ilki olmuştur. KITEMB, Volkan teşkilatından önce kurulan direniş örgütü olması bakımından bir nevi onun çekirdeğini de oluşturmuştur. KITEMB, Temmuz 1955'e kadar varlığını sürdürmüştür. Örgütün toplantılarının yapıldığı yer Dr. Fazıl Küçük'ün Lefkoşa'da bulunan kliniği olmuştur.⁷²⁷ KITEMB, silah yönünden oldukça zayıftır ve elindeki kısıtlı imkânlarla mücadele vermiştir. KITEMB adındaki örgütün kurulduğu Rumlar tarafından duyulunca, Fazıl Küçük yeni bir örgüt oluşumu için düşünmeye başlamıştır.⁷²⁸ 1955 yılı Temmuz ayının sonlarına doğru yeni bir örgütlenme meydana gelmiştir. KITEMB'in küllerinden oluşturulan bu örgütün adı Volkan olmuştur. Volkan isminin 'Var olmak lazımsa kan akıtmamak niye' cümlesinin baş harflerinden oluşturulmuş olduğu iddia edilmektedir.⁷²⁹ Buradan da anlaşılacağı üzere çeşitli şiddet faaliyetlerine maruz kalan Türkler varlıklarını sürdürebilmek için örgütlenmeye, direnişe geçmeye mecbur kalmışlardır. Fazıl Küçük'ün girişimleriyle oluşan Volkanın başına da yine onun arkadaşı olan Şakir Özel getirilmiştir. Şakir

⁷²⁶ AKGÜN, "Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatının Yeri ve Önemi", s. 368.

⁷²⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 109.

⁷²⁸ SOLAKOĞLU, Özgür, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2004, s. 40.

⁷²⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 114.

Özel'in yardımcısı olarak da Selçuk Volkanlar ve Kemal Mişon'u görevlendirmiştir.⁷³⁰ Rauf Denктаş, Volkan teşkilatı için şunları söylemiştir:

“...Volkan tamamen gönüllülerden oluşan bir oluşumdur. Volkan ile Türk Mukavemet Teşkilatı arasındaki fark nedir? Biz Volkan'ı siyasi görüşü destekleyen etkin ve örgütlenmeci çalışabilecek disiplinli bir kuruluş olarak görmediğimiz için bunun içinden seçilen insanlardan 1957 yılı Kasım ayında meydana getirdiğimiz Türk Mukavemet Teşkilatını hemen Türkiye'ye mal ettik, Türkiye'ye bağladık ve etkin, disiplinli Türk komutanların sevk ve idaresinde bir kuruluş haline geldi...”⁷³¹

Rauf Denктаş'ın bu sözlerinden de açıkça anlaşılacağı gibi Volkan alelacele oluşturulmuş bir teşkilat olup dağınık şekilde faaliyet sürdürmüştür. Ayrıca kısıtlı imkânlarla, Türkiye'nin etkin olmadığı bir direniş göstermeye çalışması onun diğer bir eksi yönü olmuştur.

Volkan teşkilatı yayınladığı bildirilerinde EOKA tarafından öldürülen her Türk'ün intikamının alınacağı belirtilmiş fakat bu mümkün olmamıştır. Dağınık şekilde olan teşkilat bir türlü disipline edilememiş, çok az kişi ile ve çok sınırlı silahlarla zor koşullar altında mücadele edilmeye çalışılmıştır.⁷³² Volkan kısıtlı imkânlarla mücadele vermeye çalışırken ‘9 Eylül Cephesi’ ve ‘Kara Çete’ adında teşkilatlar kurulmuştur. Bu teşkilatlar da kısa ömürlü olup, tam anlamıyla direniş sağlayamamışlardır.⁷³³ Kendi başlarına örgütlenmeye çalışan gençler tarafından oluşturulan ve üyelerinin çoğu kasap olan Kara Çete faaliyetleri, az sayıda Rum'a rahatsızlık vererek Rum bölgelerine göndermekten ileri gitmemiştir. Rauf Denктаş'ın Kara Çete ile ilgili yorumu şu şekildedir:

“Kara Çetenin ulusal yer altı faaliyetleri arasında yer alması üzücüdür. Bunlar durumdan istifade etmek için bir araya gelmiş üç beş başıbozuk ve sorumsuz kişinin çok kısa süren faaliyetlerinden ibaretti. Türk Mukavemet Teşkilatı kurulmasaydı bu tür terör ve çıkar odaklarıyla cemaatin başı gerçekten belaya girecekti...”

Rauf Denктаş Kara Çete ile ilgili bu sözleri söyleyip aslında bu oluşumu onaylamadığı ve desteklemediği mesajını verdikten sonra sözlerine 9 Eylül Cephesi ile devam etmiştir:

⁷³⁰ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 40-41.

⁷³¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 120.

⁷³² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 126.

⁷³³ TAYHANİ, İhsan, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 187.

“9 Eylül Cephesi de Kara Çeteden bir gömlek üstün, kısa ömürlü ve kime bağlı olduğu bilinmeyen bir oluşumdur. Hiç olmazsa ben böyle biliyorum. Ancak bu çeteleri Volkan ve Türk Mukavemet Teşkilatı safında kuruluşlar olarak değerlendirmek yanlıştır.”⁷³⁴

Rauf Denктаş yine bir konuşması esnasında, direniş amacıyla TMT öncesi kurulmuş olan Türk gençlik hareketlerinin her açıdan amatör olduklarını vurgulamıştır. Dr. Fazıl Küçük’e bağlı olan Volkan’ın bile tam manasıyla faaliyet gösteremediğini, bu örgüte mensup üyelerin Türk bölgelerinde olan Rum dükkânlarına zarar vermeye çalışırken tam aksine kendilerinin zarar gördüğünü, zaten faaliyetlerinin de bundan ileri gidemediğini söylemiştir. Zaten ellerinde kendi çabaları ile edindikleri birkaç silah olan bu oluşumun mevcut silahları da İngiliz yönetimin yaptığı bir arama toplama çalışması sonucu gitmiştir. Rumlar bu silah toplama olayını erken haber alıp, EOKA yardımı ile silahlarını saklamış ve İngilizlere vermemişlerdir. Rauf Denктаş tüm bu yaşanan olumsuzlukları tam bir örgütlenme zinciri oluşturulamamasına bağlamaktadır.⁷³⁵

31 Ağustos 1957 tarihinde bomba yapmaya çalışırken meydana gelen bir patlama sonucu hayatlarını kaybeden 9 Eylül Cephesi üyesi dört Türk gencinin cenaze törenlerine Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs Türk toplumunun önde gelen kişiler katılmıştır.⁷³⁶ Bu dört gençten olan İsmail Beyoğlu ilk hayatını kaybeden olmuştur. Patlama olan evdeki diğer bir genç olan Ulus Ülfet’in bir ayağı kopmuş, Kubilay Hasan Altaylı ise gözlerinde ağır hasar oluşmuştur. Evde dördüncü bir kişi olduğu sonradan anlaşılmıştır bu kişi de Mustafa Celal Ertan adında bir gençtir. Meydana gelen yangının bomba patlamasından kaynaklanabileceği üzerinde durulunca emniyet tarafından evde bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma sonucu su borusundan imal edilen beş bomba evin içinde bulunurken bahçedeki kümeste bu bombalardan on bir tane bulunmuştur. Tavan arasında yirmi libre barut (9.0718474 kilogram) ve altmış ayak (22.7322 metre) emniyet fitili bulunmuştur.⁷³⁷ Yaşanan bu üzücü olay, direniş faaliyetini yürüten bu oluşumların onları bir yöneten ve disiplin eden olmadan bir şeyler yapmaya çalıştıklarının ve silah yokluğu çektiklerinin, çok kısıtlı imkânlarla direniş göstermeye çalıştıklarının en büyük kanıtıdır.

⁷³⁴ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 112-113.

⁷³⁵ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 44.

⁷³⁶ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 152.

⁷³⁷ BOZKURT, 02.09.1957.

2. Türk Mukavemet Teşkilatının Kuruluşu

EOKA'nın Kıbrıslı Türklere karşı sürdürdüğü şiddete karşı koymak için kurulan Volkan, 9 Eylül, Kara Çete gibi teşkilatlanmalar planlı programlı oluşturulup faaliyet gösteremedikleri için gerekli olan direnişi sağlayamamışlardır. Böylece Türk Mukavemet Teşkilatının oluşturulmasına giden bir süreç başlamıştır.

Lefkoşa'da 1957 yılında Polis Müfettişi Ahmet Beyaz'ın EOKA tarafından öldürülmesi sonrası Kıbrıs Türk halkı tarafından yaşanan bu olayı protesto etmek için bir miting düzenlenmiştir. Düzenlenen bu mitingde Kıbrıs Türk halkının liderlerinden olan Rauf Denктаş ve Burhan Nalbantoğlu bir araya gelmişlerdir. Denктаş burada Nalbantoğlu'na düzensiz ve disiplinsiz Türk direnişçileri bir düzene koyma gerekliliğinden bahsetmiştir. Burhan Nalbantoğlu da Denктаş'a onunla aynı fikirde olan Kemal Tanrısevdi'den bahsetmiştir. 1957 yılı Kasım ayında Rauf Denктаş ve Burhan Nalbantoğlu Lefkoşa Büyükelçiliğinde idari ateşe olan Kemal Tanrısevdi'nin evinde buluşmuşlar ve disiplinli, gizli bir Türk direniş örgütü kurmaya karar vermişlerdir.⁷³⁸ Böylece düzenli ve disiplinli bir direnişçi Türk birliği oluşturma fikri ilk olarak 27 Temmuz 1957'de ortaya atılmıştır.⁷³⁹ Rauf Denктаş, TMT'nin kuruluş tarihi olarak da 1957 yılı Kasım ayını işaret etmektedir.⁷⁴⁰ Fakat TMT'nin kuruluşunun Kıbrıs genelinde yayılarak, tamamlandığı tarih 1 Ağustos 1958 olarak kabul görmektedir.⁷⁴¹

TMT'nin üç kişi arasında kurulmasından sonra bu üç kurucu birer de kod adı belirlemişlerdir. Buna göre Rauf Denктаş 'Mülayim', Burhan Nalbantoğlu 'Raci' ve Kemal Tanrısevdi de 'Nazım' kod adını almıştır.⁷⁴² Kurulması düşünülen bu teşkilata Türk Mukavemet Teşkilatı adı verilmesi kararlaştırılmıştır. Türk Mukavemet Teşkilatı, daha önceleri Rauf Denктаş'ın muhtarlardan oluşturduğu bir teşkilatın

⁷³⁸KORUROĞLU, Ayten, "Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT" Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 26.

⁷³⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 220.

⁷⁴⁰ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 43.

⁷⁴¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 234; SAVRUN, TINAL, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)", s. 359.

⁷⁴² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 232.

adıdır. Dışarıdan tepki çekmeden rahatça çalışmak için bu muhtar teşkilatıymış gibi görünmek amacıyla bu isim seçilmiştir.⁷⁴³

TMT'nin kuruluş kararının alındığı gün ile ilgili Rauf Denктаş bazı bilgiler vermiştir. Rauf Denктаş'ın anlattığına göre üç kişi olarak yapılan ilk toplantıda iki büyük problem ortaya çıkmıştır. Denктаş'a göre ilk problem, ilk kez Fazıl Küçük'ün haberi olmadan bir yapılanma adımı atılmış olması ve onun içinde olmadığı bir teşkilat kurulacak olmasıydı. Rauf Denктаş bu duruma karşı olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak da teşkilat kurulduktan kısa bir süre sonra Fazıl Küçük'ün durumdan haberdar edilmesine karar verilmiştir. Teşkilatın ilk bildirisi dağıtıldıktan sonra ona durumu Rauf Denктаş anlatacak ve desteğini isteyecekti. İkinci problem ise Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi'nin kurulacak olan teşkilatın Türkiye ile hiçbir bağlantısının bulunmamasını istemesidir. Türkiye'nin işe karışmasının ellerini kollarını bağlayacağı onların mücadelesine engel olacağı kanısındaydılar. Rauf Denктаş bu duruma da karşı çıkmıştır. O her zaman Türkiye'nin de Kıbrıs Türk halkının mücadelesinde rolü bulunması gerektiğine inanmıştır.⁷⁴⁴

Rauf Denктаş'ın TMT kuruluş günü olarak bahsettiği 23 Kasım 1957 gecesi olanlarla ilgili Kemal Tanrısevdi şu bilgileri vermiştir:

“O gece davette şüphe çekmesin diye Osman Örek, Alaaddin Gülen, Hazım Remzi gibi teşkilat ile ilgisi olmayan kişiler de vardı. Zaman geldi onlar dağıldı. Burhan ile ben kaldım. Düşünüp tartışırken Burhan'a Türk Mukavemet Teşkilatının ilk beyannamesini yazdırdım. Burhan bunu aldı ve teksir makinesinde çoğaltmak için Türk Lisesi'ne gitti...”⁷⁴⁵

TMT ilk bildirisini 15 Kasım 1957⁷⁴⁶, ikinci bildiri ise 13 Aralık 1957 tarihinde dağıtmıştır. TMT'nin ilk bildirisi şu şekildedir:

“Sayın Kıbrıs Türk Halkına,

Volkan, 9 Eylül Cephesi ve bunlar benzer teşkilatlar lağvedilmiştir. Bunun yerine, Kıbrıs Türk'ünün bağrından çıkmış, gerek emperyalist sömürge yönetimine, gerekse Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak yolunda Enosisi temine çalışan Rum sürülerine karşı Kıbrıs Türklerini savunma görevini üstlenmek üzere yeni bir teşkilat kurulmuştur. Bu bir saldırı değil, bir savunma teşkilatıdır. Bütün Kıbrıs Türklerini bu teşkilata destek olmaya ve bu teşkilat içinde yer almaya çağırıyoruz. Türk Mukavemet Teşkilatı”⁷⁴⁷

⁷⁴³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 433.

⁷⁴⁴ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 46.

⁷⁴⁵ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 49.

⁷⁴⁶ Bazı kaynaklarda ilk bildirinin 26 Kasım 1957'de dağıtıldığı bilgisi yer almaktadır. BKZ: SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 50.

⁷⁴⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 233.

Bu ilk bildiri dağıtıldıktan sonra her şeyden habersiz olan Dr. Fazıl Küçük'ü haberdar etme zamanı da gelmiştir. Bildiri her şeyden habersiz olan Dr. Fazıl Küçük'ün odasının kapısı altından atılmış böylece Küçük, bildiriye okuma fırsatı bulmuştur. Bildiriye okuyan Küçük, haberi olmadan bir teşkilatlanma yapıldığı için oldukça sinirlenmiştir. Kendisinin liderliğine karşı olan kişiler tarafından bir teşkilat girişimi yapıldığını düşünmüş, Rauf Denктаş da durumun düşündüğü gibi olmadığını söyleyerek onu rahatlatmaya çalışmıştır. Oluşumun güvenli kişiler tarafından yapılmaya çalışıldığını, kendisinin siyasi liderliğini de tanıdıklarını söyleyerek Küçük'ün desteğini istemiş, çok kısa bir süre sonra da onu olan bitenden haberdar edeceğini bildirmiştir. Fakat Fazıl Küçük Rauf Denктаş'a olumlu ya da olumsuz bir cevap vermemiştir.⁷⁴⁸ İlk andan itibaren gizlilik ilkesinin korunmuş olması TMT'nin başarıya ulaşmasında rol oynayan önemli bir etken olmuştur.

Rauf Denктаş Volkan Teşkilatı varken TMT'nin kurulmasına neden ihtiyaç duyulduğu konusunda şunları aktarmıştır:

“Saldırı altındayız, direniş gerekir ama siyasetimizle bağlantılı bir gidişat yok. Volkan nümayişler yapar bağırırlar, çağırırlar. İşte bir şey yapacaklar, gidip yakacaklar... İngiliz polisi gelir, Dr. Küçük'ü jipe bindirir, Dr. Küçük halkı sever, halkın ezilmesini istemez ve halkı yatıştırır. Halk dağıtılır. Dağıtılsın mı, dağıtılmasın mı bunun üzerinde düşünen yok. O nümayiş yapılsın mı yapılmasın mı bunun kararını veren de yok. Yine böyle bir olayın olduğu bir gün Burhan Nalbantoğlu ile karşılaştım. ‘Bu böyle gitmez, siz gençlik olarak mesulsünüz, yeni bir şey yapmanız gerekir’ dedim. O da Kemal Tanrısevdi ile konuştu. Tanrısevdi'nin evinde buluşuldu ve TMT bu şekilde fikir olarak kuruldu.”⁷⁴⁹

Rauf Denктаş nasıl Volkan Teşkilatının yaptığı faaliyetleri yetersiz ve disiplinsiz buluyorsa, TMT'nin kurulduğu Kasım 1957 tarihinden 8 Ağustos 1958 tarihine kadar geçen süredeki adam öldürme, dükkân yakma gibi girişimlerin de TMT tarafından yapılmadığını vurgulamıştır. Bu faaliyetlerin TMT'nin üç kurucusunun bilgisi dâhilinde olmadığını özellikle vurgulamıştır.⁷⁵⁰

⁷⁴⁸ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 49-50.

⁷⁴⁹ KAÇAR, Burhan, “Rauf Denктаş'ın Anılarında Türk Mukavemet Teşkilatı”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 68.

⁷⁵⁰ KAÇAR, “Rauf Denктаş'ın Anılarında Türk Mukavemet Teşkilatı”, s. 69.

3. Türk Mukavemet Teşkilatının Kuruluş Amaçları

TMT'nin kuruluşunun birden fazla amacı bulunmaktadır. Bu amaçlardan ilki ve belki de kuruluşta en etkili olan amaç Kıbrıs'taki Türklerin can ve mal güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Enosis fikrine ve bu fikir uğruna Rumlar tarafından yapılan terör faaliyetlerine karşı durup, Türklere yapılan bu saldırıları geri püskürtmek hedeflenmiştir. Hatta sadece Enosis isteyen Rumlara karşı değil komünizmin ortaya çıkaracağı kötü etkilere de karşı da mücadele amaçlanmıştır. Bir diğer amaç Kıbrıs Türk toplumu içerisinde birlik ve bütünlük sağlayabilmek olmuştur. Kıbrıs Türklerinin haklarının Rum ve İngilizlere karşı savunulması da amaçlanmıştır. Son olarak da Kıbrıs Türk toplumunun Anavatan Türkiye ile bağlarının kuvvetlendirilmesi, ilişkilerinin her daim sıcak tutulması hedeflenmiştir.⁷⁵¹

Rauf Denктаş ise TMT'nin kuruluş amacını şu şekilde belirtmiştir:

- “1.EOKA'nın terör ve Enosis kampanyası karşısında Kıbrıs Türk savunmasındaki boşluğu doldurmak,
- 2.Kıbrıs Türk yeraltı güçlerinin tümünü birleştirip, bilimsel yeraltı örgütlenmesini gerçekleştirmek,
- 3.Ulusal davanın Türkiye'deki sempatanları ile ilişkiler kurmak,
- 4.Kıbrıs Türk halkına, ulusal varoluş mücadelesinde güven ve moral vermek.”⁷⁵²

Bu amaçlar doğrultusunda kurulan TMT, tamamen Kıbrıslı Türkleri koruma sınırları içinde kalmış, savunma çizgisini bozmamış ve siyasi herhangi bir faaliyet içerisine girmemiştir.⁷⁵³

4. Türk Mukavemet Teşkilatının Özellikleri ve Örgütlenme Biçimi

TMT, gizlilik esasına bağlı olarak milli duygularla oluşturulmuş, üyelerinde görev bilincinin baskın olduğu disiplinli bir teşkilattır.⁷⁵⁴ TMT, Türk halkı tarafından

⁷⁵¹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 111-112; YALÇIN, “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denктаş”, s. 286; SEVİNÇ, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, s. 192.

⁷⁵² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 410.

⁷⁵³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 336.

⁷⁵⁴ DUMAN, Selçuk, “1 Ağustos 1972 Tarihli Albümde TMT”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 348; CUMALIOĞLU, Yakan, “Kıbrıs

meydana getirilen, yine Türk halkını Rumlardan ve onların Enosis isteklerinden korumaya çalışan bir oluşumdur. TMT, faaliyetlerini Türkiye’den aldığı destek doğrultusunda yürütmeyi yeğlemiş ve bu şekilde de olmuştur.⁷⁵⁵

TMT’nin özelliklerinden belki de en başta geleni teşkilatın gizlilik ilkesidir. TMT, kurulduğu 1957 yılından itibaren yer altı örgütü olarak faaliyet göstermiş, tüm üyeleri de bu özelliği titizlikle korumuşlardır. 21 Aralık 1963 tarihinde yaşanarak Kanlı Noel olarak tarihe geçen, Akritas Planı çerçevesinde Rumların Kıbrıs’ta Türklerin tamamını yok etmeye yönelik eylemlerini başlattıkları güne kadar da TMT gizliliğini korumuştur. Fakat bu tarihten itibaren artık yeryüzüne çıkmış ve varlığını belli etmiştir.⁷⁵⁶

TMT içerisinde üyeler birbirine mesaj ulaştırırken bile gizlilik korunmaya çalışılmıştır. Bir TMT üyesi kendisine verilen bir mesajı başka bir üyeye ulaştırırken üyelerin birbirini göreceği düşünülmüş ve bu yöntem dışında üyenin mesajı önceden belirlenen bir mezarlık, yıkık bina duvarı, ağaç kovuğu tarzı yere bırakması ve diğer üyenin gelip oradan mesajı alması şeklinde bir yöntem uygulanmıştır. Bu ikinci yöntemde mesajı bırakan ve alan iki TMT üyesi birbirlerini görmemektedir.⁷⁵⁷

Bunun dışında TMT üyeleri arasındaki mesajlaşmada kriptosistemi de kullanılmıştır. Haberleşmede kullanılan bu sistem alfabetik sistem ve şifreli sistem olarak ikiye ayrılmıştır. Orijinal mesajın şifrelenmesi için bir algoritma ve anahtara gerek duyulmuştur. Anahtarın sadece şifreyi gönderen ve alan kişinin bilmesi sağlanmıştır. TMT’nin mesaj şifreleme işleminde denkleştirme tekniği denilen bir teknik uygulanmıştır. Buna göre kelimeler, heceler, sayılar, harfler daha önce hazırlanan bir listeye göre denkleştirilip dönüştürülmüştür.⁷⁵⁸

TMT, ilk kurulduğu zamanlarda, teşkilata üye olmak için başvuru sistemi söz konusu değildi. Teşkilata üye olabilecek kişilere yaklaşılr, hakkında bir güvenlik

Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, Ed. ÜLGER, İrfan Kaya, EFEGİL, Ertan, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 17.

⁷⁵⁵ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 337.

⁷⁵⁶ KELEŞZADE, Gülçin, “Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 153; KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 564.

⁷⁵⁷ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 569.

⁷⁵⁸ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 573.

araştırması yapılır ve güvenilirliği onaylanan kişilere üyelik teklif edilirdi. Bu kişilerin üye olmayı kabul etmeseler de TMT'nin gizliliğini koruyacak karakterde olmalarına dikkat edilmekteydi. 1 Ağustos 1958 tarihinden itibaren üye olacak kişiler gerekli görülen güvenlik soruşturmasından geçtikleri zaman, bir de TMT yemini ettirilmeye başlanmışlardır.⁷⁵⁹

TMT'ye üye olmaya karar veren kişiler için bir yemin töreni düzenlenmeye başlanmıştır. TMT liderinin de bulunduğu bu törende mevcut üyelerin ve üye olacak kişinin bu liderin yüzünü görmemeleri için bulunulan oda, gerilen bir ipe battaniye atılması suretiyle ikiye bölünmektedir. Böylece liderin yüzü görünmemekte sadece sesi duyulmaktadır. TMT'nin kuruluşundan itibaren yaklaşık bir buçuk sene kadar birkaç tane TMT üst düzey yöneticisi hariç hiçbir üye liderlerinin kim olduğunu bilmeden görevlerini yerine getirmişlerdir.⁷⁶⁰

TMT üyesi olacak kişilere Kur'an, Türk Bayrağı ve silah üzerine sağ ellerini bastırmak suretiyle ettirilen yemin şöyledir:

“Kıbrıs Türkünün yaşayış ve hürriyetine, canına, malına ve her türlü anane ve mukaddesatına, her nereden ve kimden olursa olsun, vaki olacak tecavüzçülere karşı koymak için kendimi Türk milletine adadım. Ölüm dahi olsa verilen her vazifeyi yapacağım. Bildiğim, gördüğüm, işittiğim ve bana emanet edilen her şeyi canımdan aziz bilip sonuna kadar muhafaza edeceğim. Gördüklerimi, işittiklerimi, hissettiklerimi ve bana emanet edilenleri, hiç kimseye ifşa etmeyeceğim. İfşaatın bir ihanet sayılacağını ve cezasının ölüm olacağını biliyorum. Yukarıda sıralanan hususları harfîyen tatbik edeceğime şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine söz verir ve ant içerim.”⁷⁶¹

TMT'ye üye oluş sürecini anlatan bir kişi, evinde oturduğu bir akşam uzaktan tanıdığı bir kişinin evine gelerek evin boş bir odasında onunla görüşmek istediğini ve bu odada kendisine TMT'den bahsedip katılmak isteyip istemediğini sorduğunu anlatmıştır. Yine bu kişinin anlattıklarına göre teklifi yapan kişi odada bulunan masaya bir tane Kur'an, bir bayrak ve bir silah koymuş, eğer teşkilata girmek istiyorsa bir de belge imzalaması gerektiğini söylemiştir. Bu kişi teklifi kabul ederek

⁷⁵⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 446-447; BOZKURT, İsmail, “Larnaka Sancağı Geçitkale Kovanı Örneğinde TMT'nin İnsan Kaynakları”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 208.

⁷⁶⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 436.

⁷⁶¹ CUMALIOĞLU, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, s. 19; YALÇIN, “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, s. 284-285.

belgeyi imzalamış böylece TMT'ye üye olmuş ve eğitim için Ankara'ya gönderilmiştir.⁷⁶²

TMT'ye girecek olan kişiler güvenilirlik açısından yeterli bulunulup teklif götürüldükten sonra üye olmaları için baskı ve zorlama yapılmamış, üyelik gönüllü katılım esasına bağlanmıştır. TMT üyeleri içerisinde işçilerden işadamlarına kadar halkın tüm kesiminden kişiler bulunmaktadır.⁷⁶³ Bir TMT üyesinin söylediklerine göre TMT'nin teşkilatlanması için spor kulüpleri, kahvehaneler gibi insanların toplu halde faaliyette olduğu mekânlar oldukça önem taşımaktadır.⁷⁶⁴ Gizliliği koruyabilecek özelliğe sahip kişiler gönüllü katılım sağladıktan sonra kendi kişisel görüşleri doğrultusunda değil, Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliklerini koruma amacı doğrultusunda hareket etmişlerdir.

TMT teşkilatı içerisindeki kişiler için kullanılan isimler şu şekildedir:⁷⁶⁵

KURULUŞ İSMİ	DAHA SONRAKİ İSMİ	ANLAMI
Bozkurt	Bozkurt	Bayraktar
Yayla Beyi	Sancaktar	Alay Komutanı
Yayla	Sancaktarlık	Tabur
Baş Yayla	Serdar	Komutan Yardımcısı
Otağ Beyi	Kovan Beyi	Tabur Komutanı
Oba Beyi	Petek Beyi	Bölük Komutanı
Çadır Beyi	Oğul Beyi	Takım Komutanı
Kurt	Arı	Mukavemetçi Er

Tablo 2: TMT kadrosunda kullanılan isimler ve bu isimlerin ifade ettikleri statüler.

⁷⁶² TEMİZ, Elmaziye, BAŞAR, Mustafa Aydın, "TMT Yönetici Kadrolarının Milli Mücadele Ülküleri ile Geline Nokayı Algılama Biçimleri", Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 268.

⁷⁶³ CUMALIOĞLU, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", s. 19.

⁷⁶⁴ TEMİZ ve BAŞAR, "TMT Yönetici Kadrolarının Milli Mücadele Ülküleri ile Geline Nokayı Algılama Biçimleri", s. 268.

⁷⁶⁵ KESER, Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963), s. 456.

Bayraktar TMT lideri olarak yapılanmanın en üst kademesini oluştururken, kurt en alt kademeyi oluşturmuştur. TMT yapılanması hücre ismi verilen birimlere ayrılmıştır. En küçük hücre çadır olarak bilinmektedir. Çadırlar obaları, obalar otağları, otağlar yaylaları, yaylalar başyaylaları oluşturmuş başyaylalar ise Bayraktara bağlanmıştır. TMT üyelerinde hiyerarşik olarak kullanılan isimlerin değiştirilmesi 1961 yılına rastlamıştır. Eski isimlerinin değiştirilme sebebi ise siyasi bazı anlamlar taşımaları olmuştur.⁷⁶⁶ TMT'nin komutanı görevini yürüten Bozkurt, teşkilatta bulunan birkaç üst düzey yönetici haricindeki hiçbir üye tarafından bilinmemektedir.⁷⁶⁷

TMT yapılanmasında hücreler beşer kişiden oluşturulmuştur. Bir hücre içerisinde yer alan bu beş üye, sadece kendi hücresinde yer alan diğer dört üyeyi tanımaktadır. Diğer hücrelerin üyelerini tanımalarına olanak verilmemiştir.⁷⁶⁸

TMT'nin örgütlenme şekli ile ilgili Rauf Denктаş şunları söylemiştir:

“Her hücre ya üç ya beş kişiden oluşur. Bunun dışında kimse bir şey bilmeyecek. O kadar bilmeyecek ki; 1963'te olaylar başladı, ben üç dört gün sonra mevzileri geziyorum. Mevzilerden birinde teyzemin oğlunu gördüm. Sakallar büyümüş, üç dört gün orada! ‘Sen ne yapıyorsun burada?’ dedim kendisine. ‘Ne yapacağım!’ dedi. ‘Ne demek ne yapacağım?’ dedim. O da ‘Mukavemet teşkilatını kuran siz değil misiniz, onun içinde değil miydin?’ diye sordu. ‘Evet içindeydim’ dedim. Düşünün birbirimizden habersiz teyzemin oğlu ile buluşuyorum orada. Yani kimse kimseyi bilmeyecek şekilde bir örgütlenme. Bir İngiliz’in ‘Yer altı teşkilatının örgütlenmesi çok başarılı oldu’ diye bir değerlendirmesi vardır.”⁷⁶⁹

TMT örgütlenirken bazı meslekler teşkilatın üyelerini gizlemek için maske olarak kullanılmıştır. Öğretmenlik, okul müfettişliği, vaizlik ve banka müfettişliği bu amaçla kullanılan mesleklerdendir. Çok fazla olmasa da ihtiyaç duyulduğu bazı zamanlar Kıbrıs'taki bazı camiler TMT üyelerinin eğitimi gibi amaçlar için kullanılmıştır.⁷⁷⁰

TMT yapılanması dâhilinde Kıbrıs on sancağa ayrılmıştır. Bu durum Kıbrıs tarihinde ilktir. TMT'nin bu sancakları ise: Lefkoşa Sancağı, Boğaz Sancağı, Larnaka Sancağı, Lefke Sancağı, Mağusa Sancağı, Yeşilırmak Sancağı, Erenköy

⁷⁶⁶ BOZKURT, “Larnaka Sancağı Geçitkale Kovanı Örneğinde TMT'nin İnsan Kaynakları”, s. 206; KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 452.

⁷⁶⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 453.

⁷⁶⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 451.

⁷⁶⁹ TAYHANİ, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol”, s. 195.

⁷⁷⁰ SUIÇMEZ, Yusuf, “TMT ile EOKA'nın Kuruluşlarında ve Eylemlerinde Dini İnançların Etkisi”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 511.

Sancağı, Limasol Sancağı, Baf Sancağı ve Serdarlı Sancağıdır.⁷⁷¹ Bu sancaklarda yer alan üye sayısı kısa sürede tamamı silahlı olmak üzere beş bine ulaşmıştır. Bu rakamın iki katına çıkması hedeflenmiştir.⁷⁷² Ayrıca Kıbrıs'ta bulunan kazalara Türkiye'den bir il ismi verilmiş ve bu il isminin sonuna 'Yaylası' ifadesi konularak bir kodlama yapılmıştır. Mesela, Larnaka Kazasına İskenderun Yaylası, Limasol Kazasına Antalya Yaylası denilmiştir. Bu yaylaların TMT liderlerine ise Başyayla denilmiştir.⁷⁷³

TMT örgütlenmesinin gizliliği bakımından gerek Türkiye'deki TMT üyelerinin gerekse Kıbrıs'taki üyelerin birer kod adı almış olduğu bilinmektedir. Örneğin TMT örgütlenmesinde lider konumunda bulunan Albay Rıza Vuruşkan'ın kod adı Bozkurt, Rauf Denктаş'ın Toros, Fazıl Küçük'ün Ağrı, Daniş Karabelen'in kod adı ise Cankurt idi. Genel olarak TMT üyelerine kurt ismi verilmekte teşkilat içinde eğitimcilere temizlik kurdu, silah ikmalî görevlilerine bereket kurdu, istihbaratta görevli olanlara fal kurdu denilmekteydi. Sadece üyelerin değil teşkilatta kullanılan ana nesnelerin ve malzemelerin de kod adları bulunmaktaydı. Örneğin tabancaya serçe, mermiye serçe gagası denilmekteydi.⁷⁷⁴ TMT üyelerine bu şekilde kod isimlerin verilmiş olması hem gizliliği sağlamakta hem de üyelerin güvenliklerini garantiye almaktadır.

TMT'nin mali kaynağı, direkt olarak Ankara'da kurulmuş olan TMT karargâhından gönderilmemiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Türk liderliğine gönderdiği ödeneğin içerisinde alınmıştır. Fakat 1958 – 1960 yılları arası iki senelik döneme bakıldığında yapılan ödeme oldukça az miktardadır. Kıbrıs Türk Kurumları bütçesinden Rauf Denктаş'a alınan ve makam aracı olarak görünen yat da Türkiye'den Kıbrıs'a silah sevkiyatı için kullanılmıştır.⁷⁷⁵ Nihayetinde Türkiye kaynaklı olan küçük bütçe ödeneğinin dışında TMT'nin mali kaynağı TMT üyelerinin katkıları ile oluşmuştur.

TMT'nin din ile olan ilişkisine bakıldığında ise tamamen dine dayalı bir teşkilatlanma olmadığı söylenebilir. EOKA'da olduğu kadar dini kişiler ve değerler

⁷⁷¹ DUMAN, "1 Ağustos 1972 Tarihli Albümde TMT", s. 351.

⁷⁷² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 450.

⁷⁷³ ORAL, Mustafa, "Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Geçitkale Teşkilatı (1957-1967)", Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 278.

⁷⁷⁴ TAYHANİ, "Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol", s. 195-196.

⁷⁷⁵ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 587.

TMT içine girmemiştir. Fakat TMT'nin tamamen dinden kopuk olduğu da söylenemez. Örneğin Kıbrıslı Türklerin dini lideri konumundaki Dana Efendi'nin bir TMT üyesi olması, TMT'ye girecek olan üyelere yemin ettirilirken silah ve bayrağın yanı sıra Kur'an üzerine de ettirilmesi gibi etkenler onun dinden tümüyle kopuk olmadığını göstermektedir. TMT hareketi dinden daha çok kaybettirilmeye çalışılan milli bilinci (Türklük Bilinci) ön planda tutmuştur.⁷⁷⁶

5. Türk Mukavemet Teşkilatının Türkiye ile Bağlantısı

Rauf Denктаş için TMT'nin başarıya ulaşması için sahip olması gereken en önemli şeylerden birisi Türkiye'nin desteğinin alınması idi. O, Türkiye'den gelecek manevi desteğin yanı sıra özellikle TMT'nin silah ve mühimmatını temin etme görevini de Türkiye'nin üstlenmesinden yana idi.

TMT'nin tohumlarının atıldığı 1957 yılı sonlarında hemen Fazıl Küçük Rauf Denктаş tarafından TMT hakkında bilgilendirilmiş sonra da çok vakit kaybedilmeden Türkiye ile görüşme sağlanması düşünülmüştür.

Türkiye ile görüşüp, TMT hakkında bilgi vermek amacı ile Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük aralarında anlaşarak Ankara'ya gitmeye karar vermişlerdir. Bu Ankara ziyareti 2 Ocak 1958'de gerçekleşmiştir. Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüşler ve ona EOKA'nın Yunanistan tarafından desteklendiğini, silahlandırıldığını ve Yunan subaylar tarafından komuta edildiğini anlatmışlardır. Bu noktada Kıbrıs Türklerinin de savunma ihtiyacının doğduğunu anlatmışlardır. Fatin Rüştü Zorlu da bu konuşulanları daha sonra hükümeti ile paylaşmış ve Nisan 1958'de Genelkurmay Başkanlığından gelen bir yazı ile Kıbrıs'ta Türkleri savunmak için gizli bir silahlı örgüt kurulmasına izin verilmiştir. Türkiye bu şekilde TMT'ye dâhil olmuştur.⁷⁷⁷

2 Ocak 1958'de Ankara'da yapılan bu görüşme ile ilgili olarak Rauf Denктаş şu açıklamayı yapmıştır:

“Dr. Küçük ile Ankara'ya ilk ziyaretimizi yaptık. 2 Ocak 1958'de saat 15.00'te Dışışleri Bakanı Zorlu ile buluştuk. Dr. Küçük Kıbrıs davasını anlattıktan sonra artık kalkıp

⁷⁷⁶ SUIÇMEZ, “TMT ile EOKA'nın Kuruluşlarında ve Eylemlerinde Dini İnançların Etkisi”, s. 511-512.

⁷⁷⁷ YALÇIN, “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denктаş”, s. 293-294.

gitme zamanı geldi. Dedim müsaade ederseniz ben de bir şey söylemek istiyorum. ‘Nedir?’ dedi. Dedim efendim böyle böyle bir teşkilatımız var ama silahımız yok, profesyonel değiliz. İşte Yunanistan Grivas vasıtasıyla EOKA’yı büyütüyor. Biz Volkan diye başladık. Anlattım kendisine bu durumu. Sizden silah ve eğitim göndermenizi istiyoruz dedim. Dr. Küçük’e döndü, dedi ki; ‘Silah gönderirsek alabilir misiniz?’ Dr. Küçük tecrübeli ve temkinli bir insandır. Dedi ‘Vallahi yakalanırsak çok fena olur.’ Bunun üzerine Fatin Rüştü Zorlu, ‘peki gidin iyice anlayın durumu. Alabilirseniz size silah gönderelim’ dedi. Meğer o da kafasında Adnan Menderes’i buna inandırmayı planlıyor. Biz Ocak ayı başında görüştük, ancak Haziran ayında kabul ettiler. Demek ki altı yedi ayı aldı. O noktada faaliyet başladı.”⁷⁷⁸

TMT’nin Türkiye karargâhı 1958 yılı Mayıs ayında Ankara’da kurulmuştur. TMT Komutanı karargâhı ise 1958 yılı Temmuz ayında Lefkoşa’da kurulmuştur.⁷⁷⁹ Türkiye Özel Harp Dairesi Başkanı Tümgeneral Daniş Karabelen, TMT’nin Ankara merkez teşkilatına başkan olarak görevlendirilmiştir. Binbaşı İsmail Tansu başkan yardımcısı ve genel koordinatör olarak görevlendirilirken, Yarbay Rıza Vuruşkan da TMT Lideri olmuştur.⁷⁸⁰ İsmail Tansu, Türkiye’nin TMT’nin kurulup faaliyet göstermesine izin vermesi sonrası yaşadıklarını anlatmıştır. Buna göre, bir öğle vakti evinde iken telefonla kendisini arayan Daniş Karabelen’in, harekete geçmek için Türkiye’den talimat geldiğini ve yüz yüze görüşmeleri gerektiğini söylediğini aktarmıştır. Hemen Karabelen’in yanına giden İsmail Tansu Karabelen’in kendisine şunları söylediğini bildirmiştir:

“Haydi bakalım Tansu kolları sıva, hazırladığın projeyi sen uygulayacaksın, sana tam yetki veriyorum. Benim adıma her türlü girişimi yapar, yaptıklarından da beni haberdar edersin. Dairemizden sana yardımcı olacak subay arkadaşlarını tespit et ve bana bildir. Sana güveniyor ve başarılar diliyorum. Hayırlı ve uğurlu olsun.”⁷⁸¹

Ankara hükümetinden alınan bu onay sonrası bir rahatlama yaşanmış ve kısa sürede faaliyete geçirilmesi hedeflenen örgütün sahip olması gereken bazı özellikler belirlenmiştir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

-EOKA’ya karşı savunma amacı taşıyan bu örgüt yer altı örgütü formunda oluşturulacaktır.

-Örgütün adı Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) olarak belirlenmiştir.

-Örgütün Kıbrıs lideri olacak isim Özel Harp Dairesi mensuplarından yüksek rütbeli bir subay seçilmeli, lider ve yardımcıları bu görevlere gönüllü olmalıdırlar.

⁷⁷⁸ TAYHANİ, “Türk Mukavemet Teşkilatı’na Giden Yol”, s. 193-194.

⁷⁷⁹ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 449.

⁷⁸⁰ KORUROĞLU, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT” s. 27; KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 415.

⁷⁸¹ SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 64.

- Örgüt lideri Özel Harp Dairesi Başkanı'na bağlı ve ona karşı sorumlu olacaktır.
- Özel Harp Dairesi, TMT ile ilgili olarak hiçbir makam ile resmi bağlantı kurmayacaktır. TMT içerisindeki komutanlar arası bağlantılar bile sözlü olarak sağlanacaktır.
- TMT lideri Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş ile iş birliği içinde olacaktır.
- Başka devletlerin kuruluşları ile TMT ile ilgili görüşmeler yapılması gerekirse bunlar, sözlü yapılacaktır. Hiçbir şekilde yazılı yapılmayacaktır.
- TMT silah desteği ile Milli Savunma Bakanı, mali desteği ile de Dışişleri Bakanı ilgilenenecektir. Başka bakanların yardımı gerekirse de aracılığı Dışişleri Bakanı yapacaktır.
- Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş Ankara'ya davet edilerek, işbirliği hakkında görüşmeler yapılacaktır.
- TMT içerisine girerek Kıbrıs'ta gönüllü vazife alacak subaylar süresiz izinli sayılacak, maaşları ve tüm yasal hakları geçerli olacaktır.
- TMT kesinlikle yer altı örgütü olarak kalacak ve EOKA saldırılarının boyutuna göre mümkün olduğu kadar süre gizliliğini koruyacaktır.
- TMT üyeleri 18 yaşını geçmiş olmalıdır. Kadın veya erkek üyeler olabilir. Örgüte dâhil olanlar Türkiye'de veya Kıbrıs'ta eğitimden geçirileceklerdir.
- Kısa sürede eğitilip silahlandırılan üye hedefi beş bindir. Bu rakamın sonraki zamanlarda on bine çıkması hedeflenmektedir.
- Kıbrıs ve Ankara'daki Genel Karargâhta görevlendirilecek liderler öncelikle Özel Harp Dairesi ve Eğridir Dağ Komando Okulundaki subaylardan seçilecektir.
- TMT, bir süre önce Binbaşı İsmail Tansu'nun hazırladığı Kıbrıs İstirdat Planına (KİP) göre kurulup yönetilecektir.
- KİP'in uygulanması ve TMT'de birimler arasındaki ilişkinin sağlanması İsmail Tansu tarafından yapılacaktır.

-TMT'ye alınacak üye adayları ile görüşme, görev için Daniş Karabelen'e öneri gibi görevler de İsmail Tansu tarafından yapılacaktır.

-İlk olarak Türkiye'den Kıbrıs'a bir lider öncülüğünde beş subay gönderilecek, bu sayı kısa sürede on sonrasında ise yirmi civarına çıkarılacaktır. Ayrıca Özel Harp Dairesi eğitimlerini almış ve terhis edilmiş olan en az on beş yedek subay da TMT liderinin emrine gönderilecektir. Bu görev için seçilecek on beş kişiye teklif götürülüp gönüllü olmaları esası uygulanacaktır.

-Tüm TMT üyelerine birer kod ad verilecek, Kıbrıs'ta görevlendirilenlere bu kod adlara uygun kimlik ve pasaport çıkarılacak ayrıca bu kişilere Kıbrıs'ta birer maske görev verilecektir.⁷⁸²

Rıza Vuruşkan'ın liderliğinde Ankara'da oluşturulan TMT'nin ilk kadrosu Dışişlerinden verilen bazı maske görevler altında çalışmalara başlamışlardır. Örneğin ilk etapta Rıza Vuruşkan konsolosluk memuru, Şefik Karakurt, Recep Bacak ve Cemal Akkan öğretmen, Cemal Tek basın bürosu memuru, Mehmet Özden İş Bankası memuru olarak örgütlenmeyi başlatmışlardır.⁷⁸³

TMT lideri Rıza Vuruşkan, görevini yerine getirmek üzere Türkiye'den Kıbrıs'a geçerken İş Bankası müfettişi olarak görünmüş ve burada gerçek adını kullanmamıştır. Kod adı Ali Conan olarak belirlenmiştir. Rıza Vuruşkan'ın asıl kimliği sadece İş Bankası Müdürü Dünder Nişancıoğlu, Rauf Denктаş ve Fazıl Küçük tarafından bilinmiştir.⁷⁸⁴ Öyle ki Albay Rıza Vuruşkan Kıbrıs'ta göreve başladıktan sonra nişanlanmış, nişanlısına bile ilk önce kendisini İş Bankası müfettişi olarak tanıtmıştır. Evlendikten sonra asıl kimliğini açıklamış ve eşinin hemşire olmasından TMT lehine yararlanmaya çalışmıştır. Eşinin sağlık taraması için köylere gitmesini fırsat bilerek sağlık malzemelerinin bulunduğu araca köylere ulaştırılmak üzere silah ve mühimmat yüklemiştir.⁷⁸⁵

⁷⁸² SOLAKOĞLU, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, s. 66-68.

⁷⁸³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 412-413.

⁷⁸⁴ ALTUN, Işıl, "İsmail Bozkurt'un Romanından Yola Çıkarak TMT Üzerine Bir Çözümleme", *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 181.

⁷⁸⁵ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 484.

İş Bankası Müfettiş Yardımcısı görevi ile Kıbrıs'a gelen Mehmet Özden ise Mehmet Beyazıt kod adını almıştır.⁷⁸⁶ Rıza Vuruşkan bir yandan bankada teftiş yapıyor gibi görünürken bir yandan da TMT teşkilatının oluşup faaliyete geçmesi için hazırlıkları yürütmüştür.

Rıza Vuruşkan, Ali Conan kod adı ile 31 Temmuz 1958'de Lefkoşa İş Bankası Müfettişi gibi Kıbrıs'a geldikten sonra ilk önce Rauf Denктаş ile görüşmüştür. Rauf Denктаş ile birlikte hareket ederek Lefkoşa, Larnaka, Mağusa, Limasol, Baf, Lefke ve Girne'de görev yapacak TMT mensubu subaylara yardım edecek olan güvenilir kişilerden bölgesel lider seçimi işini yürütmüşlerdir.⁷⁸⁷ Böylece Ada çapında TMT kadrosu güçlendirilmiş ve tam bir teşkilatlanma sağlanmıştır.

Albay Rıza Vuruşkan görevine başladıktan sonra ona Kıbrıs'ta gizli bir karargâh oluşturulmuştur. Fakat her ihtimale karşı, TMT üyeleri ile buluşup görüşebilmesi için bu karargâh dışında bir nokta daha belirlenmiştir. Bu ikinci karargâh Lefkoşa Arasta'da ticaret yapan Hazım Remzi isimli bir Türkün dükkânıdır.⁷⁸⁸ Bunun dışında TMT ile ilgili gen el olarak toplantıların yapıldığı yerler Kıbrıs'ın farklı yerlerindeki güvenli görülen evler olmuştur. Spor kulüpleri, bazı dernekler de TMT üyelerinin buluşup görüşme sağladıkları yerlerden olmuştur.⁷⁸⁹

Yıllar sonra Rıza Vuruşkan TMT'nin başına geçmesini şu şekilde aktarmıştır:

"Evvela Denктаş Bey ile temasa geçtik. Biz gittiğimizde bir de dağınık teşekküller vardı. Dokuz Eylül, Kara Çete bilmem ne bir sürü şeyler... Rauf Bey zannederim kendine göre muhtarlardan bir teşkilat kurmuş, TMT diye bir teşkilat vardır. Biz kuracağımız teşkilatın adını TMT koymak istedik. Çünkü başka bir isim koysaydık İngilizler tarafından karşı koyma yeni bir teşekkül kuruluyor izlenimi verecektik. Bunun için mevcut bir teşkilatın adını koymayı uygun bulduk. Rahat çalışabilmek için 6 Ağustos'ta bir mütareke ilan ettik Grivas ile. Beyanname yayınladık. 6 Ağustos 1958'de Rumlarla çatışmayı durdurup rahat çalışmak istedik. Beyanname dağıtarak Rumlarla mütareke yaptık. Bundan sonra teşkilatlanmaya başladık."⁷⁹⁰

Gerekli olan nitelikleri üzerinde bulundurduğuna kanaat getirilip TMT kadrosuna alınan kişiler için Ankara'da Zirkaya, Yenikent ve Zirköy'de, Antalya'da

⁷⁸⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 424.

⁷⁸⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 433.

⁷⁸⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 431.

⁷⁸⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 577.

⁷⁹⁰ KORUROĞLU, "Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT", s. 28.

Kemer yolu üzerinde ve Anamur’da çeşitli eğitim kampları kurulmuştur.⁷⁹¹ TMT’nin Türkiye’deki yapılanmasında önemli bir rol üslenen İsmail Tansu eğitim kampının niçin Zirkaya, Zirköy mevkiinde kurulduğu ile ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

“Burada böyle bir kamp kurmak, Kıbrıs’tan getirdiğimiz mücahitleri eğitmek, gizli mukavemet hareketleri, harekât tekniklerini öğretmek ve Kıbrıs’a döndüklerinde Türkiye’ye gelemeyen binlerce kişinin eğitiminde oradaki subaylarımıza yardımcı olsunlar diye düşündük. O nedenle bir askeri tesisi, bir kışla veyahut da bir okulu gizlilik bakımından uygun görmedik. Mutlaka şehir dışında olsun istedik. Tamamen şehrin dışında, gelenler, gidenler bilinmesin. Nasıl ve ne yapıyorlar bilinmesin. Buraya bir askeri karakol manzarası, kimliği verdik. İçindeki askerler ve subayları hizmet üniformalı, dışarı çıkanlar üniformalı. Gelenlere üniforma giydiriyor, silah veriyorduk. Bu şekilde onların asıl görevlerini gözden saklıyorduk. Eğitim dedim ya, gizli harekât tekniği. Silahları kullanmasını öğrenmek, gece tatbikatları, gece harekâtları, gece eğitimleri...”⁷⁹²

Türkiye’de yapılan eğitimin adına “Hasrete Gitmek” denilmiş ve eğitim süresi bir ay olarak belirlenmiştir. Eğitim süresi tamamlanan TMT üyelerinin kimisi atış konusunda kimisi silah bakımı konusunda kimisi istihbarat konusunda olmak üzere savunma için gerekli olabilecek çeşitli alanlarda uzmanlaştıktan sonra tekrar Kıbrıs’a gönderilmişlerdir.⁷⁹³ Bu eğitim kamplarında personel gizli harekât tekniği, baskın, pusu kurma, sabotaj ve silahlar ile ilgili bilgi, atış talimi, yanaşık düzen, kamuflaj, hedeflere yaklaşp hedeflerden uzaklaşma gibi çeşitli konularda eğitimler verilmiştir.⁷⁹⁴ Kıbrıs’tan Türkiye’ye eğitim alması için gönderilen TMT üyelerinin turist maskesi altında Türkiye’ye giriş yaptırıldıkları bilinmektedir. Tatil amaçlı gelmiş gibi yapan bu kişiler önceden belirlenen buluşma noktalarında toplanarak sonrasında toplu şekilde kampa alınmışlardır. Ankara’da bulunan eğitim kamplarından daha sonra kurulan Antalya’daki kampın sorumluluğunu Eğirdir Dağ ve Komando Okulu Komutanı olan Albay Naim Tan yürütmüştür.⁷⁹⁵

TMT eğitim kamplarına alınanlardan Kıbrıslılardan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi olan Kâni Aktolgalı yaşadıkları o günleri şu şekilde anlatmıştır:

⁷⁹¹ YALÇIN, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denктаş”, s. 294; ORAL, “Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Geçitkale Teşkilatı (1957-1967)”, s. 278.

⁷⁹² MENGÜÇ, Arslan, *Anılarda Erenköy: Bir Direnişin Anılarıyla Romanı*, Azim Matbaacılık, Ankara, 2006, s. 158-159.

⁷⁹³ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 462.

⁷⁹⁴ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 458.

⁷⁹⁵ KASAPOĞLU, M. Can, *Kıbrıs’ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı’nın (TMT) İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 69.

“Yoğun bir tempo içinde sınavlara çalışıyorduk. O zamanlar 2. sınıftaydım. Kıbrıs’ta ve bizim köyün bulunduğu Baf yöresinde çarpışmalar oluyordu. İşte, o günlerde bize ‘Kıbrıs’a gider misiniz, sizin de bir katkınız olur’ denildiğinde seve seve gidebileceğimizi söylemiştik. Gerçi dersler ve okul vardı ama Kıbrıs’taki çarpışmalar daha önemliydi. Bütün ailemiz Kıbrıs’ta idi. Onlar gittikten sonra eğitimin ne anlamı olabilirdi?

Bir gün bana Kızılay’da bir büfeyi tarif ettiler. ‘Spor ceketli birisi gelecek, sağ cebinde Ulus Gazetesi olacak, senin de elinde Milliyet Gazetesi olacak’ denildi. İstenilen saatte oraya gittim. Hakikaten biri geldi. Verilen işaretler birbirini tutuyordu. Yanına yaklaştığımda bana ‘takip et’ dedi. Ben de onun peşinden gittim. Bir araca bindik; Gaziosmanpaşa’da bir eve geldik. Bir bodruma girdik. Baktım içeride duvar diplerinde birileri vardı; ama kimse kimseyle konuşmuyordu. Biraz sonra onlara kim olduklarını sordum. Kıbrıslı olduklarını, İngiltere’den geldiklerini söylediler. Orada biraz sohbet ettik, vakit ilerledi. Derken bir araba geldi bir kısmımız arabaya doldu. İkinci arabaya da biz bindik. Yenimahalle’ye giden yolda Reo denilen askeri kamyonlara bindirildik... Zirkayası’nda soluğu aldık.⁷⁹⁶

Ankara’da öğrenci olan bir başka Kıbrıslı olan Lemi Galip ise o dönem yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Siyasal Bilgiler Fakültesi Şubat ayında tatil edilir ve 1 Mart’ta da herkes sınava girerdi. Bütün Kıbrıslılar Şubat ayında Kıbrıs’a tatile gelirken, biz siyasallılar Ankara’da kalırdık. Bir gün aynı sınıftan Taner Etkin ve İbrahim Bozkurt ile birlikte Mart sınavlarına çalışıyoruz. Siyasalın yeni yurdundaki odamıza yüzünde şark çıbanı olan bir adam geldi. İçeri girdikten sonra ‘Lemi Galip kim?’ diye sordu. Benim, dedim. ‘Taner Etkin ve İbrahim Bozkurt kim?’ deyince onlar da kendilerini tanıttılar. Onun üzerine ‘Ben Binbaşı Sami’ diye kendini tanıttı. Seferberlik Tetkik Kurulundan (Özel Harp Dairesi) geldiğini söyledikten sonra bize bir telefon numarası verdi. Bir liste uzatarak o adamları bulmamızı istedi. Listedekilerin hepsi arkadaşlarımızdı. Ancak Kıbrıs’taki olaylardan sonra hemen herkes ailesini görmeye gitmişti. Şubat tatilinde Ankara’da kalan Kıbrıslı öğrenci sayısı on beş – yirmi kişiydi. Biz onları bulamayız hemen hepsi Kıbrıs’ta, dedik. Ben, Taner Küçük, Taner Etkin, İbrahim Bozkurt, Ahmet Teralı, Süleyman ve diğerleri... Toplam on üç kişiyiz. Şubat’ın 5’inden 28’ine kadar Zirkaya’da eğitim gördük!..⁷⁹⁷

O dönemi bizzat yaşayan bu kişilerin verdiği bilgilere göre TMT kadrosunun oluşumunda Türkiye’de yüksek öğrenim gören Kıbrıslı Türklerin katkıları büyüktür. Ayrıca yine bu kişilerin verdiği bilgiler teşkilatın gizlilik ilkesini nasıl birinci planda tuttuğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca TMT’nin faaliyetlerinde Kıbrıslı Türk kadınların da yer aldıkları bilinmektedir.⁷⁹⁸

Türkiye’deki eğitimlerin dışında bir de Kıbrıs’taki eğitimler vardır. Kıbrıs’taki bu faaliyetler spor kulüplerinde ve bazı köylerdeki köyün ileri gelenlerinin evlerinde yürütülmüştür. Eğitimler halk eğitimi öğretmeni, vaiz gibi maske mesleklerin yardımı ile yürütülmüştür. Bu meslekler altında eğitim veren personeller TMT üyelerine genel olarak kullanacakları silahlarla ilgili bilgiler

⁷⁹⁶ MENGÜÇ, *Anılarda Erenköy: Bir Direnişin Anılarıyla Romanı*, s. 156-157.

⁷⁹⁷ MENGÜÇ, *Anılarda Erenköy: Bir Direnişin Anılarıyla Romanı*, s. 154-155.

⁷⁹⁸ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 475.

vermektedir. Silahların nasıl ambalajlanacağı, ne şekilde saklanacağı ve içerisinde oldukları yer altı faaliyeti ile ilgili detaylı bilgi verilmektedir.⁷⁹⁹

6. Türk Mukavemet Teşkilatının Silah İhtiyacını Karşılama

TMT gizlice kurulup daha faaliyete yeni geçtiği sırada tam donanımlı bir silahlı direnişe uygun değildi. Çünkü elinde bu şekilde bir savunma sağlayabileceği tür ve miktarda silah ile mühimmat bulunmamaktaydı. Teşkilata alınan kişilerin evlerinde bulunan az sayıda silah ile yetinmekteydiler. Bu ilk hali ile TMT kendisinden önceki direniş amaçlı Türk oluşumlarından çok da farklı değildir.⁸⁰⁰

TMT'nin kuruluşu henüz daha çok yeni iken Rauf Denktaş teşkilatın kuruluşunda yanında bulunan Kemal Tanrısevdi ve Burhan Nalbantoğlu'na teşkilatın silah ihtiyacı için şu sözleri söylemiştir:

“Bu teşkilatın silahı nereden temin edilecek? Silah parası için bir liste hazırlamışlar, 3 pound birinden, 50 pound birinden, 500 pound birinden... Eğer siz bunu yaparsanız ben yokum, dedim. Bu paraların karşılığında alacağınız silahları gösterebilecek misiniz? Siz gizli teşkilatsınız, dedim. Aksi takdirde üç gün sonra para verdik diye ortalık alt üst olacak. Onun için ya Türkiye'ye bağlarsınız, ya da ben yokum! Yunanistan'ın Grivas'ı gibi! Buraya da Türkiye bir adamını gönderecek. Bizi teşkilatlandırarak, eğitecek. Türkiye bu işin içinde olacak. Var mısınız, yok musunuz? Dedim. Varız dediler. O halde ben de varım, dedim.”⁸⁰¹

Rauf Denktaş daha ilk günden TMT'nin Türkiye ile birlikte hareket etmesinin gerektiğine inanmış ve onun manevi desteğinin yanı sıra maddi açıdan da yükümlülüklerinin olması gerektiği yönünde hareket etmiştir.

Rauf Denktaş ve Fazıl Küçük'ün 2 Ocak 1958 tarihinde Ankara'ya gelerek burada Türk hükümetine TMT ile ilgili bilgi verdikten bir süre sonra Türkiye'nin de TMT hareketini destekleyeceğini açıklaması ile söz konusu bu silah ve mühimmat desteği de TMT üyelerinin beklentileri arasına girmiştir. TMT'ye Türkiye'den yapılan ilk silah sevkiyatı 16 Ağustos 1958'de TMT üyesi üç gencin kendi

⁷⁹⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 459.

⁸⁰⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 237.

⁸⁰¹ TAYHANİ, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol”, s. 192.

girişimleri ve çabaları sonucu gerçekleşmiştir. Erenköylü olan bu gençlerin isimleri Asaf Elmas, Hikmet Rezvan ve Vehbi Mahmutoglu'dur.⁸⁰²

Bu üç TMT'li gencin Türkiye'den ilk silah sevkiyatını yapma girişimi Rauf Denktas'ın anlatımına göre oldukça ilginç bir şekilde gerçekleşmiştir. Denktas'ın anlattığına göre TMT'nin daha yeni örgütlenmeye çalıştığı ilk dönemlerinde üyeler arasında Rauf Denktas'ın üyelere silah dağıttığı şeklinde aslı olmayan bir haber yayılmıştır. Bu haberi duyan TMT üyesi gençler Rauf Denktas'ın yanına gelerek silah istemeye başlamışlardır. Denktas'a yemin karşılığında silah teslim almak istediklerini söyleyen gençler giderek artmış Denktas da silahın olmadığını söyleyerek bu gençlerin umutlarını kırmak istememiştir. Bu nedenle silah istemeye gelenlere silahların gömülü olduğunu ve gömülü olduğu alanın da İngiliz kampı olarak kullanıldığını uydurmuş ve bir süre silahları çıkarmanın mümkün olmadığını söyleyerek gelenleri oyalamaya başlamıştır. Buna rağmen gençler arada bir gelmeye devam etmiş sonucun değişmediğini gören bu üç TMT üyesi genç kendi başlarına Anamur'a giderek kendilerini Rauf Denktas'ın gönderdiğini ve silah istediklerini söylemişlerdir. Kendi başlarına kalkıştıkları bu şans deneme işi olumlu sonuç vermiştir. Üç gencin bu girişimi sonucu 24 tane otomatik sten, 24 tane takarof tabanca ve mühimmatları Türkiye'den Kıbrıs'a gönderilen ilk silahlar olmuştur.⁸⁰³ Bu şekilde başlayan silah sevkiyatı Türkiye'de yaşanan 1960 darbesine kadar devam etmiştir.⁸⁰⁴

Türkiye'den silah isteyen bu üç gençten Vehbi Mahmutoglu'nun kardeşi olan Celâl Mahmutoglu o dönemde Lefkoşa'da polistir. Celâl Mahmutoglu, abisinin de içinde bulunduğu olayı şu şekilde anlatmıştır:

“...Bir gün ağabeyim Vehbi bana gelerek, bu iş böyle gitmeyecek, bizim gidip Türkiye'den silah almamız lazım, dedi. Ben de kendisine destek vererek ‘peki, alalım!’ dedim. Ama ağabeyim, Türkiye'ye gitmeden önce durumu bir de Federasyon Başkanı Denktas'a sormamızı istedi. Kimse yanlış bir iş yapmak istemiyordu. Bunun üzerine Federasyona gittik. Kapıda sekreteri bize ne istediğimizi sordu. Biz kendisiyle ne konuşacağımızı söyledik. O da içeri gitti. Bir şeyler konuştu. Derken dışarı çıktı; Denktas'a ne söyleyeceğimizi kendisine anlatmamızı istedi. Ben de onun üzerine konuyu apaçık anlatayım dedim. ‘Biz Türkiye'ye silah almaya gitmek istiyoruz, acaba kendisi ne der?’ diye durumu anlattım. Adamcağız hemen içeri koştu. Ama bir on

⁸⁰² AKGÜN, “Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatının Yeri ve Önemi”, s. 370.

⁸⁰³ TAYHANİ, “Türk Mukavemet Teşkilatı'na Giden Yol”, s. 196.

⁸⁰⁴ AKGÜN, “Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatının Yeri ve Önemi”, s. 370.

dakika kadar içeride kaldı, dışarı çıktığında Denктаş'ın 'nasıl bilirlerse öyle yapsınlar!' dediğini söyledi. Ben bu habere sevindim. Bana kalırsa Denктаş, 'bana sormayın ama gidin' işareti veriyordu. Oysa ağabeyim öyle düşünmüyordu. Ben de kendisine duymadın mı 'nasıl biliyorlarsa öyle yapsınlar' demiş. Yani Denктаş bizim gitmemize karşı çıkmadı diye üsteledim. Oradan doğru bankaya gittik. Benim hesabımda biraz param vardı. Onu çektim ve ağabeyim Vehbi'ye tekne alması için seksen sterlin para verdim."⁸⁰⁵

Olayları bizzat yaşayan Celâl Mahmutoglu'nun aktardıklarına göre, Rauf Denктаş bu gençlerin Türkiye'den silah almaya gitmesinden haberdardır. Fakat bunu görmezlikten gelmiştir. Belki de Denктаş sonucun olumlu olabilme ihtimalini düşünerek bu şekilde davranmıştır.

Türkiye'den Kıbrıs'a silah sevkiyatı bundan sonra da Anamur – Erenköy hattı aracılığı ile yapılmıştır. İlk önceleri bu sevkiyat küçük balıkçı tekneleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu tür teknelerle küçük çaplı silahlar getirilmiştir. Bu yöntem ile Kıbrıs'a getirilen ilk silahlar yaklaşık 10 bavul içinde getirilmiş ve bu silahlar Rauf Denктаş'ın evinde saklanmıştır. Sonra da TMT'nin üst düzey yöneticilerine verilerek saklanmaları sağlanmıştır.⁸⁰⁶

1958 yılı yaz aylarında yapılmaya başlanan bu silah sevkiyatı kış aylarının gelmesi ile durdurulmuş ve öncekinden daha geniş çaplı bir sevkiyat için yeni bir tekne alınmıştır. Bu tekne Fatin Rüştü Zorlu'nun verdiği talimat üzerine 2 Ocak 1959'da yüz yirmi bin liraya Kıbrıs Türk Kültür Merkezi adına alınmıştır. Tekneye Orhan Gazi ismi verilmiştir.⁸⁰⁷ Alınan bu teknenin kod adı olarak da 'Elmas' belirlenmiş ve elmas ilk sevkiyatını 24 Mart 1959 tarihinde gerçekleştirmiştir. Elmas ile yapılan sevkiyatlar 17 Ekim 1959 tarihine kadar sorunsuz devam etmiştir. 17 Ekim gecesi yapılan sevkiyat esnasında bir İngiliz gemisi bu gemiyi fark edip üzerine doğru gelince Elmasın mürettebatı gemiyi batırma kararı almıştır.⁸⁰⁸ Gemi batırılınca İngiliz askerleri ilk etapta ne olup bittiğini anlayamamışlar, elmasın mürettebatı da onlara Yunus Avcısı olduklarını ve teknelerinin arıza verdiğini söylemişlerdir.⁸⁰⁹ Fakat sonradan yapılan incelemeler sonucunda mürettebat olan üç kişi 75 sandık mermiyi Kıbrıs'a getirmeye çalıştıkları gerekçesi ile yargılanmışlardır

⁸⁰⁵ MENGÜÇ, *Anılarda Erenköy: Bir Direnişin Anılarla Romanı*, s. 52-53.

⁸⁰⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 554.

⁸⁰⁷ KASAPÖĞLU, *Kıbrıs'ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) İncelenmesi*, s. 72.

⁸⁰⁸ KELEŞZADE, "Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)", s. 159.

⁸⁰⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 533.

ve Türkiye bu kişileri kurtarmak için elinden geleni yapmıştır. Mürettebatın suçlarını kesinleştiremeyen İngiliz hükümet önce bir yıl hapis cezası verdikleri bu kişiler için sonradan sınır dışı edilmeleri kararını vermiştir.⁸¹⁰

16 Ağustos 1958 tarihi ile 23 Mart 1959 arasında geçen süre içerisinde Türkiye'den Kıbrıs'a yapılan silah sevkiyatı şu şekildedir:⁸¹¹

SİLAH TÜRÜ	SİLAH ADEDİ
Tabanca	272
Makineli Tabanca	267
Hafif Tüfek	6
Piyade Tüfeği	6
Savunma Tipi El Bombası	150
Mermiler	423.700
2.5 lb'lik Plastik Tahrip Maddesi ile Fünje	20
Özel Tip Telsiz	1

Tablo 3: 16 Ağustos 1958 tarihi ile 23 Mart 1959 arasında geçen süre içerisinde Türkiye'den Kıbrıs'a yapılan silah sevkiyatı.

Söz konusu olan yedi aylık bir süre içerisinde Türkiye'den gönderilen silahlar içerisinde miktar bakımından ön plana tabanca türündeki silahlar ve el bombası çıkmaktadır.

TMT'nin silah ve mühimmat kaynağının büyük oranda Türkiye olduğu bilinmektedir. Fakat bir de TMT üyesi bazı kişilerin silah ve mühimmat elde etme yönündeki çabalarından söz etmek gerekmektedir. Lefkoşa'da bulunan ve torna işi ile uğraşan birçok kişi kendi aralarında bir birlik oluşturmuşlar ve kendi

⁸¹⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 539-540.

⁸¹¹ KASAPÖĞLU, *Kıbrıs'ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) İncelenmesi*, s. 73.

oluşturdukları atölyelerde TMT'ye çeşitli silahlar üretmek için çalışmalar başlatmışlardır. 'Kırıkkale' adını verdikleri bu atölyelerde ilk önce sten denilen bir tür makineli silahları imal etmeye başlamışlardır. Sonrasında alayın kendilerine verdiği thomsona bakarak thomson denilen makineli silahı imal etmişlerdir. İlerleyen zamanda da A-4, A-6 gibi silahları imal etmeyi başarmışlardır.⁸¹²

Gerek Türkiye'den gelen silah ve mühimmat desteğine ve gerekse bahsedilen bu halkın kendi çabaları ile oluşturduğu atölyelerde üretilen silahlara rağmen TMT'nin silahları Rum terör örgütü EOKA'nın kullanmış olduğu silahların yanın da çok basit silahlar olarak kalmıştır. TMT su borularından imal edilmiş sınırlı sayıdaki silah ve bombalar ile oldukça donanımlı olan EOKA'ya karşı savunma yapmaya çalışmıştır.⁸¹³

Kıbrıs Türk liderlerinden Fazıl Küçük de bir gün konuşması sırasında TMT'nin Türk gençleri tarafından kurulduğunu ve TMT üyelerinin ellerinde silah bulunduğunu düşünmediklerini söylemiştir.⁸¹⁴ Fazıl Küçük'ün TMT'ye Türkiye'den gönderilen silah desteğini bildiğini düşünürsek, bu sözleri ile kastetmek istediğinin yeterli derecede ya da tam donanımlı silahlar olabileceği akla gelmektedir.

Gizli bir teşkilat olarak faaliyetlerini sürdürme yolunda kararlı olan TMT için silahların temini kadar saklanıp depolanması da önemli bir husustur. Elde edilen silahlar, bu yönde eğitim almış kişiler tarafından özenle ambalajlanarak senet karşılığında iki kişinin sorumluluğuna verilip belirlenen gizli bir yerde saklanmıştır. Yapılan bu uygulamaya çanaklama denilmiştir. Çanaklama işlemi iki şekilde yapılmaktadır:

-Sır Çanak: Hemen kullanılması gereken silahlar için uygulanan saklama yöntemidir. Eğitim amacı ile kullanılacak olan silahlar da bu gruba dâhildir.

-Dip Çanak: Belirlenen silah ve mühimmatın greslerek zift, katran veya balmumlu bezlere sarılıp demir veya tahta sandıkların içerisine konularak gizli bir yere gömülerek saklanması yöntemidir. Bu işlemler iki kişinin sorumluluğunda yapılır.⁸¹⁵

⁸¹² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 498.

⁸¹³ ASLAN, Mustafa, "Türk Mukavemet Teşkilatı ve Sloganları", Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 250.

⁸¹⁴ KORUROĞLU, "Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT" s. 30.

⁸¹⁵ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 556-557.

TMT için her türlü gizlilik en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş, bu gizlilik prensibi silah depolamada bile titizlikle uygulanmıştır.

TMT tamamen Kıbrıs Türk halkının kendi çabaları ile kurulmuş bir teşkilat olarak mali kaynak, silah ve mühimmat temini gibi ihtiyaçlarında olduğu gibi istihbarat sağlamada da büyük ölçüde halkın desteğini almıştır. İstihbarat için çöpçü, boyacı, badanacı, sıvacı, temizlikçi, havaalanlarında çalışan hamal gibi mesleklere sahip kişilerden faydalandığı bilinmektedir. Çöp kutularının karıştırılması sonucu yırtılıp çöpe atılan bazı evrakların bulunması, bahsi geçen diğer meslek mensuplarının çalıştıkları yerlerden edindikleri bilgilerin aktarılması TMT istihbaratı için önem taşımıştır. Hatta havaalanında bir bavulun içinde taşıma bandıyla bir TMT üyesi uçağın bagaj bölümüne gönderilmiş ve başka bir bavulda bulunan bazı bilgiler bu şekilde ele geçirilmiştir.⁸¹⁶ Burada göz ardı edilemeyecek bir fedakârlık söz konusudur. Üyelerin bu ve bunun gibi yaptığı birçok fedakârlık TMT'nin başarısını sağlamış, EOKA'nın amacına ulaşmasına engel olmuştur.

7.TMT'nin İngiliz Yönetim Tarafından Kanundışı İlan Edilmesi

Kıbrıs Valisi olan İngiliz Sir Hugh Foot, EOKA saldırıları karşısında büyük zarar gören Kıbrıs Türk halkını korumak için kurulan TMT'yi 23 Temmuz 1958 tarihinde kanun dışı bir örgüt olarak ilan etmiştir.⁸¹⁷ Foot, TMT'nin son günlerde Kıbrıs'ta artan huzursuz ortamın yaratılmasında rol oynadığı ve toplumu kışkırttığı gerekçesi ile böyle bir harekette bulunmuştur.⁸¹⁸

24 Temmuz 1958 tarihli Milliyet Gazetesinde yer alan bir habere göre, Vali Foot 23 Temmuz'da yaptığı bir basın toplantısında son iki gün içerisinde ölen kişi sayısının 51 olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Foot: "EOKA'nın Kıbrıslı Türklere ve adadaki İngiliz emniyet kuvvetlerine karşı taarruzları hızlandırmak kararını öğrendikten sonra tevkifler yapılmasını emrettim" demiştir. Foot'un açıklamalarına göre 1958 yılı başından beri Kıbrıs'ta 95 kişi ölmüş, 170 kişi ise yaralanmıştır. Can kaybı dışında maddi zararlar da mevcuttur. Çok sayıda yangın çıkarıldığı belirtilmektedir. Milliyet Gazetesi son

⁸¹⁶ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 485.

⁸¹⁷ YALÇIN, "Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş", s. 297; KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 349.

⁸¹⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 385.

birkaç gün içerisinde 1200 Rum'un ve 50 Türk'ün tutuklandığını yazmaktadır. Foot tutuklanan bu Türk ve Rumların sayıları ile ilgili şunları söylemiştir: "EOKA adanın her tarafında dal budak salmıştır. Buna mukabil TMT adanın sadece iki büyük şehrinde faaliyette idi." Makarios ise bu durum ile ilgili olarak Kıbrıs'taki İngiliz hükümeti suçlamış ve taraf tuttuğunu ileri sürerek 'Yunan aleyhtarı tedhişçilik' yapıldığını belirtmiştir. Fakat tüm bu uygulamaların etkisiz olacağını da sözlerine eklemiştir.⁸¹⁹

24 Temmuz 1958 tarihli Bozkurt Gazetesinde yer alan habere göre ise tutuklanan Rumların sayısında artış olduğu, Türklerin de 60 civarında olduğu açıklanmıştır. Bu tutuklamalar üzerine Kıbrıs'ın çeşitli yerlerinde esnaf olan Rumlar dükkânlarını açmamışlar, işçilerin çoğu da greve başlamışlardır. Baf'ta bulunan bazı Türklerin de dükkânlarını açmayarak yapılan bu tutuklamaları protesto ettikleri bildirilmektedir.⁸²⁰ TMT'nin kanun dışı ilan edilmesi ve bu doğrultuda Kıbrıslı Türklerden tutuklananların olması Kıbrıs'ta olduğu gibi Türkiye'de de duyurulmaya çalışılmıştır. Türk basını bu konuya geniş yer vermiş, bazı gazeteler tutuklananları TMT mensupları olarak verirken bazı gazeteler Volkan mensupları olarak vermiştir.⁸²¹

Kıbrıs Valisi Foot'un TMT'yi kanun dışı ilan edip, tutuklamaları başlattığı sırada 23 Temmuz 1958'de Kıbrıs Türk liderlerinden Dr. Fazıl Küçük, Ankara'ya bu mesele ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere gelmiştir Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, saat 10.30 civarında Fazıl Küçük'ü kabul ederek Kıbrıs'taki son durumlar hakkında bilgi vermesini istemiştir. Söz konusu bu görüşmeden kısa bir süre önce de Ankara'ya gelen Küçük, tek çıkar yolun Kıbrıs'a Türkiye'den asker sevk etmek olduğunu, 120.000 Kıbrıslı Türkün anavatan Türkiye'den acil olarak yardım beklediğini belirtmiştir.⁸²²

Fazıl Küçük henüz Ankara'da iken 25 Temmuz 1958'de bir beyanatta bulunarak şunları söylemiştir:

"Tarihte eşine rastlanmayan adadaki, Rum vahşet ve barbarlığı ebedi bir yüz karasıdır. Türk halkının mal ve canını koruyacak yegâne kuvvet Türk ordusudur. Ve namusumuzu korumak için adaya muhakkak surette Türk askerleri çıkarılmalıdır."

⁸¹⁹ MİLLİYET, 24.07.1958.

⁸²⁰ BOZKURT, 24.07.1958.

⁸²¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 383.

⁸²² MİLLİYET, 24.07.1958.

Kıbrıs’a Türk askerlerinin takviye edilmesinde hususundaki fikirlerini açıklayan Küçük, daha sonra Kıbrıs’ta tutuklanan Türkler ile ilgili dileklerini şöyle belirtmiştir:

“Türk teşkilatı Volkan, nefis müdafaasıdır. EOKA ile Volkan arasındaki farklar çok geniştir. Temenni ederim ki bugüne kadar tevkif edilen kardeşlerimiz en kısa bir zamanda serbest bırakılacaklardır.”⁸²³

Dr. Fazıl Küçük’ün Ankara’ya gelerek öneri de bulunması üzerine Türkiye’den Kıbrıs’a asker gönderme yönünde teklifte bulunulmuş fakat bu teklif İngiliz hükümeti tarafından kati olarak reddedilmiştir. İngiliz Müstemlekeler Vekili Lennox Boyd, Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada Kıbrıs’taki durumlarla ilgili olarak şunları söylemiştir:

“İki camianın birbirine girmesi bazı kimselerce cazip görülebilir. Fakat muhakkak ki, bu şerefsizce bir iştir. Bizim kanaatimizce karşılıklı katliam Kıbrıs’a münhasır kalmaz.”⁸²⁴

Kıbrıs’ta İngiliz askerlerinin tutuklamalara başlaması sonrası tutuklananlar ilk olarak Lefkoşa’da Posta Dairesinin bodrum katındaki depoya getirilmişler, daha sonra tutuklu sayısının artması ile birlikte hapishane olarak kurulan kamplara gönderilmişlerdir.⁸²⁵ Tutuklanan Türkler Pirayı, Rumlar ise Koconodri-Mitya ve Pile kamplarına gönderilmişlerdir.⁸²⁶ Tutuklanarak bu kamplarda tutulan Kıbrıslı Türkler çok kötü koşullar altında tutulmuşlardır. Tutuklanan Türklerin en çok şikâyet ettiği konu yiyeceklerin sağlıksız olmasıdır. Bu kişilerin sonradan anlattıklarına göre kamplarda verilen yemekler sağlıksız, kötü ve çok az miktardadır. Ayrıca dışarıdan yemek gönderilmesine de izin verilmeyerek, insanlar bu kötü beslenme koşullarına boyun eğmek zorunda bırakılmışlar, bu durum da şikâyetleri artırmıştır.⁸²⁷ Türkler bu kamplarda hapsedilmelerinden yaklaşık bir ay sonra İngiliz Yüksek Komiserine bir mektup yazarak suçsuz olduklarını ve hemen serbest bırakılmaları gerektiğini bildirmişlerdir. Türkiye de tutuklu Türklerin bırakılması konusunda duyarlı davranmış, 21 Eylül 1958’de Ankara Radyosunda yayınlanan bir programda

⁸²³ BOZKURT, 26.07.1958.

⁸²⁴ MİLLİYET, 25.07.1958.

⁸²⁵ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 387.

⁸²⁶ MİLLİYET, 25.07.1958.

⁸²⁷ KESER, Ulvi, “1955-1963 Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Faaliyetleri ve Bu Bağlamda Nacak Gazetesinin Üstlendiği Ulusal Misyon”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 431.

tutuklanan Türklerin serbest bırakılmasının Türk-İngiliz dostluğu açısından da iyi olacağı, bu dostluğu güçlendireceği belirtilmiştir.⁸²⁸

Kıbrıs'taki terör olaylarının artış gösterdiği 1958 yılı Temmuz ayında Vali Foot, kendince aldığı bir dizi önlemlere ek olarak Kıbrıs halkını genel olarak sükûnete çağırmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere hükümetleri de Adadaki terör faaliyetlerinin durdurulması için ayrıca çağrıda bulunmuşlardır. Tüm bu çağrılar üzerine Kıbrıs'taki Rum terör örgütü olan EOKA, 4 Ağustos 1958 tarihinde mütareke ilân ettiğini duyurmuştur. Bunun üzerine Türklerin savunma örgütü olan TMT de 5 Ağustos 1958'den sonra faaliyetlerini durdurduğunu duyurmuştur.⁸²⁹

TMT faaliyetlerini durdurma kararı aldıktan sonra bunu bir beyanname ile bildirmiştir. 6 maddeden oluşan bu beyanname şu şekildedir:

- “-Tüm silahlı gruplar faaliyetlerini ikinci bir emre kadar tamamen durdurmalıdır.
- Köy grupları da faaliyetlerini ikinci bir emre kadar tamamen durdurmalıdır.
- TMT aleyhine uğraşanların listesi merkeze gönderilmelidir.
- Grivas'ın yakalanması için yardım toplayıp, toplanan bilgileri iletmek gerekmektedir.
- Türk mallarına dokunulmadığı sürece Rum mallarına dokunulmamalıdır. Rum köylerinde yaşayan Türklere baskı yapılmadığı sürece de Türk köylerinde yaşayan Rumlara baskı yapılmamalıdır.
- TMT, taksim oluncaya kadar hazır şekilde bekleyip her gün biraz daha güçlenecektir.”⁸³⁰

TMT, 5 ağustos 1958 tarihinde yayınladığı beyanname ile faaliyetlerini durdurduğunu bildirdikten kısa bir süre sonra 24 Ağustos 1958'de yeniden bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname şu şekildedir:

“Mütareke devam etmektedir. EOKA, Türklere tecavüz etmediği müddetçe vazifesi Türk cemaatinin can, mal ve namusunu korumak olan TMT tecavüze geçmeyecek veya misilleme hareketinde bulunmayacaktır. TMT'nin azası olmayan Türkler, mütarekeye itaat etmekte devam ediniz. TMT'ye atfedilecek hiçbir harekette bulunmayınız. Türkler aleyhine girişilecek tahrik hareketlerini soğukkanlılık ve sabırla karşılayın.”⁸³¹

TMT'nin kurulduktan sonraki dönemlerde kuruluş amacına uyun davrandığı görülmektedir. Öyle ki EOKA saldırılarını durdurunca TMT de faaliyet durdurmuştur. EOKA'dan gelecek herhangi bir saldırı ve tahrik sonucunda TMT

⁸²⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 389-395.

⁸²⁹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 363.

⁸³⁰ BOZKURT, 06.08.1958.

⁸³¹ KORUROĞLU, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT”, s. 29.

yeniden savunmaya geçmek üzere hazır beklemiştir. Bu durum da TMT'nin saldırı ve zulme uğrayan Kıbrıs Türklerini savunmak ve korumak amaçlı olduğunu doğrular niteliktedir.

Adada huzuru bozmakla suçlanarak tutuklanan Türklerin sayısı ortalama 66'ya ulaşmış ve bu Türkler oldukça kötü koşullar altında tutuklu olarak alıkoyulmuşlardır. Gerek bu Türklerin suçsuz olduklarını sıkça dile getirmeleri gerekse Kıbrıs ve Türkiye'de yapılan protesto hareketleri sonucunda bu tutuklu Türklerin 30'u 22 Eylül 1958 tarihinde serbest bırakılmıştır. Çok sürmeden hemen bu tarihi izleyen günlerde diğer 36 kişi de serbest bırakılmıştır.⁸³² Bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılan bu TMT üyelerinin serbest kalması sonrası teşkilat ile ilişkileri kesilmiştir. Sayıca Türklerden çok daha fazla olan tutuklu Rumlardan da 100'ü serbest bırakılmıştır. Bu 100 kişinin 11'i kadındır.⁸³³

8.Kıbrıs'ta Verilen Mücadelenin Türk Basınına Yansımaları

Basın, tarihi olayların aydınlanmasında etkin bir rol oynadığı gibi, olayların yaşandığı dönem için de büyük önem taşımaktadır. Kıbrıs ile ilgili ele aldığımız dönem ile ilgili olarak da basın, yaşanan olayları kamuoyuna duyurması açısından önemlidir. Dönemin Kıbrıs Türk basını öncelikle Kıbrıs Türklerinin birlik olmasını, can, mal ve sahip oldukları hakları koruma yolunda birbirleriyle sıkıca kenetlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Kıbrıs'ta yaşanan olayları, Türklere yapılan haksızlık ve zulümleri dünya kamuoyuna taşımayı hedeflemiştir.

Kıbrıs'ta çıkarılan ilk Türk gazetesinin 1879'da çıkmaya başlayan Ümit olduğu bilinmektedir. 1891 yılında yayımlanmaya başlayan Zaman Gazetesi de onu izlemektedir. İşte bu gazetelerden başlayarak sonradan çıkarılan gazetelerin de ortak hedefi yukarıda belirtilen Kıbrıs Türklerinin seslerini dünyaya duyurmak olmuştur.⁸³⁴

Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan zulümlerin ve terör faaliyetlerinin iyice zirveye tırmanması ile Kıbrıslı Türkler tarafından 1958 yılında aktif olarak savunma

⁸³² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 399.

⁸³³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 401.

⁸³⁴ KESER, "1955-1963 Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatı'nın Faaliyetleri ve Bu Bağlamda Nacak Gazetesinin Üstlendiği Ulusal Misyon", s. 431.

hareketini başlatan Türk Mukavemet Teşkilatının kurulmasından sonra, hakkını savunmaya çalışan bu Türklerin desteklenmesi açısından basına olan ihtiyaç bir nebze daha artmıştır. TMT'nin toplumu örgütlemeye çalıştığı bu günlerde Kıbrıslı Türklerin üç tane gazetesi çıkarılmaktaydı. Bu üç gazete; Halkın Sesi, Hürsöz ve Bozkurt gazeteleri idi.⁸³⁵

Bozkurt Gazetesi, 26 Ekim 1951 tarihinde çıkarılmaya başlamıştır. Çıkarılmaya başladığı tarihten 12 Ağustos 1957'ye kadar geçen süre içerisinde haftalık olarak çıkarılmış, bu tarihten 1985 yılına kadar günlük olarak çıkarılmaya başlamıştır. 1985'ten 1986'ya kadar tekrar haftalık çıkarılmış, sonra 1987'ye kadar yine günlük çıkarılmıştır. 1987 Kasım ayından 13 Ağustos 1988 tarihine kadar haftalık olarak çıkarılmış ve bu tarih sonrası yayın hayatı sona ermiştir.⁸³⁶ Gazetenin Başyazarı ise Cemal Togan olmuştur. Cemal Togan gazetenin ilk sayısında bir yazı yazarak Bozkurt gazetesinin çıkmasında halkın emeğinin büyük olduğunu ve bu gazetenin çıkarılmasının halkın ihtiyaçlarından doğduğunu belirtmiştir. Yayın hayatında Türk halkına faydalı olabilirse amaçlarına ulaşmış olacaklarını ekleyerek bu yazıdaki sözlerine son vermiştir.⁸³⁷

Hürsöz Gazetesi ise 17 Ağustos 1946 tarihinde yayın hayatına başlamış ve 29 Eylül 1958 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür.

Halkın Sesi Gazetesi 14 Mart 1942 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Dr. Fazıl Küçük tarafından kurulan bu gazete 2017 yılı başına kadar basılı yayınına devam etmiş bu tarih itibarı ile dijital ortam yayınına geçmiştir. Halkın Sesi Gazetesinin ilk sayısında Fazıl Küçük şunları kaleme almıştır:

“...Artık söz yaşamıyor, memleket de dilsizdir. Biz Türk cemaati dünyanın bu karışık, karanlık günlerinden bihaber karanlıklar içerisindeyiz. İşte bu büyük noksanı düşünerek huzurunuzla çıkıyorum. Memleket bize kendisine borçlu olduğumuz şeyleri ödememizi emrediyor. Halkın Sesi kulaklarımıza gelirken, bu ses ne başkalarının izzet-i nefis ve şerefine rencide eder mahiyette yaygaralar, ne de dalkavukluk, riya mırıldanmaları değil, bu ses Türkün kendine has şerefli ve gururlu sedası olacaktır.”⁸³⁸

⁸³⁵ ATUN, Suna, FEVZİOĞLU, Bülent, “TMT Yıllarında Kıbrıs Türk Basını'ndan 7 Gazete”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 379-380.

⁸³⁶ TURAN, Orhan, “1950 – 1960 Yılları Arasında Yayımlanan Gazeteler ve Kıbrıslı Türkler”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 6, S.2/1, Batman 2016, s. 292.

⁸³⁷ BOZKURT, 26.10.1951.

⁸³⁸ ATEŞİN, Hüseyin, Mehmet, *Dr. Fazıl Küçük ve Şeyh Nâzım Kıbrıs*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, s. 61.

Gazetenin kurucusu Fazıl Küçük 14 Mart 1950 tarihinde de gazetenin kuruluşunun dokuzuncu yılı dolayısıyla duyularını ‘Dokuzuncu Yaşa Girerken’ başlığı altında şu şekilde kaleme almıştır:

“...Bilindiği gibi adayı tehdit eden komünistliğe karşı senelerce mücadele eden ve bu uğurdaki çalışmaları zaferle neticelenen mücadele, Halkın Sesi lehine büyük bir kredi olduğu gibi yine zaman be zaman baş gösteren irticayı da olduğu yerde boğmak bize nasip olmuştur.”⁸³⁹

Bahsi geçen bu üç gazete kendilerinden daha sonra yayın hayatına başlamış olan Ateş, Emekçi, İnkılâp, İstiklâl, Kıbrıs, Köylü, Kurun, Memleket, Milliyet, Sabah, Türk Sözü, Vatan, Yankı gibi gazetelere göre daha uzun ömürlü olmuşlardır. Yayın ömrü kısa olan bu gazetelerin çoğu maddi imkân yetersizliğinden dolayı kapanmışlardır.⁸⁴⁰

Türk Mukavemet Teşkilatı kurulup çalışma sistemini biraz oluşturduktan sonra kendi yayın organı niteliğinde olacak bir gazete çıkarmaya karar vermiştir. Gazetenin sahibi hukuksal olarak Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonudur. Gazete ile ilgili yetki sahibi ise Rauf Denктаş olmuştur. TMT’nin düşüncelerini Kıbrıs Türk halkına ulaştırmak ve geniş kitleleri mücadelenin içine almak için kurulan bu gazetenin adı Nacak Gazetesi olmuştur. Nacak Gazetesi 29 Mayıs 1959 tarihinde çıkarılmaya başlanmıştır. 1959 yılından 1963’e kadar Kıbrıs Türk halkını bilinçlendirmek amacı ile tarım, sanayi, tarih, kültür ve ekonomi gibi çeşitli alanlarla ilgili haberler yapmış ayrıca ‘Türk’ten Türk’e Kampanyası’, ‘Vatandaş Türkçe Konuş Kampanyası’ gibi Kıbrıslı Türkler yararına kampanyalara öncülük etmiştir.⁸⁴¹ Rumların Enosis isteklerine karşı koymak ve Kıbrıs Türklerinin her türlü haklarını savunmak amacı güden Nacak Gazetesi yayın hayatı boyunca bu amaçları doğrultusunda gitmiştir.

9. Türkiye’de Yapılan 1960 Darbesi Sonrası TMT’nin Durumu

1959 yılına gelindiğinde Kıbrıs’ta Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ortak bir yönetim kurulması yönünde çalışmalara başlamışlar, bu amaçla sıkça toplantılar

⁸³⁹ ATEŞİN, Dr. Fazıl Küçük ve Şeyh Nâzım Kıbrısî, s. 61.

⁸⁴⁰ ATUN ve FEVZİOĞLU, “TMT Yıllarında Kıbrıs Türk Basını’ndan 7 Gazete”, s. 380.

⁸⁴¹ KESER, Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963), s. 502; KELEŞZADE, “Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)”, s. 158.

görüşmeler yapmışlardır. Gündemin yeni bir ortak yönetim fikri ile dolması ve taraflar arasında bu yönde ciddi görüşmeler yapılması ile EOKA kendisini feshettiğini duyurmuş, fakat bu, sözde bir fesih olmuştur.⁸⁴²

Taraflar arasında yapılan yoğun görüşmeler sonucu ortak bir yol bulunmuş ve 11 Şubat 1959'da Zürih, 19 Şubat 1959'da ise Londra Antlaşması imzalanmış ve Kıbrıs'ta ortaklık öngören bağımsız bir devlet kurulması yönünde anlaşma sağlanmıştır. Bu antlaşmalar sonucu uzun süredir devam eden kargaşa ortamının yerini huzur ortamı alacağı düşünülmüşse de Kıbrıslı Rumların gizlice silahlandıkları ve Yunan subaylar tarafından paravan meslekler altında eğitildikleri haberleri Adadaki durumları olumsuz etkilemiştir.⁸⁴³ Yani her ne kadar EOKA faaliyet durdurup dağıtılmış gibi gösterilse de perde arkasında bekletilmeye ve geliştirilmeye devam edilmiştir.

Kıbrıs Valisi Foot, yapılan antlaşmalar sonrası Kıbrıs'ta yeni bir düzene geçilme aşamasında iken 10 Mart 1959'da Makarios ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin ana konusunu EOKA terör örgütü oluşturmıştır. Görüşmede, örgüt faaliyet durdurduğuna göre elinde bulunan her türlü silahın da teslim edilmesi yönünde karar alınmıştır. Buna göre bazı silah toplama merkezleri belirlenecek ve EOKA mensupları ellerindeki silahları bu merkezlere gelerek buralarda görevli olan Rum polislere teslim edeceklerdir. Bu silah toplama işlemi bittikten sonra da EOKA'yı yöneten kişi olan Grivas Kıbrıs'tan ayrılacaktır.⁸⁴⁴ 10 Mart'ta yapılan Foot ve Makarios arasındaki görüşmede alınan karar gereği teslim edilecek silahlardan iki gün boyunca bir tane bile teslim edilmemiştir. 13 Mart tarihinden itibaren EOKA'lılar silahları teslim etmeye başlamışlardır. 13 Mart 1959'da saat 20.00'ye kadar teslim edilen EOKA silahları şu şekilde bildirilmiştir:⁸⁴⁵

⁸⁴² KORUROĞLU, "Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT", s. 30.

⁸⁴³ KELEŞZADE, "Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)", 159-160.

⁸⁴⁴ BOZKURT, 11.03.1959.

⁸⁴⁵ BOZKURT, 14.03.1959.

Hafif Silahlar	613 adet
Cephane	17.000 adet
Fişek ve Bomba	2000 adet
Patlayıcı Maddeler	2.230 litre

Tablo 4: 3 Mart 1959’da saat 20.00’ye kadar teslim edilen EOKA silahları.

EOKA, elindeki silahları teslim ettikten sonra sıra artık Grivas’ın Kıbrıs’ı terk etmesine gelmiştir. Yunanistan’a dönmeye hazırlanan Grivas Kıbrıs’tan ayrılmadan birkaç gün önce: “Kıbrıs’tan bir vicdan huzuru içinde ayrılıyorum. Kıbrıs’ı esaret zincirinden kurtarmak için mümkün olan her şeyi yaptım” şeklinde bir açıklama yapmış, ayrıca Başpiskopos Makarios’u birlik ve gücün sembolü olarak nitelendirip ona övgüler yağdırarak Kıbrıslı Rumları onun peşinden gitmeye davet etmiştir.⁸⁴⁶

Grivas ayrıca Adadan ayrılmadan önce bir veda beyannamesi yayınlamıştır. Bu beyanname şu şekildedir:

“Sizi üzüntü içinde bırakıp gidiyorum. Fakat bundan böyle sizin için benim de uzaktan paylaşıcağım bir mutluluk başlayacağı düşüncesiyle bahtiyarım. Artık otomatik silahların takırtılar ve infilakların gümürtüsü durmuştur. Kulak zarlarımı tırmalayan gümürtülerin yerini barışçı kalkınma kampanyasına katılmamız için yapılan davet almaktadır. Başpiskopos Makarios ve onun mimarları ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kurma işine dört elle sarılmanızı istiyorum. Bir mücadeleye teşebbüslerinin meyvelerini görmekten daha büyük bir memnuniyet olamaz. Bu veda anında size son mesajım şudur: Birbirinize sevgi ve birlik bağlarınız. Hodkâmlık⁸⁴⁷ ve bencillik, tam bir disiplin ile bulunmamız gereken Etnaki’nin idaresine ram olmalıdır.⁸⁴⁸ Kıbrıs Cumhuriyeti’nin temeli ölen kahramanların kanları ile perçinlenmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti yapısı şimdi sizin omuzlarındadır. Onu desteklemekten kaçınmakla bunu tahrip edersiniz, yazık olur. İleride Kıbrıs’a gelmek ve sizi görmek en büyük arzum olacaktır.”⁸⁴⁹

Grivas Kıbrıs’tan kendi isteği ile değil, Yunan hükümetinin çağrısı ile ayrılmaktadır. Buradan ayrılmaya çok istekli olmadığı yazdığı veda beyannamesine de yansımıştır. Kendisi oradan ayrılrsa da geride kalan yandaşlarını orada örgütlenme yoluna gitmiş, kendi fikirlerini onlara devam ettirmeye çalışmıştır.

17 Mart 1959 tarihinde Kıbrıs’ı terk ederek Yunanistan’a giden Grivas, ayrılmadan önce gazetecilere:

⁸⁴⁶ BOZKURT, 15.03.1959.

⁸⁴⁷ Hodgâm (Hodkâm), kendi keyfini düşünen anlamındadır.

⁸⁴⁸ Ram olmak, itaat etmek, boyun eğmek anlamındadır.

⁸⁴⁹ BOZKURT, 16.03.1959.

“Ben fanatik bir İngiliz taraftarıyım. Fakat İngilizler beni çok mağdur etmişlerdir. Şimdi eski dostluğun iadesi için gereken gayreti göstermek onlara düşen bir vazife olmalıdır. Ben bir komünistim fakat bir Hristiyan komünist. Bu memlekete komünistlerle savaşmak için gelmedim”⁸⁵⁰ demiştir.

Kıbrıs’ta 1959 yılından itibaren yeni bir düzen oluşmaya başlarken birkaç yıldır süren terör ortamı sona ermiş gibi görünse de sadece bir süre dinlenmeye geçmiştir. EOKA dağıtılmış gibi görünmüş ama hep geride gizlide tekrar gün yüzüne çıkmayı beklemiştir.

Türkiye de içte siyasi, ekonomik bir takım problemlerle boğuştuğu bir sırada 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile sarsılmıştır. Türkiye’de meydana gelen bu askeri darbe sadece Türkiye’yi değil Kıbrıs’ı ve buradaki Türk direniş örgütü TMT’yi olumsuz etkilemiştir. TMT’de görev yapan subaylar bu darbe sonrası görevlerinden alınmış ve yerlerine yeni kişiler getirilmiştir. TMT’de görevini başarı ile yerine getiren lider konumundaki kişi olan Albay Rıza Vuruşkan da görevinden alınanların başında gelmektedir. Onun yerine Şefik Karakurt getirilmiş, 1962 yılı Şubat ayına kadar TMT liderliğini devam ettiren Karakurt bu tarihten sonra görevinden alınmış yerine Binbaşı Ahmet Göçmez vekâleten getirilmiştir. Yedi ay liderliğe vekâlet eden Göçmezin yerine 3 Ekim 1962 tarihinde Kenan Çaygun atanmış ve o da bu görevde 25 Temmuz 1967’ye kadar kalmıştır.⁸⁵¹ Rıza Vuruşkan’ın yerine ilk atanan isim olan Şefik Karakurt, Mustafa Kaya Dağlı kod adı ile göreve başlamıştır.⁸⁵² Mustafa Kaya Dağlı, TMT içerisinde yerine getirmesi gereken faaliyetler konusunda da, Türkiye ile ilişkilerin sağlanması konusunda da beklenen başarıyı gösterememiştir.⁸⁵³ Yani Türkiye’deki darbe sonrası TMT’de yaşanan kadro değişimi olumsuz sonuçlar doğurmaya başlamıştır.

Bu kadro değişimleri sonucu görevinden alınan bir diğer isim de TMT’ye Türkiye’den destek sağlayan Özel Harp Dairesi Başkanı Daniş Karabelen olmuştur. Daniş Karabelen’in yerine de Emekli Kurmay Albay Faruk Ateşdağlı atanmıştır. Daniş Karabelen’in görevinden alınması sonrası yardımcısı olan Binbaşı İsmail

⁸⁵⁰ BOZKURT, 18.03.1959.

⁸⁵¹ KORUROĞLU, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT”, s. 30-31.

⁸⁵² KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 594.

⁸⁵³ KESER, *Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 598.

Tansu 2 Eylül 1960 tarihinde emekliliğini isteyerek görevinden ayrılmıştır. Onun yerine de Kurmay Binbaşı Şaban Başsoy getirilmiştir.⁸⁵⁴

15 Ağustos 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra buraya Türkiye'nin ilk Kıbrıs Büyükelçisi atanmıştır. Atanan bu isim Emin Dırvana olmuştur. Emin Dırvana'nın Büyükelçi olarak atanması TMT açısından olumlu olmamıştır. Çünkü onun gelmesiyle TMT'nin yürüttüğü çalışmalar yavaşlamış ve TMT üst yönetimindeki kişilerin arası açılmıştır. Ayrıca Emin Dırvana TMT lideri konumunda olan Mustafa Kaya Dağlı'yı istediği şekilde yönetmeye başlamış ve TMT gerilemeye başlamıştır.⁸⁵⁵ Rauf Denктаş, Emin Dırvana'nın Büyükelçilik görevi ile ilgili şunları söylemiştir:

“16 Ağustos 1960'ta Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Dırvana geldi. Çok kısa bir süre içinde çok zor durumda kaldığımızı anladık. ...27 Mayıs ihtilâl hükümeti Kıbrıs'ta olanı bilemiyordu; Dırvana Makarios'un olay çıkaracağını söyleyen bizleri 'olay çıkarmak isteyen taksim yanlıları' olarak değerlendiriyor ve karşısına alıyordu. Rumların hazırlıkları ile ilgili tüm raporlarımı değerlendirmiyor, Ankara'yı gereğince ikaz etmiyordu. Tam aksine İngiliz – Amerikan temsilcilerinin doğrultusunda gidiyor, Makarios'tan aşırı itibar gördüğü ile övünüyor, İçişleri Bakanı Yorgacis'ten hakkımızda aldığı bilgileri değerlendirerek bizimle uğraşıyordu...”⁸⁵⁶

1960 darbesi sonrası bir yandan TMT içerisinde kadro değişimi yaşanırken bir yandan da Türkiye'de genel anlamda bir kadro değişimi söz konusuydu. TMT'nin çok büyük bir gizlilik esası çerçevesinde ve Özel Harp Dairesi bünyesinde kurulmuş olmasından ötürü, değişen kadrolar TMT ile ilgili detaylı bilgiden yoksundular. Bu durum 1960 sonrasında TMT'nin faaliyetlerinde büyük aksamaya sebep olmuştur. 1960 darbesi öncesi Türkiye'den TMT'ye silah gönderiliyor olması da kayıtlarda yer almadığı için bu darbe sonrası silah sevkiyatı durgunluk dönemine girmiştir.⁸⁵⁷

TMT mensupları, TMT'nin faaliyetlerinde her türlü destek aldıkları Bakanlıklar ve Genelkurmay Başkanlığı ile ilişkilerin eskisi gibi sürmesi için

⁸⁵⁴ KELEŞZADE, “Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)”, s. 160; KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 593.

⁸⁵⁵ KORUROĞLU, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT”, s. 30; KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 599.

⁸⁵⁶ DENKTAŞ, Rauf, R., *Kıbrıs Elli Yılın Hikayesi*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Mayıs 2008, s. 194.

⁸⁵⁷ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 593.

çabalamışlardır. Hatta bu talep ile Kurmay Albay Alpaslan Türkeş'e de iletmişlerdir. Fakat tüm bu çabalarına rağmen eski düzene tam olarak geçiş sağlayamamışlardır.⁸⁵⁸

Kıbrıs için yapılan Garantörlük Anlaşması gereğince Kıbrıs'a Türkiye'den 650 askerin gönderilmesi ile yeni Türk yönetimi artık TMT gibi resmi olmayan bir örgüte ihtiyaç kalmadığını belirtmiştir. Bir TMT üyesinin bu dönem yaşananlar ile ilgili söylediklerine göre, Türkiye Kıbrıs Türklerini hiçbir zaman yalnız bırakmamış hep onların yanında olmaya çalışmıştır. Bu üye, TMT'ye yapılan silah sevkiyatının Menderes hükümeti döneminde düzenli olarak yapıldığını ancak ihtilal döneminde silah yardımının kesildiğini vurgulamıştır.⁸⁵⁹

Türkiye'de yaşanan 1960 darbesi sonrası faaliyetleri kısıtlanan ve etkinliğini yitirme sürecine giren TMT, 1963 yılına kadar kendi imkânları ile var oluş mücadelesini sürdürmüştür. 21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı isimli plan çerçevesinde Kıbrıs'ta Türkleri yok edip Enosisi gerçekleştirme amacı güden Rumlar saldırıya geçmişlerdir. Türklere karşı bu şiddetli Rum saldırılarına karşı TMT, 22 Aralık'ta sancaklarına harekete geçme emri vermiştir. Bu emir doğrultusunda TMT'nin silah ve cephane ikmal üssü olan Erenköy'de dokuz dip çanakta gömülü olan silah ve mühimmatlar buradan çıkarılmıştır.⁸⁶⁰ TMT, 1960 yılından beri ihmal edilmesinin olumsuz sonuçlarını bu noktada görmeye başlamıştır. Çünkü bir anda Adadaki Türkler yoğun saldırılara maruz kalmışlar ve TMT'nin her ne kadar önceden sakladığı silahlar bulunsa da birkaç yıldır bunları çıkarıp periyodik bakımlarını yapamadığı için birçoğu paslanmış, nemlenmiş ve iş görmez vaziyete gelmiştir. Ayrıca yine yaklaşık üç yıldır Adaya yapılan silah ve mühimmat yardımının da durmuş olması TMT elindeki kaynak yetersizliğinin bir sebebidir. Tüm bu yetersizliklere rağmen TMT üyeleri hazır vaziyette beklemiş ve tam da gerektiği bu sırada kararlı bir direniş sergilemiştir.⁸⁶¹

TMT 1963 yılı sonundaki bu direnişine kadar gizliliğini titizlikle koruyan bir yer altı teşkilatı olmuştur. Fakat 1963'ten itibaren bu özelliğine son vererek

⁸⁵⁸ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 592.

⁸⁵⁹ KELEŞZADE, "Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)", s. 160.

⁸⁶⁰ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 607-608.

⁸⁶¹ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 609.

yeryüzüne çıkmış ve saldırılara cephe savaşı ile karşılık vermeye başlamıştır.⁸⁶² TMT yeryüzüne çıktığı 1963 yılından itibaren de görevlerini başarı ve özveri ile yerine getirmiş, 1976 yılında Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığının çekirdeğini oluşturarak lağvedilmiştir.⁸⁶³

Temelleri öncesine dayansa da 1958 yılında EOKA'ya karşı aktif olarak direnişe geçen, 1963 yılında yeryüzüne çıkarak mücadelesine devam eden ve 1976 yılında varlığı sonlanan TMT, Kıbrıs'ın bugünlere gelmesinde çok büyük katkısı olan bir halk örgütü olmuştur. Kıbrıs üzerindeki Türk hakkını sonuna kadar savunmuş ve bu hakları elde etmeyi kendine milli bir vazife edinmiştir. Her ne kadar halk tarafından oluşturulmuş ve kısıtlı imkânlar ile mücadele etmek zorunda kalmış bir örgüt olsa da amacı uğruna gereken disipline sahip olması ve gizlilik ilkesine sadık kalmasının da etkisi ile başarılı bir mukavemet sergilemiş ve Rumların ana hedefi olan Enosisi engelleyebilmiştir. Bunu yaparken EOKA gibi saldırgan olmaması, savunma mantığı ile kurulup bu ilkeyle hareket etmeyi sürdürmesi de dikkate değerdir.

G. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Giden Süreç: Zürih ve Londra Antlaşmaları

1958 yılında Kıbrıs'ta yaşanan terör olayları her geçen gün biraz daha artmıştır. Rum terör örgütü EOKA, Kıbrıslı Türklere çeşitli saldırılar düzenlemiş, evlerini basmış ve birçok Türk'ü vahşice katletmiştir. 1958 yılı Temmuz ortalarında camiye giderken ortadan kaybolan Kırklar Camii İmamı Yusuf Hilmi Efendi'ye yapılanlar da bunlardan sadece birisidir. İmam, EOKA üyeleri tarafından kaçırılmış, işkence yapıldıktan sonra bir kireç kuyusuna atılarak burada yakılmıştır. Söz konusu dönemde bu ve buna benzer birçok vaka meydana gelmiştir. İngiliz hükümet tüm bu yaşananlar karşısında aktif bir çözüm çabası gösterememiş, sadece olayların artış gösterdiği dönemlerde sıkıyönetim ilan etme, basın ve yayına sansür uygulama gibi kendince önlemlere başvurmakla yetinmiştir. Oysa bu sansürlerden ötürü Kıbrıs'ta yapılan vahşetin dünyaya duyurulması da engellenmiş hatta olay yerinin uzak bir

⁸⁶² KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 611.

⁸⁶³ KESER, *Kıbrıs'ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, s. 628.

noktasında yaşayan Kıbrıs halkı bile yaşananlardan haberdar olamamıştır.⁸⁶⁴ Yaşanan bu olaylardan ötürü Türkiye – Yunanistan – İngiltere arasındaki ilişkiler de gerginleşmeye başlamıştır. Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi NATO’yu etkilemeye başlayınca da bundan endişe duyan ABD devreye girerek adeta arabuluculuk rolünü üstlenmiştir. ABD’nin bu girişimi sonrası söz konusu devletlerin arasında hemen görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler sonrası 11 Şubat 1959’da Zürih Antlaşması imzalanmış ve Kıbrıs konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması kararlaştırılmıştır. 19 Şubat 1959 tarihinde ise Londra’da Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerinin katılımı ile Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum temsilcileri tarafından Londra Antlaşması imzalanmıştır.⁸⁶⁵

1.Kıbrıs Meselesinin 1958 yılında Birleşmiş Milletlere Taşınması

BM Genel Kuruluna bağlı olan Siyasi Komite 25 Kasım 1958 tarihinde Kıbrıs meselesini görüşmeye başlamıştır.⁸⁶⁶ 23 Kasım’da İngiltere Genel Kurula bir karar sureti sunmuş ve Kıbrıs’ta tedhişi durdurması için Genel Kurulun Yunanistan’a tavsiyede bulunmasını talep etmiştir. Bunun yanı sıra yapılacak görüşmeler ile anlaşmazlığın bir çözüme kavuşturulması istenmiştir. İngiltere’nin ardından Yunanistan da BM’ye bir karar sureti sunmuş ve Kıbrıs için bir süreliğine uygulanacak tam muhtariyet ve sonrasında bağımsızlık istemiştir. Aynı gün verilen Türkiye’nin karar suretinde ise Kıbrıs’ta tedhişin sona erdirilip silahların teslim edilmesi, tedhişçilerin de Adayı terk etmesi ve üçlü müzakereler yolu ile anlaşmaya varılması talep edilmektedir. Türk karar suretinde ayrıca taksimden bahsedilmekte ve çözümün taksimin uygulanmasında olduğu belirtilmektedir.⁸⁶⁷

Görüşmeler başlayınca Türk heyeti başkanı olarak söz alan Fatin Rüştü Zorlu, BM’nin tek taraflı bir karar vermesi durumunda büyük felaketlerin yaşanacağını belirtmiş, self determinasyonun Adadaki Türk ve Rum halklara ayrı ayrı uygulanması gerektiğini yinelemiştir:

⁸⁶⁴ MİLLİYET, 24.07.1958.

⁸⁶⁵ ARMAOĞLU, 20. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 644.

⁸⁶⁶ BOZKURT, 26.11.1958.

⁸⁶⁷ BOZKURT, 24.11.1958.

“...Bağımsızlık Enosis için bir manevra ve bir taktiktir. Mösyö Averof tarafından ileri sürülen Kıbrıs Milleti tabiri ise doğru değildir. Adada birbirinden tamamen ayrılan iki cemaat yaşamaktadır. Bunlardan biri Müslüman olan Türk cemaati, diğeri de Ortodoks kilisesine bağlı Rum cemaatidir. Dinleri, dilleri, örf ve adetleri, hatta yaşayışları ve düşünceleri tamamen birbirinden ayrılan bu iki cemaatten Kıbrıs Milleti diye bahsetmek doğru olmaz. Kıbrıs Milleti yoktur, Kıbrıs halkları vardır.”⁸⁶⁸

diyerek düşüncelerine açıklık getirmiştir.

25 Kasım’da başlayan BM görüşmeleri 5 Aralık’ta sona ermiştir. İran’ın - Türkiye’nin de savunduğu üçlü müzakereler yaparak çözüme ulaşma- önerisi oylamaya sunulmuş, 31 olumlu, 22 olumsuz ve 28 çekimser oy ile kabul edilmiştir.⁸⁶⁹

Görüşmelerinin bitmesinin ardından Başbakan Adnan Menderes, New York’ta BM Kıbrıs görüşmelerinde heyet başkanı olarak bulunan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’ya bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta Zorlu’ya ve Türk heyetine teşekkürlerini şu şekilde sunmuştur:

“Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletlerde müzakeresi esnasında cereyan eden uzun ve çetin mücadeleyi yakinen takip ettim. Her safhasında gösterdiğiniz dirayet ve tecellüt cidden şayanı tebriktir. Bu işte mesai teşrikinde bulunan arkadaşlarınızı ve Hariciyeyi de şayanı takdir ve tebrik bulmaktayım...”⁸⁷⁰

Menderes’in gönderdiği bu telgrafi alan Zorlu, kendisi ve heyeti adına hemen bir teşekkür telgrafi göndermiştir.⁸⁷¹

BM Genel Kurulunda yapılan bu müzakereler sonucu oy çokluğu ile kabul edilen İran karar suretine göre; nihai bir sonuca varılmak amacıyla Kıbrıs konusu ile ilgili üç devlet temsilcileri ve Kıbrıs’ta yaşayan iki cemaat temsilcileri bir araya gelerek görüşmeler yapacaktır. Kendi kendini idare edinceye kadar BM anayasasına uygun bir şekilde yapılan müzakereler ile ilerleme kaydedilecektir. Bu suret üzerinde yapılan oylama sonrası Fatin Rüştü Zorlu Anadolu Ajansına şu beyanatı vermiştir:

“Türkiye öteden beri Kıbrıs ihtilafı mevzuunda üçlü müzakereler yapılması fikrini savunmuş, hatta daha ileri giderek bu müzakerelere Kıbrıslı Türk ve Rum temsilcilerinin de iştiraklerinde bir mahzur görmediğini söylemiştir. İran karar sureti ile bizim tezimiz arasında hiçbir fark yoktur ve aynı ruhu taşımaktadır. Kararın bu yolda tecelli etmiş olmasından memnunum. Bizim istediklerimiz kabul edilmiştir.”⁸⁷²

⁸⁶⁸ BOZKURT, 27.11.1958.

⁸⁶⁹ BOZKURT, 06.12.1958.

⁸⁷⁰ BCA., 030-01-00-00-62-385-10-2.

⁸⁷¹ BCA., 030-01-00-00-40-241-14-1.

⁸⁷² BOZKURT, 06.12.1958.

2.Zürih Antlaşması

1958 yılı sonlarına doğru yapılan NATO Bakanlar Konseyi toplantısı sonrası 18 Aralık 1958’de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışışleri Bakanları Kıbrıs sorunu ile ilgili görüşmelerde bulunmayı kabul etmişlerdir. Yapılan bu diplomatik görüşmeler neticesinde de 5 Şubat 1959 tarihinde Zürih’te görüşmelere devam edilmesi kararı alınmıştır.⁸⁷³ Bu görüşmeler başladıktan sonra 6 Şubat’ta Mahmut Sinan adındaki bir Türk İngiltere’de yaşayan Türkler adına Adnan Menderes’e bir telgraf çekmiştir. Telgrafta Menderes’in Kıbrıs konusunu başarılı bir sonuca taşıyacağından emin olduklarını belirtmişler, başarılar dileyip kendisine olan bağlılıklarını dile getirmişlerdir.⁸⁷⁴ Aynı şekilde Kıbrıs Türk liderlerinden olan Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denктаş da şunları dile getirmişlerdir:

“Bu tarihi günde Kıbrıs Türkleri davalarının azimli ve dirayetli ellerinizde bulunmasından huzur içindedirler. Haklarımızı son haddine kadar koruyacağınıza ve bizi Rum tahakkümüne terk etmeyeceğinize kati inancımız vardır. Kıbrıs Türkleri tek vücut olarak itimat ve bağlılıklarını bildiri hürmetlerini sunarlar, başarılar dilerler.”⁸⁷⁵

Görüşmeler Türk ve Yunan Başbakanları Menderes ve Karamanlis ile Dışışleri Bakanları Zorlu ve Averof’un da katılımlarıyla 5 – 11 Şubat tarihleri arasında Zürih’te yapılmıştır. Toplantılar dostluk çerçevesinde ve ılımlı bir şekilde geçmiştir. Görüşmeler sonlandığı zaman Türk ve Yunan Dışışleri Bakanları Londra’ya geçerek İngiltere hükümetine görüşmeler ile ilgili detayları aktaracaklardır. Görüşmeler sonucu 11 Şubat 1959’da anlaşma sağlanmış ve Zürih Antlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu ön antlaşmanın on madde içerdiği bu konuda gelen ilk bilgiler arasındadır. Anlaşmanın sağlandığı ilk günlerde anlaşma maddeleriyle ilgili net bir açıklama yapılmamıştır. Edinilen kısıtlı bilgilerden bu maddeler basına yansıtılmaya çalışılmıştır. Buna göre anlaşmanın hemen ertesi günü Milliyet Gazetesinde bu maddeler şu şekilde verilmiştir:

1- Kıbrıs’ta her cemaatin ayrı meclislerinin ve bir de bunların üzerinde bir de ortak üst meclisin bulunacağı bağımsız bir Cumhuriyet kurulacaktır. Başkan Rum, yardımcısı ise Türk olacaktır. Türk yardımcının iç güvenlik, dış politika, milli savunma gibi Türkleri de önemli derecede ilgilendiren konularda alınan kararları

⁸⁷³ VATANSEVER, Müge, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2010, C. 12, Özel Sayı, s. 1500.

⁸⁷⁴ BCA., 030-01-00-00-7-39-2-4.

⁸⁷⁵ BCA., 030-01-00-00-7-39-2-5.

veto hakkı bulunacaktır. Başkan ve yardımcısı tek dereceli bir seçimle halk tarafından seçilecektir. Kabinede Yunan çoğunluğu olacaktır. Cemaat meclisleri de ayrı ayrı aynı şekilde seçim düzenleyeceklerdir.

2- 650 Türk, 950 Yunan askerinden oluşan ortak bir karargâh oluşturulacaktır. Ortak hükümetin de iki bin civarı askeri olacaktır. Bunun %60'ı Yunan askeri %40'ı Türk askeri olacaktır.

3- İngiltere'nin Adadaki mevcut üsleri aynen kalacaktır.

4- Yüksek bir mahkeme ve çeşitli başka mahkemeler kurulacaktır.

5- Adada yaşayanlar müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu taşıyacaktır.

6- Adanın bayrak rengi beyaz, kırmızı ve açık maviden oluşacaktır.

7- Çoğu Yunanlılardan oluşan ortalama dört bin kişilik polis kuvveti oluşturulacak, bunlar Adada iç güvenliği sağlayacaklardır.

8- Yeni Cumhuriyet, Türkiye ile Yunanistan'ın müttefiki olacaktır.

9- İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yapılacak bir anlaşmaya göre, Adanın ilhakına teşebbüs eden olursa anlaşmayı imzalayan diğer devletler askeri ve siyasi müdahale hakkına sahip olacaktır.

10- Adadaki İngiliz hükümet ve Ada halkı isterse Kıbrıs Cumhuriyeti İngiliz Milletler Camiasına dâhil olabilecektir.⁸⁷⁶

Bu antlaşma maddelerinden Kıbrıs'ta Türkiye'nin bulunduracağı askeri kıta sayısı ile ilgili anlaşma biraz daha zor sağlanmıştır. Averof Türkiye için ilk etapta 150 kişilik bir sayı önerirken Yunanistan için bu sayı çok daha yüksek verilmiştir. Zorlu, bu durumdan Menderes'e bahsedince Menderes, '...150 kişilik mevcudu asla kabul etmem. Ben buraya Kıbrıs'a bir merasim kıtası göndermek için gelmedim' demiştir. Menderes'in bu kesin tavrı üzerine Zorlu tekrar temsilcilerle konuşmuş, Karamanlis ve Menderes ikili bir görüşme yapmışlardır. Bu ikili görüşmede Türkiye'nin 650 kişilik askeri birlik göndermesi kararına varmışlardır.⁸⁷⁷

⁸⁷⁶ MİLLİYET, 12.02.1959.

⁸⁷⁷ ESENBEL, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, s. 125-126.

11 Şubat 1959'da Zürih'te anlaşmaya varan Türkiye ve Yunanistan bir Centilmenlik Antlaşması imzalamışlardır. Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti bir de İttifak Antlaşması imzalamışlardır. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan İngiltere ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin de dâhil olduğu bir Garanti Antlaşması imzalamışlardır.⁸⁷⁸

Başbakan Adnan Menderes Zürih'te yapılan görüşmeler ile ilgili Anadolu Ajansı'na verdiği beyanatta şunları söylemiştir:

“Zürih müzakerelerinin müspet olarak neticelenmesinden çok memnunum. Müzakereler karşılıklı olarak derin bir anlayış ve samimiyet içinde cereyan etmiştir. Bu suretle uzun zamandan beri sarsılmış bulunan Türk – Yunan münasebetlerinin ittifak ve dostluk esaslarına en sıkı bir surette yeni baştan ihdası artık mümkün hale gelmiştir. Hatta şimdiden denilebilir ki, en yakın dost ve müttefik olmanın gerektirdiği görüş ve anlayış tarzı münasebetlerimizde kendini hissettirmeye başlamıştır. İki memleketin kanlı ve elemli bir harbin hemen akabinde aziz Atatürk ile büyük Yunan devlet adamı Venizelos'un iki memleketi dost yapmak kudretinde giriştikleri cesurane teşebbüs ve hareketi bu münasebetle hayırla ve şükranla yad etmek her iki taraf ve hepimiz için yerinde olur. Türk ve Yunan dostluğunun büyük değerini daha o zaman bu teşebbüs ve hareketleri ile kayıt ve tespit etmiş bulunan büyük Atatürk'ün isabetli görüşünü bir kere daha yad ederken iki memleket arasındaki dostluk ve ittifakın bugün eskisine nazaran çok daha büyük bir değer taşıdığının şüphesiz olduğunu belirtmek isterim...”⁸⁷⁹

Bu sözleri ile antlaşmadan duyduğu sevincini dile getiren Menderes, Türk – Yunan ilişkilerini Atatürk dönemindeki ilişkiler ile kıyaslamıştır. İçinde bulundukları dönemde Türk ve Yunan dostluk ilişkilerinin geçmişe göre daha önemli ve değerli olduğunu belirtmiştir. Fakat sonraki yıllarda iki devlet arasında Kıbrıs antlaşmazlığından ötürü gerçekleşen olaylar, sağlıklı ve kalıcı bir dostluğun kurulamamış olduğunu gözler önüne sermiştir. Menderes verdiği beyanatın devamında şu sözleri sarf etmiştir:

“...Bu mesut anlaşmanın aynı zamanda aramızdaki ihtil f yüzünden müteessir ve huzursuz bulunan NATO devletleri camiasında bir memnuniyet ve huzura kavuşturmuş olduğuna da hiç şüphe yoktur. Bunun gibi dünyanın diğer sulhsever devletlerinin de bu neticeden bahtiyarlık duyacaklarından eminim. Halli müşkül hatta imkânsız görünen ihtilâfın sulhsever emellerle hareket olunması ve karşılıklı iyi niyetin hâkim bulunması takdirinde mükemmel surette hallolunabileceğinin Türkiye ve Yunanistan en güzel örneğini vermiş bulunuyorlar. Kıbrıs ihtil fı haddizatında ehemmiyetli bir mesele olmakla beraber, Türk – Yunan dostluğunun ve ittifakının iltizam ettirdiği kötü münasebetlerin devamına imkân vermemesi bakımından da ayrıca bir ehemmiyet arz etmekte idi. Bütün bu m l hazalardır ki neticelerden pek memnun ve istikbale emniyetle bakmanın huzuru içindeyiz. Vardığımız bu netice esas ve ruh itibarı ile haklarımız ve milli menfaatlerimizden bir fedakârlıkta bulunmakla beraber, diğer tarafın da hak ve menfaatlerine riayet ettiğini kalp huzuru ile karşılayan bir mesele olarak

⁸⁷⁸ GÜLER, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, s. 106.

⁸⁷⁹ BOZKURT, 14.02.1959.

karşılanması icap eder ki bu takdirde galibiyet veya mağlubiyet her iki taraf için de bahis mevzuu olmamaktadır...”⁸⁸⁰

Bu sözleri ile yapılan antlaşmanın diğer ülkeler için de önem taşıdığını vurgulayan Başbakan, Türkiye – İngiltere ilişkilerini de unutmamış ve beyanatında şöyle yer vermiştir:

“...Kıbrıs adası sakinlerine gelince, bu adada yaşayan Türk ve Rum cemaatlerinin bütün mensupları artık kanlı ve kavgalı bir devrin tamamıyla kapanmış olduğuna emin olabilirler. Gerek fert olarak gerek cemaat olarak hak ve menfaatlerinin en adil ve en ölçülü bir şekilde korunmasını mümkün kılacak esasların iki devletçe artık kayıt edilmesi sebebi ile isabetli büyük ehemmiyet ve huzur içinde karşılayabilirler. Bu beyanatımızla İngiliz Millet ve hükümetinden bahsetmek mümkün olamaz. Zaman zaman arızalar ve fasıllar geçirmiş olmakla beraber, Türk – İngiliz dostluğu ananevi sıfatına bihakkın layık bir mana ve mahiyet taşımaktadır. Her iki millet savaşta ve sulhta birbirlerini çok yakından tanımak fırsatını bulmuşlar ve birbirlerine karşı takdir hisleriyle meşgul olagelmışlerdir. Vazife başında bulunduğum müddetçe ananevi Türk ve İngiliz dostluğunu mümkün olduğu kadar sıkı ve samimi bir hale getirebilmek için daima hareket ettim. Bu hareket tarzımızın ve hislerimizin en samimi surette karşılanmış olduğunu da daima memnuniyetle müşahade ettim. Hatta Kıbrıs meselesinin halli de, İngiltere’nin dış siyasetinin dostluk ve müttefiklik icaplarına tam uygun ve ahenkli olarak yürütülmüş olmasının bir eseri ve delili olarak gösterilebilir. Hemen ilâve etmeliyim ki, sıkı dostluk münasebetlerimiz olan diğer memleketlerde ihtilâfın halli hususunda müessir olmuşlar ve halli için gayret sarf etmişlerdir. Bu vesile ile hakiki manasıyla bu dost memleketlere de teşekkürlerimi alenen arz etmeyi resmi bir vazife bilmekteyim.”⁸⁸¹

Zürih’te yapılan görüşmelerin bitmesi ve Zürih Antlaşmasının imzalanmasından sonra Adnan Menderes, 11 Şubat 1959’da Ankara’ya dönmüştür. Menderes ilk iş olarak hükümeti toplayarak yapılan antlaşma ile ilgili bilgi vermiştir. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel de antlaşma ile ilgili ayrıntıları aktarmıştır.⁸⁸²

Başbakan Adnan Menderes 12 Şubat 1959 tarihinde DP Meclis Grubu toplantısında da Zürih Antlaşmasını ele almış ve bu antlaşmayla ilgili şunları söylemiştir:

“Kıbrıs’ı alamadık, fakat Kıbrıs’ı vermedik. Hiç kimsenin menfaatine teati etmedik. Fakat memleketimizin menfaatleri bakımından zerre kadar fedakârlıkta bulunmadık. Şimdiye kadar ilan ettiğimiz taksim prensibinden netice almış sayılmazsak da mahiyet ve mana itibariyle aynı prensibi tahakkuk ettirmiş olduğumuzu metinlerin okunması neticesinde takdir edeceğinizden ve büyük itimat ile ve huzur-u kalp ile tasvip ve tasdik edeceğinizden emin olarak huzurunuzda bulunmaktayım.”⁸⁸³

⁸⁸⁰ BOZKURT, 14.02.1959.

⁸⁸¹ BOZKURT, 14.02.1959.

⁸⁸² ESENBEL, Melih, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s. 129.

⁸⁸³ ALBAYRAK, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 269.

14 Şubat 1959'da Almanya'da Eğitim Müşaviri olan Doçent Alfred Leopold Müller, Türk hükümetine Kıbrıs ile ilgili bir telgraf göndererek Menderes'i Zürih'te attığı adımdan ötürü tebrik etmiştir. Almanya'da olduğu gibi Kıbrıs'taki iki halkı bölme gibi bir adım atılmadığından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir.⁸⁸⁴

3.Londra Antlaşması

Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda görüşmeleri sonucu anlaşma sağlayarak imzaladıkları Zürih Antlaşmasının İngiltere tarafından da tanınması gerekmektedir. Bu amaçla Zürih Antlaşması'nın detayları ile ilgili İngiltere'yi bilgilendirip onun da anlaşmayı onaylamasını sağlamak amacı ile ilk olarak Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Zorlu ve Averof Londra'ya giderek İngiltere temsilcileri ile bir görüşme yapmışlardır.⁸⁸⁵

Londra'da yapılan bu Kıbrıs görüşmelerine Türkiye adına Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Kıbrıs Türkleri adına Fazıl Küçük katılmıştır. Yunanistan adına ise Başbakan Konstantin Karamanlis, Dışişleri Bakanı Evangelos Averof ve Kıbrıslı Rumlar adına Makarios katılmıştır. İngiltere adına ise Başbakan Harold MacMillan, Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ve Müstemlekeler Bakanı Alan Lennox Boyd katılmıştır. 16 Şubat 1959'da görüşmeler başlamış ve ilk görüşmeler Dışişleri Bakanları arasında yapılmıştır. Fazıl Küçük Londra'dan Kıbrıs Türklerine bir mesaj göndermiştir. Bu mesajında Zürih Antlaşmasından bahsetmiş ve Kıbrıs Türklerinin çıkarlarını gözetme konusunda herhangi bir taviz verilmediğinin altını önemle çizmiştir. Sonraki görüşmelerde de bu hususun gözetileceği konusunda bilgi vermiştir.⁸⁸⁶

İlk olarak Dışişleri Bakanları Londra'ya giderek görüşmeleri başlatmış, Başbakanlar ise ülkelerine giderek Zürih'te yapılan antlaşmayı hükümetleri ile değerlendirmişlerdir. Menderes Ankara'da olduğu sırada Londra'dan Zorlu arayarak orada görüşme sağladıklarını fakat kendisinin de Londra'da bulunmasını önemli gördüğünü söylemiştir. Görüşmelerin iyi gittiğini sadece Makarios'un problem

⁸⁸⁴ BCA., 030-01-00-00-7-39-6-2.

⁸⁸⁵ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 119.

⁸⁸⁶ BOZKURT, 17.02.1959. Mesajın tam metni için BKZ. EK A.5.

çıkartabilecek gibi göründüğünü aktarmıştır. Averof da aynı şeyleri Yunan Başbakanı Karamanlis'e aktarmıştır. Sonuç olarak 17 Şubat 1959'da Türk ve Yunan Başbakanlar Londra'ya gitmek üzere yola çıkmışlardır.⁸⁸⁷

Adnan Menderes ve beraberindeki heyet Londra'ya gitmek üzere 17 Şubat 1959'da İstanbul'dan Türk Hava Yollarının Viscount uçağı ile ayrılmışlardır. Yolda iken Londra'da hava şartlarının kötü olduğu haberi gelince Menderes bir gece Paris'te konaklayıp öyle geçebileceklerini söylemiş fakat Londra'ya uçakların indiğı haberi gelince direk gitmeye karar vermişlerdir. Londra'da her yerin sisle kaplı olması nedeni ile Gatwick yardımcı alanına inmeleri yönünde talimat gelmişse de uçakları iniş yapamamış ormana düşmüştür. Bu üzücü olayda pilot ve hostesler de dâhil on dört kişi hayatını kaybederken Adnan Menderes hafif yara ile kurtulmuştur.⁸⁸⁸

Macmillan'ın anıları arasında 18 Şubat 1959 tarihli notta, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs Planı üzerinde anlaşmaya vardıklarını, Dr. Fazıl Küçük'ün de Kıbrıs Türk Lideri olarak anlaşmayı onayladığını bildirdiğini, Makarios'un tam bir karara varamamış olduğunu ve sinirli bir tavır sergilediğini Selwyn Lloyd'un bildirdiğini yazmıştır. Averof 'Makarios bugün hayır dese de yarın evet diyecek' mantığıyla hareket etmiş ve anlaşma için gerekli çalışmalar bu şekilde yürütülmüştür. 19 Şubat 1959'da Makarios'un anlaşma hükümlerini kabul ettiği haberi gelince de Londra'da hemen tüm antlaşmalar imzalanmıştır. Tüm imzalar atıldıktan sonra bir tek Menderes'in imzası kalmıştır. Menderes, geçirdiğı uçak kazası sonrası tedbir amacı ile London Clinic'te yatmakta olduğu için Macmillan ve Karamanlis buraya gelmişler, üç başbakanın atması gereken imzalar da burada atılmıştır.⁸⁸⁹

Makarios'un antlaşmalar için bir gün önce kararsız ve isteksiz olup sonrasında kabul ettiğini bildirmesi dikkate değerdir. Makarios bu antlaşmalar üzerinde düşünmüş ve bunları Enosisi gerçekleştirmek için bir yol olarak görmüştür. Antlaşmalar imzalandıktan kısa bir süre sonra 8 Mart 1959'da Makarios: 'Ben bu antlaşmaları imzalamışsam da bu Enosis'e giden yolda bir sıçrama tahtası olacaktır. Kilisede ant içerek başlattığım Enosis davasından geri dönmüş değilim...'

⁸⁸⁷ ESENBEL, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, s. 132-133.

⁸⁸⁸ ESENBEL, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, s. 134.

⁸⁸⁹ ESENBEL, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, s. 135.

demıştır.⁸⁹⁰ Makarios ayrıca ‘Sekiz asır sonra bugün, Adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir...’ diyerek Kıbrıs’ı ele geçirmiş oldukları düşüncesini dile getirmiştir.⁸⁹¹ 1970 yılında yaptığı bir açıklamada yine Zürih v e Londra Antlaşmalarını imzalaması ile ilgili olarak: ‘Antlaşmaları imzalamamış olsaydım Kıbrıs şimdiye taksim edilmiş olacaktı...’ demıştır. Yunan Kralı da 21 Şubat 1959’da yaptığı bir konuşmasında, ‘Kıbrıs Cumhuriyeti, Adanın Yunanistan ile birleşmesine doğru atılmış, bir adımdır. Bizim vazifemiz yeni Kıbrıs devletine yardım etmektir. İlk adımlar her başlangıç gibi zordur’ diyerek o da antlaşmaları Enosise giden yol olarak gördüğünü söylemiştir.⁸⁹²

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yapılarak Kıbrıs’taki Türk ve Rum halk temsilcilerine de sorularak imzalanan metinler şunlardır:

- “1.Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasasının esasları,
- 2.Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Anlaşması,
- 3.Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Anlaşması,
- 4.İngiltere Hükümetinin, adadaki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına müteallik olarak yaptığı beyanat,
- 5.Türkiye ve Yunanistan’ın adadaki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere’nin hâkimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Anlaşmasına derç edilecek munzam madde,
- 6.Türk ve Yunan Hükümetlerinin, İngiltere’nin adadaki üs ve menfaatleri hakkında vaki beyanatını kabul ettiklerini mutazammın(içermek) olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan beyanat,
- 7.Rum cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanatı,
- 8.Türk cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanatı,
- 9.Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyetine intikali ve Londra Konferansı mukarreratını tatbik mevkiine koymaya matuf nihai anlaşmaların ihzarı maksadıyla alınacak tedbirler.”⁸⁹³

Londra ve Zürih Antlaşmalarının TBMM’de görüşülmesi ve meclis onayının alınması için görüşmeler başlamıştır. TBMM’de 2 Mart’ta yapılan bu Kıbrıs ile ilgili celse, 4 Mart 1959 tarihinde tekrar ele alınmak üzere kapatılmıştır. 4 Mart’ta tekrar

⁸⁹⁰ AKKURT, Aydın, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis’in Casusları*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, s. 2.

⁸⁹¹ ALBAYRAK, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, s. 271.

⁸⁹² AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis’in Casusları*, s. 7.

⁸⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 49. İnikat, 02.03.1959, s. 10.

ele alınmış ve İsmet İnönü, CHP Meclis Grubu adına söz istemiştir. Ve şunları dile getirmiştir:

“Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs ihtilafının halli için hazırlanan vesikaları tetkik ettik. Bu vesikalar, şimdiye kadar tarafların takip ettikleri tezleri terk ederek yeni bir esası takip etmeleri neticesinde meydana gelmiştir. ...Bu kararın bizim için temel şartı şudur: Biz taksim tezinden katı olarak vazgeçtiğimiz gibi, müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunan Devleti Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı ihtimalinden kesin olarak vazgeçmişler midir? Anlaşma vesikaları, iki tarafın tezlerini bertaraf etmiş olmak maksadıyla hazırlanmıştır; ne dereceye kadar maksadın temin olunduğunu tahlil etmeye mecburuz...”⁸⁹⁴

Londra ve Zürih Antlaşmalarında Türkiye'nin taksim tezine kapıların tamamen kapandığını, her ne kadar Enosis için de aynı durum söz konusu gibi görünse de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda açık kapı bulunduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Muhterem arkadaşlar, görüyorsunuz ki Yunanistan'a iltihakın bir gün emrivaki yapılmasına mani olacak yeter müeyyide konulmamıştır. Bu suretle, anlaşma için yeni bir istikamet bulmaya karar verildiği gün, ilhakı bertaraf etmek kararında tam tedbirler alınmamıştır. Tedbir yalnız taksimi bertaraf etmek hususunda kesin şekilde alınmıştır. Aşıkâr bir surette bizim müzakereciler, kendi gayelerini gerçekleştirmekte eksik kalmışlardır. Bu eksiğin tamamlanması lâzımdır.”⁸⁹⁵

İnönü özetle, Adanın Yunanistan'a ilhakı ihtimali tamamen ortadan kalkmadıkça, anlaşmayı kabul etmelerinin zor olduğunu açıkça dile getirmiştir.

İnönü'den sonra ona yanıt vermek üzere söz alan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İnönü'ye konuyla derinden ilgilendiği için teşekkür ederek sözlerine başlamıştır. Sonrasında ise gerek Kıbrıs Anayasasında gerekse Garanti Antlaşmasında taksim ve Enosisin aynı oranda engellendiğini, eğer taraflardan biri bunu ihlal etmeye kalkarsa diğer tarafın ya da tarafların buna izin vermeyeceğini kesin bir dille belirtmiştir.⁸⁹⁶

Mecliste bu konuda meydana gelen tartışmaların ardından hükümetin Kıbrıs Anlaşmaları konusunda izlediği olumlu siyaset ve CHP'nin yapılan anlaşmalarda eksik bulduğu yönlerden ötürü izlediği olumsuz tavır ile verilen takrirler açık oylamaya sunulmuştur. Yapılan bu oylamaya 487 kişi katılmış ve hükümetin takriri

⁸⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 04.03.1959, s. 21-22.

⁸⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 04.03.1959, s. 24.

⁸⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 04.03.1959, s. 25.

347 olumlu oy ile kabul edilmiştir. Oylamaya katılanlardan 138 olumsuz oy, 2 de çekimser oy çıkmıştır.⁸⁹⁷

Yine 1959 yılı Mart ayı içerisinde Yunan Parlamentosunda da Londra ve Zürih Antlaşmalarının onay görüşmeleri yapılmıştır. Burada Liberal Parti lideri Venizelos bir takım eleştirilerde bulunmuştur. Makarios'un Enosis yeminine ihanet ettiğini söylemiştir. Türkiye'nin Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki tüm haklarını yitirmişken şimdi ona yine haklar verildiğinden yakınarak, Radcliffe ya da Macmillan Planlarından birinin kabul edilmiş olmasının Yunanistan açısından daha iyi olacağını öne sürmüştür. Yunan eski Dışişleri Bakanı Stefanopolus da hükümetin meclise resmen emrivaki yaptığını, bu antlaşmalarla ortaya çıkan durumun Kıbrıslı Rumların istediği sonuç olmadığını dile getirmiştir.⁸⁹⁸

Yunan Parlamentosu yapılan bu antlaşmalardan hoşnut olmasa da sonuç olarak antlaşmalar onaydan geçmiştir.

Sonuç olarak Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanarak Kıbrıs'ta, Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş ve görünürde Türkiye taksim Yunanistan ise Enosis isteğinden vazgeçmiştir. Fakat bu antlaşmalar sonrasında Adada yaşananlar 1960 dönemi öncesinden çok da farklı olmamış, Türk ve Rum toplumları arasındaki çatışmalar devam etmiştir.⁸⁹⁹

Bu çatışmalar tam anlamı ve şiddeti ile 1963 yılında açığa çıkmıştır. Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile işbirliği içinde hazırladıkları ve bir gün içerisinde Adada yaşayan Türkleri yok etmeyi hedef alan Akritas Planı çerçevesinde başlattıkları yoğun saldırılar, Kıbrıs'ı bekleyen savaş ortamının hazırlayıcısı olmuştur.

⁸⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 04.03.1959, s. 54.

⁸⁹⁸ ESENBEL, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, s. 139-140.

⁸⁹⁹ MÜTERCİMLER, *Satılık Ada Kıbrıs*, s. 121.

1.Kıbrıs Anayasasının Kabulü

İmzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları gereğince uzun ve tartışmalı çalışmalardan sonra nihayet Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası hazırlıkları tamamlanmıştır. Hazırlanan bu anayasa için 6 Nisan 1960'ta Türkiye, Yunanistan, Kıbrıslı Rum Temsilcileri, Kıbrıslı Türk Temsilcileri ve Anayasa Komisyonu Müşaviri İsviçreli Prof. Dr. Bridell'in katılımı ile imza töreni düzenlenmiştir.⁹⁰⁰

Düzenlenen imza töreninde ilk olarak Yunanistan temsilcilerinin başkanı olan Prof. Dr. Tsatsos almış ve kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Milletler camiası içinde yer alarak hızla ilerleyeceğini umduğunu belirtmiştir. Daha sonra Türkiye temsilcilerinin başkanı Nihat Erim'e vekâlet eden Doç. Dr. Suat Bilge söz alarak anayasanın hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkürlerini sunmuştur. Antlaşmayı hazırlarken Zürih Antlaşmasının tüm hükümlerine sadık kalarak özenle hazırladıklarının altını çizerek sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“...Uzun süren çalışmalarımız boyunca bütün ilgililerin hak ve menfaatlerine ve müstakbel Cumhuriyetin bütün müesseselerine dair olan maddeleri mümkün olan sarahatle tespit ettik. Hazırlanan madde metinleri bütün heyetlerin büyük bir anlayışla ve yakın bir işbirliği sonunda vardıkları ‘compromise’ lerin(tavizlerin) neticeleridir. Hiç şüphesiz anayasanın tatbikatına da aynı müşterek zihniyet hâkim olacaktır...”⁹⁰¹

Daha sonra söz alan Kıbrıslı Rumların temsilcilerinin başkanı Glavkos Kliridis ise, bu anayasanın tüm temsilciler tarafından gösterilen iyi niyetinin sonucu olduğu şeklindeki görüşünü belirtmiştir. Kıbrıslı Türklerin temsilcilerinin başkanı olarak Rauf Denktaş da söz almış ve anayasanın hazırlanması için üzerlerine düşen görevi yerine getirdiklerini, anayasa hükümlerinin uygulanmasında da tarafların üzerine düşenleri yerine getirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Anayasa hazırlığında emeği geçenlere teşekkürlerini sunarak sözlerine son vermiştir.⁹⁰²

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası 199 maddeden oluşan, Adada yaşayan iki farklı toplumun varlığını tanıyan, bu toplumlardan nüfus sayısı bakımından az olan

⁹⁰⁰ CAM, Öndal, *Anadolu Kokan Kıbrıs*, Ankara, Ankara Yayınevi, 1966, s. 126.

⁹⁰¹ BOZKURT, 07.04.1960.

⁹⁰² BOZKURT, 07.04.1960.

Türklerin hükümetteki temsil yetkisini garanti eden bir anayasa niteliğindedir.⁹⁰³ İngilizce olarak hazırlanan bu anayasada İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Garantör Devletleri olarak belirtilmişlerdir.⁹⁰⁴ Bu anayasa 199 madde ile oldukça uzun bir anayasadır. Bu kadar uzun olmasında Kıbrıs'ın daha önce yapılmış olan bir anayasasının bulunmayışı ve burada iki farklı halkın bir arada yaşaması etkili olmuştur. Bu iki halkın eşit haklara sahip olması için gayret sarf edilmiş ve böylece ileride çıkması muhtemel olan sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır.⁹⁰⁵

Bu Anayasaya göre, Kıbrıs'ta yaşayan Rumların seçeceği bir Rum Cumhurbaşkanı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yönetecek, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin seçeceği bir Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı da ona yardım edecekti. Resmi dil de Yunanca ve Türkçe olarak belirlenmiş, idari ve teşrii belgelerin bu iki dilde yazılmasına karar verilmiştir. Kamu hizmetlerinde görev yapacak olan memurların yüzde 70'inin Rum, yüzde 30'unun Türk olması uygun görülmüştür. Ayrıca yüzde 60'ı Rum, yüzde 40'ı Türk olan iki bin kişilik bir ordu kurulması kararlaştırılmıştır. Polis ve jandarmadan oluşan güvenlik gücü sayısı da iki bin kişi olarak belirlenmiş ve bu sayıyı cumhurbaşkanı ve yardımcısının azaltıp çoğaltabileceği öngörülmüştür. Bu güvenlik gücünün oranı da yüzde 70 Rum, yüzde 30 Türk olarak belirlenmiştir.⁹⁰⁶

Her ne kadar Zürih ve Londra Antlaşmaları ve sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile belirlenmiş olan bu yasalar Kıbrıslı Rumlar tarafından her fırsatta çiğnenmiştir. Örneğin memur olmak için yüzde 30'luk bir hak verilen Türklere bu hakları verilmemiş, resmi dil Yunanca ve Türkçe olarak belirlendiği halde Rumlar resmi yazışmalarda ağırlıklı olarak Yunanca kullanmışlardır. Hatta Türk toplumuna gönderilen evraklar bile Yunanca olarak gönderilmeye başlanmıştır. Türklerin kendilerine verilen hakları alamamaları nedeni ile gerek Kıbrıslı Türk liderler gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin önde gelenleri defalarca şikâyetle bulunmuşlardır. Fakat bu şikâyetler dikkate alınmamıştır.⁹⁰⁷

⁹⁰³ VATANSEVER, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", s. 1509.

⁹⁰⁴ ALBAYRAK, "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)", s. 271.

⁹⁰⁵ BOZKURT, 07.04.1960.

⁹⁰⁶ AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacıs'ın Casusları*, s. 58-59.

⁹⁰⁷ CAM, *Anadolu Kokan Kıbrıs*, s. 128.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının 6 Nisan'da hazırlanmasından sonra artık Kıbrıs Cumhuriyetinin resmen ilanı beklenmeye başlanmıştır. 1960 yılı Haziran ayının ilk haftası Dr. Fazıl Küçük, Rauf Denktaş ve Milli Birlik Komitesi üyeleri Ankara'ya gelmişlerdir. Bu ziyarette Kıbrıs'taki son durum ile ilgili bilgiler aktarmışlar ve bu konu ile ilgili Türk Dışişleri Bakanlığına bir rapor sunmuşlardır. Bu raporda Kıbrıs Türkleri olarak Zürih ve Londra Antlaşmalarının kısa zaman içinde uygulanması için ellerinden geleni yaptıklarını fakat Kıbrıslı Rumların bunun tam tersini yaptıklarını belirtmişlerdir.⁹⁰⁸

2.Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Resmen Kuruluşu

15 Ağustos'u 16 Ağustos'a bağlayan gece Lefkoşa'da bir tören yapılmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu resmen ilân edilmiştir. Yirmi bir pare top atışı ile kutlamalar başlamıştır.⁹⁰⁹ Böylece İngiltere Kıbrıs'ın güneyinde bulunan ve 98 mil kare yüz ölçümüne sahip olan Dikhelia ve Akrotiri üsleri dışındaki bölgelerin egemenlik haklarını Türk ve Rum toplumlarına bırakarak Ada yönetiminden çekilmiştir. Ve 16 Ağustos'ta Kıbrıs'ın son İngiliz Valisi olan Sir Hugh Foot Kıbrıs'tan ayrılmıştır.⁹¹⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen ilanı ile Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası da resmen yürürlüğe girmiştir. Zürih ve Londra Antlaşmalarının gereği üzere de 16 Ağustos 1960'ta Türk askerleri Mağusa'ya girmiştir. Kıbrıslı Türkler tarafından heyecan ve coşku ile karşılanan Türk birliği 650 kişiliktir. Mağusa'ya giren Türk askerleri buradan Lefkoşa'ya geçmişler ve Girne Caddesinde gösteri yürüyüşü yaptıktan sonra, Evkaf Dairesi önünde bulunan Atatürk büstüne çelenk bırakmışlardır.⁹¹¹

Cumhuriyetin resmen ilanı sonrası Türkiye'nin de ilk Kıbrıs Büyükelçisi olarak Emin Dırvana görevlendirilmiş ve 16 Ağustos'ta Adaya gelerek görevine

⁹⁰⁸ AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casusları*, s. 68.

⁹⁰⁹ CAM, *Anadolu Kokan Kıbrıs*, s. 126.

⁹¹⁰ AVCI, Fuat, DOĞANAY, Zekai, ATUN, Ali Fikret, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*, Ed. Ahmet Zeki BULUNÇ, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, 2016, s. 126.

⁹¹¹ CAM, *Anadolu Kokan Kıbrıs*, s. 126-127.

başlamıştır.⁹¹² 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gereği olarak yapılan seçimlerle Makarios Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı seçilirken, Cumhurbaşkanı Yardımcısı da Dr. Fazıl Küçük olmuştur.⁹¹³ Rauf Denktaş'ın anılarında bahsettiğine göre, seçim yapılacağı zaman Dr. Fazıl Küçük kendisine gelerek; 'Ben görevimi yaptım. Mevki istemiyorum. Bu artık sizin işinizdir. Cumhurbaşkanı muavinliğine sen aday ol'⁹¹⁴ demiştir. Fakat Denktaş, bu görevi Küçük'ün yapması gerektiğini söyleyerek aday olmamıştır.

Daha henüz Zürih ve Londra Antlaşmaları yeni imzalanmışken Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof 'Bizce Kıbrıs meselesi hallolmuştur' şeklinde bir konuşma yapmıştır.⁹¹⁵ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen ilanı sonrası Cumhurbaşkanı Makarios da bir konuşma yaparak Rumlara; 'Uluslar arası anlaşmalar kalıcı değildir, değişebilirler; kalıcı olan ulusal hedeflerdir...' '...Sekiz asır sonra Kıbrıs, Yunan idaresine geçmiştir'⁹¹⁶ diye seslenmiş, Kıbrıs meselesinin aslında hallolmadığı mesajını vermiştir.

Makarios cumhurbaşkanı olduktan sonra EOKA lideri Grivas'ın en yakın adamı Nikos Kroniotis'i Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. EOKA komutanlarından Andreas Papadopoulos'u Ulaştırma Bakanı, yine Grivas'ın en yakın arkadaşlarından olan Polikarpos Yorgacis'i İçişleri Bakanı olarak atamıştır. Yine EOKA örgütünden olan Glafkos Klerides'i Rum Cemaat Meclisi Başkanlığına getirmiştir.⁹¹⁷

Resmi olarak kuruluşu 1960 yılının ortalarını bulan Kıbrıs Cumhuriyeti, uzun ömürlü olamamıştır. Bunun temel nedeni, Kıbrıs Rumlarının bu yönetimi kalıcı bir çözüm olarak görmemeleri hatta Enosise ulaşmada bir basamak olarak düşünmeleri olmuştur. Nitekim bu düşüncelerinin mahsulü olan ve Akritas Planı adı verilen eylemlerinin hazırlıklarını vakit kaybetmeden başlatmışlardır.⁹¹⁸ Kıbrıs'taki Türk varlığını yok etme amacı taşıyan bu girişim 1960 yılında kurulan yeni düzeni

⁹¹² AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casusları*, s. 126.

⁹¹³ AVCI v.d., *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*, s. 126.

⁹¹⁴ DENKTAŞ, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s. 189.

⁹¹⁵ AVCI v.d., *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*, s. 127.

⁹¹⁶ DENKTAŞ, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s. 191.

⁹¹⁷ AVCI v.d., *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denktaş*, s. 129.

⁹¹⁸ DENKTAŞ, R. Rauf, "Kıbrıs Meselesi Halledilmeli", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 19, s. 887.

yıkmaya yetecektir. 1963 yılında Adadaki Rumların Enosis için başlattıkları eylemler Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sonuna giden süreci başlatmıştır.⁹¹⁹

3.Kıbrıs Cumhuriyeti Kurulduktan Sonra Kıbrıs'ta Rum Faaliyetleri

Zürih ve Londra Antlaşmalarının imzalanmasından sonra Kıbrıs toplumunda bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Öncelikle son dönemlerde yaşanan üzücü terör olaylarından dolayı getirilmiş olan sıkıyönetim uygulaması kaldırılmıştır. Kamplara alınmış olan kişiler bırakılmışlardır. Ayrıca EOKA örgütüne ait silahlar Makarios'un kontrolü altında sözde toplatılmıştır. EOKA lideri Grivas da Atina'ya gönderilmiştir.⁹²⁰ Her ne kadar yeni yönetim ile gelen düzen tüm sorunları çözmüş imajı verilse de Rumların amacı hiç değişmemiştir. Enosise ulaşmak için bu kez de Kıbrıs İlhak Cephesi adında gizli bir örgüt kurup amaçlarını gerçekleştirmek için çalışmalara başlamışlardır.⁹²¹

1 Nisan 1960 tarihinde EOKA terör örgütünün kuruluşunun beşinci yılının kutlamaları esnasında Makarios, törene katılan Kıbrıslı Rumlara şunları söylemiştir:

“Zürih ve Londra Antlaşmaları umut ve isteklerimizi tam olarak gerçekleştirememiştir... Bugün beşinci yıldönümünü kutladığımız şanlı özgürlük mücadelemiz bize bağımsızlığımız için gerekli olan en ileri kaleleri ve yıkılmaz mevkileri sağlamıştır. Kesin zaferi kazanmak üzere bu kalelerden başlayarak mücadeleye devam edeceğiz.”⁹²²

Makarios, bu konuşmasında Kıbrıs meselesinin kendi açılarından kalıcı bir çözüme henüz kavuşmadığını açıkça dile getirmiştir. Bu konuşma, gerçekleştirilmeye başlanacak olan Türkleri yıpratma ve hatta yok etme hareketlerinin habercisi olmuştur.

Makarios ve Rumlar Zürich ve Londra Antlaşmalarının getirdiği hükümleri açıkça çiğnemeye başlamış ve oldukça ileri gitmişlerdir. Bu antlaşmalarla ve sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile Enosis söylem ve eylemleri

⁹¹⁹ KASIM, Kamer, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Ankara, 2007, C. 1, S. 1, s. 59.

⁹²⁰ GÖKTEPE, Cihat, “Londra ve Zürich Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk – İngiliz ilişkileri (1955 – 1959)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 16, s. 950.

⁹²¹ GÜZEL, Ülker, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, C. 19, s. 893.

⁹²² AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casusları*, s. 49.

yasaklanmıştı. Fakat görülüyor ki bu yasak açıkça ihlâl edilmiştir. Makarios bununla kalmamış, antlaşmalarla Türklere verilen hakların uygulanmasında da problemler çıkarmıştır. Yüzde otuzluk bir oran ile kamuda memurluk hakkı olan Türkler bu haklarını tam anlamı ile alamamışlardır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi olarak ilanı öncesi 23 Nisan 1960 tarihinde Türk Memurlar Birliği bir toplantı yapmış ve Türklere tanınan hakların sorunsuzca verilmesi için Dr. Fazıl Küçük görevlendirilmiştir. Küçük, hemen Makarios ve Vali Foot ile temaslarda bulunmuş ve hakların uygulanabilmesi sözünü almıştır. Fakat buna rağmen kamudaki memur Türk oranı yüzde on altı civarını geçememiştir.⁹²³ Türk tarafından sıkça yapılan uyarılar fayda etmemiş, Rumların bu davranışları katlanarak devam etmiştir.⁹²⁴ Yönetimi büyük oranda elinde bulunduran Rum tarafı 7 Ekim 1960'ta Limasol'daki İngilizce olan sokak isimlerini değiştirerek, sokaklara EOKA liderlerinin isimlerini vermişlerdir.⁹²⁵

Kıbrıs'ta yeni düzen ile birlikte yine Rum sorunu ile uğraşmak zorunda kalan Türkler için, Türkiye'de yaşanan 27 Mayıs 1960 darbesi adeta şok etkisi yaratmıştır. Türkiye'de yaşanan bu değişim süreci şüphesiz beraberinde Kıbrıs'ta da bir takım değişimleri beraberinde getirmiştir. Henüz resmi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmeden yaşanan bu olay, Türkiye'deki Kıbrıslı Türk lider algısını ve dengesini değiştirmiştir.

Rauf Denktaş 27 Mayıs 1960 günü ile ilgili hatırladıklarını şu şekilde kaleme almıştır:

"27 Mayıs ihtilâli oldu. O gün sabah bizi telefonla uyandırdılar. Sabah çok erken, TMT'nin lideri uyandırdı. 'Türkiye'de ihtilâl oldu, bir mesajınız varsa, bağlılık mesajı gönderelim' dedi. Derhal Dr. Küçük ile buluştuk, bir bağlılık mesajı gönderdik. Makarios o gün anlaşmalardan vazgeçtiğini ilan etti. İşte bizim o bağlılık mesajında acele etmemizin sebebi 'Aman şu Kıbrıs hakkında bir şey söyleyiniz ki Makarios yola gelsin. Aksi takdirde her şey bitmiştir' gibi. Ve onlar da yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin eski hükümetinin yapmış olduğu anlaşmaların geçerli olduklarını söylediler ve yol yine açıldı."⁹²⁶

Kıbrıs'a ilk Türkiye Büyükelçisi olarak gönderilen Emin Dırvana, ihtilâl yönetimi tarafından gönderilmiştir. Bu konu ile ilgili görüşlerini de ifade eden Rauf Denktaş şunları söylemiştir:

⁹²³ CAM, *Anadolu Kakan Kıbrıs*, s. 127.

⁹²⁴ EROĞLU, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler, s. 746.

⁹²⁵ AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casusları*, s. 143.

⁹²⁶ AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis'in Casusları*, s. 62.

“Kıbrıs’ta Büyükelçi Emin Dırvana, 1960 ihtilâl hükümetini temsil ediyordu. Dolayısı ile zamanın Menderes Hükümeti ile işbirliği yapmış olan bizler ve başta Dr. Küçük şaibe altındaydık. Muhalefet, Türkiye’deki ezilen muhalefet rolünde, 1955 – 58 yıllarında yer altı teşkilatımız TMT’nin tüm icraatlarından bizleri sorumlu tutuyor, Türkiye’ye biz ‘Menderesçiler’ hakkında olmadık raporlar veriyorlardı. Dırvana buraya ‘anlaşmaları bozmak için uğraşan Denктаş – Nalbantoğlu – Müderrisoğlu gibi müfritleri kontrol altında tutmak ve her ne pahasına olursa olsun anlaşmaları yürütmek, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin varlığına zarar verilmesini önlemek’ görevi ile gönderilmişti. Makarios’un Türk Büyükelçisine büyük itibarı vardı. Olaylar ve gelişmeler hakkında ilk bilgileri Dırvana doğrudan Rum liderliğinden veya onların paralelinde olan ABD ve İngiliz temsilcilerinden alıyordu...”⁹²⁷

İhtilâl hükümetinin, Kıbrıslı Türklerin hakları için tüm fedakârlıkları yapan Kıbrıslı Türk lider kadrosunun bir kısmı için takındığı olumsuz tavır, onları mücadelelerinden vazgeçirmemiştir.

Rauf Denктаş, ihtilâl hükümetinin Emin Dırvana’ya: ‘Türkiye Kıbrıs’ta olay istemiyor. Denктаş ve arkadaşları taksimden yanadır. Onlara fırsat verme!’ şeklinde bir talimatının olduğundan bahsetmektedir. Bu talimat üzerine de Emin Dırvana’nın, Fazıl Küçük’e: ‘Siyasi konular senin işindir. Denктаş’a bu konularda fazla yetki verdiniz. Onun siyasi işlere karışma hakkı yoktur’⁹²⁸ dediğini vurgulayan Denктаş, bu şekilde iki Türk liderin arasının açılmaya çalışıldığını belirtmiştir.

Gerek Rauf Denктаş’ın gerekse diğer Kıbrıslı Türk liderlerin Menderes Hükümetine bağlı oldukları doğrudur. 26 Ekim 1959’da Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf Denктаş’ın, Adnan Menderes’e gönderdiği telgraf bu bağlılığın bir göstergesidir. Denктаş mektubunda, Federasyonun on birinci genel kongresini yaptıklarını belirterek, bu kongrede hazır bulunarak Kıbrıs’ın kasaba ve köylerini temsil eden üyelerin ortak kararı ile anavatana ve buradaki devlet büyüklerine karşı bağlılıklarının altını çizmiştir. Özellikle son on yıl içinde Türkiye’den Kıbrıslı Türklere gelen yardımlardan ötürü teşekkürlerini de sunarak sözlerine son vermiştir.⁹²⁹ Adnan Menderes aynı gün Rauf Denктаş’a hemen bir teşekkür telgrafı çekerek on birinci yılında da anlayışlı bir hava içinde geçen toplantılarından ötürü kendilerini tebrik etmiştir.⁹³⁰ Aynı şekilde yapılan bu toplantı sonrası Kıbrıs Türk Hekimler Birliği de Menderes’e Türkiye’ye ve hükümetine bağlılıklarını ileten bir telgraf göndermişler, Menderes onlara da cevaben bir

⁹²⁷ AKKURT, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacis’in Casusları*, s. 139.

⁹²⁸ DENKTAŞ, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s. 199.

⁹²⁹ BCA., 030-01-0-0-123-791-10-4.

⁹³⁰ BCA., 030-01-0-0-123-791-10-3.

teşekkür telgrafı göndermiştir.⁹³¹ Fakat görünen o ki bu bağlılık doğrudan Menderes Hükümetine değil, Kıbrıslı Türklerin Anavatan olarak gördükleri Türkiye Cumhuriyetinedir. Bu ayrıntı o dönemin şartları içerisinde gözden kaçırılmış ve bu hususa önyargılı bakılarak, karar verilmiştir.

Rauf Denктаş'ın 18.08.1960 tarihinde Orgeneral Cemal Gürsel'e göndermiş olduğu telgraf şu şekildedir:

“Kıbrıs Türklerinin bugünkü mertebeye erişebilmesi için büyük devletimizin göstermiş olduğu gayret ve fedakârlığa ve siz büyüklerimizin hizmetlerine müteşekkir ve medyunuz. Anavatanımızın yardım ve desteğine mazhar oldukça cemaatimiz süratle kuvvetlenecek ve Kıbrıs'ta Anavatana layık bir mevki işgal etmekte devam edecektir.”⁹³²

Kıbrıs Türk liderlerinden Dr. Fazıl Küçük de hem Cemal Gürsel'e hem de Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e telgraf göndererek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan duydukları memnuniyeti dile getirmiştir. Önceden olduğu gibi Türkiye'ye bağlılıklarını devam ettireceklerini özellikle vurgulamıştır. Küçük:

“...Üzerimize aldığımız ağır ve mesuliyetli vazifeyi takdir eden biz İnkılâp Hükümetimizin müzaheret ve yardımları ile başarabileceğimize iman ediyor ve Kıbrıs Türkünü daha müreffeh bir hayata kavuşturacağımıza inanıyorum. Bağlılık ve sadakatimizi teyit eder sonsuz hürmetlerimi sunarım.”⁹³³

diyerek sözlerine son vermiştir.

Denктаş'tan ve Küçük'ten Cemal Gürsel'e 1960 darbesi sonrası gönderilmiş olan bu telgraflar da Kıbrıslı Türk liderlerin Türkiye'ye olan bağlılığını ortaya koymaktadır.

4. Türk ve Rum Belediyelerinin Ayrılmasıyla Açığa Çıkan Sorunlar

Zürih Antlaşması ile Rum ve Türk Belediyelerinin ayrılması da kararlaştırılmıştır. Türklerin bu hak ile beş belediyeyi ayırması, Makarios'un karşı çıkması ile sonuçlanmıştır. Kıbrıslı Türkler hakları çiğnenince sorunu Anayasa Mahkemesine taşımışlardır. Başkanı Alman olan Anayasa Mahkemesinde bir Rum bir de Türk hakim yer almıştır. Fakat Makarios daha baştan, Türkler lehine bir kararın çıkması

⁹³¹ BCA., 030-01-0-0-123-791-10-2; BCA., 030-01-0-0-123-791-10-1.

⁹³² BCA., 030-01-00-00-7-40-17-1.

⁹³³ BCA., 030-01-00-00-7-40-20-1; BCA., 030-01-00-00-7-40-20-2.

durumunda bunu tanımayacağını belirtmiş ve Rumlar lehine çalışacak olan Bölge Gelişme Komitesi Kanununu ilan etmiştir. Türkler bu duruma da itiraz etmiş ve Türk Cemaat Meclisi 31 Aralık 1962 tarihinde Türk Belediyeler Kanununu ilan etmiştir. Daha önce oluşturulan Anayasa Mahkemesi de Türkler lehine karara varmıştır. Rum tarafı Türklerin mahkemeye rüşvet verdiğini iddia edecek kadar ileri gitmiş, bu süreç mahkeme başkanının istifasına kadar gitmiştir.⁹³⁴ Makarios'un 27 Temmuz 1963'te söylediği;

“Zürih ve Londra Antlaşmalarının bazı olumlu unsurlarının yanında olumsuz unsurları da vardır. Yunanlılar olumlu olanlardan yararlanacak ve olumsuz olanlardan kurtulmaya çalışacaklardır.”⁹³⁵

sözleri Türklerin haklarına hatta varlıklarına karşı gerçekleştirecekleri hareketleri açıklar niteliktedir.

Türk ve Rum Belediyelerinin ayrılması fikrinin Makarios'a, ileride Adada bir Türk yönetim olabileceğini düşündürmüş olması muhtemeldir. Bu fikre şiddetle karşı çıkarak ‘Anayasanın uygulama yetkisinin olmadığını’⁹³⁶ bile öne sürmüştür.

Türk tarafının kararlılığı ve bu yöndeki mücadelesi üzerine Makarios, bu kez anayasa üzerinde bir takım değişiklikler yapılması gerektiğini savunmaya başlamıştır. Kısa bir süre sonra anayasanın düzenlenmesi için 13 maddeden oluşan bir tadil teklifi ile gelmiştir. Bu düzenlemenin, Türk ve Rum halkların haklarının adil olması için gerekli olduğu söylenmiştir.⁹³⁷

Bu anayasa tadil teklifinde, Türk olan Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakkının ve bazı diğer haklarının alınması gibi maddeler dikkat çekicidir. Tadil metni 30 Kasım 1963'te Garantör Devletler ile Kıbrıs Türk tarafına incelenmek üzere verilmiştir.⁹³⁸

⁹³⁴ ALASYA, Halil Fikret, “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 237.

⁹³⁵ GIBBONS, Harry Scott, *The Genocide Files*, 2003, Near East Publishing, Lefkoşa, s. 34.

⁹³⁶ ALASYA, “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, s. 237.

⁹³⁷ KÜÇÜKOĞLU, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, s. 804.

⁹³⁸ ALASYA, “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, s. 238.

İngiltere’den olumlu ya da olumsuz bir yanıt çıkmazken, Türkiye’de İsmet İnönü Başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulunda bu teklif incelenmiş ve uygun bulunmayarak 7 Aralık 1963’te:

“Kıbrıs Cumhurbaşkanının muhtırası Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs Anayasasının tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs’taki Türklerin hayati hak ve menfaatlerinin teminatını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılmasını isteyen böyle bir teklifin kabulüne imkân olmadığından reddine karar verilmiştir.”⁹³⁹

şeklindeki yazı ile reddedilmiştir.

Makarios’un çabaları yine boşa çıkınca daha da sinirlenmiş ve Türk tarafına karşı yapılacak bir saldırı için doğru zamanı kollamaya başlamıştır. 2 Aralık 1963’te Türkiye’de İnönü hükümeti istifa edince doğan boşluk ortamından yararlanarak 21 Aralık 1963’te Akritas Planını uygulamaya koymuştur. Bu plan, sekiz saat içinde Lefkoşa’daki tüm Türkleri yok etmeyi hedeflemektedir. Ve hemen sonrasında Ada çapındaki Türkleri ele geçirmek düşünülmüştür. Bu planının uygulamaya konulmasıyla birlikte Türkler teslim olmayıp mücadele etmeyi seçmişler ve 92 şehit ile 475 civarında yaralı vermişlerdir.⁹⁴⁰

Akritas Planının uygulanmaya başlanması ile Kıbrıslı Türklerin büyük bir kısmı yaşadıkları bölgeleri terk ederek daha güvenli yerlere yerleşmek zorunda kalmışlardır. 30 Aralık 1963’te yine güvenlik amaçlı olarak Lefkoşa ‘Yeşil Hat’ adlı bir sınır ile ikiye bölünmüştür. Yeşil Hat, Türk ve Rumların yaşadığı bölgeleri ayırmış ve bu hattaki Rum saldırılarını bu şekilde durdurmuştur.⁹⁴¹

Makarios kanlı eylemlerini devam ettirirken, 1 Ocak 1964 tarihinde Zürih ve Londra Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Artık Makarios’un sınırı aştığını düşünen Türkiye, her ne kadar 7 Haziran 1964’te Kıbrıs’a bir müdahale yapmayı düşünse de bu düşüncesi engellenmiştir. ABD Başkanı Johnson 5 Haziran 1964’te Türkiye’ye bir mektup göndermiş ve Türkiye’nin müdahale kararına sert bir şekilde karşı çıkmıştır. İsmet İnönü Johnson’un mektubuna 13 Haziran’da cevap göndermiş bunun üzerine Johnson yüz yüze görüşmenin daha iyi netice vereceği

⁹³⁹ KÜÇÜKOĞLU, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, s. 804.

⁹⁴⁰ ALASYA, “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, s. 238-239.

⁹⁴¹ VATANSEVER, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, s. 1513.

kanısıyla İnönü'yü Washington'a davet etmiştir.⁹⁴² Bu süreçte yapılan temaslar da Kıbrıs'ta barışçıl ve nihai bir çözüm getirememiştir.

1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları ve 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile Kıbrıs sorununun kesin bir çözüme kavuşmadığı açıktır. Tarihsel süreçte de görüldüğü üzere Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların içinde Enosis isteği devam ettiği sürece Kıbrıs meselesi, sorun olmaktan çıkmayacak, kalıcı bir çözüm sağlanamayacaktır.

⁹⁴² EROĞLU, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler," s. 750; VATANSEVER, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", s. 1513.

SONUÇ

Yüzölçümü 25.708 m² olan Sicilya ve 24.090 m² olan Sardunya Adalarından sonra 9251 m² yüzölçümü ile Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, stratejik olarak büyük önem taşımaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz'in ve Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak için kilit bir noktada bulunan konumu nedeni ile bu bölgede çıkarları bulunan devletlerce elde bulundurulması büyük avantaj olarak görülmüştür. Bu nedenle tarih boyunca birçok devletin ilgi odağı olmuştur. Bu ilginin sonucu olarak da sık sık el değiştirmiştir. Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı Devletinin eline geçene kadar Anadolu, Suriye ve Mısır'da egemenlik kuran devletler tarafından ele geçirilmek üzere sürekli bir mücadeleye sahne olmuştur. Bu sebeple tarih boyunca Adada huzur ve barış ortamı çok az görülmüştür.

1571 yılında Venediklilerden alınarak Osmanlı hâkimiyetine geçen Kıbrıs, bu dönemde uzun bir süredir görmediği ve Osmanlı egemenliği sonrasında da göremeyeceği huzur ve sükûnet ortamına kavuşmuştur. 1878 yılına kadar buradaki hâkimiyeti devam eden Osmanlı Devleti, her açıdan zayıfladığı bu dönemde 93 Harbinin de ağır yenilgisinin yarattığı psikolojik ortamın neticesinde Kıbrıs'ın yönetim hakkını İngiltere'ye devretmek zorunda kalmıştır. İngiltere'nin Rusya'ya karşı Osmanlı'ya yardım karşılığında Kıbrıs'ın geçici idaresini istemesi ve Osmanlı'nın devretmesi ile Kıbrıs'ın elden çıkmasının ilk evresi tamamlanmıştır. Her bakımdan güç kaybeden Osmanlı Devleti o dönemin şartları gereği çaresizce Kıbrıs Adasını İngiltere'ye bir nevi kiralamıştır. Yararlandığı bu çaresizlik sonucu Kıbrıs'ın önce yönetim hakkını elde eden İngiltere, hemen ertesi yıl Adada kendi kanun ve kurallarını uygulamaya başlamıştır. Bununla da yetinmemiş, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını fırsat bilerek Adayı tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Savaş henüz yeni başlarken bu ilhakı gerçekleştiren İngiltere işini sağlama almış ve 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Adayı hukuki olarak almayı başarmıştır.

Kıbrıslı Rumlar 1878 yılında Adanın İngiltere'ye kiralanmasından sonra gündeme daha sık getirdikleri Enosis isteklerini gitgide artırmışlardır. İngiltere, Adadaki bu ilk yıllarında Rumların Yunanistan ile birleşme isteklerine Adanın hâlâ Osmanlı toprağı olduğu gerekçesi ile karşı çıkmıştır. Bu nedenle Kıbrıs'ın 1923

yılında hukuki olarak da İngiltere'ye bırakılması ilk etapta Kıbrıs'ta yaşayan Rumları tekrar umutlandırarak, mutlu etmiştir. Çünkü İngiliz yönetimin, Adada Enosisin gerçekleşmesi için toleranslı davranacağı düşüncesine kapılmışlardır. Rumların bu düşüncelerinde yanıldıklarını anlamaları çok uzun sürmemiş ve bu durum Adada bir çatışma ortamının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar buradaki nüfus oranlarını her zaman yüksek tutmaya çalışmışlardır. Nüfus oranını, hedeflerini gerçekleştirip Adayı Yunanistan'a bağlamak için kullanmaya çalışmışlar fakat bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır. Buna karşın Adada yaşayan Türkler de nüfus oranlarını farklı dönemlerdeki farklı etkenlerden dolayı çoğunlukta tutamamışlardır. Osmanlı Devleti'nin Adayı alması ile Adada başlayan Türk nüfus artışı ne yazık ki sonraki dönemlerde bu artışını sürdürememiştir. Adada zaman zaman oluşan kuraklık, kıtlık gibi doğal afetler dışındaki etkenler de buradaki Türk nüfusun azalmasına neden olmuştur. İngiltere'nin 1914 yılında Adayı tek taraflı ilhakı ile Adadan başlayan dış göçler, 1923 yılında Lozan Antlaşması ile Adanın resmi olarak İngiltere'ye bırakılması ile hızla devam etmiştir. Çünkü İngiliz yönetimi Kıbrıs'taki Türklerin İngiliz uyruğuna geçmesi gerektiğini aksi takdirde burada yaşayamayacaklarını açıklamıştır. İngiliz uyruğuna geçmek istemeyen çok sayıda Türk, anavatan saydıkları Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiştir. Bu dönemde Adadan göç eden Türk sayısı ortalama 20.000 kişidir. İkinci Dünya Savaşı esnasında asker ihtiyacı artan İngiltere bu ihtiyacının bir kısmını Kıbrıs'tan karşılamayı düşünmüştür. Bu düşünce doğrultusunda belirli bir süre eğitim aldırıldığı Kıbrıslıları savaşta asker olarak kullanmıştır. Bu askerlerden çoğu savaşta hayatını kaybederken bir kısmı da esir düşerek bir daha Kıbrıs'a dönmeleri mümkün olmamıştır. Bu durum da Kıbrıslı Türklerin sayılarını azaltan bir faktör olmuştur. Sonraki yıllarda Adada özellikle Türk nüfusu hedef alan EOKA Rum terör örgütünün kanlı eylemlerinden dolayı çok sayıda Türk Adayı terk etmek zorunda kalmıştır. Adada özellikle Türklere yönelik eğitim öğretimin yükseköğrenim aşamasına varma imkânının bulunmaması, eğitim amaçlı göçleri mecbur kılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Kıbrıs politikasında en büyük eksiklerinden biri Adadaki Türk nüfusun artışını sağlayamaması, bu göçlerin önüne geçememesi olmuştur.

Türkiye'nin Kıbrıs politikasındaki diğer bir eksiklik ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren uzunca bir müddet Türk hükümetlerinin

Kıbrıs'ı sorun olarak görmeyen tutumları olmuştur. Lozan Antlaşması'nda da Kıbrıs üzerine çok fazla görüşülüp tartışılmadan İngiltere'ye bırakılmış, burada haklı olarak Kıbrıs konusunun önüne çözülemeyen başka meseleler geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulan bir devlet olarak ilk önce tam bağımsızlık ilkesinden ödün vermeden kendini kanıtlamak, uluslar arası arenada tanınmak ve gitgide gelişerek ayakta kalabilmek için çaba sarf etmiştir. Bu süreçte Kıbrıs meselesi biraz geri planda kalmıştır. Bu noktada bakış açısına göre farklı sonuçlar çıkarmamız mümkündür. Türkiye, Lozan'da Kıbrıs konusu üzerine çok fazla eğilmemiş, Kıbrıs'ı almak için gereken çabayı göstermemiştir diyebiliriz. Fakat dönemin şartları gereği bu şekilde davranıldığını görürsek ortaya çıkan sonuç değişir. Çünkü Lozan'da ülkenin tam bağımsızlığını ve bütünlüğünü tehlikeye atacak, asla kabul edilemez olan maddeler üzerinde fazlaca zaman harcanması gerekmiştir. Nitekim Türkiye Lozan'da Kıbrıs konusunda ısrarcı davranmamış fakat sonraki süreçte Kıbrıs'ı kendi kaderine de terk etmemiştir.

Kıbrıs'ın İngiltere yönetimine verildiği tarihten itibaren, Rumların Enosisi gerçekleştirmek için umut ve çabalarının arttığı görülmüştür. İngiltere ise Rumların bu isteklerinin aksine bir tavır sergilemiş, Adayı Yunanistan'a bırakmayacağı kısa sürede anlaşılmıştır. Kıbrıs konusunda Türkiye'yi rahat davranmaya biraz da bu durum itmiştir. Zaten Yunanistan da İngiltere'nin kendisine Kıbrıs'ı vermeyeceğini anlayınca Enosisi gerçekleştirmek için İngiliz yönetime karşı 1931 yılında isyan çıkarmıştır. Bu isyan sonrası İngiliz yönetim aldığı önlemlerle tüm Ada halkını baskı altına almıştır. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Kıbrıs, İngiltere tarafından askeri bir üs olarak kullanılmıştır. Kıbrıs savaşa dâhil olmasa da bu süreçte özellikle ekonomik açıdan oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir. Baskıcı yönetime bir de ekonomik bunalım eklenince Adada yaşam güç hale gelmiştir. Yunanistan, 1931 isyanından başlayarak, 1950'li yıllara dek yaptığı girişimlerden olumlu sonuç alamayınca konuyu bu defa da uluslar arası alana taşımaya başlamıştır. Bu şekilde de lehine sonuç alamayınca özellikle Makarios'un dini lider seçilmesi ile planları yapılan, silahlı terör eylemlerini başlatmıştır. Bu doğrultuda 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs'ta EOKA isimli Rum terör örgütü kanlı eylemlerine başlamıştır. EOKA Rum tedhiş örgütü, Makarios Başpiskopos seçildikten bir süre sonra onun girişimleriyle kurulmuştur. Amacı, öncelikle Adadaki İngiliz egemenliğine son vermek, sonrasında da Adadaki Türkleri yok ederek Adayı Yunanistan'a

bağlamaktır. EOKA'nın oluşturulma fikri 1952 yılı ortalarında ortaya atılmıştır. Kıbrıs asıllı Yunan subayı olan Grivas EOKA'yı oluşturup faaliyete geçirmekle görevlendirilerek hemen çalışmalara başlamıştır. Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar Grivas'ın girişimleri ve Yunanistan'dan aldıkları destek ile örgütlenip 1955 yılında söz konusu eylemlerini başlatınca, Kıbrıs'ta yaşayan Türkler uzun bir müddet bu eylemlerin hedefinde olmuşlardır. Türklere karşı yapılan bu işkence ve katliamlar gün geçtikçe artış göstermiştir. Kıbrıs'ta şiddetli terör faaliyetlerine maruz kalan Türkler ancak 1958 yılında bu saldırılara karşı koyabilecekleri örgütlenmeyi tamamlayabilmişlerdir. Rum terör faaliyetlerine karşı savunma amacı ile kurulan bu örgüt Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) diye adlandırılmıştır. TMT, Türklere karşı Rum saldırılarının iyice tırmanışa geçmesi üzerine, aynı görüşleri paylaşan Rauf Denktaş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi'nin bir araya gelmeleri ile ortaya çıkmıştır. Bu üç kişi 1957 Temmuz ayından itibaren birçok kez Kemal Tanrısevdi'nin evinde toplanarak Kıbrıs Türkleri için ne yapılabileceğini düşünmüşlerdir. İşte TMT bu görüşmeler sonucu son derece gizli bir teşkilat olarak ortaya çıkmıştır. 23 Kasım 1957 tarihinde Rauf Denktaş'ın evinde gerçekleşen bir kokteyl sonrası davetliler dağılınca yine bu üç kişi kalmış ve ilk TMT bildirisi bu gece kaleme alınmıştır. Daha önce Kıbrıs'ta var olan 9 Eylül, Volkan gibi Türk teşkilatlarının lağvedilip yerine TMT'nin kurulduğunu bildiren ve tüm Kıbrıslı Türklerden destek istenen bu bildiri 27 Kasım 1957'de dağıtılmıştır. TMT'nin kuruluşu 1957 sonuna rastlasa da tam anlamı ile faaliyete geçmesi 1958 yılını bulmuştur. TMT, Türkiye'nin de desteğini almıştır. Fakat bu teşkilatın kurulmasında ve Türkiye ile bağlantı kurmasında geç kalınması, Rum terör faaliyetlerinden etkilenen Türklerin sayısının artmasına sebep olmuştur. EOKA faaliyetleri başlayana kadar geçen süre içinde Kıbrıs'taki İngiliz yönetime güvenen Türkiye, İngiliz hükümetin de yaşanan terör olayları karşısında gereken önlemleri alamadığını görünce devreye girmiştir. Buna rağmen Rumların 1955 yılında başlattığı saldırılara karşı ancak üç yıl sonra 1958 yılından itibaren savunmaya geçilebilmiş olduğu gerçeği vardır ve Türk Mukavemet Teşkilatının kurulmasında geç kalınmıştır. TMT henüz kuruluş aşamasında iken Türkiye'ye bu teşkilatla ilgili bilgi verilmemesi de Kıbrıslı Türkler açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Rauf Denktaş ve Fazıl Küçük 1958 yılı Ocak ayı başında Türkiye'ye gidip Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya TMT'den bahsederek maddi ve manevi destek isteseler

de bu desteğin verilmesi birkaç ay sonra başlayabilmiştir. Bu durum da bir zaman kaybı yaratmıştır.

İngiltere için 1878 yılından beri özellikle Sovyet tehlikesine karşı Ortadoğu'nun güvenliği için elinde tuttuğu Kıbrıs'ın önemi, İkinci Dünya Savaşı sonrası artışını sürdürmüştür. Fakat özellikle 1957 yılından itibaren İngiltere'nin güvenlik ve savunma politikalarını yeniden gözden geçirmeye başlayarak bazı değişiklikler öngörmesi ile Kıbrıs'a olan bu bakış açısında da bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Kıbrıs'a olan bakış açısında değişikliğe yol açan sebepler zinciri, İngiltere'nin sömürgelerinden biri olan Hindistan'dan İkinci Dünya Savaşı sonrası çekilmesi ile başlamıştır. 1956 yılında Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme isteğini açıklaması ile de İngiltere için Kıbrıs'ın önemi minimum düzeye inmiştir. Çünkü İngiltere bu sürecin sonunda oldukça zayıflamıştır. Ortadoğu'da sömürgeleştirdiği bölgelerde üstünlüğü gitgide kaybolmuştur. Bu zayıflama süreci sonrasında Kıbrıs'ı NATO ile ilişkilendirip, bu yönde kullanmaktan vazgeçmiştir. Sadece Bağdat Paketi çerçevesinde yani daha kısıtlı bir alanın savunma ihtiyacı için üs olarak kullanma kararı almıştır. Buna ek olarak İngiltere'nin genel olarak ordusunda bulunan asker sayısında azaltmaya gitmesi Kıbrıs'ı da etkilemiş, Kıbrıs'ta bulundurdıkları asker gereksinimleri de azalmıştır. Ayrıca İngiltere'nin aldığı bir diğer karar da Kıbrıs'ı donanma gerektiren harekâtlar için kullanmama kararıdır. Tüm bu yeni düzenlemeler birleştirildiğinde ortaya çıkan sonuç, İngiltere'nin gözünde Kıbrıs'ın öneminin eskiye göre büyük oranda azaldığıdır.

İngiltere'nin Kıbrıs için öngördüğü bu değişimler, 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne giden süreci hızlandırmıştır. Çünkü İngiltere, 1878 yılında yerleştiği, sonrasında tek taraflı ilhak ile hatta yapılan antlaşmaları çiğneyerek kalma mücadelesi verdiği Kıbrıs'tan artık çekilme sinyallerini vermiştir. Fakat bu çekilme kısmen olacağı için ipin ucunu tamamen bırakmamıştır. Çıkarları doğrultusunda gözüne kestirdiği üsleri bırakmamak kaydı ile adımlarını atmıştır.

Ortaya çıkan yeni siyasi durumu artık biraz daha yakından takip etmeye başlayan Türkiye, bu süreçte İngiltere ile Yunanistan'a nazaran biraz daha yakın olmuştur. Bu yakınlaşmayı sağlayan etkenler İngiltere'nin Sovyet tehlikesinden, Türkiye'nin Enosis tehlikesinden korkmaları olmuştur. Adadaki komünist Rum sayısının fazla olması İngiltere'yi endişelendirmekte ve Enosis'e karşı durmasını

sağlamaktaydı. Bu sebeple İngiltere ve Türkiye'nin ortak paydası birbirlerinin savunma hatlarında yardımlaşıp bu tehlikelerden uzak durmaları olmuştur. 1958 yılının ilk haftasında Kıbrıs Türk'tür Partisi Genel Başkanı Fazıl Küçük Türkiye'ye bir ziyaret yapmıştır. Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Kıbrıs meselesini görüşmek için yaptığı bu ziyaret sonrası, Türkiye'nin Kıbrıs politikasına bakışında artış olduğu görülmektedir. Kıbrıslı Türk liderlerin Türkiye'deki siyasilere yaptıkları ziyaretler, gerek Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı döneminde gerekse Demokrat Parti iktidarının ilk yarısında üzerinde yeteri kadar durulmayan Kıbrıs meselesinin canlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu ziyaretler ile kamuoyu da bu meseleyi takip eder olmuş, özellikle Türk gençleri Kıbrıs konusu ile daha alakadar olmaya başlamışlardır. Halkın bu ilgisi hükümetin de meseleye yaklaşımını etkilemiş, karşılıklı bu etkileşim meselenin lehte çözüme kavuşması için atılan adımları hızlandırmıştır. Fazıl Küçük ile 1958'de yapılan görüşme sonrası taksim tezi isteği ve söylemi daha da yoğunluk kazanmıştır. Söz konusu görüşmenin ardından da Türkler tarafından Lefkoşa, Londra, İstanbul ve Ankara'da taksim mitingleri düzenlenerek taksim tezi mümkün olduğu kadar geniş bir çevreye duyurulmaya çalışılmıştır. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs politikasında daha aktif hale gelmesi ve Türkiye ile İngiltere'nin bu dönem aynı safta bulunması bile Türkiye'nin taksim politikasını hayata geçirmesini sağlayamamıştır. Türkiye, "Ya taksim ya ölüm!" parolası doğrultusunda Kıbrıs meselesinde o zamana kadar hiç olmadığı kadar ısrarcı davansa da taksim gerçekleşmemiştir. Çünkü Türklerin karşısında Enosis diye direten Rumlar ve Yunanistan vardır. Her iki taraf da kendi isteklerine ulaşamamıştır.

Gün geçtikçe artan ve tüm dünyanın haberdar olduğu EOKA faaliyetlerinin Yunanistan istekleri lehine bir çözüme ulaşamaması ile sorunun çıkmaza girdiği Enosis isteyenler tarafından anlaşılmıştır. Bunun üzerine Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof arasında Paris'te Kıbrıs konusu üzerine görüşmeler yapılmıştır. Ocak 1959'a rastlayan bu görüşmeler, 1959 Şubat'ında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarının alt yapısının oluşmasını sağlamıştır. 11 Şubat 1959'da Zürih'te Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis arasında görüş birliği sağlanarak Zürih Antlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu antlaşmada alınan kararlar, 17 Şubat 1959'da Londra'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları tarafından

imzalanarak kesinleştirilmiştir. Kıbrıs meselesinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan için ortak ve nihai çözüm olarak görülen 1959 tarihli Londra ve Zürih Antlaşmaları sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu çözüm ilk etapta, taksimi gerçekleştiremeye de Enosis'e engel olduğu için Türkiye'yi; taksime, Adadaki Türklerin baskın egemenliğine engel olduğu, Enosis için yine de umut taşıdıkları için de Yunanistan'ı mutlu etmiştir. İngiltere zaten hedeflediği doğrultuda ilerlemiş, Adada belirlediği üsleri elinde tutmayı başarırken, omzunda taşıdığı yükleri de bir anda üzerinden atmıştır.

Görüldüğü üzere İngiltere, Türkiye'nin Kıbrıs politikasına yön veren unsurların başında gelmiştir. Onun Kıbrıs konusundaki tutumuna göre Türkiye kendi tutumlarını geliştirmiştir. Türkiye, Adadaki İngiliz yönetimi Rumlara karşı Türklerin koruyucusu gibi görerek bir süre Kıbrıs'ı gündemine pek almamıştır. İngiltere'nin Ada statüsünde attığı geri adımlar sonucu oluşan gevşeme ve bu gevşeme ile Rum terör faaliyetlerinin eş zamanlı hararetlenmesi, Türkiye'nin Kıbrıs meselesini gündemine daha önce olmadığı kadar yoğun almasına sebep olmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması İngiltere, Türkiye ve Yunanistan açısından mutlu bir son olarak görülse de zaman içinde böyle olmadığı görülmüştür. Bu noktada yine karşımıza Kıbrıs'ta yaşayan Rumların ve Yunanistan'ın Enosis istekleri çıkmıştır. Sadece kısa bir süre terör faaliyetlerini dizginleyen Rumlar eylemlerini 1963 yılı itibari ile tekrar canlandırıp hızlandırmışlardır. Böylece 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi olan Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreç başlamıştır. Bu süreç, Adadaki Türk ve Rum sınırlarının tamamen ayrılıp iki ayrı Cumhuriyet kurarak varlıklarını günümüze kadar devam ettirdikleri yapılanma ile noktalanmıştır.

Kıbrıs meselesi çerçevesinde tarih daima tekerrür etmiştir. Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan Enosis isteklerinden asla vazgeçmezken, Türkiye hep buna karşı çıkmıştır. Ve Enosis uğruna hep kaos ortamı yaratan Rumlar olurken Türkler hep saldırılan taraf olmuştur. Bu saldırılara uzunca bir müddet sabrettikten sonra savunma oluşturan Türkler gecikmeli de olsa saldırılara engel olmayı başarmış bu uğurda çok fazla şehit vermiştir. Ve sonuç olarak bugünlere kadar Enosisin gerçekleşmesine karşı durabilmiştir.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV BELGELERİ

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı (BCA)

BCA, 030-01-00-00-40-241-14-2.
BCA, 030-01-0-0-102-635-8.
BCA, 030-01-00-00-129-839-2, s. 1-3
BCA, 030-01-0-0-37-226-7-3, s. 1-4
BCA, 030-01-00-00-36-219-2-1.
BCA, 030-01-00-00-1-8-19-1.
BCA, 010-09-109-341-4, s. 1-3.
BCA, 030-1-0-0-37-226-3.
BCA, 030-01-00-00-38-227-3, s. 1-2.
BCA, 030-01-00-00-133-862-2.
BCA, 030-01-00-00-38-227-1, s. 1-12.
BCA, 030-01-0-0-37-226-8, s. 1-2.
BCA, 030-01-00-00-62-385-10-2.
BCA, 030-01-00-00-40-241-14-1.
BCA, 030-01-00-00-7-39-2, s. 4-5.
BCA, 030-01-00-00-7-39-2-5.
BCA, 030-01-00-00-7-39-6-2.
BCA, 030-01-0-0-123-791-10, s. 1-4.
BCA, 030-01-00-00-7-40-17-1.
BCA, 030-01-00-00-7-40-20, s. 1-2.
BCA, 030.01.00.00.16.86.5.1.
BCA, 030.01.00.00.40.241.14.2.
BCA, 030.01.00.00.62.385.10.2.
BCA, 30-1-0-0-133-870-8-8
BCA, 30-1-0-0-133-870-8-9

B. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Konsolosluğu Dosyası, A2/3-11 300/59.
KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Türk Büyüklerine Dosyası, A2/3-14.
KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, K.T.Y 04.1944.137.10.
COŞAR, Ömer, Sami, *Kıbrıs Makalelerim I (1954 – 1957)*, 23.02.1957, KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, A2/29-2.

C. Zabıt Cerideleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 10, İçtima 2, İnikat 25.02.1956, ss. 720-752
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 1, İçtima 1, İnikat 10, 04.12.1957, s. 63.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 49. İnikat, 02.03.1959, s. 10.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 8, İçtima 2, 50. İnikat, 04.03.1959, ss. 21-54.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 4, İçtima 1, İnikat 81, 16.06.1958, s. 495.
TBMM Tutanak Dergisi, 51. Birleşim, Cilt 8, Dönem 22, 20.03.2003, s. 308.

D. Hansard Parliamentary Debates

Hansard, 24 March 1879.

II. SÜRELİ YAYINLAR

A. Gazeteler

AKŞAM, 11.04.1955.
AKŞAM, 21.06.1955.
AKŞAM, 24.08.1955.
BOZKURT, 26.10.1951.
BOZKURT, 28.01.1957.
BOZKURT, 02.09.1957.
BOZKURT, 24.07.1958.
BOZKURT, 26.07.1958.
BOZKURT, 06.08.1958.
BOZKURT, 24.11.1958.
BOZKURT, 26.11.1958.
BOZKURT, 27.11.1958.
BOZKURT, 06.12.1958.
BOZKURT, 14.02.1959.
BOZKURT, 17.02.1959.
BOZKURT, 11.03.1959.
BOZKURT, 14.03.1959.
BOZKURT, 15.03.1959.
BOZKURT, 16.03.1959.
BOZKURT, 18.03.1959.
BOZKURT, 07.04.1960
CUMHURİYET, 23.02.1957.
CUMHURİYET, 29.03.1957.
HALKIN SESİ, 10.06.1942.
HALKIN SESİ, 25.04.1944.
HALKIN SESİ, 29.12.1945.
HÜR SÖZ, 17.07.1949.
HÜR SÖZ, 21.07.1949.
MİLLİYET, 02.04.1955.
MİLLİYET, 03.04.1955.
MİLLİYET, 09.04.1955.
MİLLİYET, 25.08.1955.
MİLLİYET, 07.09.1955.
MİLLİYET, 08.09.1955.
MİLLİYET, 09.09.1955.
MİLLİYET, 10.09.1955.

MİLLİYET, 17.09.1955.
MİLLİYET, 10.03.1956.
MİLLİYET, 11.03.1956.
MİLLİYET, 12.03.1956.
MİLLİYET, 20.12.1956.
MİLLİYET, 21.12.1956.
MİLLİYET, 22.12.1956.
MİLLİYET, 28.12.1956.
MİLLİYET, 30.12.1956.
MİLLİYET, 08.01.1957.
MİLLİYET, 20.01.1957.
MİLLİYET, 23.01.1957.
MİLLİYET, 07.02.1957.
MİLLİYET, 11.02.1957.
MİLLİYET, 19.02.1957.
MİLLİYET, 22.02.1957.
MİLLİYET, 27.02.1957.
MİLLİYET, 03.03.1957.
MİLLİYET, 04.03.1957.
MİLLİYET, 25.10.1957.
MİLLİYET, 08.11.1957.
MİLLİYET, 11.11.1957.
MİLLİYET, 12.11.1957.
MİLLİYET, 14.11.1957.
MİLLİYET, 23.11.1957.
MİLLİYET, 06.12.1957.
MİLLİYET, 07.12.1957.
MİLLİYET, 17.12.1957.
MİLLİYET, 10.01.1958.
MİLLİYET, 11.01.1958.
MİLLİYET, 27.01.1958.
MİLLİYET, 28.01.1958.
MİLLİYET, 29.01.1958.
MİLLİYET, 30.01.1958.
MİLLİYET, 24.02.1958.
MİLLİYET, 11.03.1958.
MİLLİYET, 07.06.1958.
MİLLİYET, 08.06.1958.
MİLLİYET, 09.06.1958.
MİLLİYET, 10.06.1958.
MİLLİYET, 13.06.1958.
MİLLİYET, 17.06.1958.
MİLLİYET, 02.07.1958.
MİLLİYET, 24.07.1958.
MİLLİYET, 25.07.1958.
MİLLİYET, 12.02.1959.
MİLLİYET, 06.09.2005. Önay Yılmaz, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları I”.
MİLLİYET, 07.09.2005. (YILMAZ, Önay, “Tanıklarla 6 – 7 Eylül Olayları 2”, s. 14.)
VATAN, 26.08.1958.

ZAFER, 05.07.1958.

B. Dergiler

AKİS, “Dış Politikamıza Bakış”, 27.08.1955, s. 11.

AKİS, 16.02.1957, s. 9-10.

AKİS, “Kıbrıs”, 11.01.1958, s. 9.

AKİS, “Kıbrıs”, 01.03.1958, s. 11-12.

III. KİTAPLAR ve MAKALELER

A. Kitaplar

ADIYEKE, Ayşe, Nükhet, “Osmanlı Egemenliğinin Kurgulanması Açısından Kıbrıs ve Girit’in Karşılaştırılması Benzerlikler Farklılıklar”, Edit. Osman KÖSE, *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960’a Kadar)*, İmak Ofset, İstanbul, 2017, C. I.

AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2012.

AKKURT, Aydın, *Yakın Mücadele Tarihimizin Bilinmeyen Yönleri ve Yorgacıs’ın Casusları*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

AL, Arzu, *Türk Dış Politikası 1918-1980*, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2014.

ALASTOS, Doros, *Cyprus In History*, London, Zeno Booksellers and Publishers, 1976.

ALASYA, Halil Fikret, *Tarih’te Kıbrıs*, Lefkoşa, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, 1988.

ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2012.

Türk Siyasi Tarihi, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, 2017.

ATEŞİN, Hüseyin, Mehmet, *Dr. Fazıl Küçük ve Şeyh Nâzım Kıbrısî*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.

AVCI, Fuat, DOĞANAY, Zekai, ATUN, Ali Fikret, *Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş*, Ed. Ahmet Zeki BULUNÇ, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, 2016.

BAGCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara, Metu Press Yayınları, 2001.

CAM, Öndal, *Anadolu Kokan Kıbrıs*, Ankara, Ankara Yayınevi, 1966.

CUMALIOĞLU, Yakan, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi”, Edit. ÜLGER, İrfan Kaya, EFEGİL, Ertan, *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi*, HD Yayıncılık, Ankara, 2001.

ÇAKMAK, Zafer, *Kıbrıs’ta İsyan*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009.

ÇEVİKEL, Nuri, *Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006.

Kıbrıs: Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası, İstanbul, 47 Numara Yayıncılık, 2006.

DENKTAŞ, Rauf, R., *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, İstanbul, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Mayıs 2008.

DOSDOĞRU, Hulusi, *6/7 Eylül Olayları*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1993.

- ENGİN**, Vahdettin, *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası: II. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2016.
- ESENBEL**, Melih, *Kıbrıs 1: Ayağa Kalkan Adam*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993.
- GAZİOĞLU**, Ahmet, C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878 – 1952): Enosis Çemberinde Türkler*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1996.
- İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951 – 1959): Enosise Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 1998.
- GİBBONS**, Harry Scott, *The Genocide Files*, Lefkoşa, Near East Publishing, 2003.
- GÜREL**, Şükrü, Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, C. I, 1984.
- GÜRKAN**, Emrah, Safa, “Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlılar’ın XVI. Yüzyıl’daki Akdeniz Siyaseti”, Edit. Haydar ÇORUH vd., *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2011.
- GÜRÜN**, Kamuran, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939’dan Günümüze Kadar)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1983.
- GÜVEN**, Dilek, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- HAKERİ**, Bener Hakkı, *Başlangıcından 1878’e Dek Kıbrıs Tarihi*, Ankara, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- HİLL**, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- İNÖNÜ**, İsmet, *Hatıralar*, Ankara, Bilgi Yayınları, 1987.
- KARAL**, Enver, Ziya, *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, Ankara, C. VIII, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- KESER**, Ulvi, *Kıbrıs’ta Türk-Yunan Fırtınası (1940-1950-1960-1970)*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2004.
- Kıbrıs’ta Yer Altı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1950-1963)*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası: İkinci Dünya Savaşı’nda Kıbrıs ve Kıbrıs Türkleri*, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2016.
- KILIÇ**, Orhan, “Kıbrıs Beylerbeyileri: Sistematik Bir Analiz”, Edit. Osman KÖSE, *Tarihte Kıbrıs (İlkçağlardan 1960’a Kadar)*, İmak Ofset, İstanbul, 2017, C. I.
- KIZILYÜREK**, Niyazi, *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- KOCAMEMİ**, Ayetullah, **AYBERK**, Vahdettin, *DP’nin Muhteşem Zaferi: Adnan Menderes’in 1957 Seçim Nutukları ile Paris NATO Konferansı’ndaki Tarihi Hitabesi*, Ankara, Sıralar Matbaası, 1958.
- KÜRŞAD**, Fikret, **ALTAN**, M. Haşim, **EGELİ**, Sabahattin, *Kıbrıs’ta Yunan Emperyalizmi: Megali İdea, Filiki Eteria, Kilise*, İstanbul, Kutsun Yayınevi, 1978.
- MANİSALI**, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul, Gündoğan Yayınları, 2002.
- MENGÜÇ**, Arslan, *Anılarda Erenköy: Bir Direnişin Anılarla Romanı*, Azim Matbaacılık, Ankara, 2006.
- MÜTERCİMLER**, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007.
- SAKİN**, Serdar, **DOKUYAN**, Sabit, *Kıbrıs ve 6 – 7 Eylül Olayları: Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2010.
- SANDER**, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e*, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.

- Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.
- Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşler*, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Dış İlişkiler ve Savunma Araştırma Grubu (Haz.), İstanbul, Reyo Matbaacılık, 1990.
- TÜRSAN**, Nurettin, *Yunan Sorunu*, Ankara, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1987.
- UÇAROL**, *Siyasi Tarih: 1789-2001*, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- UZUNÇARŞILI**, İsmail, Hakkı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt I. Kısım*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- ÜNGÖR**, Sami, *Coğrafya Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- YALMAN**, Ahmet, Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz 2: 1922-1971*, İstanbul, Pera Turizm ve Ticaret Yayınları, 1997.
- YILDIRIM**, Hacı Osman, **ATİK**, Vahdettin, **CEBECİOĞLU**, Murat, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 2000.

B. Makaleler

- AKGÜN**, Sibel, “Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatının Yeri ve Önemi”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 365-378.
- “Aydın Kimliği İle Nihat Erim’in Kıbrıs Sorununda Yeri ve Önemi (1956-1965)”, *Sobider*, 2017, Yıl:4, S. 13, s. 71-97.
- ALAGÖZ**, Cemal, Arif, “Coğrafya Gözü İle Kıbrıs”, *Türk Coğrafya Dergisi*, İstanbul 1958-59, S. 18-19, s. 1-15.
- ALASYA**, Halil Fikret, “Tarihi Perspektiften Kıbrıs Meselesi”, *Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın)*, Ankara, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 229-253.
- ALBAYRAK**, Mustafa, “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2000, S. 46, s. 249-275.
- ALTUN**, Işıl, “İsmail Bozkurt’un Romanından Yola Çıkarak TMT Üzerine Bir Çözümleme”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 175-185.
- ARMAOĞLU**, Fahir, “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”, *Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1959, S.2, s. 57-86.
- ASLAN**, Mustafa, “Türk Mukavemet Teşkilatı ve Sloganları”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 249-262.
- ATASOY**, Ahmet, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Nüfus Coğrafyası”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Hatay, 2011, C. 8, S. 15, s. 29-62.
- ATAY**, Mehmet, “Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararlarında Kıbrıs Sorunu”, *Avrasya Dosyası Dergisi*, 2012, Birleşmiş Milletler Özel Sayısı, C. 8, S.1, s. 299-309.
- ATUN**, Suna, **FEVZİOĞLU**, Bülent, “TMT Yıllarında Kıbrıs Türk Basını’ndan 7 Gazete”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 379-395.

BAHADIR, Hasan, Hüseyin, “Kıbrıs Diye Bir Sorunumuz Yokturdan 1974 Müdahalesine Nasıl Gelindi?”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 43, Nisan 2016, s. 574-580.

BALIKÇIOĞLU, Emrah, “Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956-1959), *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.2, 2016, s. 30-61.

BİLGİN, Feridun, “Kıbrıs Adası’nın Fethi İçin Yapılan Hazırlıklar”, *Mukaddime*, Mardin, 6(1), 2015, s. 79-100.

BOZKURT, İsmail, “Larnaka Sancağı Geçitkale Kovanı Örneğinde TMT’nin İnsan Kaynakları”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 203-214.

ÇAKMAK, Fevzi, “Türk Kamuoyunda Kıbrıs Algısı: 1958 Yılı Kıbrıs Mitingleri”, İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı 1, *Kıbrıs Türk Kültür Derneği*, Ankara, 2011, s. 549-568.

ÇAKMAK, Zafer, “Kıbrıs’tan Anadolu’ya Türk Göçü (1878-1938)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2008, S. 36, s. 201-223.

ÇELİK, Mustafa, Edip, “Türkiye Bağlantısızlar İlişkilerinde Uyuşmazlıkların Nedenleri”, *İlkçağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, Ed. Osman Köse, Ankara, Berikan Yayınevi, 2018, s. 639-662.

ÇEVİKEL, Nuri, “Osmanlı Kıbrıs’ında Müslim-Gayrimüslim İlişkileri ve İhtidâ Meselesi (1746-1801)”, ICANAS-38 (38th International Congress of Asian and North African Studies), *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, Ankara, 2012, S. II, s. 937-965.

DARKOT, Besim, “Kıbrıs”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, Cüz 62-68, s. 672-676.

DEĞERLİ, S., Esra, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Ankara, 2012, S. 11, s. 85-101.

DEMİR, Nesrin, “Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2005, S. 1, s. 347-367.

DEMİR, Şerif, “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”, *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2007, S. 12, s. 37-63.

DEMİRYÜREK, Mehmet, “Kıbrıs Türk Basını ve Türkiye Hükümetleri I”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2000, S. 25-26, s. 119-134.

DENKTAŞ, R. Rauf, “Kıbrıs Meselesi Halledilmeli”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 887-888.

DUMAN, Selçuk, “1 Ağustos 1972 Tarihli Albümde TMT”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 345-363.

EMGİLİ, Fahriye, “Kıbrıs’tan Türkiye’ye Yapılan Göçlerin Kıbrıs Türk Basınına Yansımaları (1923-1938), *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2013, s. 111-136.

Encyclopedia Britannica, “Templars”, 1957, Volume 21, s. 920-922.

EROĞLU, Hamza, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratın Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Ankara, 2002, S. 54, s. 735-793.

ERZEN, Arif, “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul 1974, Kıbrıs Özel Sayısı 44/325.

GÖKEL, Ömer, **DAĞLI**, Gökmen, “Osmanlı’dan Günümüze Kıbrıs Türk Eğitim Sisteminin Geçirmiş Olduğu Evreler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.37, Nisan 2015, s. 747-758.

GÖKTEPE, Cihat, “Londra ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci ve Türk – İngiliz İlişkileri (1955 – 1959)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 943-951.

GÜLER, Yavuz, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2004, S.1, s. 101-112.

GÜRSOY, Cevat Rüştü, “Kıbrıs” *İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, C. 25, s. 370-371.

“Kıbrıs Müşahedeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, Temmuz-Aralık 1962, S. 3-4, s. 161-237.

GÜZEL, Ülker, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 889-904.

IRKIÇATAL, Eftal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Isparta, 2012, S. 15, s. 31-59.

KAÇAR, Burhan, “Rauf Denktaş’ın Anılarında Türk Mukavemet Teşkilatı”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 67-72.

KAPÇI, Hikmet, Zeki, “Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2014, S. 29. s. 353-375.

KAPÇI, Hikmet, Zeki, **SAKİN**, Serdar, “Cumhuriyet Arşivi Işığında Yabancıların Bakış Açısıyla Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1955-1959)”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Elazığ, 2015, S. 34, s. 135-151.

KASIM, Kamer, “Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, Ankara, 2007, S. 1, s. 57-72.

KELEŞZADE, Gülçin, “Kıbrıslı Türklerin Direnişinin ve Türk Mukavemet Teşkilatının Halkın Sesi Gazetesine Yansımaları (1957 – 1963)”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 153-166.

KESER, Ulvi, “Genç Türkiye Devleti’nin Cumhuriyet Kazanımları ve Bunların Kıbrıs Türk Toplumuna Yansımaları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2007, S. 14, s. 41-83.

“1955-1963 Sürecinde Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Faaliyetleri ve Bu Bağlamda Nacak Gazetesinin Üstlendiği Ulusal Misyona”, *Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu*, Lefkoşa, 2009, s. 429-465.

“Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu – Nacak İşbirliği ve Ekonomik Kalkınma Gayretleri”, *History Studies*, S.1, 2012, s. 299-333.

KODAL, Tahir, “Kıbrıs Sorununun Çözümü Konusunda Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim’in Başbakan Adnan Menderes’e Sunmuş Olduğu Rapor”, *Belgi Dergisi*, Denizli, 2013, S.6, s. 771-801.

KODAY, Zeki, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin Coğrafi Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 1995, S. 2, s. 17-45.

KORUROĞLU, Ayten, “Kıbrıs Türk Halkının Gizli Silahı: TMT” Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 25-35.

KÜÇÜKOĞLU, Bayram, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2011, S.48, s. 791-814.

ORAL, Mustafa, “Türk Mukavemet Teşkilatı’nın Geçitkale Teşkilatı (1957-1967)”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 277-287.

ÖZKUL, Ali, Efdal, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasındaki İslâmiyete Geçmede (İhtida) Kadınların Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2010, S. 13, s. 220-231.

ÖZKUL, Ali, Efdal, **TUFAN**, Hüseyin, **ÖZSEZER**, Mete, “Osmanlı Döneminden İngiliz İdaresine Kıbrıs Türk Temel Eğitiminin Modernleşmesi ve Toplumsallaşması”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Karabük, 2017, S. 2, s. 565-584.

SEVİNÇ, Derya, “Türk – Yunan İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Sorununda Yeni Bir Aşama (1954 – 1960)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, 2017, s. 171-206.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler (1954 – 1975)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Özel Sayı 2, 1984, s. 223-255.

SUIÇMEZ, Yusuf, “TMT ile EOKA’nın Kuruluşlarında ve Eylemlerinde Dini İnançların Etkisi”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 511-523.

SAVRUN, Ergenekon, **TINAL**, Melih, “Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1955-1964)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2017, s. 349-371.

TAYHANI, İhsan, “Türk Mukavemet Teşkilatı’na Giden Yol”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 187-201.

TEMİZ, Elmaziye, **BAŞAR**, Mustafa Aydın, “TMT Yönetici Kadrolarının Milli Mücadele Ülküleri ile Geline Noktayı Algılama Biçimleri”, Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT’nin Yeri Sempozyumu, Lefkoşa, 2009, s. 263-275.

TURAN, Orhan, “1950 – 1960 Yılları Arasında Yayımlanan Gazeteler ve Kıbrıslı Türkler”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, S.2/1, Batman 2016, s. 287-302.

UZUN, Hakan, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kırşehir, 2004, S. 2, s. 35-50.

ÜLMAN, Halûk, **SANDER**, Oral, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler II (1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1972, S.1, s. 1-24.

VATANSEVER, Müge, “Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2010, Özel Sayı, s. 1487-1530.

YALÇIN, Emruhan, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denktaş”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, 2016, S. 58, s. 279-301.

YELLİCE, Gürhan, “1878’den 1931’e Kıbrıs’ta Enosis Talepleri ve İngiltere’nin Yaklaşımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2012, S. 24, s. 13-26.

YÜKSEL, Dilek, Yiğit, “Kıbrıs Türk Milli Mücadelesi (1914 – 1958)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, 2009, S. 18-19, s. 161-184.

IV. TEZLER

CANKUT, Ayhan, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955 – 1964)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2013.

ÇELİK, Cemil, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs’ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2012.

EMEK, Faruk, Akın, *1958 – 1974 Yılları Arasında Kıbrıs’ta Yerel Basında Rum Mezalimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2014.

EROL, Hande, *Kıbrıs Politikalarında Lider Rauf Denktaş’ın Rolü*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2014.

GÖKTÜRK, Turgay Bülent, *1974 Öncesi Türkiye’nin Kıbrıs Politikası, Vizyonu ve Uygulamaları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2013.

GÖZLÜ, Ahmet, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

IRKIÇATAL, Eftal, *İngiltere’nin Kıbrıs Politikası (1945-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2012.

KASAPOĞLU, M. Can, *Kıbrıs’ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı’nın (TMT) İncelenmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008.

KIRAC, Emin, *Tarih Çalışmalarına Kaynak Olarak Zafer Gazetesinde Kıbrıs Sorunu (1954-1974)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2007.

KÜÇÜKOĞLU, Bayram, *Kıbrıs Sorununda Liderlik Olgusu (1954-1974)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2012.

SOLAKOĞLU, Özgür, *Türk Mukavemet Teşkilatı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2004.

ŞAHİN, İsmail, *Kıbrıs’ın Sosyal Tarihi (Tarihi Arka Planı ve 1945-1974 Arası Olayları)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

ÜNAY, Bora, *Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

YELLİCE, Gürhan, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2011.

V.ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.kimkimdir.net.tr/kisiler/selim-ragip-emec> Son Erişim:13.11.2018.

<https://www.raf.mod.uk> Son Erişim: 14.11.2018.

<https://www.tdk.gov.tr> Son Erişim: 13.11.2018.

EKLER

EK A.1. RAUF RAİF DENKTAŞ'IN KISA BİYOGRAFİSİ

RAUF RAİF DENKTAŞ



27 Ocak 1924'te Baf'ta doğdu. Babası Hâkim Raif Bey idi. Annesini küçük yaşta kaybedince anneannesi ve babaannesi tarafından büyütüldü. 1930 yılında eğitim için İstanbul'a geldi. İlkokuldan liseye kadar Fevzi Atı Lisesinde yatılı okudu. Ortaokul sonrası Kıbrıs'a dönüp 1941'de Lefkoşa İngiliz Okulundan mezun oldu. Mezun olduktan sonra Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Tercümanlık, memurluk, İngiliz Okulunda öğretmenlik yaptı. 1941'de Lincoln Inn'de hukuk okumak için İngiltere'ye gitti. 1947'de Kıbrıs'a dönüp avukatlığa başladı. Savcılık da yaptı ve 1956'da Başsavcı oldu. 24 yaşında 1948'de Kıbrıs Türklerinin düzenlediği mitingde halka ilk hitabını yaptı. Faiz Kaymak ve Fazıl Küçük gibi Kıbrıs Türk liderlerinin desteğiyle Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonunun başkanı oldu. EOKA Rum terör örgütüne karşı Kıbrıs Türklerinin direnişine yön verdi. 1958'de görevinden istifa ederek Türk Mukavemet Teşkilatını kurdu. 1959 Londra ve Zürih Anlaşmaları için ve sonra Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının hazırlanması için büyük çaba gösterdi. 1964 Londra Konferansı sonrası Kıbrıs'a girmesi yasaklandı. 1968'de yasak kalkınca Kıbrıs'a döndü ve Türk direnişini örgütledi. 1970 seçimlerinde Türk Cemaat Meclisi başkanı seçildi. 18 Şubat 1973'te Cumhurbaşkanı yardımcısı seçildi. 1976'da Devlet Başkanlığına seçildi. 1981'de ikinci kez bu göreve seçildi. KKTC'nin ilanı sonrası 15 Kasım 1983'te Cumhurbaşkanı seçildi. 2005'te yapılan seçimlerde adaylığını koymayana kadar Cumhurbaşkanlığını yürüttü. 13 Ocak 2012'de 88 yaşında organ yetmezliğinden yaşamını yitirdi. Lefkoşa Cumhuriyet Parkında defnedildi. Ölümünün ardından KKTC'de ve Türkiye'de ulusal yas ilan edildi.

EK A.2. FAZIL KÜÇÜK'ÜN KISA BİYOGRAFİSİ

DR. FAZIL KÜÇÜK



14 Mart 1906 tarihinde Lefkoşa'da doğdu. İlkokulu İstanbul Haydarpaşa'da 'Tarakçı Mektebi' olarak bilinen okulda tamamladı. Sonrasında ortaokul olarak bilinen fakat lise seviyesinde eğitim yapan idadiye devam etti. Mezun olmasına iki yıl kala bu okulu yarım bıraktı. Geriye kalan kısmı İstanbul Özel İstiklal Lisesinde 15 Ağustos 1926'da tamamladı. Yüksek öğrenimine İstanbul Darül Fünun Tıp Fakültesinde başladı. 12 Haziran 1929'da bu okul ile ilişkisini keserek önce Fransa'ya sonra da İsviçre'ye gitti. Tıp öğrenimini Lozan Üniversitesinde tamamladı. Lozan kliniklerinde yaptığı ihtisas ile dâhiliye uzmanı oldu. 1937 yılı Mayıs ayında Kıbrıs'a dönerek Lefkoşa'da serbest hekim olarak çalışmaya başladı. 1931 yılında Kıbrıslı Rumların isyanı sonrası ara verilen belediye seçimleri 21 Mart 1943 tarihinde tekrar yapıldığında Lefkoşa Belediyesi Meclis Üyesi olarak seçildi ve bu görevi altı yıl yürüttü. Söz Gazetesi 1941 yılında yayınını durdurduktan sonra Kıbrıs Türklerinin sesini dünyaya duyurmak için 14 Mart 1942'de Halkın Sesi Gazetesini kurarak bu gazetenin editörü oldu. 18 Nisan 1943'te Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu'nu(KATAK) kurdu. KATAK'tan ayrılıp 23 Nisan 1944'te Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'ni(KMTHP) kurdu. 23 Ekim 1949'da KATAK ve KMTHP Kıbrıs Milli Türk Birliği Partisi adı altında birleşti. 1955'te partisinin adı Kıbrıs Türk'tür Partisi oldu. 1 Nisan 1955 tarihinde faaliyete geçen Rum terör örgütü EOKA'ya karşı, 1955 yılı Eylül ayında Volkan teşkilatının kurulmasına liderlik etti. Türk Mukavemet Teşkilatının çekirdek kadrosunda yerini aldı. 1958 yılı Kasım ayında BM'de yapılan Kıbrıs görüşmeleri için New York'a gitti. 1959 yılında yapılan Londra ve Zürih görüşmelerinde Kıbrıs Türk halkını temsil etti. Görüşmeler sonunda varılan antlaşmayı halkı adına imzaladı. 3 Aralık 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçildi. 12 Şubat 1973'te bu görevini Rauf Denктаş'a bıraktı. 15 Ocak 1984'te Londra'da bir hastanede 78 yaşında yaşamını yitirdi. Cenazesi Lefkoşa'da bulunan ve Anıt Tepe olarak bilinen yere defnedildi.

EK A.3. FAİZ KAYMAK'IN KISA BİYOGRAFİSİ

FAİZ KAYMAK



1906 yılında Lefkoşa'da doğdu. Lefkoşa'da öğrenimini tamamladıktan sonra öğretmen olarak önce Limasol'a sonra Lefkoşa'da Mektebi Rüştüye'ye atandı. İngiliz sömürge yönetimi döneminde Maarif Dairesi için anlaşmazlığa düşerek Mesarya köylerinde 12 yıl sürgün olarak öğretmenlik yaptı. İkinci Dünya Savaşı ortalarında öğretmenlikten istifa etti. Bu istifadan sonra Halkın Sesi Gazetesinde Kıbrıs Türklerinin eğitimleri ile ilgili yazılar yazmaya başladı. 1940'lı yıllarda Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK) ve Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi kurucularından oldu. Dr. Fazıl Küçük ile beraber köyleri gezerek parti çalışmalarını yürüttü. 1948'de Kıbrıs Valisi Lord Winster'ın kurduğu Türk İşleri Komisyonu üyeliğine atandı. 1949 yılında kurulan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun ilk başkanı oldu. 1953 yılında Mağusa Belediyesi Meclis Üyeliği yaptı. Fazıl Küçük ile yaşadığı anlaşmazlıklar sonucu 29 Ekim 1957'de Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu başkanlığını Rauf Denктаş'a devretti. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulunca siyaset hayatından çekildi. 1982 yılında vefat etti.

EK A.4. BURHAN NALBANTOĞLU’NUN KISA BİYOGRAFİSİ

BURHAN NALBANTOĞLU



Burhan Nalbantoğlu 1925 yılında Gazimağusa’da doğdu. 1936 yılında Mağusa Türk Mektebini bitirdikten sonra Kıbrıs İslam Lisesi ve Lapta Öğretmen Okulundan mezun oldu. 1944 ve 1947 yılları arasında ilkokul öğretmenliği yaptı. 1947 yılında İstanbul’a tıp öğrenimi için gitti. İstanbul’a gittiği bu dönemde Kıbrıs Türk Kültür ve Yardım Cemiyetinin kurucularından oldu. Tıp öğrenimini bitirip Kıbrıs’a döndükten sonra 1957 yılında Türk Mukavemet Teşkilatı’nın kurucularından biri oldu. Yine o dönemde Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Genel Sekreterliğini yaptı. 1960 – 1963 yılları arasında Kıbrıs Temsilciler Meclisinde Mağusa Milletvekili görevini yürüttü. 1969 – 1973 arasındaki dönemde ise Sağlık Bakanlığı yaptı. Lefkoşa Devlet Hastanesi ve birçok sağlık ocağı açılışını gerçekleştirdi. 6 Şubat 1980 tarihinde beyin kanaması sonucu hayatını kaybetti.

EK A.5. 16 Şubat 1959'da Başlayan Londra Görüşmelerine Katılan Fazıl Küçük'ün Londra'dan Kıbrıs Türklerine Gönderdiği Mesajın Tam Metni

“Yalnız Yakın Şarkın değil, dünya sulh ve nizamını tehlikeye koyacak kadar vahim bir hal alan Kıbrıs çıkmazını zamanında halletmek ve bu suretle dünyayı büyük bir felâketten kurtarmak amacını güden Türkiye ve Yunanistan hükümetleri, Zürih'te toplanarak müspet bir neticeye varmışlardır. Alınan karar Türk cemaatinin hak ve hukukunu tamamen garanti altına almış olduğuna hiç şüphe yoktur. Şimdiden müzakerelerin tamamlanması için Londra'da İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında nihai görüşmeler yapılacaktır. Bu görüşmelere İngiltere hükümeti tarafından davetli olarak iştirak ediyoruz. Eminiz ki artık aklîselim galebe çalacak ve açılan çığırdan geri dönecek değiliz. Biz Kıbrıs Türkleri, öteden beri adada sulhun iadesi, akan gözyaşlarının dinmesini isteyen ve özleyen bir cemaattik. Yalnız bunları talep ederken her şeyden evvel haklarımızın korunması, milli şeref ve haysiyetin çiğnenmemesini her şeyden üstün tutuyor ve bu yolun yolcusu olarak bulunuyorduk. Londra'da devam edecek olan müzakerelerde bu esastan ayrılmış olmuyoruz. Kıbrıs tarihinde yeni bir devir açılıyor. Başka bir idare, başka bir rejimle karşı karşıya geleceğiz. Fakat bundan en ufak endişeye düşmeye mahal yoktur. Bir defa menfaatlerimiz korunacağı gibi, hükümet müstahdem memurlarının ileride sıkıntı ve sefaletle düçar olmaması için gereken tedbirlerin alınacağına kimsenin hiç şüphesi olmamalıdır. Kıbrıs Türkleri bu mesut neticeyi elde ederken yine kabul ve itiraf edilmelidir ki her Türkün büyük bir hissesi ve gayesi inkâr edilemez. Bugüne kadar göstermiş olduğumuz hassasiyet, fedakârlık, birlik ve beraberlik en mühim rolü oynamıştır. Bundan böyle biler, yine kanun ve nizamlara itaat ve hürmet göstererek, birbirimizin elinden tutarak tek bir vücut halinde yolumuza devam edecek, tek bir kalp, tek bir imanla, çalışmaktan geri kalmayacağız.

Bizim belki idare değişikliğinde bazı endişelerimiz olabilir; işin iç yüzü tamamen bilemeyenlerin kuvve-i maneviyesi bozulabilir; aramıza bazı bozguncu ve müfitler de karışabilir, bütün bunlara cevap verecek olan yine bu davayı kazanan Türk cemaati olacaktır.

En bedbin ve ümitsiz anlarda soğukkanlılığını kaybetmeyen, enerji ve kuvvetini yerinde sarf etmesini bilen Kıbrıs Türkleri, bundan böyle de harici tesir ve telkinler altında kalmadan aklının ve vicdanının gösterdiği yoldan ayrılmayacaktır. Ada halkı uzun seneler büyük ıstıraplar belki ilk çağların kaydetmediği facialarla karşı karşıya gelmiştir. İşte bütün bunlara bir son veriliyor. Öyle ümit ediyoruz ki Kıbrıs Rumları da maziden ders alarak artık doğru yolun nerede olduğunu takdir ederek durumlarını ıslah edip bu tarafa doğru adımlarını atacaklardır. Biz Kıbrıs Türkü olarak bugüne kadar hislerimize kapılarak hareket etmedik. Boşu boşuna kan akıtmadık ve daima söylüyorduk ki, Kıbrıs işi ancak masa başında halledilebilecek bir meseledir. İşte bugün, çok zaman evvel söylediklerimiz tahakkuk etmiş, alakadarlar masa etrafında toplanmış, bütün iyi niyetini kullanmaya karar vermişlerdir.

Kıbrıs davasında senelerden beri alaka ve ilgi gösteren Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin devlet adamları, bu defa da bir kere daha dünya sulhuna hizmet gayesine bütün kudret ve kuvvetini sarf ederek çıban başını koparmaya azmetmiştir. Kendilerine ne kadar teşekkür etsek azdır. Minnet ve şükranlarımız sonsuzdur. Bunun yanında İngiltere hükümetinin gösterdiği iyi niyet ve anlayıştan şükranla bahsetmekten geri kalmayacağım.

Hülasa olarak diyeceğim ki, Kıbrıs anlaşması, Kıbrıs Türklerine bütün fiili garantileri bahsettiği gibi memur ve müstahdemlerin ileride mali zorluklara düşmemesi için de, bütün tedbirleri almıştır. Hepimizin vazifesi, iş ve güçle meşgul olması, herkesin yerinden bir adım bile geri atmaması, endişe ve nevmidiye kapılmadan ayakta dimdik

durmamızdır. Anlamalıyız ki, atımız ümitle doludur ve bunu da gösterecek olan bizleriz. Hepinize daha mesut ve daha hayırlı günler diler, sizleri hürmetle selamlarım”⁹⁴³

⁹⁴³ BOZKURT, 17.02.1959.

EK A.6. Kıbrıs'ta Türklerin 28 Kasım 1948'de yaptıkları Ayasofya Mitingi ile ilgili Dr. Fazıl Küçük tarafından İsmet İnönü'ye gönderilen telgraf.⁹⁴⁴

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T.C.
P. T. T. L. G. M.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne
Talep ve Taleplerin Kabulü için

TELGRAF
2738

Adres : = cumhurreisi ismet inonu ankara =

Servis İşaretleri

364 16/11

2070/30.657 rxa 37 nicosia 50/49 30 1040 ctf ek 5 oactis =

ALINDICI

İmza

Tarih Saat

28 kasım 1948 tarihinde lefkosada onkes bin turkun yapmış
olduğu ayasofya mitinginde bir kere daha kibris rumlarının
yunanistana ilhak ve muhtariyet taleplerinin sidde tle
reddedilmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır kibris
turkları ilhak ve muhtariyetin tamamıyla turklüğün mahvına
sebe olacağına ve adanın asayisini bozacağına inanıyorlar
= secretary dr kucuk + kl 28 kasım 1948 + +

2

⁹⁴⁴ BCA, 030.01.00.00.40.241.14.2.

İSTİYAZ SAHİBİ
ve
Bağyanarı
FEVZİ ALİ RIZA
Telefon 687
Posta Kutusu 156
Lefkoşa-Kıbrıs

HÜR SÖZ

YIL: 3 SABAH ÇIKAR GÜNDELİK GAZETEDİR SAYI: 895

SALI
21 Haziran 1949
Kıbrıs için Seneliği £2
Haric için Seneliği £3
Sayısı 1 Kuruştur.
3 aylık aboneli 12 şilin
Adresinize gönderilir.

Türk Göklerinin Bekçileri "HOŞ GELDİNİZ"

Fevzi Ali RIZA

ANAYURDUN bölünmez bir-
dutarının kahraman be-
kçileri ve Anadolu'nun kucagina
atılmış «Yeşil Ada»nın Türk
halkının müjdecileri: Sevgili
Tayyarelerimiz..

Bu öksüz toprağın semalarında
uçuşlarını gördüğce, kalbi-
min en derin yerlerinden gelen
çokşun hislerimizle «Hoş geldi-
niz» diye haykırarak istiyoruz.

Gelişiniz adanın dört bir ya-
rına bir yıldırım süratiyle yayıl-
mış ve «Yeşil Adamız» gani
sancagının la'li korumış rengi ile
atlasa bürünmüştür. Göklerde
Türkün ebediyet kadar varlığı-
nın bir nişanesi olan Ay-Yıldız-
amı herifile taşıyan siz kahr-
manları selamlarken; büyük-
küçük, genç-ihliyar, kadın-erkek
bütün Kıbrıs Türklerinin sevinç
göz yaşları dök-ekte oldukları-
nın emni olabilmisiniz. Adadaki
varlık ve mevcudiyetimizin bir
timası olan bu; sizin ve
bizim dedelerimizin kan ve can-
ları pahasına semalata yükseli-
tikleri ulu camilerimizin mina-
relerinde dün akşam yanan kan-
diller size karşı olan bağlılık
ve şümaneye ayrılmış işiyakımı-
nın bir sembolüdürler. Sektir
dört bir tarafını ve minareleri
domarın bize şük, sevinç ve
ümit getirdiğini belirtmek
istiyoruz.

Dost ve mütefik İngilizlerin
70 yıl önce eline emanet bir-
kötünü de Kıbrıslılara karşı olan
bağlılık ve ilginze, bu ziyar-
etmelerin daha güzel ve daha
veciz bir ifade tarzı mevcut
olabilir mi? Müsterek ve namert
bir düğmana karşı kahrmanca-
na savagıya her zaman ande-
miş olan iki dost ve mütefik
devlet için, lüduf farkının her
hangisi bir anda ortadan kalka-
bileceğine, dün, gerek çocuk
meselelerinde yapılan tezahüratın
ve gerekse İngiliz Hava kuvve-
tleri tarafından verilmiş olan
kokteyl partisindeki samimi-
yetten daha veciz bir ifade
tarzı mı olabilir? Kıbrıs sizi
mısafir etmek için taşkın bir
sel haline gelmiş bulunuyor.

Adamızda kalacağınız bu çok
kısır günler içerisinde size day-
mak, sizinle başa kalmak,
ve sizde bölünmez bir bütünlüğün
özümlüğünde; kanımız, canımız
ve hissiyatımızla tamamen sizin
ayrılmaz bir parçanız bulundu-
ğumuzu başka türlü isbatla bil-
mem ki lüzum var mıdır? Bütün
varlık müesseseleri; Camiler,
mektepler ve diğer bir çok kül-
türel tesisleri ile TÜRKÜM!
diye haykırın bu adada, sizin
nimsatlığını; şerefine minarele-
rinde ve müesseselerinizde
yükselen «Ay-Yıldız» ve kalp-
rimizde çarpan heyecan ve Türk-
lük duygusu, her hangisi bir Ana-
dolu viliyetinin Türk çocuğu
ile aramızda hiç bir ayrılık ol-
madığını isbat eder.

20 Haziran günü Kıbrıs Tür-
kü için esasen katli ve mütlü

bir gündü... 1938 yılının yin-
20 Haziranında Türk bahriyesi-
nin şanlı-şerefli bir çok sahnele-
rine şahit olan «HAMİDİYE»
bundan 11 yıl önce yine bugün
gelmişti. O mulla günden sonra
Kıbrıs Türk tarihinde «20 Hazi-
ran» hatırası unutulmaz önemli
bir gün olarak vasıflandırıldı.

Tarihin ne güzel bir cil-
vesidir ki; o günün hatıra-
ları gözümüzün önünde he-
nüz canlı timsalini muhafa-
za ederken, 11 yıl sonra bu
gün, göklerin kartalları siz
kardeşlerimiz yine 20 Hazi-
ran günü adamaşa gelmiş
bulunuyorsunuz....

Bu güzel tesadüf; 20 Hazi-
ran gününü bizim için artık
sayılı günlerden birisi yap-
mış bulunmaktadır. Bu günü
hasetlerimizin dindirdiği
gün olarak biz Kıbrıs Türk-
leri her zaman hararetle
anacak ve bu anışın pahası
biçilmez bir teselli kaynağı
bulmuş olacağız.

Hasretler daha hassas
olurlarmış derler; işte biz,
yillarca sızden uzak; hür bir
vatan parçasının insan top-
luluğuna bahsetmiş olduğu
birçok imkânların mahrum
bir vaziyette olduğumuz için
ki, bu hasaseti hakikyle
le idrak etmek ve gelişiniz
üzünne hakiki ve saf bir
inançla sevinç göz yaşları
dökmekeyiz.

Bu öksüz vatan parçasının
bağrı yanık çocukları ola-
rak; Türk göklerinin bekçisi
olan siz kahrman kardeşle-
rimizi saygı ile «selamların-
sizden en büyük ricamız,
Anayurda avdetinizde bur-
daki kardeşlerimizin hissiya-
tına tercuman olmanız, bizim
bayrak, hürriyet ve istiklâl
akşımıza ordaki büyükle-
rimiz ulaştırmanızdır.

Sizi tekrar selamlarken bu
küçük temennimizin yerine
getirilceğinden emin bulun-
mak istiyoruz ey göklerin
kartalları Kahrman Atatürk
çocukları!.....

T.C. Kıbrıs Konsolosu

T.C. Kıbrıs Konsolosluğuna
seçilen Bay Fuat Bayramo-
ğlunun özümlüğünde 25 Hazi-
ran Cumartesi geleceği ta-
hakkuk etmiş bulunmaktadır.

Türk Kartalları

şerefine

Evkat Murahhas Vekili Sayın
Kemal Beyin isabetli bir karar
ile bütün adadaki Türk mahale-
lerinin minarelerine mısafirleriniz
Türk Tayyarelerinin Kıbrıs-
ta kaldıkları müddet şanlı bayra-
ğımızı salıyacaktır.

Ayrıca dün akşam ve mısafir-
lerin Adadaki son geceleri olan
23 Haziran Perşembe gecesi bu
bütün minarelerin kandilleri ya-
nacaktır.

Kıbrıs için Türk Görüşü

İngiltere burasını terkederse ada
ancak asıl sahibine rücu edecektir

Adada Yunanlıların fazla oluşuna çare olarak, Yunanistandaki
Türklerle Kıbrıstaki Yunanlılar mübadele
edilebilirler

SAHİLLERİMİZİN ucu-
da bulunan Kıbrıs Adası et-
rafında büyük münakaşalar
oluyor. Adadaki 250 bin kadar
Rum, ağası, sokusu Yunanis-
tana ilhak istiyor. Öteden bir
de buraya muhtariyet verilerek
cayırantı vardır.

Kabul emseldir ki, İngiliz-
ler bu işte müşkil bir durumdadır.
Bu meseleyi nasıl halledecekler?
Londrada bir anayasa projesi ha-
zırladığını bahsediyor ki,
henüz mahiyeti hakkında bir
fikirimiz yoktur. Anayasa Eyllüde
ilan edilecektir.

İngilterenin bu isteki görüşü-
nün muhtariyet esası üzerinde
toplantıların tahmin ediyoruz.
Yani Britanya milletler camiası
içinde bir muhtariyet... Bu-
sıgıldılardan sonra, İngiltere bu-
radaki askeri ülerini de tabii
muhafaza edecektir ve İngilizle-
rin istediği de bilhassa bu son
avantajdır.

İngilizlerin bu şekilde hareke-
ti, şimdiden tahmin etmek müm-
kindir ki, Adadaki ne Yunanlı-
ları, ne de Türkleri memnun
edecektir. Çünkü Yunanlılar de-
ğilimiz gibi, muhtariyet değil,
ilhak peşindedirler. Türkler ise
muhtariyet verilerek, kendi nü-
fusları daha az olduğundan ezil-
ceklerinden endişe ediyorlar.

Yine İngiltere karşısında biz-
atına hükümetinin ve Tür-
kiyenin görüşlerine gelecek olu-
rak; bunlardan birincisinin is-
teğini ne olduğu zaten me-
yandadır. Onlar her halde ilhak
talep ediyorlar.

İngiltere bunu yapamazsa,
Yunanistan halkı farkını İngilte-
renin ve Batılıların aleyhine dö-
ner ve bu da Yunan dahili har-
binde hükümet aleyhine bir ha-
ya yaratır. İngilizlerin bu husus-
ta fazla surette çekindikleri mu-
hakkaktır.

Türkiyeye gelince, burada
Kıbrıs karşı son zamanlarda
bir alaka duyulmaya başlandı
muhakkaktır. Fakat öyle görü-
nüyor ki, Türklerin henüz bir
bir görüş tarzı yoktur. Yegâne

bilinen şey, Kıbrıs Yunanistan-
a ilhak olunması şeklindeki bir
proje-todan ibarettir. Mubuat
bunun üzerinde durdu, miting-
lerde de bundan bahsedildi.

Fakat ya muhtariyet hakkında
Türkiyede bu bapın bir şey
söylenmiyor. Fakat Kıbrıs Türk-
leri, yuharda da dediğimiz gibi
muhtariyeti de kendileri için
tehlikeli bulmaktadırlar.

Nihayet Türkiyeye ilhak me-
sele ine gelince, Ankara da bir
fikirsizlik hüküm sürüyor gibi-
dir.

Su hal karşısında ne düşü-
nülür? Bize öyle geliyor ki, Tür-
kler de «ilhak» tezini benimse-
meli ve bunun üzerinde kuvvetle
durmalıdır.

Türklerin kendi hesaplarına
büyle bir talep için geopolitik
siyasî tarih ve etnik mesnetleri
meydandır ve bu mesnetler
her halde Yunanistanınkinden
daha az kuvvetli değildir.

Kıbrıs Coğrafya itibarıyla
Yunanistan'a değil, fakat, Ana-
dolumun bir parçasıdır. Türkler
burasını 60 küsur sene evvel
İngiltereye bıraktılar, Kıbrıs
Türkleri, haklı olarak iddia et-

tikleri gibi, eğer bugün İngil-
tere burasını terkederse, ada
ancak asıl sahibine rücu edebi-
lir. Etnik mesnetler ise, il-
marda en çetin hâlde olarak gö-
rülüyor. Çünkü adanın Yunan
nüfusu Türk nüfusuna nazaran
üç misli kadar fazladır.

Su son hususun halli husu-
sunda da Kıbrıs Türkleri söyle
bir çare teklif etmekte: Yun-
anistandaki Türklerle Kıbrıs-
taki Yunanlılar mübadele edi-
lebilir.

İşte, su tez bize işi kökün-
den halledebilir. Türkiyede bu-
nun üzerinde durmalı ve müba-
dele ile beraber, Adanın Tür-
kiyeye ilhakını ısrarla istemeli-
dir.

Boyle hareket etmek Türki-
denin hakkıdır. Kendi görüşünü
hazırlayan Türk hükümeti bunu
alâkalılarına bildirmeli ve hare-
ketlerinde bu yolun yitürmelidir.
Bunun zamaat gelmiştir ve hat-
ta gerçekleştiril, ihmal edilme-
mesi lazımdır.

N.A.
Kudret-Ankara

Hava Kartallarımız dün geldiler

Evvelce gelecektirini habet
verdiğimiz Türk Hava kuv-
vetine mensup 12 spiffayarı
dün mütefakkil Türk Hava
filosu dün saat 4.30 da gel-
mişler, şehrin üzerinde ya-
mış oldukları kısa bir çeve-
lândan sonra Lefkoşa Hava
meydanını dolduran binlerce
halkın çokşun sevgi tezahür-
ratı arasında muntazam iniş-
lerle sahaya sıralanmışlardır.

Zabitân şerefine uçak alin-
da verilen bir tanınma partisinde
sonra dün akşam Çağlayanda
sayın mısafirler şerefine Lefkoşa
Türk Cemiyetleri namına bir zi-
yalet verilmiştir. Geç vakta
kılar süren ziyafet gayet parlak

olmuş İngiliz hava filosu Kömo-
doru ile, Sayın General Suphi
Gökçer'in bilâhazı şereflendi-
dikleri topluluk işi ve pek sam-
mi bir hava içerisinde geçmiştir.

Sayın mısafirlerimizin isim-
lerini aynen veriyoruz:
General H. Suphi Gökçer, Komutan
Kur.Binbaşı N. Akıddu, İtihat subayı
Yüzbaşı S. Aktay, Bulak komutanı
I. Tuna
C. Yanoğlu
C. Tuna
C. Tuna

Östegenen F. İskitçe
M. Akay
A. Akay
B. Özer
H. Kaymaklı
E. Uçkun
T. Ayçi
T. Ayçi

Baggedikli I. Ayken
Bağcıoğlu E. Akyon
Öst Çavuş H. Aytay
E. Bernant
M. Kuvetlağ
T. Yalçın Kaya
M. Temeltaş
M. Tekiner
O. Özü
F. Morali
A. Gınar
K. Tahir

Nakliye Mürşemzi
R. Uğurlu
N. Güntekin
N. Doğanay
A. Babayigit
N. Pri
S. Taştekin
J. Özden
Gedikbaşın N. Öz Güllü

Bay M. Cahit Sevki

Memnuniyetle Öğrendiğimiz göre
Kahire Fıatlı Fıvel Üniversitesi
Veteriner Fakültesinin Güçlü sınıfı-
nın birincilik bitiren Bay Mustafa
Cahit Sevki, hava yoluyla adamaşa
gelmiştir. Hoş geldin.

Türk Hava Filosunun Programı

Bugünkü Program
Saat 8.00 de Havadan karaya
hücum. Türk Hava filosu Morfu te-
pelerinde 32 neç avari filousuna karşı
münakaşa yapacaktır.

Saat 9.15 de Havadan şubelerini
ziyaret. Vampire ve Goliath'leri teftiş.
Saat 11.00 de 6 kışlet Sulay
beyin. Magosadaki Loyal Regimen-
ti ziyaret edip orada öğle yemeği
yapacaktır.

Saat 13.00 de geri kalarlar Lefko-
şada Subaylar Mesinde öğle yemeği
yapacaktır. Mısafirler de buluna-
caktır.

Saat 21.00 de Mısafir gecesi; Su-
baylar Mes ve Çavuşlar Mesinde
mısafir gecesi.

22 Haziran Çarşamba

Saat 9.00 da uçak «sayın»nın
bir Avroco hali Türk filousuna ziya-
ret için açık bulundurulacaktır.

Saat 9.00 de Türk filousu ada
etrafında bir uçup yapacaktır.

Saat 12.15 de filo, iniş yapaca-
ktır.

12.45 de Subaylar Mesinde me-
rutub için bazı eşyas daveti buluna-
caktır.

Öğleden sonra 1 Serbest
Grec) müddet
23 Haziran Perşembe
3 gezici ititah: TRODOS, MA-
GUSA veya GİRNE, Kıbrıs Türk
halkının hususi şekilde terip etmek
istediği gibi yapılacaktır.

Saat 17.30 da Orta Sark Hava
kuvvetleri Bakanmaddatı vasil ola-
caktır. Vikiyet konagına gidilecektir.
Göce; Vikiyet konagında mısafir
daveti bulunacaktır.

Göce; (daha sonra) Türk halkı ta-
rafından dans terip edilecektir.

24 Haziran Cuma

Saat 8.30 Orta Sark Hava kuv-
vetleri Bakanmaddatı tarafından tel-
fi.

Saat 9.00 da ciaretin son ermesi
ile Türkiyeye hareket.

Not: Yukarıda, 24 Haziran Cuma
günüki vakitler ilharı mahiyettedir.

EK A.8. 6 Aralık 1958 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'in, Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya gönderdiği telgraf.⁹⁴⁵

T.C.
Hariciye Vekâleti
U. Müdürlüğü
Şube :

ŞİFRE: KRI PTO

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

U. No. 3242 H. No. 244 Tarih : 6.12.58	Müstehit olduğu evrakın numarası	Şubenin kayıt numarası	Mümevvis	Müsevvit	Şube Müdürü	Daire Muevini	Genel Müdür Reis

Gayet Müstaceldir

TURKUNO

NEW YORK

Sayın Vekile Mahsustur

1- Başvekilimizin Vekilimize mesajları
ikinci maddededir:

2- " Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletlerde
müzakeresi esnasında cereyan eden uzun ve çetin
mücadeleyi yakinen takip ettim. Her safhasında
gösterdiğiniz dirayet ve tecellüt cidden şayam
tebriktir. Bu işte mesai tegrikinde bulunan
arkadaşlarınıza ve Hariciye'yi de şayamı takdir
ve tebrik bulmaktayım.

Teşekkür eder muhabbetle gözlerinizi
öperim. İydetinize intiaandayım.

Adnan MENDERES

Sayın Başvekilimizin
emirleriyle.
6 Aralık 1958

030 01 6218 10

⁹⁴⁵ BCA, 030.01.00.00.62.385.10.2.

EK A.9. Dr. Fazıl Küçük ve Rauf Denktaş'ın Adnan Menderes'e Gönderdikleri
Telgraf.⁹⁴⁶

4
3.
60

FULL RATE TELEGRAM

INLAND TELECOMMUNICATIONS AUTHORITY

In association with CABLE and WIRELESS LTD.

DATE	NO.	CHARGE		CLERK'S NAME, NO. AND CIRCUIT AND TIME FORWARDED
		£	Mils	
	TIME			

OFFICIAL INSTRUCTIONS
INSTRUCTIONS TO BE SIGNALLED

VIA CW

NO. OF WORDS

Please write the NAME AND ADDRESS in CAPITAL LETTERS.

TO TURKISH PRIME MINISTER ZURICH SWITZERLAND

BU TARİHİ GÜNDE KIBRIS TÜRKLERİ DAVALARININ AZIMLI
VE DIRAYETLİ ELLERİNİZDE BULUNMASINDAN HUZUR İCİNDEYİRLER
STOP HAKLARIMIZI SON HADDİNE KADAR KORUYACAGINIZA VE BİZİ
RUM TAHAKKUMUNE TERKETMEYECEĞİNİZE KATI İNANCIMIZ VARDIR STOP
KIBRIS TÜKLERİ TEK VÜCUT OLARAK İTİPAD VE BAĞLİLİKLERİNİ
BİLDİRİR HURMETLERİNİ SUNARLAR BASARILAR DİLERLER
DOKTOR KUCUK VE RAUF DENKTAS

I request that the above Telegram may be forwarded subject to the conditions printed on the back of this form by which I agree to be bound.

Telephone

SIGNATURE AND ADDRESS OF SENDER
(Not to be Telegraphed.)

P.T.O.

ik
ar

⁹⁴⁶ KKTC Milli Arşivi, A2/3-14.

EK A.10. Dr. Fazıl Küçük'ün Londra'dan Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgraf.

DEVLET KUTUPHANESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

160 205

T. C.
PTT G. M.

TELGRAF

(Örnek : B. 1.)

Y O L

Servis İşaretleri

Devlet telgraf muhaheretinde
dolay: mesuliyet kabul etmem.

SAYIN ADNAN MENDERES BASVEKİL ANKARA =

ANKARA

Sıra No	İlk merkez	No	KELİME	VERİLDİĞİ	RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI	İMZA
+5191	LONDON	1646	41	1	1935	HUSUSİ	İSTANBUL	7/9 11/20

VERDİĞİNİZ DİREKTİFLERİN İSİĞİ ALTINDA TÜRK DELEGASYONUNUN LONDRA —
KONFERANSINDA CÜTTÜĞÜ AZIMKAR POLİTİKAYI BÜYÜK BİR HAYRANLIKLA TAKİP —
EDİYORUZ STOP SAYENİZDE KIBRIS İKİNCİ BİR HATAY OLACAKDIR STOP KIBRIS —
TÜRKLERİ SİZE EREDİYEN HİNNETTARDIR = LONDRAKİ KIBRIS TÜRK HEYETİ —

BASKANI DR KÜÇÜK =++++

KL KIBRIS İKİNCİ BİR HATAY OLACAKDIR İNSALLAHHHHHHH=+ 25

EK A.11. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Org. Cemal Gürsel'in gönderdiği tebrik telgrafı.⁹⁴⁷

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiye ve Türk Milleti Kıbrıs'ın ve Kıbrıslıların kaderi ve istikbali ile daima yakından alakalıdır. Biz Kıbrıslıların üstün vasıflarının kendilerini ıfık kıldığı bir idareye ve maddi refah seviyesine erişmesini daima istemiş ve bunun temini için mümkün olanı yola ya çalışmışızdır. Bu itibarla, mazideki kardeş kavgalarını tamamen geride bırakarak, Kıbrıs'ın Cumhuriyet idaresine kavuşmasından memnuniyet duymaktayız. Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs'taki Rum ve Türk Cemaatlarının karşılıklı hak ve menfaatlerine riayetkâr bir kardeşlik ve ıktisadi zihniyeti dahilinde yaşamaları ve Kıbrıs'ın huzur ve refaha kavuşarak kültürel, siyasi, ıktisadi alanda mes'ut gelişmeler kaydedebilecek için lüzumlu temelleri sağlamış olup Kıbrıs Cumhuriyeti bu temeller üzerinde vâcû bulmaktadır.

Kıbrıs'taki iki cemaat liderleri arasındaki teğriki mesalinin bundan böyle Cusur Bıgkanı ile Cusur Bıgkan Cusvini arasındaki bir teğriki mesali geclini alarak Kıbrıs için daha da ceme-reli neticeler vereceğini kuvvetle ümit etmek-teyiz.

Kıbrıslılara ve genç Kıbrıs Cumhuriyeti Hükûmetine engin muvaffakiyetler ve onadeler dilerim.

Türkiye Devlet ve Hükûmet
Başkanı
Orgeneral
Cemal Gürsel

030	01			16	86	5
-----	----	--	--	----	----	---

⁹⁴⁷ BCA,030.01.00.00.16.86.5.1.

ÖZGEÇMİŞ

Burcu Dağlıoğlu 1987 yılında Gaziantep'te doğdu. İlköğretim ve lise öğrenimini Gaziantep'te tamamladı. 2005 yılında Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı ve 2010 yılında bu bölümden mezun oldu. 2010 – 2011 eğitim – öğretim yılında Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında yüksek lisans programına başladı ve 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalında doktora başladı. Burcu Dağlıoğlu'nun yabancı dili İngilizce'dir. Evli ve bir çocuk annesidir.

VITAE

Burcu Dağlıoğlu was born in Gaziantep. She finished Primary School and High School in Gaziantep. She won Department of History, Faculty of Arts and Sciences at Mersin University in 2005 and she graduated from the University in 2010. She started her post graduate degree in Department of History in the Institute of Social Sciences at the University of Gaziantep in the academic year of 2010 – 2011 and she graduated in 2014. Same year she started her PHD in Department of History in the Institute of Social Sciences at the University of Gaziantep. She knows English. She is married and has a child.